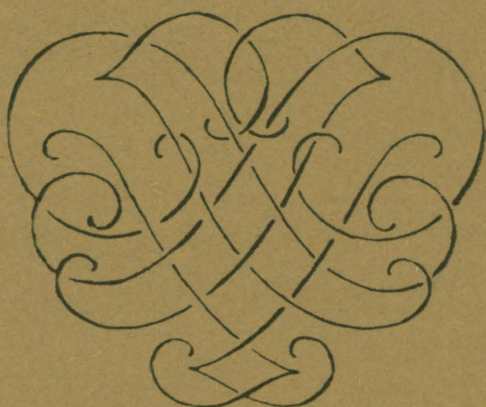

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

Samfundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 11 FÖRSTA HÅFTET

1 9 3 0

K

Med detta nr medföljer 1 avi och 1 postgiroblankett

Ther som tijn bysja
 bliffuit förwend/ så att hon intet råkar
 och dödar/ kan ihu henne til godo och
 bestond bringia/ om ihu utur en waffuslodh/
 rinnandes mot norr/ vidh solens uppgående
 låter waffnet löpa gienom bysepipan/
 lägiandes: Ikiut wester/ Ikiut öster/ Ikiut
 löder/ Ikiut norr/ så är hon botað.

Thet säkraste remedium är förwilt/ att
 ihu henne iherefter medh Ikiöne Patroner
 från Gyttopp laddar/ itth att ihermes
 faller till markene att thet wildebrådth/
 hwarpa ihu siktar och Ikiuter.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Byggmästareskolan på Hvilan.

Fjärde årskursen vid Samfundets för hembygdsvård byggmästareskola på Hvilan tog sin början den 9. januari. Kursen besökes av 18 elever — så många som kunna beredas plats —, nämligen Alvar Andersson, Lomma, Karl Andersson, Bjärred, Karl Holmer, Nässjö, Einar Högfeldt, Vintrie, Wilhelm Johansson, Skegrie, Nils Lindell, Malmö, Allan Lindström, Fårösund, Berndt Lundgren, Wallby, Ekfrid Mårtensson, S:t Olof, Nils Nilsson, Vitaby, Oscar Nilsson, Trälleborg, Wilhelm Nilsson, Tomelilla, Ivar Olsson, Degeberga, Carl Persson, Tomelilla, Aug. Svensson, Marieholm, Sture Tufvesson, Ekeby, Algot Welanders, Tomelilla och Henning Wälstedt, Kvidinge.

Som lärare vid kursen tjänstgöra arkitekt Gottfried Beijer (byggnadslära med byggnadsritning), ingenjör Emil Hansson (biträdande lärare i ritning), fil. lic. F. Hazelius (svenska språket med affärsskrivning och svenska byggnadsskickets historia med hembygdsvård), fil. lic. Gösta Sjöström (matematik och fysik) samt fil. lic. Gustav Ågren (gymnastik).

Byggmästarekurser.

Under förra hälften av 1930 kommer samfundet att i samarbete med resp. hembygdsorganisationer anordna byggmästarekurser på Fornby folkhögskola, Dalarna, Katrinebergs folkhögskola, Halland, och Ingessunds folkhögskola, Värmland.

Under läsåret 1930—1931 är samfundet i tillfälle att liksom föregående år anordna trenne byggmästarekurser. Kurserna pågå under 10 dagar med i regel 70 timmars undervisning, fördelade på 25 timmar föreläsningar och 45 timmar ritning, exkursioner m. m. Föreläsningarna behandla följande ämnen: Byggnadsstommen och dess anordnande, allmän materiallära, planläggning, formbildning, inredning, lantmannabyggnader, byggnaden och trädgården, författningar och stadsplaneanläggningar, värmeinstallation, kalkylation och kostnadsberäkning samt byggnadsskick i Sverige förr och nu. Eleverna få under rittimmarna tillfälle att under lärarens ledning utarbeta självständiga förslag till mindre byggnader.

Kostnaderna för undervisning, innefattande lärarearvoden, dagtraktamenten och reseersättningar samt material, uppgå för varje kurs till cirka 1.500 å 1.600 kronor, varav samfundet betalar hälften. Övriga kostnader bestridas genom lokala anslag. Sådana anslag ha till föregående kurser lämnats av hushållnings-sällskap, egnahems-, hembygds- och hantverksföreningar, enskilda personer samt industriföretag. Kostnader för lokal samt eventuell annonsering bestridas ävenledes av lokala anslag.

Ansökan om avhållande av byggmästarekurs, som lämpligen anordnas av hembygds- eller annan förening i samarbete med Samfundet för hembygdsvård, bör insändas snarast möjligt till samfundets styrelse.

HEMBYGD SVÅRDEN I HALLAND

Av Intendenten Albert A:son Sandklef, Varberg

DEN 5 JUNI 1922 bildades Hallands Hembygdsförbund vid ett stort hembygdsmöte i Varberg under ordförandeskap av landshövdingen greve Axel Mörner. Förbundet är en sammanslutning utav Hallands Museiförening i Halmstad, Norra Hallands Kulturhistoriska förening i Varberg, Nordhallands hembygdsförening i Kungsbacka, Södra Hallands Hembygds- och Fornminnesförening i Laholm samt Årstads och Faurås Hembygdsförening.

En av de viktigaste uppgifter förbundet hade att taga befattning med var frågan om gemensamma publikationer. Den av Nordhallands Hembygdsförening startade och sedermera av denna förening jämte Norra Hallands Kulturhistoriska förening utgivna hembygdspublikationen *Vår Bygd* övertogs av förbundet fr. o. m. år 1923, och senare har förbundet bl. a. tillsammans med Västsvenska Folkminnesföreningen utgivit arbetet »Halländsk Bygdekultur», tillägnat den välkände hembygdsforskaren Joh. Kalén på hans 60-årsdag. Slutligen har förbundet startat en skriftserie, vars första nummer utkom på våren 1929 och var tillägnat kyrkoherden Victor Ewald på hans 60-årsdag. Förbundet planerar ytterligare en rad skrifter i denna serie, vilka säkerligen under de närmaste åren framåt komma att lämna goda bevis för det energiska arbete som på hembygdsvårdens område bedrives i Halland.

Förutom uppgiften att omhändertaga utgivandet av sådana publikationer, som voro ägnade att väcka och stärka hembygdskänslan eller att framlägga resultat av den inom landskapet bedrivna forskningen på hembygdsvårdens arbetsfält, ville förbundet även taga hand om vissa större arbetsuppgifter, gemensamma för hela landskapet. En av de viktigaste bland dessa uppgifter var fortsättandet av den genom Göteborgs Jubileumsutställnings historiska avdelning påbörjade inventeringen av fasta fornlämningar inom Halland. Genom utställningens försorg hade Fjäre, Viske och Himle härad inventerats före förbundets tillkomst. Och nere i södra Halland hade antikvarien, fil. doktor T. J. Arne påbörjat ett

Krafsagården. Mangårdsbyggnad från Olovstorp, Valinge s:n.

Friluftsmuseet Hallandsgården. E. Salvén foto.

liknande arbete, varjämte den för våra fornminnen varmt nitälskande kyrkoherden i Östra Karup, Victor Ewald hade inventerat sin socken. För att få medhjälpare till detta omfattande arbete anordnade förbundet år 1923 en fornminneskurs i Varberg. Kursen leddes av antikvarien Arne, och som lärare medverkade bl. a. de båda från jubileumsutställningens inventeringsarbete välkända Göteborgslärarna Elof Lindälv och Gunnar Ahlberg. Förbundet lyckades erhålla medel från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien samt senare från Hallands Läns landsting, och med hjälp av dessa anslag har inventeringsarbetet fortgått sedan 1923. Varje år ha ett par socknar inventerats. Fornlämningarna ha beskrivits, i vissa fall uppmätts, ritats och fotograferats, och samtliga ha därjämte inlagts å en karta, där samma tecken och metoder använts som vid Göteborgsinventeringen. Över flera viktiga gravfält ha slutligen specialkartor upprättats.

Inventeringskort och kartor upprättas i tre exemplar, varav ett stannar hos förbundet, ett går till Akademien och ett exemplar erbjudes åt den socken, där inventeringen utförts.

Förutom ovannämnda, under förbundets ledning direkt ställda inventeringsarbete, har kyrkoherde Ewald på egen hand fortsatt det i södra

Halland utav honom och Arne påbörjade inventeringsarbetet. Detta har framskridit så långt, att hela Höks härad är inventerat och början har gjorts i Tönnersjö härad.

Förbundets byggnadsundersökningar ha tidigare varit föremål för uppmärksamhet i denna tidskrift uti en uppsats av förf. år 1924.

Före tillkomsten av Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs Högskola, — vilket numera insamlar folkminnen även i Halland med anslag ur lotterimedel —, hade hembygdsförbundet även tagit folkminnesinsamlingen i länet om hand. En kurs för folkminnesinsamlare anordnades å länets folkhögskola å Katrineberg med dåv. fil. kand. David Arill och folkskollärare Joh. Kalén som lärare. Senare anordnade förbundet en folkminnespristävlan i Tidn. Halland och här kom in en mängd värdefullt material, som publicerades i tidningen.

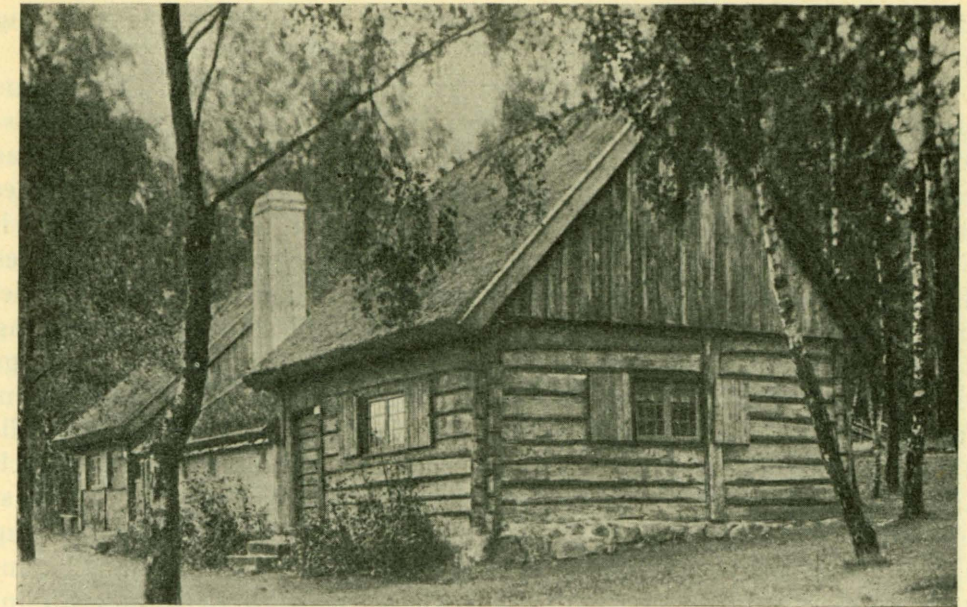
År 1925 anordnade Västsvenska Hembygdsnämnden med anslag från Samfundet för hembygdsvård en större hembygdkurs i Varberg. Kursledare var fil. dr. Åke Campbell, och kursen omfattade allmogeetnografi, folkminnen, folkmål, ortnamn och arkeologi. Föreläsare voro — utom kursledaren — professor Hjalmar Lindroth, docenten C. W. von Sydow, fil. lic. David Arill, amanuensen John A. Stenung, folkskolläraren Elof Lindälv samt intendenten Albert A:son Sandklef.

De enskilda, till förbundet anslutna föreningarna ha jämsides med ovan nämnda arbeten var för sig arbetat för det gemensamma målet.

Nordhallands Hembygdsförening i Kungsbacka hade redan för ett tiotal år sedan skaffat sig en vacker början till ett hembygdsarkiv, omfattande uppgifter om fornminnen i bygden, äldre byggnader, naturminnen, kulturhistoriskt värdefulla föremål, folkminnen och folkmål. Föreningen samlade under flera år på medel till inköp av en stuga, och när år 1926 en ryggåsstuga i Kalvhult, Förlanda socken var i fara att förstöras, kunde föreningen inköpa den och flytta den till Kungsbacka, där den erhöll en fristad i stadsparken.

Södra Hallands Hembygds- och fornminnesförening skaffade sig redan för ett tiotal år sedan en ryggåsstuga, som placerades i Laholm. Sedan dess har föreningens intresse av resultaten att döma varit huvudsakligast inriktat på utgrävningar. Föreningen har tagit initiativ till utgrävningarna av Laholms slottsruin, vilka grävningar pågått under de senaste två åren med den förfarne kennaren av gamla fästningar, byggmästare A. Tell som arbetsledare och intendenten vid museet i Halmstad, fil. dr. Erik Salvén som kontrollant.

Årstads och Faurås Hembygdsförening anordnade år 1924 en utställning av äldre allmogeföremål å Hallands läns folkhögskola, Katrineberg.

Ryggåsstuga från Hörsås, Getinge s:n.
Friluftsmuseet Hallandsgården. J. Ingman foto.

Utställningen omfattade hela föreningens verksamhetsområde, d. v. s. Årstads och Faurås härad. Det visade sig, att man ute i bygderna fortfarande gömmer på många alster av gammal förnäm halländsk handslöjd, särskilt textilier. En rik samling hängkläden, broderade putvar, vackra yllevävnader och dräktdelar hade erhållits. Föreståndarinnan för Halländska Hemslöjdsföreningen Bindslöjden, fröken Ellen Dominicus studerade samlingarna, ritade av mönster och tog luskopior. Själva Lilly Zickerman hade kommit för att se på samlingarna.

Samtidigt studerades de övriga utställda föremålen av förf. till denna uppsats. Alla föremål fotograferades, uppmättes och beskrevos. Fotografierna uppklistrades å kartonger av samma slag, som av Varbergs museum användes till lappkatalog. Den sålunda erhållna lappkatalogen över de utställda föremålen finnes i föreningens ägo och utgör ett ganska betydelsefullt register över de viktigaste kulturhistoriskt värdefulla föremålen — utom textilier — som finnas i privat ägo inom föreningens verksamhetsområde.

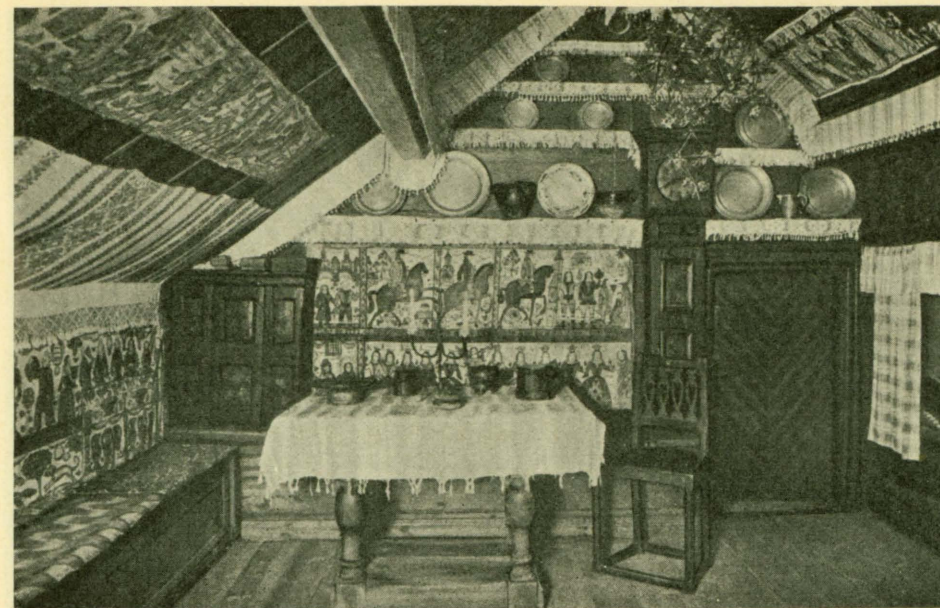
Hallands Museiförening i Halmstad är länets äldsta nu verkamma organisation på hembygdsvårdens område. Föreningen har under sin långa verksamhetstid skaffat sig stora och värdefulla samlingar. Tyvärr

har föreningen icke haft någon lämplig lokal för samlingarnas förvaring och utställning.

Större delen av samlingarna förvaras och utställas i den till stadens gamla befästningar hörande Norre port, — en av de gamla stadsportarna —, där det över portvalvet finns två våningar, som disponeras av muséet. Dessa utrymmen ha länge varit alldeles för små, och det har därför varit föreningens önskan att kunna anskaffa större och bättre lokaler för sina samlingar. Genom hembygdsförbundet gjordes så år 1927 en framställning till Kungl. Maj:t om anslag ur lotterimedel för uppförande av nya lokaler. Förbundet anhöll samtidigt om anslag för inredning av ytterligare lokaler i Varbergs fästning för Varbergs Musei räkning samt om smärre anslag för nya lokaler m. m. i Laholm, Falkenberg och Kungsbacka. Riksantikvarien ansåg sig icke kunna tillstyrka anslag till lokaler för museisamlingar i Laholm, Falkenberg och Kungsbacka — av skäl som äro välbekanta för alla som följt med riksantikvarie Curmans museipolitik — men framställningarna om anslag till Halmstad och Varberg tillstyrktes, och Kungl. Maj:t beviljade Halmstad 180,000 kronor för nybyggnad och Varberg 20,000 kronor för inredning av lokaler å fästningen.

Ungefär samtidigt härmed beslöt Hallands Museiförening att anställa en vetenskapligt utbildad intendent. Föreningen hade så pass stora tillgångar, att den själv kunde avlöna honom under några år framåt.

Vid sidan av nu nämnda verksamhet hade emellertid föreningen skaffat sig ett friluftsmuseum å Galgberget i Halmstad, och redan tidigare ägde föreningen en från Särdal i Harplinge flyttad stuga, som placerats i Norre Katts park. Friluftsmuséet är till största delen ett verk av fabriksör A. W. Wallberg i Halmstad, som med varmt intresse för saken offrat tid och pengar på att resa ut och inköpa och till friluftsmuséet förflytta gamla värdefulla byggnader från olika delar av landskapet. Säkerligen skulle det vackra friluftsmuséet kunnat ge en ännu bättre bild av den halländska allmogens byggnadskultur, om muséets nuvarande energiske intendent, dr. Salvén, fått vara med om dess planläggning. Den onekligen ståtliga s. k. »Hallandsgården», en manhusbyggnad från Valinge socken, Himle härad, tjänar det dubbla syftet att visa en äldre loftsstuga från Himle härad och att lämna utrymme för en välbehövlig servering på friluftsmuséets område. Den ur kulturhistorisk synpunkt utan jämförelse viktigaste byggnaden är emellertid den från Hörsås i Getinge hämtade stugan, ett typiskt götiskt hus med en låg eldstadsförsedd ryggåsstuga emellan två loftbyggda bodar, »häbbär».

Ryggåsstuga från Hörsås, Getinge s:n.
Friluftsmuseet Hallandsgården. O. Nilsson foto.

Den 1 april 1928 erhöll muséet ny intendent, fil. dr. Erik Salvén, och därmed blev det nytt liv i föreningens verksamhet.

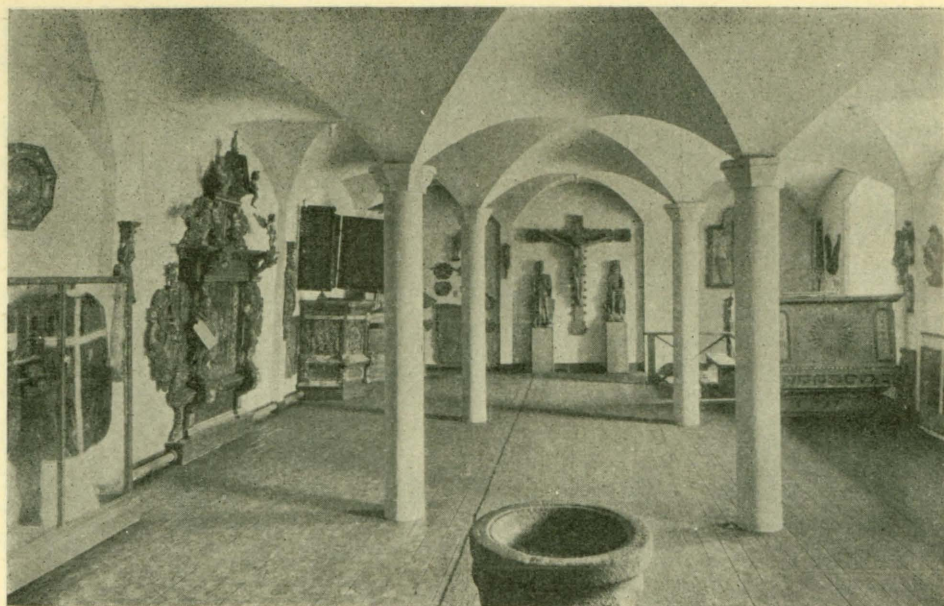
Muséets samlingar i Norre port, i Särdalsstugan, i Norre Katts park och å friluftsmuséet »Hallandsgården» på Galgberget ha — efter grundlig reparation av vissa lokaler — i omfattande grad omordnats och i flera fall helt nymonterats. Föremålen i Norre port ha sammanförts och uppordnats i vissa grupper såsom keramik, glas, tenn, textilier, byggedräkter, träarbeten m. m. Muséets fastighet, Kyrkogatan 12, ett bostadshus i korsvirke med tillhörande uthus, har reparerats och dess gårdsområde ordnats med trädgård i gammal stil.

Ny huvudliggare är efter praktiskt system upplagd. Ny realkatalog är påbörjad. Biblioteket liksom fotografi- och klichéarkivet håller på att ordnas.

Förslag över användande och bebyggande av friluftsmuséets 1926 erhållna nya område intill det redan år 1922 emottagna området förberedes.

Muséet förbereder uppförandet av ny museibyggnad å ett av staden överlåtet, synnerligen vackert område invid Nissan.

När huvudsamlingarna fått inflytta i den nya byggnaden kommer den såsom en del av Halmstads forna försvarsverk år 1605 uppförda fäst-

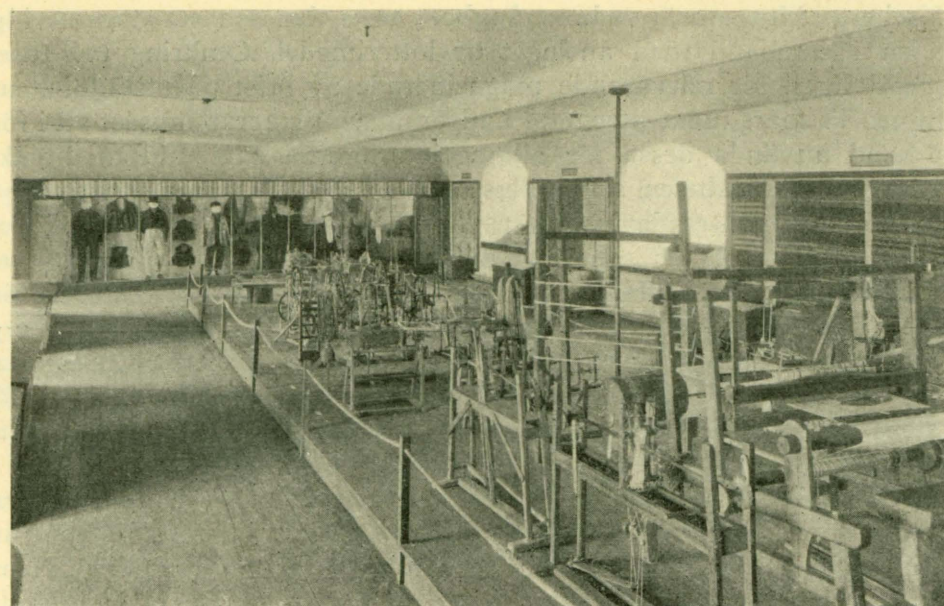

Varbergs museum.
Från kyrksalen.

ningsporten Norre port att uppordnas såsom rustkammare för en större samling äldre militära föremål, en användning, som med hänsyn till byggnadens ursprungliga ändamål måste anses såsom synnerligen lämplig.

Norra Hallands Kulturhistoriska Förening lyckades, som redan nämnts, erhålla ett anslag av 20,000 kronor ur lotterimedel till inredning av lokaler för Varbergs Museum i den gamla fästningen, där muséets samlingar varit inrymda sedan år 1919. Sedan de år 1928 erhållna lokalerna tillkommit, disponerar muséet nu i det närmaste 1,000 kvadratmeters golvyta. Detta utrymme har i enlighet med muséets inriktning till största delen använts för utställningar, avsedda att belysa arbetslivet i gångna tiders Halland. Dessutom har muséet en avdelning för arkeologi, en för Varbergs stad och fästning, där i synnerhet de intressanta fynden från de senare årens undersökningar å fästningen exponeras, samt en avdelning för kyrklig konst i norra Halland. Vidare har en större donation av ett par tusen föremål, hopbragta och skänkta av framlidne målarmästare Hj. Magnusson i Stannared, sammanförts i en sal.

Den halländska allmogens arbetsliv är emellertid muséets specialitet, och muséets största utrymme har också ägnats detta område. Den textila avdelningen omfattar allt, som hänger samman med textil slöjd,

Varbergs museum.
Textilsalen.

modeller av halländska torkhus för lin — basta eller kölna — redskap för linets beredning, bearbetning, spinning, uppvindning och vävnad, tvätt och strykning. I samma avdelning ha också de färdiga arbetsresultaten, vävnader, broderier, dräkter, utställts.

Avdelningen för lantmannens arbete med jordens bearbetning, sådd, skörd, tröskning, sädens rensning och förmalning inrymmer även fordon seldon, sadlar, och annat med transporter sammanhängande.

Den ledande tanken vid planläggningen av muséet har varit — och är — att framförallt ge en god och så fullständig bild som föremålsbestånd och lokaler medgiva utav den halländska allmogens arbetsliv ute och inne. I avsikt att fullfölja dessa intentioner har muséet ägnat andra områden mindre utrymme.

Muséet inrymmer — förutom utställningslokalerna — en modernt utrustad fotografiateljier för fotografering vid elektriskt ljus, mörkrum, expeditonsrum, konserveringsrum, arkivrum och rymligt magasin.

Alla föremål ha katalogiserats i såväl huvudliggare som lappkatalog. Plåtar och film, fotografier, uppteckningar rörande arbetsterminologi och annan tradition, uppmättningsritningar, tidningsurklipp m. m. ha ordnats i arkivet och katalogiserats.

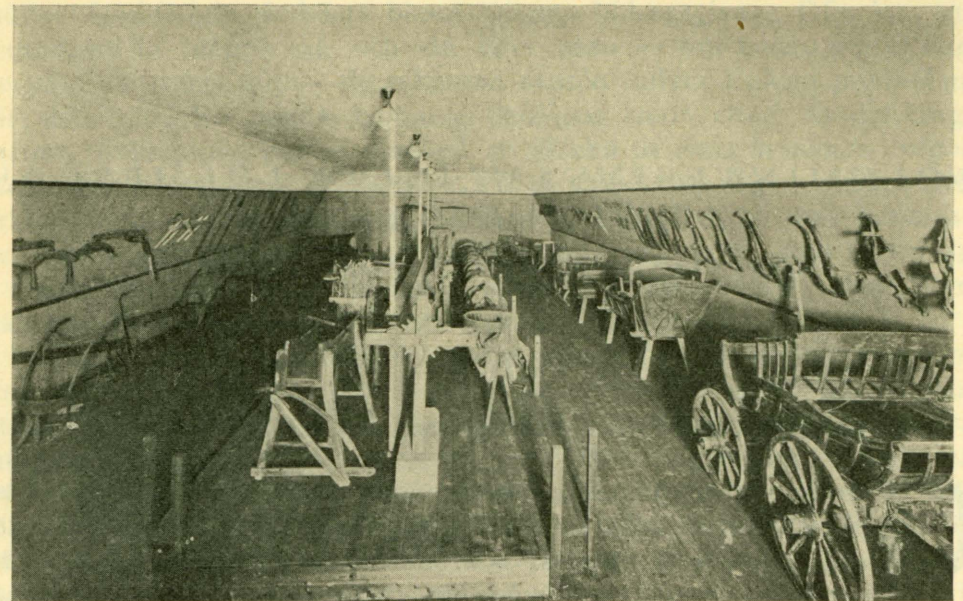
Varbergs Museum är redan trångbott, trots den senaste stora utvidgningen i samband med anslaget ur lotterimedel. Omkring två tusen föremål ligga för närvarande magasinerade av brist på utställningsutrymme. Så snart mera utrymme kan erhållas, planerar muséet att i första hand använda dessa för allmogeinteriörer, i samband med vilka diverse inomhusarbeten skola illustreras genom utställning av verktyg och redskap, monterade med hänsyn till denna avsikt. För att få den riktiga miljön utställas samtidigt möbler, som nu finnas på magasinet. Vidare kommer en avdelning för fiske att monteras. Hallands båda förnämsta fiskelägen — Vare och Bua — ligga nämligen båda så nära Varberg, att det enbart ur den synpunkten är lämpligt att Varbergs Museum tar hand om fisket. Därtill kommer, att Varbergs stad är operationsbasis för höstens sillfiske vid Koppargrund och Anholt. Även sötvattenfisket kommer naturligtvis att beredas plats i denna avdelning.

Förutom de nu nämnda större föreningarna finnas i Halland ett flertal små sockenföreningar med hembygdsvård helt eller delvis som arbetsuppgift. Bland dessa må först och främst nämnas Harplinge Hembygds- och Fornminnesförening, som dels skaffat sig ett värdefullt arkiv, byggt på uppteckningar, som verkställets av föreningens egna medlemmar, dels ock utgivit en hembygdsbok, »Harplinge, en bok om hembygden», skriven av föreningens medlemmar. Men så räknar också föreningen bland sina medlemmar flera riksbekanta personligheter, födda i Harplinge — exempelvis professor Albert Nilsson i Lund och fil. dr. Alf Ahlberg. Fil. kand. Hjalmar Bengtson har redigerat boken.

Torups Hembygdsförening hör också till de verksamaste organisationerna på området i Halland. Inom föreningen har ett resultatrikt arbete bedrivits för tillvaratagande av folktradition och för vården av bygdens fornminnen.

Slutligen böra här vidröras några av de arbetsuppgifter, som Hallands Hembygdsförbund upptagit på sitt program, ehuru de ännu icke lett till större resultat. Främst bland dessa bör nämnas personhistoria och släktforskning. Förbundet lämnar intresserade enskilda personer handledning och råd och ställer gratis blanketter och antavlor till förfogande. Kand. Rolf G. Bexell i Varberg har redan utfört ett vackert arbete på detta område, men brist på intresserade medarbetare har verkat hämmande på arbetet. Förbundet hoppas emellertid att bättre resultat än hittills inom en snar framtid skola visa sig även på detta verksamhetsfält.

Numera torde man tämligen allmänt vara ense om det lämpliga i den lösning organisationsfrågorna fått i Halland. De enskilda lokala föreningarna ha i hembygdsförbundet fått en sammanhållande överbygg-

Varbergs museum.
Jordbrukssalen.

nad, som dels utåt kan representera hela landskapet, dels ock inom det samma taga hand om sådana gemensamma uppgifter som publikationer och annat, som icke lämpligen bör begränsas till eller splittras i mindre verksamhetsområden.

Sedan år 1923 står Hembygdsförbundet i samarbete med Västsvenska Hembygdsnämnden, som närmast är att betrakta såsom en rådgivande samling av förtroendemän, valda av hembygdsorganisationerna i Väst-sverige. Vissa frågor av intresse för hela detta stora område kunna dryftas vid de årligen återkommande hembygdskonferenser, som anordnas av nämnden. Så diskuterades vid hembygdskonferensen i Åmål år 1929 frågan om bättre samarbete mellan västsvenska muséer. Konferensen beslöt uppdraga åt nämnden att verkställa en rad viktiga åtgärder i detta syfte.

Emellertid kännes ofta bristen på en hela riket omfattande organisation, vilken kunde ge stöd åt de många splittrade krafterna landet runt. Vid senaste årsmötet med Samfundet för hembygdsvård diskuterades ju frågan om Samfundets ställning till folkminnesforskningen. Ett liknande ställningstagande till landsortens muséer skulle utan tvivel fylla ett länge känt behov — för att nyttja en gammal sliten fras.

FOLKMINNESINSAMLINGEN I HEMBYGDS- FÖRENINGARNA

ANVISNINGAR FÖR INSAMLINGSLEDARE

Av fil. lic. David Arill, Torsby

III. LOKALOMBUD OCH STIPENDIATER

Genom pristävlingarna kommer insamlingsledaren i förbindelse med ett stort antal upptecknare. Många deltar i en tävling, andra återkommer år efter år och bildar den kärntrupp, som är föreningens ryggrad och stöd. Om tävlingar anordnas årligen, har man inte rättighet att utom deltagandet i dessa ställa några större anspråk på de frivilliga medarbetarna. De lika väl som insamlingsledaren behöver då och då en andhämtningspaus. Styrelsen kan inte begära, att insamlingen skall pågå året om, ja, år efter år med samma intensitet. Även uppehållen har sin betydelse. Ledaren blir för några månader frigjord från en god del av korrespondensen och är då i tillfälle att ägna sig åt katalogisering i samband med genomgång av samlingarna, varvid han ytterligare tränger in i materialet. Han hinner planlägga nästa tävling och genom föreläsningar utvidga kretsen av medhjälpare. Hinner han därjämte en liten smula följa med, vad som skrives på hans gebit, är detta till stor nytta för det framtida arbetet. Bygdemeddelaren kommer mera helt ifrån arbetet på en tid. Efter något halvår har det återigen nyhetens behag. Det finns förmodligen högst få upptecknare med så glödande håg för folkminnesinsamling, att de står ut med att oupphörligt under längre tid gå omkring och utfråga folk. Insamlingen i bygden ställer stora krav på sina utövare, och de bör inte tröttnas ut i onödan. Emellertid följer härav inte, att insamlingsledaren helt tappat kontakten med upptecknarna, då en tävling är slut. Lyckas föreningen i sitt arbete, har arkivet ofta att motse förfrågningar från vetenskapliga institutioner eller enskilda forskare rörande visst slag av material. Är arkivets uppgifter torftiga eller ensidiga, utsänder man då en förfrågan, som dels införes i samtliga tidningar inom arbetsområdet, dels till-

ställes åtminstone de bästa bland tidigare bidragsgivare. Ofta kan utredningen ta längre tid, och då låter man — om ersättning ej kan beredas på annat sätt — de inkomna svaren inflyta i nästa pristävling, för den händelse denna kommer tämligen snart efter. Är det långt mellan tävlingarna, passar man på att skicka ut *vissa bestämda frågor* med några månaders mellanrum. På så sätt hålles lågan vid liv, och arkivbeståndet ökas oupphörligt. Det säger sig självt, att brev besvaras och uppteckningspapper m. m. utsändes till var och en, som sätter sig i förbindelse med insamlingsledaren, och till andra intresserade, som han kan få kännedom om.

På detta sätt får föreningen redan genom sin första pristävling en *stab av lokala ombud*. När man sedan anser sig ha tid och pengar, utökas lokalombudens antal. Blott ett fåtal tävlingsdeltagare och andra enligt uppgift intresserade kommer att uträtta något som permanenta bygdemeddelare. Ett par lokalombud bor i närheten av varandra och företräder således samma bygd. Stora områden saknar meddelare. De vita fläckarna får man söka fylla genom att knyta nya förbindelser. Detta är insamlingsledarens svåraste och otacksammaste uppgift, och han får vara beredd på att när han genom föreläsningar, uppsatser och utrop i tidningspressen och otaliga hänvändelser till föreningar, studiecirkelledare, lärare o. a. gjort allt, vad han förmått, utforskat områden ännu finnes kvar, områden, där det inte varit möjligt att få tag i en enda intresserad samlare. Det är nämligen inte så enkelt, att man endast tar kartan framför sig och prickar ut, i vilka socknar eller pastorat man behöver och alltså skall ha lokalombud. Känner man bygden någorlunda väl, skriver man till dem, man vågar hoppas på, och får för varje gång göra den erfarenheten, att folk mycket ofta underlåter att svara på brev trots medsänt porto. Man skriver en gång till och får ett fåtal svar. Den ene säger nej, den andre säger ja. När ett år har gått med förnyade påstötningar från insamlingsledaren, ser han slutligen, att de flesta ingenting insänt. Intresset eller tiden eller bådadera har inte räckt till. Man förstår, att utgången bör bli denna, då man känner förhållandena på landsbygden. De flesta människor har nog av sitt arbete. Det ger dem, jämte de primitiva nöjen, som står till buds, vad de fordrar av livet. De flesta, som hinner med mera, uppslukas av politik och kommunala ärenden. Återstår så en liten, oftast mycket liten skara, med ideell läggning. Alla möjliga ideella strävanden pockar på deras tjänster: hembygdsrörelsen, nykterhetsarbetet, folkbildningsverksamheten etc. Deras fritid fylles av sammanträden, protokollsskrivning, festförberedelser. Bland detta lilla fåtal träffar man ofta, fast inte

alltid, de folkminnesintresserade. Hur mycket de kan hinna uträtta, säger sig självt. Det är ofta en slump, att man utanför denna krets träffar någon med tid och andra förutsättningar för uppteckningsverksamhet. Där man minst väntar det, omsättes förståelsen kanske fortast i handling.

Skall en hembygdsorganisation söka att i större utsträckning bygga sin insamling på lokalombud, måste insamlingsledaren ha biträde i arbetet. Annars hinner han inte med allt, som skall göras, såvida han inte är i den ställningen, att han helt eller så gott som helt kan ägna sig åt insamlingen och dess organisation. Man bör vidare ha så stora tillgångar, att man kan ge medarbetarna något arvode. Detta fixeras inte från början utan bestämmes i varje särskilt fall med hänsyn till uppteckningarnas omfång och värde. Under förutsättning att föreningens verksamhetsområde är relativt begränsat, omfattande t. ex. ett landskap, är en anordning av denna art att förorda såsom kompletterande tävlingarna. Ju jämnare lokalombuden kan fördelas bygden runt, desto omsorgsfullare undersökt blir området. Redan som experiment är ett försök i denna riktning av stort intresse.

Insamlingsarbetet inom hembygdsföreningarna kommer väl att i huvudsak begränsas till pristävlingar och lokalombudens verksamhet. En och annan förening har dessutom så god ekonomi, att den kan utsända *stipendiater*. Härtill utses antingen personer från bygden, vilka förut under längre tid med synnerligen gott resultat ägnat sig åt folkminnesuppteckning och fått någon teoretisk skolning ifråga om denna verksamhet, eller personer med högre utbildning, företrädesvis akademisk examen. Den förra gruppen av upptecknare har främst det företrädet, att de bättre känner bygderna och dess folk, varjämte de mången gång kan bli mottagna och välkomnade på ställen, där en »finare» stipendiat inte skulle uträtta någonting. Härigenom blir de i tillfälle att se och erfara åtskilligt, som är de akademiska upptecknarna förmenat. Då de emellertid oftast har mindre överblick över ämnet och svårare att skriva, blir deras samlingar till omfattningen kanhända mindre än akademikernas. Dessa känner sällan så väl till bygden, och de blir inte i tillfälle att tränga in över allt, men de har tack vare sin utbildning större förmåga att överblicka materialet och att formulera frågorna. Deras samlingar blir därför mestadels omfångsrikare. Ingendera kategorien av upptecknare kan tillerkännas ett bestämt företräde. De kompletterar varandra och har var på sitt sätt viktiga uppgifter att fylla.

Innan stipendiater antages, skall styrelsen ha uppgjort *plan* för deras arbete. Insamlingsledaren måste fördenskull skaffa sig en överblick över allt material från undersökningsområdet, vilket huvudsakligen blir liktydigt med föreningens egna samlingar jämte uppteckningarna i de vetenskapliga centralarkiven för folkminnesforskning. Man får så en översikt, utvisande, vilka bygder som är minst undersökta, och vilka slag av traditioner som särskilt bör samlas. Sedan stipendiaterna utsetts, erhåller var och en en promemoria över vad han särskilt skall uppteckna inom resp. socknar. Är bygden inte alls undersökt, bör insamlingen läggas jämförelsevis allsidigt. Först när hela området eller dess mest givande delar blivit föremål för insamlingsverksamheten, genomgås allt det insamlade materialet, varpå man utsänder stipendiater, som har till uppgift att utforska vissa arter av folkminnen, såsom julseder, arbetslivet, sägner om övernaturliga väsen o. d. Dessa stipendiater arbetar först och främst i de avlägsnaste och de av undersökningen minst berörda delarna av området. De förses med kortfattade översikter över vad som framför allt skall efterfrågas i de olika bygderna.

Innan *arvodet* för stipendiaterna fastställs — detta sker samtidigt med att de antas — bör insamlingsledaren genom hänvändelse till närmaste centralarkiv ha gjort sig underkunnig om, hur stort månadsarvode man där brukar utbetala. Här skall endast påpekas, att en stipendiat, som har ett område på flera härader att systematiskt undersöka ur vissa synpunkter, måste ha avsevärt större arvode än den, som hela tiden arbetar endast inom ett par socknar. En tilläggspremie utgår till de stipendiater, som nått särskilt gott resultat. Av månadsanslaget erlägges en tredjedel i förskott vid arbetets början, en tredjedel, sedan en samling ungefär motsvarande två veckors arbete inlämnats, och återstoden, när resten av uppteckningarna kommit insamlingsledaren till handa. Denna anordning är blott ett förslag. Grunderna för anslagets utanordnande fastställs av styrelsen med rätt för insamlingsledaren att häri vidta erforderliga ändringar av mindre omfattning. Över *stipendiaternas arbete* och till dem utbetalda arvoden för insamlingsledaren en liggare, som exempelvis har följande uppställning: av styrelsen fastställt område för undersökningen, antal månader, arvode, dag, då arbetet påbörjats och avslutats jämte ev. anm. om avbrott; dag då arvode utbetalts; dag, då uppteckningar inkommit, område, antal sidor, ev. anmärkningar. Vad angår korrespondensen med stipendiaterna och genomgången av deras samlingar, gäller i huvudsak samma regler som beträffande täv-

lingsdeltagare och lokalombud. Det är av stor vikt, att stipendiaternas förfrågningar fortast möjligt besvaras, och att anslagen punktligt utdelas. Då insamlingsledaren vanligen endast utanordnar, ej utbetalar arvodet, äger skattmästaren inte rätt att utlämna stipendiebelopp annat än efter anmodan av insamlingsledaren.

IV. UTBILDNING AV UPPTECKNARE

Ingen kan lära sig att bli en dugande folkminnesupptecknare, om han saknar de personliga förutsättningarna: intresse för den gamla allmogekulturen, blick för traditionens förekomst och möjligheter, förmåga att umgås med folket, färdighet i att fråga, i att uppfatta och rätt återge svaret etc. Icke desto mindre är utbildning av upptecknare ett problem, som varje allvarligt samlande organisation måste ta ställning till. Den, som genom sin läggning och sin föregående utbildning har kommit ett stycke på väg som samlare, blir genom en väl planlagd kurs bättre skickad för sin uppgift. Han lär sig i någon mån skilja huvudsak från bisak, synkretsen vidgas, metoderna för utfrågning och renskrivning vinner stadga. Insamlingsledaren kommer i personlig beröring med sina medhjälpare i bygden och finner tillfälle att muntligen ge dem bättre anvisningar, än han kunnat göra per brev. Kurser för upptecknare har därför stor betydelse för insamlingen.

Om en hembygdsförening anordnar en *instruktionskurs i hembygdsforskning*, får folkminnena inte saknas på programmet. Är tiden kort och ämnena många, kan det knappast bli mera än 2—3 folkminnesföredrag. Ett av dem måste avhandla metoderna för uppteckningsarbetet. En sådan kurs har sin största betydelse ur propagandasynpunkt;

Första

19 —

Acc.-nr		Nr	Sid.	Socken el. hd	Landskap
127	Julseder		8	Svenneby	Boh.
	Bröllop.....		3	»	»
	Begravning		4	»	»
128	Gåtor	64	9	Jösse hd	Värml.
129	Sägner om jättar	5	12	Högsäter	Dalsl.
130	Varjehanda folktro		3	Tvååker	Hall.

Formulär till accessionskatalog. Användes bl. a. av Västsvenska Folkminnesarkivet i Göte-

är den väl planlagd, ger den ju också en liten inblick i de många-handa spörsmål, som den moderna hembygdsforskningen sysslar med. Det är författarens avsikt att vid annat tillfälle återkomma till frågan om allmänna hembygdskurser och sättet för deras anordnande. Här skall därför endast sägas några ord om *de egentliga folkminneskurserna*.

En kurs av vilket slag som helst kräver omsorgsfulla förberedelser, om den skall ge ett bestående resultat. Det är inte nog med att man plockar ihop några föredrag jämte ett eller ett par diskussionsämnen och avrundar det hela med en utfärd, demonstration av museer o. d. Kursens anordnare och ledare skall söka tillgodogöra sig den erfarenhet, man samlat på andra håll, och därav följer för folkminneskursens vidkommande, att man, så snart en sådan kurs planeras, sätter sig i förbindelse med en vetenskaplig institution för folkminnesforskning. Här har man — eller borde åtminstone ha — ett klart begrepp om hur kursen bäst skall ordnas — hur den skall planläggas, och vad den bör omfatta. Kursen bör pågå minst två dagar, helst längre tid. Meddelande om kursen utsändes i god tid till tidningarna, hembygdsföreningens medlemmar och lokalombud samt övriga intresserade. Skall kursen ge full valuta, får man inte endast lita till de deltagare, som man kan få ihop på platsen. Det kan mycket väl hända, att inte en enda av dem har större intresse för saken. Vid föredragen samlas den vanliga, allmänt intresserade föreläsningspubliken, som enbart kommer för att se och höra, inte med tanke på framtida uppteckningsarbete. Självskrivna deltagare i kursen är föreningens mest verksamma lokalombud. För att möjliggöra deras deltagande måste man kunna erbjuda dem *stipendier*, som täcker de större utgifterna. Anslag sökes från landsting, hushållningssällskap o. s. v. Mindre belopp kan även anskaffas genom vädjan till ideella ungdomsorganisationer och hembygdsföreningens lokalav-

arbetsåret

— 30 —

Dag	Inlämnat av	Anm.
1/12	David Arill, Torsby	Lb (= Pristävlan i Lantmannabladet)
»	Gunborg B-n	Lb
8/12	Petter Pettersson, Götgatan 2, Sunne	Gåva
9/12	Anonym	Lb

borg, vars första accessionskatalog enligt detta formulär upprättats av folkskoll. Elof Lindälv.

delningar. Varje avdelning eller ungdomsförening bör söka helt eller delvis bekosta kurskostnaden för en deltagare. I detta fall följer väl närmast, att resp. förening själv utser sin stipendiat, men som en generell regel bör dock gälla, att man inte utser andra stipendiater än sådana personer, som tidigare sysslat med folkminnesinsamling. Meddelande om möjligheten att få stipendier utsändes ett par månader i förväg med uppmaning till samtliga aspiranter att till stöd för ansökan bilägga en samling uppteckningar.

Föreläsningarna i folkminneskursen bör belysa folktraditionens viktigaste sidor och helst läggas så, att deltagarna verkligen instrueras i tillvägagångssättet vid upptecknandet. Det räcker inte med en serie rent vetenskapliga utläggningar. De praktiska anvisningarna blir den röda tråd, som genomlöper hela kursen. Anvisningarna göres mera korrekta därigenom, att man i första rummet utgår från bygdens egen tradition. Kan man använda någon tid till direkt utfrågning av lämpliga sagesmän, vilkas kapacitet man förut känner till, bidrar detta att göra kursen än mer instruktiv, på samma gång ett värdefullt material på så sätt upptecknas. En eller ett par diskussioner ingår alltid i programmet. Varje dag avslutas med samkväm. Ett viktigt moment är demonstrerandet av föreningens folkminnesarkiv med dess kataloger. Varje föreläsare bör stå i kontakt med insamlingsarbetet.

För att stimulera intresset till fortsatt arbete utlyses i samband med kursen en pristävlan, som i första hand är avsedd för stipendiaterna. Hur samvetsgrant man än gått till väga vid utväljandet av dessa, kommer med all sannolikhet flera av dem att stå utanför det framtida arbetet. Under ett par år framåt måste undersökningsledaren stöta på dem medelst handbrev och cirkulärskrivelser, och när intet annat hjälper, får de till sist en anmaning att återbetala det stipendium, de en gång uppburit. Till den kraft och verkan det hava kan!

V. UPPTECKNINGARNAS KATALOGISERING OCH FÖRVARING

Det är inte nog, att en hembygdsförening äger en samling folkminnen. Dessa måste också ordnas. Som ett led häri ingår deras katalogisering. Dessutom måste samlingarna väl vårdas och förvaras på betryggande sätt.

Insamlingsledaren blir väl i allmänhet även *föreningens arkivarie*. Detta är dock inte nödvändigt, men om man skiljer insamlingsledare- och arkivariesysslan, bör detta endast ske av nödtvång, och man drar

då från början upp gränserna för bådars arbete. Oklarhet härvidlag kan leda till onödiga schismer. Alla uppteckningar granskas först av insamlingsledaren, och arkivarien sätter inte i gång med något insamlingsarbete bakom hans rygg, ty då kommer man snart därhän, att ingen har överblick över arbetsfältet. Ingen håller alla trådarna i sin hand.

Alla föreningens originaluppteckningar införes i en *förvärvs- eller accessionskatalog*. (Se formulär sid. 16 o 17) Varje nummer i katalogen omfattar vanligtvis uppteckningar av en enda samlare, eventuellt samhörande bidrag från en förening eller en skola. Helst bör man inte låta mer än en socken ingå i samma accessionsnummer. Det blir emellertid i många fall en lämplighetsfråga, hur mycket man inför i ett nummer. Varje sådan samling får inte vara för stor, högst c:a 50 blad. Inom varje nummer ordnas uppteckningarna efter något bestämt system, som följes vid inskrivningen i katalogen. Utgår man ifrån, att man har en upptecknare och en socken, ordnas materialet någorlunda systematiskt, exempelvis vårseder, höstseder, julseder; födelse och barndop, frieri och bröllop, död och begravning; läkekonst o. s. v. Vid större samlingar skiljer man gärna mellan tro och sed, som bildar ett nummer, och folkdiktning, som blir nästa nummer. Har man en del mindre uppgifter från flera socknar, ordnas materialet lämpligen sockenvis. Huvudsaken är, att det blir någon reda. Man inför alltså inte materialet från samma socken i denna »ordning»: födelse och barndop; danslekar; läkekonst; folkvisor; frieri; födelse; julseder — med andra ord: man går igenom samlingen, innan man för in den i förvärvskatalogen. Om man så vill, kan man ordna materialet inom varje nummer efter sagesmännen och för varje sagesman efter innehållet. Får man några sidor uppteckningar av alla slag, anstränger man sig inte med att noggrant förteckna detta innehåll i katalogen utan nöjer sig med en samlande rubrik, såsom »varjehanda folktro», »sägner» e. d. Man skall inte sträva efter att göra accessionskatalogen till en systematisk katalog, ty den blir härigenom endast ett brokigt lapptäcke, och man har svårt att hitta de uppgifter, man söker. Den tid, man sparar genom att göra accessionskatalogens uppgifter tämligen summariska, reserverar man för de övriga katalogerna. Det gäller att fasthålla den synpunkten, att accessionskatalogens uppgift är att vara en överskådlig inventarieförteckning över beståndet av originaluppteckningar. Samtidigt med att varje enstaka samling ordnas och införes i accessionskatalogen, numreras sidorna i samlingen, och varje blad förses med föreningens stämpel. Under eller vid sidan

av stämpeln skrives vederbörligt accessionsnummer. Utlånas sedan t. ex. sid. 5—17 av accessionsnummer 39, kan de vid återkomsten till arkivet genast inordnas på sin plats. Ett folkminnesarkiv bör aldrig utlåna material, som ej ordnats och accessionsförts och därvid numrerats och stämplat. Då accessionsnumret är färdigt, inlägges alla dithörande uppteckningar i ett kuvert, som förses med stämpel, accessionsnummer etc. i övre kanten enligt följande förslag:

J. U. F.
Folkminnesarkivet } (Stämpel)
Acc.-nr. 100.
Lapland
(Vilhelmina)

Samlingarna ordnas i kapslar efter nummer. Uppteckningar på folio, biografier, melodier och fotografisamlingar införes på vanligt sätt i förvärvskatalogen men placeras inte i de vanliga kapslarna; foliomanuskripten bör inte gärna vikas utan inrymmas i större kuvert. Är nu accessionsnummer 63 av denna art, ligger det alltså inte i de vanliga kapslarna, men för att underlätta arkivarbetet inlägges likväl ett kuvert med detta nummer i samlingen. På kuvertet antecknas: Se folio! Även en främling kan då lätt hitta material i arkivet.

Så länge arkivet inte har större omfång, behöver man knappast någon annan katalog än förvärvskatalogen, men arkivarien tillrådes, att om tiden medger, redan från början lägga upp övriga kataloger. I framtiden är de nödvändiga. Medan accessionskatalogen är en liggare med fasta blad, föres upptecknarekatalogen, den geografiska katalogen och den systematiska katalogen på lösa kort, som därpå ordnas efter bestämt system.

Upptecknarekatalogen vållar minst besvär och kan upprättas samtidigt med accessionsförandet. Kortet får följande utseende:

ARILL, DAVID
fil. lic. Torsby.
Acc.-nr. 11, 16, 99: 3—8

Titel och adress skrives med blyerts. Siffran före kolon i 99: 3—8 avser accessionsnummer, siffran efter kolon sida, därest flera upptecknare delar ett nummer. Har nr 99 insänts av en förening, får varje upptecknare inom numret sitt kort, föreningen sitt (för hela numret). Korten ordnas i bokstavsordning. När meddelanden utsändes från arkivet, har

man i upptecknarekatalogen namn och adress på samtliga tidigare bidragsgivare, d. v. s. lokalombud, tävlingsdeltagare och andra. Efter samma grunder kan man naturligtvis upprätta även en *katalog över sagesmän*, men den kommer tämligen snart att svälla ut till oformlighet och fråga är väl, om den kan sägas ha någon större uppgift att fylla.

Även *den geografiska katalogen* åstadkommes utan större ansträngning, helst samtidigt med uppteckningarnas accessionsförande. Kortet får följande utseende:

<i>Bohuslän</i>	
Foss sn	
Sägner om jättar	11: 1—9
Gåtor	16: 7—12
Julseder	99: 3—8

Antalet sidor anges alltid, även om hela accessionsnumret omfattar en enda socken, ty med ledning av denna katalog kan man då få en exakt översikt över uppteckningsbeståndet från socknen. Innehållsuppgifterna får inte bli alltför detaljerade. Landskapen ordnas i bokstavsordning med ledkort för varje landskap. Socknarna ordnas likaledes i bokstavsordning inom landskapet. Uppgifter, som gäller hela landskapet eller flera härader, placeras sist, således efter sockenkorten.

Kan man någorlunda lättvindigt ställa upp dessa båda kataloger, blir det betydligt värre att få en användbar *systematisk katalog*. Åtskilliga möjligheter kan diskuteras. Idealet är väl en katalog enligt ordboks-system i stil med Feilberg, Ordbog over jyske almuesmål. Upprättandet av en så detaljerad katalog över en större samling folkminnen tar orimligt lång tid i anspråk, och katalogen svämmar snart över alla bräddar. Man måste nöja sig med mindre. Man får utgå från större enheter, och forskaren, som söker detaljer, får finna sig i att gå igenom ett mera omfattande material. Huvudsaken är härvidlag, att man så konsekvent som möjligt följer ett system och tar med alla uppgifter. Tillvägagångssättet torde framgå av följande kort:

<i>Jättar</i>		
Jättekest mot kyrka.	Foss, B.	11: 6—9
» » »	Tanum, B.	16: 1—4
Jättens boskap	» »	16: 4—5

Det är emellertid viktigt, att en uppgift tämligen allsidigt ingår i katalogen. Samtidigt uppstår därför följande kort:

<i>Kyrkan</i>		
Jättekast. Foss, B.		11: 6-9
» Tanum, B.		16: 1-4

<i>Naturföremål</i>		
Jättekast. Foss, B.		11: 6-9
» Tanum, B.		16: 1-4

<i>Boskap</i>		
Jättens boskap. Tanum, B.		16: 4-5

Sedan en eller flera samlingar på detta sätt blivit genomgångna, ordnas korten med hänsyn till samhörighet. Ledkort blir *Jättar*, *Kyrkan*, *Naturföremål*, *Boskap* etc. Ju fler rubriker man får, dess svårare blir det för den oinvigde att hitta, varför man bör ha en förteckning över, i vilken ordning de skilda rubrikerna uppträder. Man kan undgå en del dubbelföring av uppgifterna genom att i denna förteckning hänvisa från den ena rubriken till den andra. Har man samlat alla uppgifter om jättar under denna rubrik, nöjer man sig på avdelningarna »kyrkan», »naturföremål», »boskap» med en hänvisning till ledkortet »jättar».

Kortsystem med tillhörande ledkort av annan färg samt kapslar rekvideras genom bokhandeln. Det är otvivelaktigt en fördel, om olika föreningar har samma storlek på korten.

Samtliga här ovan nämnda katalogiseringssystem har utexperimenterats inom Västsvenska Folkminnesföreningen i Göteborg och tillämpas bl. a. även av Lunds Universitets Folkminnesarkiv. Jfr Västsvenska Folkminnen, Festskrift utgiven av Västsvenska Folkminnesföreningen, Göteborg 1929, s. 286 ff.!

Ett nödvändigt villkor beträffande förvaring av ett folkminnesarkiv är slutligen, att man har tillgång till brandfri lokal. Samlingar, som hopförts med dryga kostnader och tack vare många enskildas uppofterande arbete, bör på betryggande sätt förvaras. Över uppteckningar, som utlånats utom arkivlokalen, föres utlåningsjournal, och låntagaren lämnar kvitto. Hemlån bör inte gärna omfatta längre tid än en månad. Varje folkminnesarkiv får så småningom också en samling *avskrifter och tidningsurklipp*. Även ordnandet av dessa samlingar kräver sin tid. Det skall här endast i förbigående anmärkas, att arbetet härmed är det minst viktiga. En sådan sak kan utan fara lämnas åt framtiden.

VI. KOSTNADSBERÄKNING

Innan en förening beslutar sig för att aktivt delta i folkminnesinsamlingen och upprätta ett folkminnesarkiv, vill man gärna ha någon klarhet i kostnadsfrågan. Naturligtvis kommer kostnaden att stå i proportion till arbetets intensitet: ju fler tävlingar, man anordnar, ju fler lokalombud, man sätter i gång, desto större blir kostnaderna för frågelistor, uppteckningspapper och biografiska blanketter, och desto större blir de rena expeditionsutgifterna. Ett någorlunda gott resultat torde kunna uppnås inom ett verksamhetsområde omfattande ett län eller landskap efter följande kostnadsplan:

frågelistor, uppteckningspapper m. m.	200 kr.
liggare, kortsystem m. m. för arkivet	150 »
porto, telefon m. m.	300 »
premier till lokalombud	200 »
	850 kr.

En del kostnader för frågelistor, journaler etc. är engångskostnader, men ersättningen till lokalombuden måste de följande åren något ökas, då man ju får hoppas på flera ombud för varje år. Årskostnaden kan därför inte gärna understiga kr. 850. Som synes upptas här ingenting som pris i tävlingar, detta av den orsaken, att prisen, såsom framgår av vad ovan sagts, tänkes skänkta av resp. tidningar. Vidare ingår intet arvode till insamlingsledare och annan personal. Till en början finnes väl en svag möjlighet, att man i en och annan förening kan påräkna en insamlingsledare, som utan ersättning gör arbetet på fritid.

I längden blir detta omöjligt, och om utvecklingen går därhän, att föreningen förfogar över ett arkiv, ordnat i enlighet med i denna skrift angivna principer, måste man nog vid sidan av insamlingsledaren-arkivarien ha ett biträde, som utför en mängd tidskrävande rutinarbete. När de föreningar, som nu söker förverkliga något av det insamlingsprogram, vars grundlinjer här dragits upp, har kommit så långt, torde man väl ha nått det mål, som den fria folkminnesinsamlingen eftersträvar: att anslag av lotterimedel eller på annat sätt beredes samtliga folkminnessamlande hembygdsorganisationer. Vid utdelningen av detta anslag kommer säkerligen vederbörande att ta hänsyn till det arbete, som varje sammanslutning redan nedlagt på insamlingsarbetet. Ingen organisation kan därför ställa sig avvaktande i väntan på att anslag beviljas. Gör man detta, blir man ohjälpligt efter i arbetet och har mindre utsikter att framdeles få understöd.

VII. Förhållande till de vetenskapliga centralarkiven för folkminnesforskning

Vårt land har fyra vetenskapliga centralarkiv för folkminnesinsamling, nämligen Undersökningen av svenska folkmål i Uppsala (= Uppsala Landsmålsarkiv), Nordiska Museet i Stockholm, Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola (i nära samarbete med Västsvenska Folkminnesföreningen; Västsvenska Folkminnesarkivet består av Institutets och Folkminnesföreningens samlingar) och Lunds Universitets Folkminnesarkiv (= Gunnar Olof Hyltén-Cavallius' Stiftelse för svensk folkminnesforskning vid Lunds universitet). Av dessa centralarkiv är institutionerna i Lund och Göteborg nästan helt inriktade på den egentliga folktraditionen, medan Nordiska Museets huvudintresse är utforskandet av den materiella allmogekulturen och Uppsala Landsmålsarkiv i främsta rummet studerar våra döende dialekter. Arkivet i Lund är en speciellt sydsvensk, arkivet i Göteborg en speciellt västsvensk institution. Nordiska Museets verksamhet har omfattat hela landet, under det man i Uppsala särskilt ägnat sig åt mellersta och norra Sverige. Den insamling, som kommer att bedrivas av hembygds- och fornminnesföreningarna, vill utgöra ett nödvändigt komplement till de undersökningar, som ledes av de vetenskapliga institutionerna. Föreningarna bör i så stor utsträckning som möjligt söka samarbete med vetenskapens företrädare, som bland annat har mångårig erfarenhet av arbetets bedrivande. Detta betyder dock inte, att föreningarna måste stå i något

subordinationsförhållande till centralarkiven i den mening, att föreningarnas insamling skulle utföras enligt bestämda direktiv därifrån. Ett verkligt samarbete, där båda har medbestämmanderätt, kan komma till stånd på olika sätt. En möjlighet är, att institutionerna bedriver undersökningar genom utsända stipendiater och föreningarna genom pristävlingar och lokalombud. Innan centralarkivet utsänder sin stipendiat, bör dess insamlingsledare ha tagit reda på, vad man förfogar över hos den folkminnessamlande lokalorganisationen, som då med säkerhet även kan stå till tjänst med anvisningar på intresserade meddelare ute i bygden. Stipendiaten kan bidra till ett gott resultat av föreningens fortsatta arbete genom att värva medarbetare, som blir föreningens lokalombud. Har föreningen vidtagit åtgärder med utlysande av en pristävlan inom sitt arbetsområde, är det en självklar sak, att den vetenskapliga institutionen inte ställer till med en tävlan i samma bygd. Det är också självklart, att centralarkivet inte begagnar sig av hembygdsföreningens lokalombud för sina syften annat än efter föreningens medgivande. Å andra sidan bör föreningen inte i all hast bestämma sig för att skicka ut egna stipendiater, när styrelsen fått meddelande, att den vetenskapliga institutionen planerar en större undersökning. Över huvud taget skall samarbetet mellan centralarkivet och hembygdsföreningen präglas av förståelse och takt. Griper man verket an med dessa föresatser, finns här både sysselsättning och armbågsrum för båda parter under det tiotal år, som insamlingen kan pågå, innan traditionen fullständigt förflyktigats.

L I T T E R A T U R

Sigurd Erixon och Sigurd Wallin: Svenska kulturbilder. Del I—II. Stockh. 1929.

Envar, som är intresserad av vårt folks fäderneärvda kultur och dess särmärken och insatser i världen, måste med glädje hälsa dessa »bilder» välkomna. Det torde icke vara för mycket sagt, att detta arbete med sina vederhäftiga och trevligt skrivna uppsatser och förnäma illustrationer artar sig till att bli ett nationalverk.

»Svenska kulturbilder» skola enligt planen utkomma i 12 delar. Som huvudredaktörerna påpeka i förordet, är det ännu för tidigt att söka ge en sammanfattande kulturhistoria. Men något *kan* och *bör* man ge även mitt uppe i det brinnande arbetet, som ännu till stor del måste bestå i insamling och förstudier för den kommande sammanfattningen. Verket vill ge »en serie korta framställningar av de intressantaste eller mest karaktäristiska uttrycken av svensk kultur under nyare tid, såväl i form av översikter över vissa epoker eller bygdekulturer som av märkliga konstnärer eller enskilda monument — speciellt svenska byggnader och hem — liksom mera framträdande typgrupper av liv och sed under gången tid».

De nu utgivna tvenne delarna ge de bästa löften för framtiden. Att gå genom alla bidragen, tillåter inte utrymmet. Vad som här nämnes, måste betraktas som prov och brottstycken av ett rikt förråd. I den första delens första uppsats, »Nummer tio Växbo», för oss Sigurd Erixon mitt upp i en storbondegård i Bollnäs i Hälsingland. Och för-

fattaren, säger där, sedan han i ord och bild beskrivit den förnäma gården, att »den hälsingska bondekulturen har utgjort en viktigare tillgång för Sverige, än som det brukar vara vanligt att räkna med». I och med nästa uppsats, Sigurd Wallins skildring av Carl von Linnés hem på Hammarby, som ingår i serien »Svenska forskare och skaldehem», förflytta vi oss till de »högre stånden». Förf. har för ett ögonblick låtit den store blomsterälskarens hem stå levande för våra blickar. Linnés Hammarby har — inte minst med denna skildring — blivit »en tittglugg rakt in i det förgångna».

Uppsatserna beröra inte endast vårt land utan även svensk kultur utanför Sverige. Vi ha redan i detta första band fått prov härpå genom Gabriel Nikanders skildring av ett besök på Björkö i Österbotten och Per Söderbecks uppsats »Ett Bröllop hos rågösvenskarna i Estland».

Om jag nu skulle göra något slags kapp- löpning genom det övriga innehållet, ville jag räkna upp: Gösta Berg »Kyrkåka och kappsläde», Gösta Selling »Ett stockholms- hem från frihetstiden», Torsten Lenk »Stora daldansen och dess vapen», Manne Hofrén »Om Kakelugnar och kakelugnskonst i syd- östra Sverige», Gunnar Mascoll Silfverstolpe »Kina Slott», Torsten Mårtensson »Kors- virkesstadens klassicism», Sigfrid Svensson »Jungfrukrans och hustruduk», Bengt Cnat- tingius »Onkel Adamsmuseet i Linköping», m. fl. Sigurd Erixon har i uppsatsen »En bys insignier och instrument» kommit in- på något av det centralaste i den forskning, som särskilt legat honom om hjärtat, den

gamla byn och dess organisaton. Den by, som det här är fråga om, är Käckestads by i Ullevads socken i Västergötland. Denna har ensam i Sverige bevarat en hel upp- sättning av byalagets utrustning av sam- hällsinstrument vid byting och grannöl. Jag vill sluta med att citera några ord om dem ur Erixons uppsats: »Det är dock ingen församling i vårt land, som har vördnads- värdare anor än de. Bystämman är moder åt både häradsting och riksdag.» Detta är att ge perspektiv och synpunkter, som man inte kommer fram till utan att studera ämnet både på bredden och djupet.

JOH. GÖTLIND.

Gustaf Ewald: Västergötlands kyrkor i ord och bild. Förf. förlag, Alingsås.

Att i ord och bild skildra Västergötlands närmare femhundra kyrkor förefaller väl som en alltför svår och omfattande uppgift. Den av redaktör Ewald utgivna boken om Västergötlands kyrkor är emellertid icke ett brett anlagt verk utan har närmast ka- raktersen av en de vestgötska kyrkornas »bilderbok» med en kortfattad inledande text. Det är en form av hembygdsskildring, som är både praktisk och rolig. Ehuru väl

närmast avsedd att vara en folkbok, sak- nar den icke intresse för forskaren. Man erhåller en samlad bild av ett gammalt kulturlandskaps kyrkor, som givetvis är av stort värde. Betydelsen som uppslagsbok för turister och andra torde även böra fram- hållas.

Texten ger i all sin korthet det väsent- ligaste om kyrkornas tillkomst, förändring- ar och märkligare inventarier. I huvudsak synas uppgifterna vara riktiga, även om en eller annan anmärkning kan göras. Det ha- de sålunda varit tillrådligt att beträffande ett antal i senare tid ombyggda och för- vanskade kyrkor använda en mindre be- stämd datering än som stundom skett. När man icke närmare känner kyrkans bygg- nadshistoria är det givetvis vanskligt att datera den ex. vis till 1100-talet. — Utgi- varen har själv fotograferat samtliga bilder — i sanning ett gott arbete. Stundom ver- ka bilderna genom sin ringa storlek otyd- liga, men det har givetvis icke varit möj- ligt att på grund av mängden bilder und- vika sammanträngning och förminskning, därest ej kostnaderna skulle avsevärt ökats. — Boken, som är tryckt hos A. Wretman i Mariestad, är utförd å förstklassigt pap- per.

F. WILDE.

M E D D E L A N D E N

KULTURSKYDDSSAKKUNNIGAS BE- TÄNKANDE. Kulturskyddssakkunniga ha till Handelsministern överlämnat sitt betän- kande, kallat »skydd för äldre kulturföre- mål». De sakkunniga ha bestått av redaktör E. Alkman, ordförande samt kapten E. Bern- ström och professor L. Romdahl, ledamöter. Som sekreterare har tjänstgjort sekreteraren i riksantikvarieämbetet, I. A. Hedenlund.

Betänkandet inledes av en allmän över- sikt över de olika kulturskyddsprincipernas uppkomst, historiska utveckling och ut- formning i lag fram till vår egen tid.

De väsentliga skyddsfaktorerna i den föreslagna registreringslagen äro: ett offi- ciellt register över de föremål, som skola skyddas, inlösenrätt för staten eller annan svensk köpare för de registrerade föremålen,

officiell expertundersökning, avgift vid erhållande av exporttillstånd, vilket skall lämnas, om inlösen ej sker, samt ägaransvar, förbundet med påföljder för att föremålet icke utföres i annan ordning än lagen föreskriver.

I praktiken kommer lagen att verka ungefär på följande sätt: Ett konstverk eller annat kulturföremål av det värde, att det så vitt möjligt bör bevaras åt landet, befinner sig i enskild ägo. Om detsamma funnits i landet sedan minst sextio år tillbaka, anses det tillhöra vårt nationella kulturarv, och i denna egenskap inskrives det i ett register, som föres av en särskild förändamålet av k. m:t tillsatt sakkunnig kommission. Föremål, tillkomna eller i landet införda efter angivna tid, kunna däremot icke tvångsregistreras utan äro fullt fria.

Registreringslagen kan därför icke få till resultat att hämma lusten att till Sverige införa goda konstverk och hemslöjdsalster från utlandet. Sedan ett föremål blivit upptaget på registret, underrättas ägaren om registreringen och har sedan att svara för föremålets vård och för dess förblivande inom landet, så länge det befinner sig i hans ägo. Han kan fritt sälja, byta eller bortskänka sitt registrerade föremål till svenska, inom landet bosatta medborgare. Men då föremålet övergår från en svensk ägare till en annan, skall den förre ägaren göra anmälan till kommissionen därom, och den nye ägaren erkänna, att han övertagit ägaransvaret. Har åter en svensk ägare inlett underhandling med utländsk köpare och av honom erbjudits ett antagligt pris, skall han med bifogande av en överlåtelsehandling, i vilken detta pris uppgivits, till registermyndigheten avgiva ansökan om dess medgivande att försälja konstverket. Senast inom två månader är registerkommissionen skyldig meddela honom sitt beslut med anledning av denna ansökan. Uppskovet avser att ge kommissionen möjlighet att rädda föremålet åt landet.

I första hand kan då tänkas ett förvärf för de statliga museernas räkning, i andra

hand för andra offentliga samlingar samt i sista hand för enskilda köpare inom landet.

Förslaget avser till en början att trygga landet mot att konstverk eller andra äldre kulturföremål, som det måste anses vara av allra största intresse att förvärva åt staten eller på annat sätt bevara åt landet, säljas bort och utföras, utan att vederbörlig statsmyndighet eller svenska museer och samlare ens ha en aning om att det ur svensk synpunkt omistliga föremålet stått till buds för inköp. Genom den föreslagna registreringslagen skola sådana anslag mot vår nedärvda kulturskatt kunna förekommas.

Beträffande registrets omfattning bör nämnas, att i anslutning till moderna kulturskyddsprinciper ej blott föremål av svenskt ursprung upptagas, utan även från utlandet införda. Föremål av den betydelse det här gäller och som i generationer funnits i landet, ha ingått som så verksamma faktorer i vår kulturutveckling, att därigenom även de tillhöra vårt nationella kulturarv.

Registrets upprättande förutsätter icke en fullständig inventering av hela det svenska kulturminnesbeståndet och en sträng sovring av detsamma, vilka arbeten skulle medföra, att hela denna skyddslagstiftning bleve lagd »på långbänk». Man får utgå från själva skyddspunkten såsom den i första hand bestämmande, och vid registreringsarbetet nöja sig med att till en början ur det för fackmännen kända föremålsbeståndet urvalja de föremål, som böra skyddas, samt efter hand som nya föremål genom forskningen bli kända, komplettera och korrigera denna första förteckning.

Registret är ingen död förteckning utan ett ständigt anpassligt verktyg.

Den kommission, som av de sakkunniga föreslås för handhavande av registreringen och därmed sammanhängande frågor, föreslås sammansatt av riksantikvarien såsom ordförande, tre representanter respektive för Nationalmuseum, Livrustkammaren och Nordiska museet samt en fjärde ledamot, representerande såväl det allmänna kultur-

intresset inom landet som ock den ekonomiska, i viss mån rent kommersiella kompetens, som inom kommissionen är erforderlig för särskilt sådana situationer, då det gäller att finna utvägar att genom begagnande av inlösningsrätten rädda ett föremål åt landet. För stödjandet av denna utomordentligt viktiga del av kommissionens uppgifter ifrågasätta sakkunniga att av lotterimedel måtte bildas en fond att under k. m:ts kontroll anlitas vid särskilt viktiga fall. Till denna fond skulle även eventuellt inflytande exportavgifter läggas. De årliga ordinarie kostnaderna för kommissionen beräknas till högst 10,000 kr.

Lagens förmåga att bereda skydd åt våra värdefullaste kulturföremål är helt baserad på ägarens ansvar för att föremålen icke utan tillstånd lämna landet. Tullens kontrollåtgärder tagas sålunda icke i anspråk. Detta är betydelsefullt, då genom tullkontroll knappast ett förbud för utförelse av målningar av mindre format, textilier, silver o. s. v., kan genomföras.

Beträffande det andra av de båda huvudproblemen — spørgsmålet om masskydd av hela grupper av äldre kulturföremål — ligger utredningens mest aktuella punkt i den ifrågasatta utvidgningen av det gällande provisoriska exportförbudet för byggnadsdelar, möbler, vissa bohagsting m. m.

De sakkunniga sammanfatta sin ställning till denna fråga med följande ord: »Efter ett noggrant överbäggande av skälen både för och emot ha vi icke kunnat finna tillräcklig anledning att tillstyrka, att det provisoriska exportförbudet vid en eventuell ytterligare tidsförlängning lämpligen bör utvidgas till att omfatta kategorier av föremål, för vilka tullkontrollen, även om den i vissa avseenden skulle kunna icke alldeles oväsentligt förbättras, ändock torde komma att bli ganska otillfredsställande.»

Medan sakkunniga sålunda icke ansett sig kunna förorda ett vidare fortgående på förbudsvägen, ha de ansett det ingå i sitt uppdrag att söka andra medel att bereda

ökat skydd för även det stora beståndet av kulturföremål.

För en mängd föremål, som ej kunna bibehållas i sina miljöer, bli t. ex. museerna den säkraste räddningen. Det gäller att med klok urskiljning organisera det museala räddningsarbetet. I betänkandet framhålls, att ej blott de centrala museerna och de större provinsmuseerna utan även hembygdsmuseerna i särskilt Dalarna och Norrland böra samverka i syfte att rädda de av antikvitetshandeln hotade föremålen. Förutsättning för det allmännas medverkan till provins- och hembygdsmuseernas arbete är emellertid, att man kan ha full garanti för att museerna eller föremål ur deras samlingar icke på obehörigt sätt avyttras. För vinnande av sådana garantier föreslås en normalstadga för kulturhistoriska museer, vari bestämmes, att föremål, som införlivats med museet, icke utan riksantikvariens medgivande må vare sig avhändas eller deponeras, varigenom också ett effektivt utförelseskydd för det i dessa museer samlade beståndet skulle vinnas. Antagandet av dessa stadgebestämmelser skulle enligt sakkunnigas mening göras till ett ofrånkomligt villkor vid varje tilldelning av lotterimedel till museerna. Härigenom skulle detta stöd från statens sida komma att medföra garanti för att ändamålet med denna stödjande medverkan uppnåddes.

Till sist lämnas i kapitlet »Kulturskydd och kulturvård» en översikt över de grupper av kulturföremål, vilka genom andra gällande författningar än 1927 års kungörelse om utförelseförbud redan äro skyddade mot export.

SAMARBETSKOMMITTÉ FÖR HEMBYGDSFÖRENINGARNA I UPPLAND. I samband med folkbildningsmötet i Uppsala under januari månad hade representanter för de uppländska hembygdsföreningarna kallats till möte å Gustavianum. Upplandsfornminnesförening, Disastiftelsen, hemslöjdsföreningarna och ett stort antal lokala hem-

bygdsföreningar från alla delar av Uppland hade låtit representera sig. Vid sammanträdet tillsattes en kommitté för att närmare utreda och organisera samarbetet mellan hembygdsföreningarna. Kommittén fick följande sammansättning: folkskollärare Hugo Fredrikson, Alunda, lantbrukare G. F. Lövgren, Huddungeby, lantbrukare David Berglund, Knutby, lantbrukare E. Eriksson, Söderby-Karl, doktor Herbert Rettig, Skånellaholm, pastor E. Spjut, Tierp, kantor E. Lundell, Vittinge, rektor W. Mattsson, Väddö, bokhandlare Hellström, Stockholm, folkskollärare Hilding Ahlström, Östervåla, professor Almgren, friherrinnan von Essen, bibliotekarie Lundberg, kand. Ålenius, rektor Kjersén, och Upplands nations förste kurator, kand. Sundquist. Sammankallande till det första sammanträdet, som efter inbjudan skulle avhållas å Salsta, blev friherrinnan von Essen.

LINKÖPINGS DOMKYRKA OCH ALTARSKÅPET FRÅN V. ED. Med anledning av Linköpings domkyrkoförsamlings kyrkoråds skrivelse till Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien med anhållan att som gåva erhålla det i Statens Historiska Museum förvarade altarskåpet från V. Ed har akademien till kyrkorådet avlåtit följande skrivelse.

I skrivelse av den 13. sistlidna maj har domprosten Sven Carlson å kyrkorådets vägnar hemställt, att Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien på vissa anförda skäl måtte taga under övervägande, huruvida icke ett till Statens Historiska Museum såsom gåva överlämnat medeltida altarskåp från Västra Eds numera rivna äldre kyrka kunde få deponeras i Linköpings domkyrka att där användas såsom altarprydnad. Kyrkorådet erbjöd sig i så fall att, därest Akademien så påfordrade, låta på sin bekostnad utföra och till Statens Historiska Museum överlämna en trogen kopia av det ifrågavarande altarskåpet.

Med anledning av sistnämnda erbjudande

har Riksantikvarien i sin egenskap av Akademiens sekreterare i skrivelse den 23. maj 1929 till kyrkorådet riktat en förfrågan, huruvida icke den för Statens Historiska Museum avsedda kopian, som naturligtvis måste förutsättas vara av högsta kvalitet, skulle kunna fylla det syftemål kyrkorådet avsett att främja.

Såsom svar å sistnämnda skrivelse har kyrkorådet till Riksantikvarien den 14. sistlidna september avlåtit en skrivelse, vari kyrkorådet återtager sitt gjorda erbjudande av en kopia. Under framhållande av sin mening, att det vore beklagligt, om det ifrågavarande altarskåpet skulle fortfara att vara ett museiföremål, såsom sådant endast utgörande ett studieföremål för ett fåtal fackmän, i stället för att detsamma kunde få tjäna den levande församlingen, har kyrkorådet förklarat sig vidhålla sin tidigare gjorda framställning om V. Edsskåpets deposition i Linköpings domkyrka.

Med anledning härav får Akademien anföra följande. Kyrkorådets önskan att söka bereda Linköpings domkyrka en lämpligare och med det ovanligt vackra kyrkorummet mera harmonierande altarprydnad än de i senare tid där uppställda gipsfigurerna synes Akademien i hög grad behjärtansvärd. Och Akademien anser i likhet med de av kyrkorådet för frågans bedömning tillkallade sakkunniga, att ett senmedeltida altarskåp av lämplig storlek och form helt visst måste anses vara en mycket lämplig altarprydnad för Linköpings domkyrka. Om ett sådant altarskåp stode Linköpings domkyrka till buds, skulle Akademien anse sig böra tillstyrka dess användande. Då domkyrkan icke äger något sådant, har kyrkorådet anhållit om deposition av det nämnda, Statens Historiska Museum tillhöriga altarskåpet från V. Ed.

Detta i Sverige helt och hållet enastående altarskåp är emellertid ett av Statens Historiska Museums allra ståtligaste och för museet av ett omistligt värde. Då det icke torde finnas någon som helst utsikt för att museet framdeles skall kunna för-

värva något annat altarskåp, som ens i avlägsnaste mån skulle kunna vara av samma vetenskapliga och konstnärliga värde för museet, anser sig Akademien icke kunna tillstyrka, att detsamma avlägsnas ur museet. Ehuru Akademien livligt uppskattar våra kyrkors stora betydelse även för den konstnärliga och historiska kulturen i landet och med den allra största tillfredsställelse och beundran ser de målmedvetna och om uppförande sinnelag vittnande ansträngningar, som i våra dagar på många håll i landet göras för både stora och små kyrkors värdiga och pietetsfulla istandsättande och prydnad, kan Akademien dock på intet sätt dela kyrkorådets mening om det beklagliga i att vissa betydelsefulla kyrkliga konstverk befinna sig i Statens Historiska Museum eller andra museer. Alldeles oavsett det faktum, att flertalet av de nu i museet befintliga föremålen förmodligen skulle hava varit försvunna eller förstörda, om de icke i tid blivit räddade dit, utgör ingalunda Statens Historiska Museum — ens i sina nuvarande otillfredsställande lokaler — en institution, som med fog kan sättas såsom motsats till »den levande församlingen». Museet utgör numera en i hög grad levande institution i den allmänna folkupplysningens tjänst, öppen för alla under vardag som helgdag. Under föregående år besöktes Statens Historiska Museum av närmare 60,000 personer, och under sistlidna oktober månad fördes c:a 50 skolklasser under ledning av lärare genom museets samlingar. Akademien skulle givetvis icke ansett sig böra framhålla dessa förhållanden, om icke i kyrkorådets skrivelse uttryckligen begärts, att dess på alldeles oriktiga förutsättningar grundade meningsyttring i detta avseende skulle för Akademien särskilt framhållas.

Om sålunda Akademien finner sig fullständigt förhindrad att genom deposition av V. Edsskåpet lämna sin medverkan till lösande av Linköpings domkyrkas altarfråga, vill Akademien därför icke undandraga sig att söka i sin mån bidra till dess främjande.

Akademien anser sig i detta sammanhang icke böra underlåta att framhålla, att det dock måste anses vara en mycket naturlig och ur historiska synpunkter starkt begrundad lösning av frågan, om man såsom altarprydnad återtog den stora och ur konstnärlig synpunkt ganska märkliga altartavla av Morten Heemskerck, vilken av konung Johan III skänktes till Linköpings domkyrka på 1580-talet och som sedermera stod på domkyrkans altare åtminstone till år 1813. Den har sedermera, ehuru uppställd på en föga passande plats, förvarats i domkyrkan intill våra dagar. För dess återuppsättande på altaret talar ju pieteten inför en nära 250-årig tradition, det må nu i övrigt vara sant, att den Heemskerckska altartavlan icke stämmer helt samman med korets luftiga arkitektur. Ur praktisk gudstjänstsynpunkt lär tavlan spela en viktig roll, i det att gjorda försök ådagalagt att dess placering på altaret medför en högst väsentlig förbättring av kyrkans eljest mindre goda akustik.

Skulle man emellertid i detta fall anse att de rent estetiska synpunkterna böra dominera över pietetens och gudstjänstens praktiska krav, synes det Akademien icke vara otänkbart, att den estetiskt allra bästa lösningen kunde vinnas genom att inskränka altarets prydnad till uppställande av ett lämpligt dimensionerat krucifix, omgivet av stora, vackert formade ljusstakar med höga ljus. För utförande av en sådan altarprydnad, vilken skulle lämna genomsikten till koromgången och Andreaskoret fri och dessutom kunna hållas i samma litet kyliga, grå ton, som utmärker kyrkan i övrigt, kunde man med säkerhet räkna på god medverkan av våra moderna konstnärer. Det synes Akademien vara av stor vikt — i synnerhet för »den levande församlingen» — att icke den nu levande konsten hålles borta från kyrkorna, där den allt fortfarande såsom förr har sin mission att fylla i samverkan med de flydda seklens konstnärliga monument.

Skulle man emellertid i Linköpings dom-

kyrkoförsamling efter att hava övervägt nu anförda synpunkter dock fasthålla vid sin uttalade önskan att pryda domkyrkans altare med ett medeltida altarskåp, torde möjlighet måhända finnas att realisera denna önskan, även om icke V. Edsskåpet står till förfogande. Akademien tillåter sig hänvisa därtill, att vissa förhållanden tyda på att det altarskåp, som sannolikt stod på domkyrkans högaltare under början av 1500-talet, ännu finnes bevarat i en landskyrka inom stiftet. Doktor Otto Janse har i bilagda promemoria uppvisat sannolikheten av att altarskåpet i Skärkinds kyrka ursprungligen tillhört Linköpings domkyrka. Detta altarskåp står nu i Skärkinds på 1800-talet uppförda kyrka, med vilken det saknar varje stilsammanhang. Kan detta altarskåp genom deposition eller köp eller annorledes förvärvas för Linköpings domkyrka, skulle det sålunda med stor sannolikhet återkomma till den plats, vars prydnad det ursprungligen varit.

Ännu en möjlighet finnes dock för realiserandet av tanken att pryda domkyrkoaltaret med ett medeltida altarskåp.

År 1894 hembjöd Jonsbergs församling, Linköpings stift, till Statens Historiska Museum ett församlingen tillhörigt nederländskt altarskåp, som den ämnade avyttra till enskild person, om det ej inlöstes för statens räkning. För en efter dåtida förhållanden mycket betydande summa inlöste Statens Historiska Museum altarskåpet, som befann sig i ett mindre gott skick och som därför hitintills förvarats i museets studieavdelning. För att altarskåpet lämpligen skall kunna utställas i museets skådesamling, behöver det genomgå en omfattande konservering, vilken skulle draga en så stor kostnad, att museet med sina nuvarande mycket begränsade anslag icke ännu har sett sig i stånd att utföra densamma. Då altarskåpet under sådana förhållanden icke för närvarande kommer till sin fulla rätt inom museet, för vilket det eljest måste anses hava ett betydande värde, skulle mu-

seet åtminstone för närvarande kunna tänkas deponera detta altarskåp i Linköpings domkyrka, om kyrkorådet anser sig kunna bekosta den konservering, utan vilken skåpet icke lämpligen kan för det tänkta ändamålet användas.

Akademien har förvissat sig om att Jonsbergsskåpets dimensioner äro för platsen i Linköpings domkyrka lämpliga. Såväl huvudform som mått överensstämja för övrigt ganska nära med det nyss nämnda Skärkindsskåpets. Det är ävenledes av hög konstnärlig kvalitet.

Akademien anser sig visserligen principiellt böra tillse, att föremål av verklig betydelse för museets samlingar icke bortföras ur desamma, även om de ändamål, för vilkas fyllande sådant föremål skulle deponeras, äro i och för sig behjärtansvärda, men då, såsom ovan framhållits, alldeles särskilda omständigheter föreligga, som kunna motivera Jonsbergsskåpets deposition tills vidare i Linköpings domkyrka, har Akademien härigenom velat meddela kyrkorådet, att, om andra förslag till lösande av Linköpings komkyrkas altarfråga visa sig vara oframkomliga och kyrkorådet i övrigt så önskar, Akademien är villig att förhandla med kyrkorådet om Jonsbergsskåpets deposition tills vidare i Linköpings domkyrka under villkor, som närmare kunna komma att bestämmas.

Härmed hoppas Akademien tydligt hava visat sin goda vilja, att i förevarande undantagsfall, där särskilda omständigheter göra det möjligt, medverka till en viktig konstfrågas lösande i en kyrka, som tidigare genom deposition av värdefulla föremål i Statens Historiska Museum visat sig behjärta även museets särskilda intressen.

Depositionsfrågans slutliga avgörande måste emellertid bliva beroende av Kungl. Maj:ts prövning. Stockholm den 5 november 1929.

HENRIK SCHÜCK.

SIGURD CURMAN.

Till Riksantikvarien.

P. M. med anledning av Domkapitlets i Linköping anhållan att för Domkyrkans räkning erhålla det av Västra Eds församling i Småland till Statens historiska museum skänkta altarskåpet.

Då högkoret i Linköpings domkyrka färdigbyggdes under biskop Henrik Tidemanns tid (1465–1500) och då Linköpings nu bevarade äldsta tavla för högaltaret skänktes till kyrkan av Johan III är ju i och för sig sannolikt att Linköpings domkyrka även före mitten av 1500-talet haft någon för kyrkans ståtliga kor lämplig prydnad för högaltaret och att denna eventuellt tidigare altartavla utbytts mot någon annan, på sätt som skett t. ex. i Skara domkyrka och Storkyrkan i Stockholm. Hade sålunda Linköpings domkyrka, såsom troligt är, fått en ny altartavla i samband med eller kort efter korets fulländande, bör denna altartavla förskriva sig från tiden omkring år 1500. Vid efterforskningen av en sådan altarprydnad, bör därför efterses, om i Östergötland och framför allt om i någon Linköpings domkyrka på ett eller annat sätt under 1500-talet sakligt eller personligt närstående församling finnes något altarskåp från tiden omkring 1500 eller något senare av sådan kvalitet och storlek, att det kunnat passa för högaltaret i domkyrkans stora och praktfulla korsbyggnad.

I hela Östergötland finnes mig veterligen nu blott en altarprydnad, som fyller nyssnämnda kvalifikationer. Det är det stora Antwerpensskåpet i Skärkinds kyrka. Rörande Skärkinds kyrka och altarskåp meddelar Broocman, att Henrik Tideman hade Skärkind såsom prebende och att han skall hava låtit tillbygga högkoret i Skärkind samt att altartavlän, enligt en gammal sägen, skall vara skänkt av honom »till kyrkan». Skärkinds gamla kyrkas kor såväl som dess altarskåp skulle alltid haft biskop Tideman till upphovsman. I 1829 års inventarium för Skärkind heter det dock: en-

ligt andra berättelser, (skall altarskåpet) vara ett krigsbyte från 30-åriga kriget.

Biskop H. Tideman dog år 1500 och altarskåpet ifråga synes vara från omkring denna tiden eller snarare något senare.

Skulle biskop H. Tideman, som från byggnadsarbetena i Linköpings kor bör ha varit väl förtrogen med arkitektoniska och estetiska frågor, hava byggt Skärkinds gamla kyrkas kor, synes föga sannolikt, att han också skänkt kyrkan en för byggnaden ifråga så föga passande altaruppsats som ifrågavarande altarskåp. Detta blir så mycket mindre sannolikt som det biskop Tidemanns vapen, som, enligt en uppgift i Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens arkiv, i färgat glas fanns i en av rutorna i det stora fönstret i korets östra vägg såväl som nästan fönstret i sin helhet doldes av altarskåpet (Jfr fig. i Planschsaml., korets inre med altarskåp.) Sambandet mellan biskop H. Tidemann, altarskåpet och »kyrkan» torde på grund av det ovan sagda därför sannolikare ha varit, att den synnerligen ståtliga altaruppsatsen beställts för det synnerligen ståtliga koret i domkyrkan och sedermera på grund av ändrad smak avyttrats från domkyrkan till Skärkinds kyrka.

Att Skärkinds kyrka ej velat avhända sig ett altarskåp, som enligt en sägen — som tydligen blivit identisk med ett faktum — skänkts till kyrkan av prebendeinnehavaren biskop Henrik Tideman är väl lovvärt. Skulle emellertid ej detta samband existera utan, såsom synes mig ganska sannolikt, altarskåpet ursprungligen anskaffats såsom ett för domkyrkan passande altarskåp och sedermera av domkyrkan avhänfts till Skärkinds kyrka, synes mig ett annat utgångsläge för underhandling mellan domkyrkan och Skärkinds kyrka förefinnas med den av båda parterna väl önskade innebörden, att domkyrkan återförvärvade det altarskåp, som på ett arkitektoniskt och harmoniskt sätt passar samman med domkyrkans kor mot att Skärkinds kyrka finge en fullgod ersättning, som kunde förskaffa kyrkan en

altaruppsats, fullt lämpad för och harmonisk med dess relativt nya kyrka.

Stockholm den 25 oktober 1929.

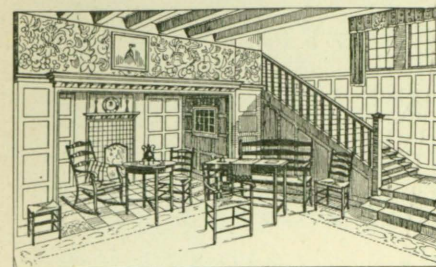
OTTO JANSE.

FÖRENINGEN »GAMLA NORRKÖPING» KONSTITUERAS. Den 8. januari konstituerades vid sammanträde i Norrköpings kulturhistoriska förening föreningen »Gamla Norrköping», vilken skall ha till uppgift att taga vård om kulturminnen och ur kulturhistorisk synpunkt värdefulla föremål i Norrköping och dess närmaste omnejd. Till medlemmar i styrelsen utsågos borgmästare G. A. Björkman, stadsbibliotekarien d:r Hjalmar Lundgren, överstelöjtnant N. D. Edlund, apotekare Sten Fredricsson, rådman C. J. Reventberg, förtroendeman Gust. Janzén, tandläkare Helga Hagberg, kapten Frank Bensow, grosshandlare Emil Skiöld och doktor Erik R. Sundin.

HEMBYGDSGILLE I GÄVLE. Inom Gävle stads hembygdsråd har väckts förslag om att man skulle söka få till stånd ett hembygds-gille för Gävle, vilken inom staden skulle få i stort sett samma funktion som hembygdsföreningarna ute i Gästriklands socknar. Den organisation, som hittills fyllt dessa uppgifter, Gästriklands kulturhisto-

riska förening, har nämligen mer och mer fått karaktär av en provinsförening och omhänderhar som sådan Gästrik-Hälsinge hembygdsförbunds verksamhet inom vår provins. Planerna dryftades närmare vid ett sammanträde på Rådhuset den 27. november under ledning av ordföranden i hembygdsrådet herr Otto Larsson. Överläggningarna inleddes med en orientering över frågans läge av rektor Karl Hedlund, sekreterare i Gästriklands kulturhistoriska förening.

Det framhölls under överläggningen från skilda håll att det vore lämpligt att en del av de lokala uppgifter, som nu påvåla Gästriklands kulturhistoriska förening, överflyttas från denna till ett blivande hembygds-gille i Gävle. Detta sistnämnda skulle bli korporativ medlem av kulturhistoriska föreningen i likhet med de övriga hembygdsföreningarna. Bland de uppgifter, som det blivande hembygds-gillet i Gävle skulle kunna övertaga, vore vården av det kulturhistoriska museet i Gävle och förvärvandet för dettas räkning av föremål från staden. Man uppdrog åt en kommitté att utarbeta förslag till stadgar för hembygds-gillet och till medlemmar av denna kommitté utsågos stadsarkitekt G. Wetterling, ingenjör Lars Matton och redaktionssekreterare Oskar Millgårdh.

G E M L A S

möbler med sjögräs-
och rottingflätade sitsar

REKOMMENDERAS

Fråga efter dem i närmaste
möbelaffär

GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG

Tel. 12

D I Ö

Tel. 12

FÖRSTA och SJUNDE

årgången av Tidskrift för
hembygdsvård (1920 o. 1926)

Väl vårdade men gärna upp-
skurna exemplar av ovan-
nämnda årgångar av Tid-
skrift för hembygdsvård åter-
köpas till ett pris av 5 kro-
nor per årgång

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Grönegatan 14 / Lund

G R A V K O N S T

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor Helge Kjellin symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra
intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar
och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsportol!

BOSTADSBYGGGANDE
OCH HEMBYGDSVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2: 25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

FOLKMINNES-
INSAMLINGEN I HEM-
BYGDSFÖRENINGARNA

Anvisningar för insamlingsledare

AV

Fil. lic. DAVID ARILL

INNEHÅLL:

- I. Planläggning och förberedelser. II. Pristävlingar. III. Lokalombud och stipendiater. IV. Utbildning av upptecknare. V. Uppteckningarnas katalogisering och förvaring. VI. Kostnadsberäkning. VII. Förhållande till de vetenskapliga centralarkiven för folkminnesforskning.

Pris kr. 2: 25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
Samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET, LUND 1930

AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

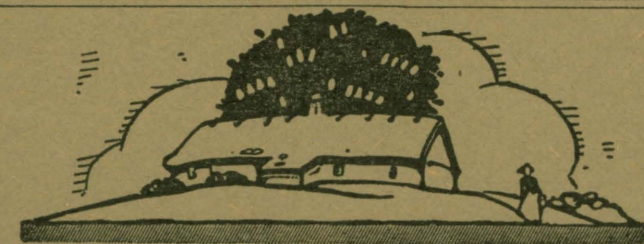
UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden
är VYKORT med avbildningar av fornminnen,
naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hem-
bygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet
av sådana vykortsserier även lämnar ett gott
ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov
och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSÅNSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280

MALMÖ

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahems-
bolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till
egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar
till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder	Kr. 25: -	värvritning + blåkopia	
3-4 " "	35: -	d:o	d:o
5-6 " "	40: -	d:o	d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, fler-
familjshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig
till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

INNEHÅLL:

ALBERT A:SON SANDKLEF: Hembygdsvården i Halland	2
DAVID ARILL: Folkminnesinsamlingen i hembygdsföreningarna (forts.)	12

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Byggmästareskolan på Hvilan. Byggmästarekurser	1
--	---

LITTERATUR:

JOH. GÖTLIND: Sigurd Erixon och Sigurd Wallin: Svenska kultur- bilder. Del I-II	26
F. WILDT: Gustaf Ewald: Västergötlands kyrkor i ord och bild	27

MEDDELANDEN:

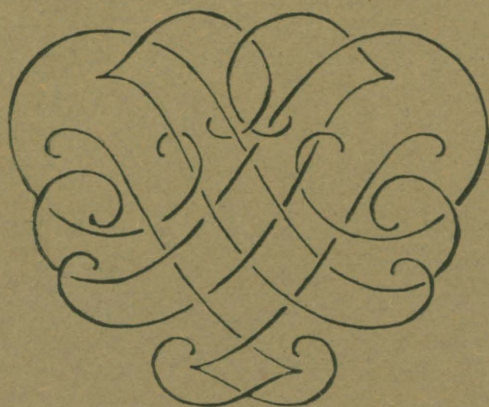
Kulturskyddsakkunnigas betänkande. Samarbetskommitté för hem- bygdsföreningarna i Uppland. Linköpings domkyrka och altar- skåpet från V. Ed. Föreningen »Gamla Norrköping» konstitu- eras. Hembygdsgille i Gävle	27
---	----

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

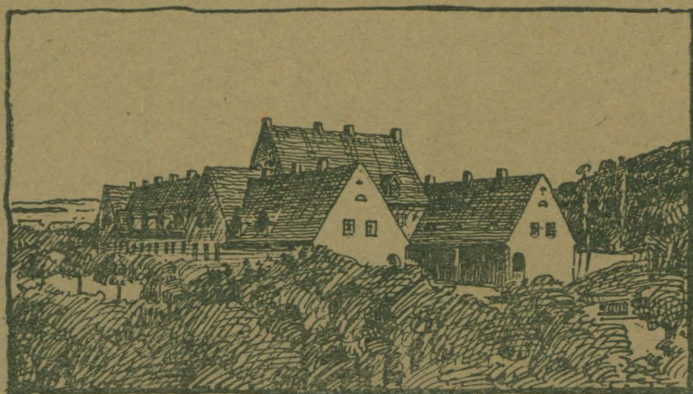
Samsundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 11 ANDRÅ HÅFTET

1 9 3 0

K

SKÅNEGÅRDEN

landets förnämaste hotell med storartade, vackra blomsteranläggningar och all nutida komfort. Engelska, franska och tyska talas. / Bad inom hotellet. / Rum från 6 å 7 kr. till högre pris. / Vivre i mitt emot belägna

STRANDHOTELLET

under samma regim, fröken A. Tersmedens. Vivre å Kr. 6: — pr dag. / Rum 4—7 kr. Musik dagligen av dir. Hylboms kapell.

Post- och telegramadress: SKÅNEGÅRDEN, BÅSTAD.

Säsong: 1 juni — 1 sept.

VID upprättandet av sommarens reseprogram bör man ej glömma att däri medtaga ett besök i *Dalarne* och *Värmland*, tvenne av vårt lands i skilda hänseenden intressantaste landskap.

Den storartade, ständigt skiftande naturen, de många historiska och kulturella minnesmärkena, de skarpa motsättningarna mellan gammalt och nytt — allt fängslar i hög grad de besökandes intresse.

Bekväma förbindelser över Bergslagens järnvägar.

Under sommarmånaderna gå även natttåg, medförande I och II klass sovvagnar Falun—Göteborg—Falun, i direkt förbindelse med Västkusten samt Stockholm (över Ludvika) Gäfle, Rättvik och Älvdalen.

Bild från Leksand.

G R A V K O N S T

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor Helge Kjellin symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Svensk hembygdsvårdsdag i
Stockholm 2-5 juli.

Programmet för den planerade hembygdsvårdsdagen i Stockholm under sommaren har nu blivit fastställt i sina huvuddrag.

Förhandlingarna komma att äga rum i Rådssalen i Stadshuset och omfatta följande diskussioner:

Samarbetet mellan hembygdsföreningarna (inledare: sekreteraren i Dalarnas hembygdsförbund rådmann Karl Trotzig).

De centrala museerna och hembygdsvården (inledare: riksantikvarien Sigurd Curman).

Skydd mot export av kulturföremål (inledare: professor Axel L. Romdahl).

Samhällena och hembygdsvården (inledare: stadsarkitekt S. Westholm).

Den moderna byggnadskonsten och hembygdsvården (inledare: länsarkitekt Nils Blanck).

Vägarbetena och hembygdsvården (inledare: professor Rutger Sernander).

Stadens naturskydd (inledare: professor Rutger Sernander).

Dessutom komma följande föredrag att hållas:

Ungdomen och hembygdsvården av rektor Sven Kjersén.

Hembygmuseernas uppgifter av museiintendent Sven T. Kjellberg.

Musiken och folklivet av rektor Valdemar Dahlgren.

Folkdanser och folklekar av museilektor Ernst Klein.

Statens Historiska Museum och Nordiska Museet anordna separata utställningar jämte

demonstrationer, belysande museernas inventeringsarbeten under senare år.

I samband med kongressen anordnas visningar av det gamla och nya Stockholm samt trädgårdsstäderna och en 3 à 4 dagars studiefärd till sevärda platser vid Mälaren, såsom Björkö, Sigtuna, Skokloster, Strängnäs, Gripsholm och Västerås.

I god tid före hembygdsvårdsdagens början upprättas mötesbyrå i Stockholm, som mottager anmälningar och i samarbete med Stockholmsutställningens inkvarteringsbyrå ombesörjer inkvartering i pensionat eller privata rum.

Hembygdsvårdsdagens förhandlingar och visningarna i Stockholm äro tillgängliga för alla intresserade. För deltagande i dessa erlägges en avgift av 10 kronor per person.

I utfärden kring Mälaren, som företages per båt, bil och järnväg, kunna endast ett begränsat antal personer deltaga. Den anordnas som sällskapsresa och kommer att betinga ett pris av cirka 75 kronor, i vilken avgift ingår samtliga kostnader för resa, rum, vivre, drickspengar och inträdesavgifter.

Samfundets för hembygdsvård
byggmästareskola i Åkarp.

Fjärde årskursen vid byggmästareskolan i Åkarp avslutades den 5. april. Skolan har besökts av 18 elever, varav en från Småland, en från Gotland och samtliga övriga från Skåne. Sex elever, nämligen Wilhelm Johansson, Skegrie, Allan Lindström, Fårö-

sund, Berndt Lundgren, Wallby, Oskar Nilsson, Trälleborg, Vilhelm Nilsson, Tomelilla och Ivar Olsson, Degeberga, ha erhållit stipendier från Kungl. Kommerskollegium å 250 kronor. Dessutom ha fyra övriga stipendier till ett sammanlagt belopp av 1,050 kronor tilldelats Ekfrid Mårtensson, Sankt Olof, Nils Nilsson, Vitaby, August Svensson, Marieholm, och Algot Welander, Tomelilla. Dessa ha skänkts av Andelsföreningen Eget Hem i Kristianstad, Simrishamns Tegelbruks Aktiebolag och Skånska föreningen för byggnadskultur.

I likhet med föregående år hade en pristävling anordnats bland eleverna, och gällde uppgiften att utföra ritningar till bostadsbyggnad med kontorslokal och garage. Första pris tilldelades Wilhelm Johansson, Skegrie, andra pris Ivar Olsson, Degeberga, och tredje pris Algot Welander, Tomelilla.

Byggmästarekurser.

Under arbetsåret 1929—1930 ha, såsom förut omnämnts, tvenne byggmästarekurser avhållits, nämligen å Ingesunds folkhögskola, Arvika, och Katrinebergs folkhögskola, Vessigebro. Kursen i Arvika pågick under tiden 5—15 mars och stod under inspektion av rektor V. Dahlgren. Såsom lärare tjänstgjorde arkitekterna Rolf Bolin, L. Mattson och E. Selander samt folkskollärare E. Berglund. Kursen besöktes av 13 elever. Kursen i Vessigebro avhölls under tiden 12—22 mars. Inspektor för densamma var rektor L. de Vylder och såsom lärare tjänstgjorde arkitekterna Gottfried Beijer och Rolf Bolin. Elevantalet vid denna kurs var 7.

Den planerade byggmästarekursen å Fornby folkhögskola, Borlänge, har måst uppskjutas till ett följande arbetsår.

L Ä C K Ö

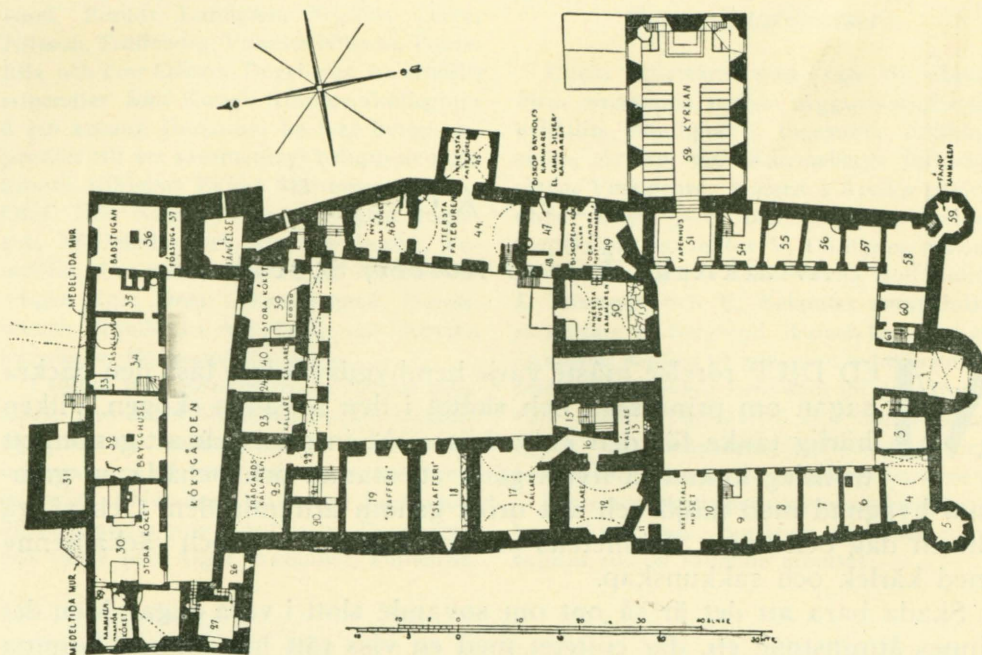
Av arkitekt Ärland Noreen, Stockholm

MED DJUP rörelse måste varje hembygdsvårdare läsa den vackra sagan om prinsessan och slottet i den sovande skogen. Vilken härlig tanke för den kulturhistoriskt intresserade att genom ett trollslag kunna få livets gång att stanna och behålla en gammal byggnad med miljö och allt orört genom århundraden. Och så gå dit en dag och finna Skönhetens prinsessa som sover och väcka henne med kärlek och sakkunskap.

Skada bara att det är så ont om sovande slott i våra dagar. Men det finnes åtminstone ett, där epitetet med en viss rätt har kunnat komma till användning, nämligen Läckö. Det har legat ensamt och bortglömt

Läckö från nordost.

Plan av bottenvåningen.

på sin udde i Väneren, långt från alla moderna trafikleder och därigenom lyckligt undgått det öde som drabbat våra övriga förnämligare slott, vilka alla råkat ut för statsmakternas omhändertagande i en eller annan form. Se vi på Kalmar, Vadstena, Uppsala, Gripsholm, Landskrona o. s. v. så ha de alla blivit tagna i bruk på ett eller annat sätt, men vare sig de använts såsom landsarkiv, spannmålsmagasin, tvångsarbetsanstalt, museum eller hem för lösaktiga kvinnor så har resultatet ur kulturhistorisk synpunkt blivit lika ödesdigert och lett till omfattande ombyggnader eller hårdhänta restaureringar vilka förändrat byggnadernas karaktär, under det att den i mångas ögon upprörande vanvård, som kommit Läckö till del, räddat oskattbara värden åt oss.

Läckö utgjorde under medeltiden biskoparnas i Skara fasta borg, dit de kunde draga sig tillbaka under orostider. Enligt Messenius skall det hava grundlagts år 1298 av biskop Brynolf Algotsson. Detta första slott förstördes av eldsvåda på 1470-talet varefter en ny borg uppfördes av Brynolf Gerlachsson.

Genom reformationen kom Läckö i Gustav Vasas händer och lämnades av honom i förläning till Svante Sture. 1566, under nordiska sjuårskriget, brändes slottet av danskarna. Sedan Svante Sture mördats

Loggian i fonden av stora gården.

av Erik XIV på Uppsala slott erhöill Hogenskild Bielke Läckö såsom friherreskap. Efter dennes avrättning på Stockholms stortorg 1606 innehades slottet några år av Hertig Johan av Östergötland, Johan III:s son med Gunilla Bielke, varefter det tilldelades Jakob de la Gardie, den berömda fältherren, gift med Gustav II Adolfs ungdomskärlek, Ebba Brahe.

Han efterträddes av sin son Magnus Gabriel, den egentlige skaparen av det Läckö som har bibehållits till våra dagar. Denna lysande ädling, Kristinas bortskämde gunstling och Karl X:s svåger, har ju ett tvivelaktigt anseende i vår historia som krigare och statsman, men som kulturspridare, som gynnare av konster och vetenskaper strålar istället hans namn med en glans som ingen kan göra honom stridig. Här på Läckö kan man få en liten aning om vad han betytt om man besinnar att detta var ett av hans enklare slott — han hade en mängd av vilka flera varit betydligt mera påkostade än Läckö.

1681 drabbades Magnus Gabriel de la Gardie av reduktionen och slottet indrogs till Kronan. Nu börjar förnedringens tid. Utarrenderat till än den ene än den andre har slottet under de två senaste århundradena huvudsakligen varit ett föremål för skövlingar. Den förste som »plundrade» var Magnus Gabriel själv, vilken före reduktionen passade på att bort-

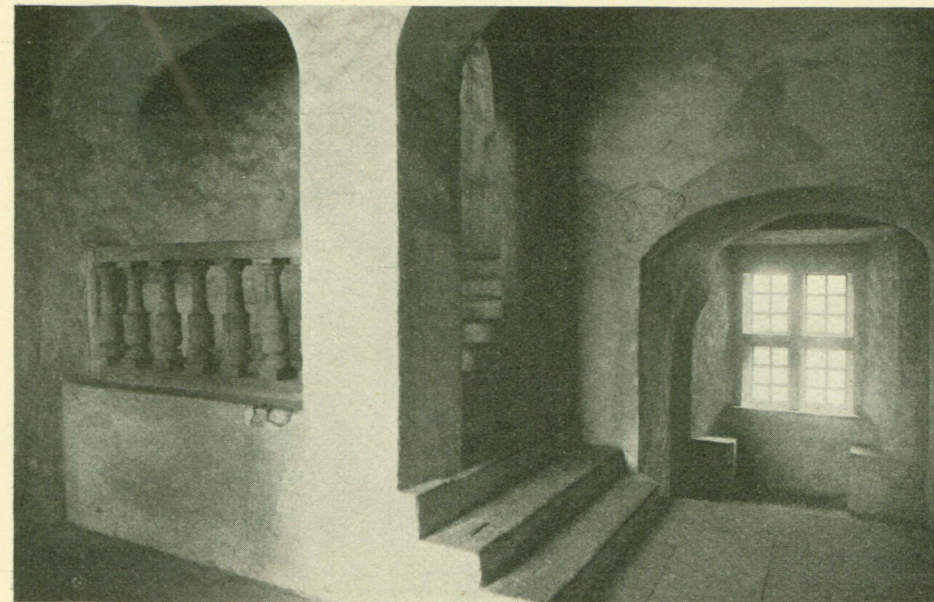

Slottskapellet.
Restaurerat 1928.

föra så mycket han kunde få med sig av lös och fast inredning, möbler, gobelänger, plafondmålningar m. m. 1746 låter Fredrik I föra bort de ståtliga bataljmålningar och porträtt, som utgjorde riddarsalens inredning och som nu återfinnas på Karlberg. Karl Gustaf Tessin, som innehade slottet åren 1652—70, lät avlägsna ett stort antal vackra spisar, måla över ett antal rumsinredningar samt tog bort de vackra svalgångar som löpte runt yttre borggården. 1830 ägde den över hela landet berömda auktion rum då Läckö berövades det lilla som fanns kvar av lösa målningar och möbler, och 1866 lät Karl XV på föranstaltande av överintendenten Fritz von Dardel, föra slottskapellets orgel till Ulriksdal.

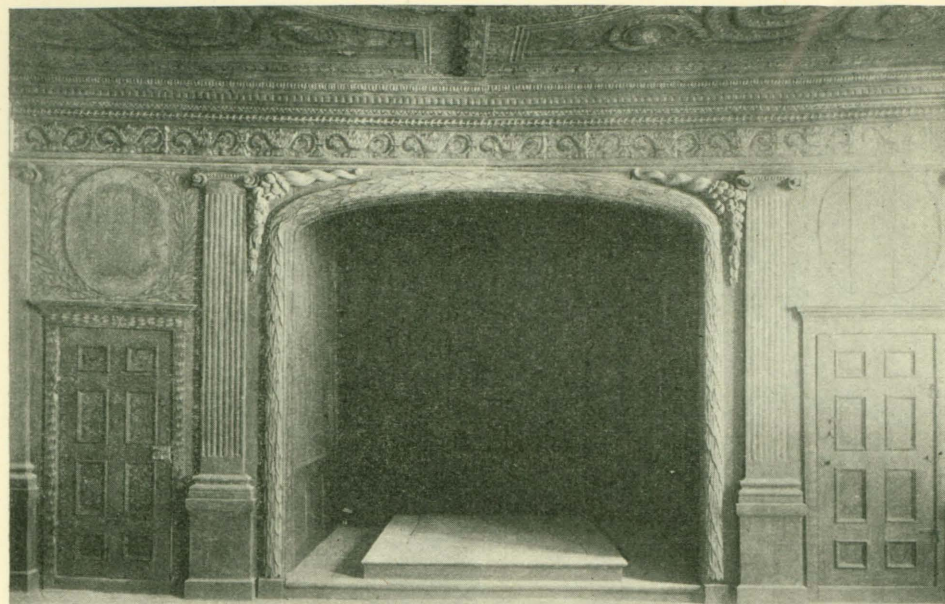
Läckö slotts byggnadshistoria i äldre tider är ännu synnerligen outredd. Trots professor Hahrs (och mina egna) upprepade attacker befinner man sig här i vetenskapligt avseende på ganska jungfrulig mark. Men så äro också svårigheterna ovanligt stora. Läckö var jämte Uppsala biskopsborg landets största¹⁾ och nästan alla dess ägare t. o. m. Magnus Gabriel de la Gardie ha bedrivit en livlig byggnadsverksamhet. Men i stället för att som eljest ofta sker snällt och ordentligt ställa de nya byggnadspartierna bredvid eller på de gamla, synas alla byggherrarna

¹⁾ Jfr. Hahrs nyligen utkomna arbete »Uppsala forna ärkebiskopsborg».

Parti av stora trappan.

här ha betraktat som en hederssak att den efterföljande skulle riva ner eller förändra vad företrädaren byggt, vilket gör ett särskiljande av de olika byggnadsperioderna synnerligen vanskligt. Hela den kulle som slottet är uppfört på och som fullkomligt begraver den ursprungliga klippan består av gammalt byggnadsmaterial, och så fort man sätter spaden i »jorden» träffar man på tegel och murbruk, asklager från eldsvådor, kakel, krukskärvor m. m. sådant. På stora borggården ha även murrester, antagligen tillhörande den äldre medeltidens borg, påträffats men icke i tillräcklig utsträckning för att ge något egentligt resultat. Om Brynolf Algotssons fäste vet man alltså egentligen ingenting, men man kan taga för givet, att den utgjorts av en oregelbunden försvarsmur på klippans krön till vilken på inre sidan anslutit sig en eller flera byggnader av sten eller trä. Den senmedeltida borgen däremot, som vid reformationen överlämnades till Gustav Vasa, måste till sin utsträckning i plan ganska nära ha sammanfallit med det nuvarande slottets, och utgjorts av en huvudborg med mångsidig plan vars form dikterats av själva klippan och vars murar ingå i det nuvarande slottet, (jfr planen sid. 38) en skansgård åt norr flankerad av tvenne torn, samt en skansgård åt söder till vilken man erhöll tillträde genom det ännu

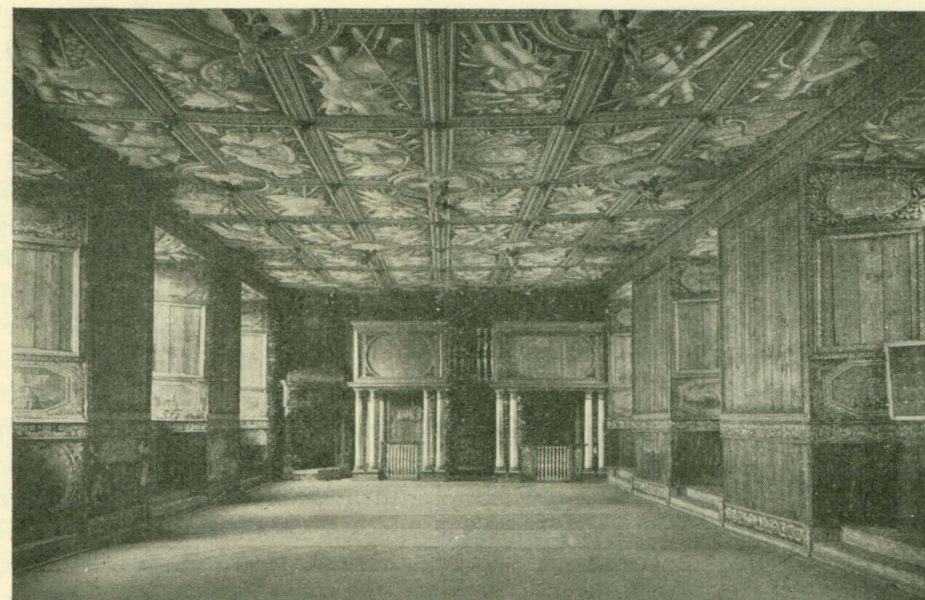
Furstinnans sängkammare.
Dekorationen framtagen och konserverad 1927.

befintliga porttornet och som kringgärdades av murar av vilka den östra ännu återfinnes i den nuvarande förborgens yttervägg.

Ombyggnaderna på 1500-talet avsågo i första rummet att förstärka slottet i egenskap av fästning, men under århundradets senare del — under Hogenskild Bielkes tid — synes man även lagt ner arbete på att göra det angenämare såsom bostad, varom en del bibehållna kalkmålningar i tredje våningen vittna.

Vid ombyggnaderna på 1600-talet — Jakob och Magnus de la Gardies — har man sökt rätta till de medeltida oregelbundenheterna och åstadkomma en symmetrisk anläggning med djupa perspektiv i överensstämmelse med tidens smak. Särskilt Magnus utförde omfattande arbeten. Fjärde våningen av huvudborgen, köksborgen norr därom, loggian i fonden av stora borggården, kyrkan och kyrktornet samt förborgen med dess små åttakantiga torn äro i allt väsentligt hans verk. I konsekvens med sina symmetristrävanden planerade han ett torn på västra sidan om slottet såsom pendent till kyrktornet men detta nya torn blev aldrig färdigt. I *Suecia Antiqua* kan man dock se hur han tänkt sig saken.

De arbeten som byggnadsstyrelsen under en följd av år låtit utföra äro icke så mycket restaurerings- som konserveringsarbeten, d. v. s. de avse icke

Riddarsalen.

att rekonstruera eller att sätta till något nytt utan endast att taga vara på vad som finnes (eller har funnits) och hindra att detta ytterligare förstöres.

Sedan till att börja med byggnadens yttre, tak, fönster o. d. satts i stånd och man kunnat övergå till den inre dekorativa utstyrelsen har man i första hand koncentrerat sig på att konservera de ömtåligaste takmålningarna, de som äro utförda i limfärg. Denna har nämligen en benägenhet att flagna av, som är ödesdiger för konstverkets bestånd om ej färgen efter viss tid ånyo fästes genom tillförsel av nytt bindeämne. En hel del av dylika, med limfärg dekorerade rum var därför det första som togs om hand. Vidare ha en del särskilt illa medfarna med oljefärg dekorerade rum bl. a. furstinnans sängkammare, förmak och bönekammare samt familjens stora matsal konserverats.

Därefter var turen kommen till slottskapellet, som sommaren 1928 sattes i stånd. Här bekostade byggnadsstyrelsen endast de nödvändiga underhållsarbéténa, under det att den livaktiga Läckö-föreningen skaffade medel till vad som i övrigt erfordrades för att göra kyrkan användbar såsom gudstjänstrum. Nytt orgelverk, antependium och mässhake, patinerade glasfönster i koret, stolar, ljusstakar m. m. ha sålunda bekostats av föreningen.

Dörr i «Gamla Kungskammaren»
Konserverad 1929.

I samband med kapellet restaurering återfördes dit den orgelfasad som år 1866 av Karl den XV bortfördes och placerades i den av Scholander uppförda slottskyrkan på Ulriksdal. Orgelfasaden i fråga var på sin nya plats övermålad och dess olika partier omblandade, men tack vare noggranna inventarieförteckningar från 1600-talet har det varit möjligt att åter uppställa den i sitt ursprungliga skick. Man måste vara slottsförvaltningen på Ulriksdal uppriktigt tacksam för dess tillmötesgående att utan att göra svårigheter vilja släppa konstverket i fråga ifrån sig. Under ett par hundra år ha alla förändringar som skett på Läckö bestått i att föremål av olika slag förts därifrån, detta är första gången som någonting kommer tillbaka. Man får bara hoppas att det inte också är den sista, utan att exemplet skall mana till efterföljd.

Man kommer här osökt in på den brännande frågan för dagen: de nu på Karlberg befintliga tavlorna från riddarsalen på Läckö, som det varit så mycket tidningspolemik om. Härmed förhåller det sig på följande sätt:

Riddarsalens dekorativa utstyrsel utfördes av mästern Johan Hammer under 1670-talets första hälft, och har utgjort en 30-åriga krigets historia i bilder, bestående av 9 stora bataljmålningar, 16 st. generalsporträtt med tillhörande emblemer och latinska sentenser, 6 målningar med allegoriskt innehåll, 15 st. mindre bataljmålningar samt 17 st. »små skärmytslingar». Som förebilder till bataljmålningarna använde sig Hammer av Merians bekanta kopparstick.

1746 bortfördes på Fredrik I:s föranstaltande alla bataljmålningar och generalsporträtt för att så småningom hamna på »Arsenalen» och i »Grefve Pehrs hus» i Stockholm, varifrån de år 1793 överlämnades till Krigsakademien på Karlberg, där de till att börja med voro förbisedda och vanvårdade men under 1800-talets senare hälft omhändertogs, konserverades och uppsattes i paradrummen, vilkas förnämsta prydnad

de nu utgöra. Tyvärr ha tre av generalsporträtten blivit förstörda vid en eldsvåda på 1880-talet.

Av de målningar som återstodo efter skövlingen 1746 vet man att ett par av de större bl. a. den stora apoteosen över Gustaf Adolf på södra väggen, såldes på auktionen 1830. När resten av det som fattas kommit bort är okänt.

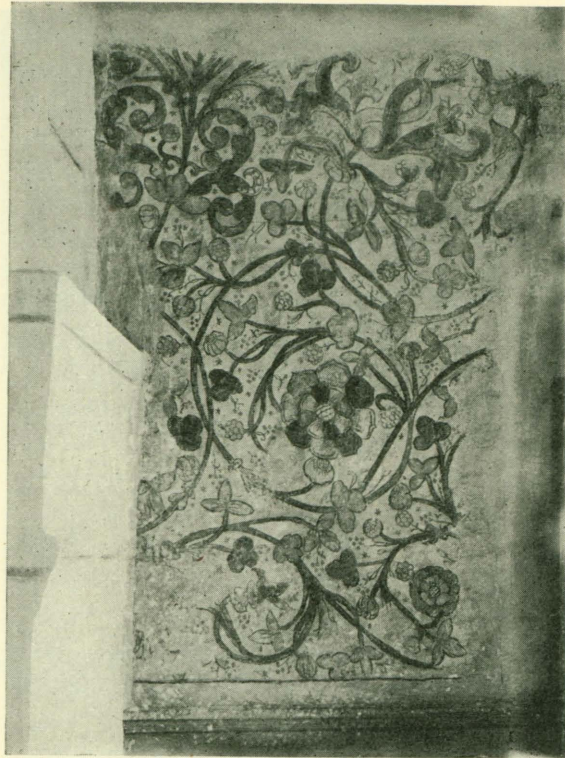
Nu har det föreslagits, bl. a. av statsrevisorerna, att återföra till riddarsalen på Läckö de på Karlberg förvarade bataljmålningarna och porträtten, och detta förslag har livligt tillstyrkts av såväl riksantikvarien som nationalmuseichefen, under det att de militära myndigheterna på det bestämdaste motsatt sig detsamma. För närvarande ligger frågan så

till, att byggnadsstyrelsen igångsatt utförandet av en provkopia av en av de stora bataljmålningarna och har planer på att även låta kopiera ett par av porträtten, för att man på så sätt skulle kunna bedöma hurvida icke de militära kraven skulle kunna tillgodoses genom att Karlberg erhöi fullgoda kopior i stället för originalen, som i så fall skulle flyttas till Läckö. Medel till bekostande av en kopia av en bataljmålning har frikostigt ställts till förfogande av fru Emma Zorn. Men mycket mer pengar erfordras om det hela skall kopieras och det skulle säkerligen vara värdefullt för en lycklig lösning av frågan hos Kungl. Maj:t om hela det erforderliga beloppet kunde anskaffas på frivillighetens väg.

Ett av de intressantaste av de arbeten som utförts på Läckö är utgrävningen av Fläskgraven. Denna är en 27 meter djup i själva klippan sprängd brunn som på ungefär halva sin höjd, eller i nivå med Vänerens medelvattenstånd, genom en tvärgång står i förbindelse med sjön. Nam-

«Drottning Kristinas kammare».
Dekorationen konserverad 1929.

Kalkmålning i tredje våningen.
Framtagen och konserverad 1929.

net kommer av att man vid bergets urholkande, vilket på gammalt sätt skett genom att omsevis uppgöra eld och hälla på vatten för att få stenen att spricka, lär ha använt fläsk som bränsle — Olaus Magnus anser sig t. o. m. veta hur många fläksidor som gått åt, nämligen trehundra.

Att brunnen är anlagd under medeltiden råder intet tvivel om; pumpverket däremot, som rekonstruerades 1926 av spillror som hittades när brunnen rensades, är utfört på Magnus Gabriels tid, antagligen av »Watnkånstmestaren» Niclas Steen.

En fråga som av många s. k. praktiska människor tillmättes stor betydelse är vad Läckö, sedan det väl blivit färdigrestaurerat, skall an-

vändas till, och det har vid olika tillfällen framkommit mer eller mindre dödfödda förslag såsom att göra det till arkivhotell(!) e. d. Nu kan man ju svara att ett byggnadsminnesmärke av sådan kvalitet som det här är fråga om, och som visat sig vara så uppskattat av allmänheten att det i somras besöktes av över 12,000 personer, icke behöver »användas» alls för att ha existensberättigande, men nationalmuseichefen gav ett bättre svar när han härom året framställde förslaget att göra Läckö till ett stort porträttgalleri, ett Västsveriges Gripsholm. Läckö är särskilt lämpligt för detta ändamål dels genom sitt torra och luftiga läge uppe på en klippa — mycket lämpligare än Gripsholm som ligger fuktigt nere i vattenbrynet — dels därigenom att rummen äro som gjorda att hänga tavlor i — vackra dekorerade tak, lister och paneler finnas över allt i behåll, vad som behöves är just något som livar de kala vägg-tyor som förr pryts av gobelänger och målningar. En början till ett

genomförande av överintendenten Gauffins förslag är förresten redan gjord genom Västgöta regementes deposition av sina samlingar, omfattande en serie porträtt av regementschefer från 1600-talets början och fram till våra dagar, ett antal kungaporträtt, vapen m. m. Några av dessa målningar äro av stort konstnärligt värde, särskilt ett porträtt av Karl X som tillskrivits Ehrenstrahl, och om också flertalet icke äro så märkliga fylla de dock här en viktig uppgift genom att i någon mån möblera slottet och förta det intryck av ödslighet som den oändliga raden av tomma salar (slottet har 250 rum) eljest lätt kan inge.

Annars är ju Läckö nu för tiden långt ifrån någon ödslig plats. Under »säsongen» — sommarmånaderna — är där ett myller av bilar, cyklar och båtar. Ja när på en och samma dag 600 turister komma på besök och fylla hela slottsområdet med larm och oro så kan t. o. m. den som på allt sätt försökt göra reklam för slottet och dra dit så mycket folk som möjligt känna sig frestad att tycka att han blivit bönhörd över hövan. Men naturligtvis är det framför allt glädjande detta intresse som kommer Läckö till del och som visar att slottet äntligen börjar intaga den rangplats i allmänna medvetandet som det förtjänar såsom det bäst bibehållna barockslott vi ha och ett av vårt lands förnämsta byggnadsminnesmärken över huvud.

Restaureringen av Läckö är därför ett ömtåligt arbete. Det är så lätt att göra för mycket. Själva förfallet har ofta en obeskrivlig charm som lätt förflyktigas vid ett om än aldrig så pietetsfullt utfört konserveringsarbete. Det sovande slottet håller på att vakna till liv, och det är nog gott och väl, men måtte det nu bara också lyckas att väcka den sovande Skönheten utan att hon får men därav för framtiden.

SLÄKTFORSKNING OCH HEMBYGDSRÖRELSEN

Av Med. D:r Emanuel Bergman, Göteborg

DET SYNES, som om släktforskningen inom den moderna hembygdsrörelsen ej rönt den uppmärksamhet den förtjänar. Vi ta vara på folkminnen och fornminnen, vi samla i våra museer alster av förfädernas handaskicklighet och de redskap de nyttjat, när de brukat jorden eller på annat sätt skaffat sig sitt uppehälle. Även söka vi bilda oss en uppfattning om huru de levat och klargöra innebörden av de namn våra förfäder haft på sina gårdar och den omgivande naturen. Men huru ställer det sig med kännedomen om förfäderna själva? Vad veta vi om de olika släkterna i hembygden? Tyvärr ännu ganska litet. De mera bemärkta personerna och släkterna ha blivit föremål för beskrivningar, men om den stora massan av befolkningen i gången tid veta vi ingenting eller bra litet. Ändå är det dessa, som släktled efter släktled brukat jorden och strävat för att deras barn skulle få det bättre, än de själva haft. Nu vila de på kyrkogårdarna, och oftast finns det icke ens en vård, som minner om dem och deras insats.

Särskilt på landet, där man har så mycket omkring sig, som erinrar om förfäderna och deras verk, vore det naturligt, om man bemödade sig att inom släkten bevara minnet av de gångna släktleden. Utan tvivel är också släktkänslan där mera utpräglad än i städerna. I släktgården, i hemsocknen är man omgiven av ofta talrika medlemmar av släkten, och traditionen dröjer kvar ehuru alltmera förbleknad och osäker. Understundom anförtros de viktigare händelserna inom familjen åt familjebibels blad, och på det viset hållas många viktiga tilldragelser, vilka eljest skulle hemfallit åt glömskan, levande inom släkten.

I den mån släktmedlemmar lämnat hembygden och flyttat till främmande ort har detta intima samband med släkten i regel upphört. Måhända har detta bidragit till att intresset för utforskning av släkten tidigare tagit sig uttryck i städerna än på landet. Som bekant ha adeln och prästerskapet i vårt land länge lagt i dagen intresse för släktforsk-

ning. Under de senaste decennierna har detta intresse blivit allt starkare även inom de borgerliga släkterna. Hos lantbefolkningen i vårt land kan man ännu ej räkna med något mera utbrett intresse för släktforskning. Den ännu fortlevande traditionen och övriga minnen från gångna tider ha där gjort behovet av släktens utforskande mindre kännbart. Och dock är det högst på tiden, att man på landet samlar bidrag till sin släkts krönika. Liksom de gamlas bortgång betyder stora förluster för folkminnesforskningen, så betyder den ännu större förlust för släktforskningen. Här gäller det att sätta i gång med arbetet, medan det ännu är tid.

Huru skola vi då utforska släkten? I första hand böra vi inhämta upplysningar av äldre släktmedlemmar. De kunna ge släktens konturer och upplysa om släktskapsförhållanden, som man kanske endast med stor svårighet kan påvisa genom studium av kyrkböckerna. Dessutom kunna de lämna värdefulla upplysningar om många avlidna släktmedlemmars utseende och egenskaper. De berätta i regel gärna, vad de minnas från sin ungdom, och vi böra flitigt utnyttja dessa för släktforskningen så värdefulla källor. Genom att vi låta flera personer berätta om samma släktmedlemmar kunna vi lättare undgå ensidighet och kanhända orättvisa omdömen. Helt naturligt nöja vi oss ej med dessa redogörelser för personerna, utan vi höra även efter, huru de bodde, och huru livet gestaltade sig för dem och deras omgivning. Det blir på detta sätt en verklig släktens kulturhistoria. Ha vi tillfälle, hålla vi oss för resten ej så snävt inom släktens ramar utan låta våra sagesmän och sageskvinnor berätta även om andra personer och förhållanden inom orten. Ja, vi kunna till vår egen släkt lägga även grannsläkterna, och på det viset kan forskningen resultera i släktutredning av hela gården eller byn, kanske hela socknen. Flera sådana undersökningar ha gjorts i det svenska Finland.

Helt naturligt bli de på detta sätt erhållna detaljuppgifterna såsom födelse- och dödsdata ej alltid tillförlitliga. Finns ej någon familjebibel med släktuppgifter, så finnas ofta gamla brev, bjudningskort etc., som kunna säkerställa dessa och andra data. Vi få följaktligen ej försumma att ta del av dem. Likaså böra familjeporträtten granskas. De ge en hel del om utseendet, som bör antecknas. Ägarna böra läggas på hjärtat att väl förvara dessa gamla handlingar och, vad porträtten beträffar, anteckna den avporträtterades namn, bostad och ålder. Sådana porträtt och andra fotografier, som av en eller annan anledning ej bli tillvaratagna inom släkten, kunna komma till nytta i ortens eller landskapets museum, där de säkert gärna mottagas.

Besök på kyrkogårdarna är alltid givande för en släktforskare. Inskrifterna på de gamla gravstenarna komplettera ofta förträffligt de erhållna muntliga uppgifterna. I den mån man har tillgång till kyrkoböckerna, kunna släktanteckningarna kontrolleras och kompletteras genom studium av dem. För att erhålla upplysningar om tidigare generationer av släkten är tillgång till kyrkoböckerna nödvändig. De kyrkoböcker som äro yngre än 100 år förvaras i det lokala kyrkoarkivet och de som äro äldre förvaras på landsarkivet.

Av kyrkoböckerna äro församlingsböckerna eller husförhörlängderna, såsom de förr kallades, mycket givande. I dessa finnas sammanförda anteckningar om familjens eller rättare sagt hushållets medlemmar, när och var de äro födda, när de flyttat in i eller ut ur församlingen, var de bott, när de gift sig och ev. när de dött. Då varje församlingsbok omfattar en period av fem år, kan man genom att följa en serie av på varandra följande församlingsböcker få uppgifter om alla familjemedlemmarna. Har familjen även bott i en annan församling, måste man naturligtvis även studera ifrågavarande församlings husförhörsböcker. Sådana församlings- eller husförhörsböcker ha i vårt land förts i åtminstone 150 år. I utlandet förekomma de i allmänhet ej. Dels på grund härav och dels på grund av det enhetliga språket m. m. hos oss äro vi svenskar ovanligt gynnsamt ställda, när det gäller släktforskning.

De äldre husförhörsböckerna äro emellertid ej alltid så omsorgsfullt förda. De kunna ej alls mäta sig med våra dagars förträffliga församlingsböcker, i vilka man mycket lättare och säkrare kan följa en persons levnadslopp. De tillförlitligaste böckerna äro emellertid dop-, vigsel- och dödböckerna. Till dem bör man gå för erhållande av kontroll och komplettering av församlingsbokens uppgifter. I dop- och dödböckerna återfinner man dessutom uppgifter om barn, som dött mycket tidigt och därför ej upptagits i husförhörsboken. Dopböckernas uppgifter om faddrar kunna, när det gäller de äldsta böckerna, vara av värde för utrönande av släktskap. I vigselböckerna finnas uppgifter om lysning och vigsel, och i dödböckerna meddelas uppgifter om ort och tid för dödsfallet. I de äldre dödböckerna äro uppgifterna om dödsorsaker tyvärr rätt sparsamma, beroende som de voro av prästens förmåga att ställa diagnos. Sedan 1860 erfordras dödsattester för de i städerna avlidna, och sedan 1911 är stadgat dödsattest även för de avlidna, som bott i andra tätt bebyggda samhällen, medan för landsorten den avskrift av dödboken, som insändes till Statistiska centralbyrån, först skall granskas av vederbörande provinsialläkare. För dem, som dö på sjuk-

hus, utfärdas alltid dödsbevis. På grund härav kunna uppgifterna om dödsorsakerna i våra dagar anses vara jämförelsevis tillfredsställande. Vår officiella befolkningsstatistik är som bekant den äldsta i världen.

Vid in- och utflyttning kan man i in- och utflyttningslängderna få uppgift om varifrån den flyttande kommit eller vart han farit. Dock äro dessa längder ofta mycket bristfälliga eller saknas alldeles i äldre tider. Kyrkoarkiven innehålla även andra handlingar av värde för släkt- och hembygdsforskningen såsom sockenstämmo- och (från 1863) kyrkostämmoprotokoll, kyrko- och skolrådsprotokoll m. fl.

I Sverige finnas numera 4 landsarkiv, nämligen ett i Lund för Skåne, Halland och Blekinge, ett i Vadstena för Östergötland och de tre småländska länen, ett i Göteborg för Göteborgs- och Bohus län, Västergötland, Dal och Värmlands län och ett i Uppsala för det övriga Svealand. För Norrland finns ännu ej något landsarkiv, varför alla dess arkivalier förvaras i de lokala arkiven. Ett arkiv för Jämtlands län är under byggnad i Östersund, och ett landsarkiv för det övriga Norrland är påtänkt att uppföras i Härnösand. I landsarkiven finnas förutom handlingar från kyrkoarkiven även sådana från de till länsstyrelserna, städerna, lagmans-, härads- och rådstuvurätterna hörande arkiven, i vilka bl. a. de värdefulla domböckerna (ända från mitten av 1600-talet), mantalslängderna och bouppteckningarna ingå. Dessutom ha åtskilliga bruks- och gårdsarkiv deponerats i landsarkiven. Några städer och församlingar, som lämnat garanti för tillfredsställande vård av sina arkivhandlingar, ha fått tillstånd att tills vidare behålla dem. Detta är framför allt fallet med talrika församlingar i Örebro och Kopparbergs län. Å andra sidan ha åtskilliga församlingar även lämnat ifrån sig arkivalier, som äro betydligt yngre än 100 år. Detta är särskilt fallet i Skåne. De gotländska arkivalierna förvaras i en arkivdepå i Visby.

Flera ämbetsverks äldre arkivbestånd ha överförts till Riksarkivet. När dessa blivit fullständigt registrerade, har sålunda ett antal för släkt- och hembygdsforskningen viktiga källor gjorts lättare tillgängliga för forskare. Under riksarkivet sortera numera även kammararkivets arkivalier med de väldiga serierna av reviderade räkenskaper ända från 1500-talets förra hälft. I dem ingå även jordeböckerna, med vilkas hjälp man ofta kan följa släkten en eller annan generation längre tillbaka i tiden än i kyrkoböckerna. Samma tjänst göra mantalslängderna. Kyrkoböckers förande påbjöds i 1686 års kyrkolag. I åtskilliga församlingar dröjde det dock rätt lång tid, innan man kom i gång med upprättandet av dylika, men å andra sidan ha flera församlingar kyrkoböcker av långt äldre datum, i allmänhet tillkomna på vederbörande biskops initiativ.

I våra större biblioteks handskriftssamlingar finnes också värdefullt släktforskningsmaterial. Lantmäteristyrelsens rika arkiv av kartor har likaledes intresse för släktforskaren.

Om vi så gå över till den tryckta personhistoriska litteraturen, skola vi finna, att den är synnerligen riklig. Ett närmare ingående på den är därför ej möjligt. Vi måste nöja oss med korta anvisningar. Till hjälp vid släktforskningen kan användas »Kort handbok i Svensk släktforskning» av Johan Wretman (Sthlm 1916, 2 kr.), som fränsett en del brister är ganska bra och f. ö. den enda bok av detta slag på svenska språket. Förf. redogör för de olika genealogiska eller släktbegreppen och termerna, för hur släkttabeller uppgöras och uppräknar tillgängliga källor för svensk släktforskning. I »Hembygden» 1923 har förf. av denna uppsats skrivit om »Släktforskning och medicinsk ärftlighetsforskning» och i »Tidskrift för det svenska folkbildningsarbetet» 1923 finns en något utförligare uppsats av prof. H. Lundborg och förf. »Om rasbiologi och släktforskning. Handledning för hembygdsforskning». Genom studium av släktkalendrar och genealogiska arbeten får man tillfälle att göra sig förtrogen med deras teknik. Snart nog har man kommit under fund med det tillvägagångssätt, som bäst passar ens syften.

När man slutför forskningarna i de olika arkiven och vill fortsätta i de större arkiven, är det nödvändigt att veta, vart man i det särskilda fallet bör vända sig. Tyvärr bereder detta ganska stora svårigheter, enär tryckta förteckningar över de olika arkivens bestånd ännu finnas i alltför liten utsträckning. För Lunds landsarkiv har landsarkivarie Weibull utarbetat en sådan »Vägledande förteckning vid person- och släktforskning i landsarkivet i Lund» (Lund 1916), och för de kyrkliga dalslandsarkivalierna i landsarkivet i Göteborg har landsarkivarie Clemensson lämnat en detaljerad redogörelse i »Hembygden» 1927 och 1928. I »Hembygden» 1930 skall han redogöra för övriga dalslandsarkivalier i nämnda arkiv samt för dalslandsarkivalier i övriga svenska arkiv. En sådan redogörelse för befintliga arkivalier torde ej finnas för något annat landskap. I »Meddelanden från svenska riksarkivet» (från 1875) kan man få många värdefulla upplysningar bl. a. rörande den civila lokalförvaltningen i Sverige under 1500—1600-talen. I Personhistorisk tidskrift 1907 skriver Indebetou »Om källor vid släktforskning», och i samma tidskrift 1910 skriver K. H. Karlsson »Om källor för de svenska medeltidsgenealogierna». En redogörelse för »Våra kyrkoarkiv» lämnas av Nygren i Tidskrift för det svenska folkbildningsarbetet 1922, och en

mera allmänt lagd redogörelse för »Svensk lokalhistorisk forskning» återfinnes i Biblioteksbladet 1922.

Många viktiga historiska handlingar och dokument ha publicerats, och det kommer säkert att ske med många fler i fortsättningen. Åtminstone i de större biblioteken finnas sålunda tryckta »Handlingar rörande Sveriges historia», vilkas första del innehåller Gustav I:s registratur, vidare »Historiska handlingar» och flera historiskt värdefulla privata arkiv och brevsamlingar. Utförliga register underlätta ofta studiet av dessa även för släktforskningen värdefulla publikationer. Förteckning på arkivmaterial och handskrifter, såväl tryckta som otryckta, finnes i »Sveriges bibliografiska litteratur» av J. A. Almquist (Sthlm 1904—12), vilken publikation ingår i »Kungliga bibliotekets handlingar» (från 1878).

Almquists ovan nämnda bibliografi är en alldeles förträfflig kunskapskälla för orientering rörande den svenska genealogiska och biografiska litteraturen. Den torde finnas på ett stort antal av våra bibliotek. Naturligtvis innehåller detta arbete ett utmärkt person- och sakregister, så att man lätt kan hitta i det. I »Svensk genealogisk litteratur» (Sthlm 1905) redogör samme författare för vår genealogiska litteratur, såväl den självständiga som tidskriftsuppsatser. Även här finns ett mycket användbart register, som också upptar namnen på de i utgivna genealogiska samlingsverk behandlade släkterna. Vad som utkommit efter denna tid återfinnes i »Svensk bokenkatalog», som omfattar femårsperioder, och i »Årskatalog för Svenska Bokhandeln», som utges årligen.

I detta sammanhang bör omnämnas några kataloger från Björck & Börjessons Bokantikvariat, vilka kunna fås för en billig penning, i den mån de ännu ej äro utgångna. Hos denna firma kunna också hithörande arbeten fås för nedsatta priser. Dessa kataloger äro n:r 90: »Genealogisk och biografisk litteratur» (Sthlm 1911), n:r 100: »Sverige, I, Land och folk» (Sthlm 1912, 50 öre), n:r 108: »Sverige, II, Historia» (Sthlm 1913, 50 öre), n:r 150: »Svensk topografisk litteratur. Sveriges land och folk, natur, landskaps- och ortshistoria» (Sthlm 1920). Den senare katalogen, som är ett häfte på 162 sidor, innehåller en rikhaltig litteratur rörande släktforskning och biografi. Ur sådana uppslagsböcker som »Nordisk familjebok» och övriga konversationslexika samt »Vem är det?» kunna naturligtvis också värdefulla upplysningar hämtas.

Bland de rent genealogiska arbetena märkas »Svenska adelns ättartavlor» av Anrep, fortsatta av Wrangel och Bergström och utgivna i ny upplaga av Elgenstierna. Därtill komma Schlegels och Klingenspors arbete om den ointroducerade svenska adeln, den årligen utkommande

adelskalendern och den med större nellanrum utkommande kalendern över Sveriges ointroducerade adel

Av Anrep, Leijonhufvud och Örnberg ha utgivits förtjänstfulla släktböcker över borgerliga släkter, och en sådan utgives nästan årligen sedan 1912 av Elgenstierna. Den senare avhandlar många släkter, men i stället äro de biografiska uppgifterna mycket sparsamma och beröra blott nu levande personer. Det av Hasse W. Tullberg utgivna »Svenskt porträttgalleri», som omfattar 25 delar, avhandlar alla våra mera framträdande yrkesgrupper. Registerbandet (Sthlm 1913) upptar 20,602 personer med födelse- och ev. dödsdata och lämpar sig därför som biografisk uppslagsbok. Det stort anlagda »Svenskt biografiskt lexikon», som jämte utförliga biografier innehåller porträtt och bibliografier, befinner sig ännu i början av utgivningen (bokstaven C). Dess föregångare utkom åren 1857—1907. Bland modernare ortsbibliografier ha vi en skånsk (Cappelin, 1909), en gottländsk (Molér, 1914), en jämtländsk (Hasselberg, 1920), en bohuslänsk (Aberstén och Tiselius, 1924) och en för Göteborg (Aberstén, 1922, 23).

Vårt lands genealogiska tidskrift »Personhistorisk tidskrift» (årg. 1—30, Sthlm 1898—1929) med föregångaren »Svenska autografsällskapets tidskrift» (1879—97) omnämner nyutkommen genealogisk litteratur, av vilken en del ej kommer ut i allmänna bokhandeln och följaktligen ej upptas i bokhandelskatalogen. »Historisk tidskrift» (Bd 1—49, Sthlm 1881—1929) innehåller årligen historiska bibliografier, vilka i särskild avdelning upptaga den biografiska och genealogiska litteraturen. Dessa äro sammanförda av Kristian Settervall i »Svensk historisk bibliografi 1875—1900» (Sthlm 1907) och »Svensk historisk bibliografi 1901—1920» (Upsala 1923).

Herdaminnen äro en synnerligen värdefull del av den genealogiska litteraturen. Därtill komma stiftsmatriklarna samt matriklar och kataloger över lärare och lärjungar vid olika slag av skolor, även universiteten, vilkas nationsmatriklar i allmänhet äro utmärkta genealogiska kunskapskällor. Särskilt böra Sjöströms genealogisk-biografiska lundamatriklar framhållas såsom mönster av dylika publikationer. Även för läkare, apotekare och ett stort antal av våra ämbets- och tjänstemän finnas i allmänhet goda biografiska matriklar. Detta gäller även sådana yrken som guldsmeder, boktryckare, publicister och konstnärer samt en rad olika samfund såsom frimurarorden, S. H. T., Idun, de frireligiösa samfundet o. s. v. Statskalendrar och kommunala kalendrar äro även av värde.

Hembygdsföreningarnas publikationer innehålla ofta värdefulla per-

sonhistoriska uppgifter. Samma är förhållandet med de talrika landskaps- och ortsbeskrivningarna. Under de senare åren ha flera utmärkta minnesskrifter och stadshistorier sett dagen, och de ha vanligen även tillgodosett kravet på genealogiska och biografiska uppgifter. De för ett stort antal av våra regementen föreliggande regementshistorierna ha i allmänhet stort personhistoriskt värde. Ett stort antal böcker rörande enskilda släkter föreligger. Serien »Sveriges kyrkor» inrymmer rätt mycket personhistoriska uppgifter. I Svenska porträttarkivet i Stockholm finns nu hela det svenska porträttbeståndet från tiden före 1850 förtecknat. Dessutom finnas negativ och beskrivningar av de till många tusen uppgående porträtten. Kopior jämte avskrifter av beskrivningar kunna erhållas där för billigt pris. Många enskilda och offentliga porträttsamlingar äro tidigare publicerade.

Över utlandssvenskar finnes en icke alltför obetydlig litteratur. Mest har givetvis skrivits om amerikansvenskarna. Bland författarna märkas Skarstedt, Johnson o. a. I utlandssvenska museet i Göteborg finns säkerligen den största rikssvenska samlingen utlandssvensk litteratur. Även har man där satt i gång med en biografisk katalog över mera bemärkta svenskar i utlandet.

Släktforskningen ger sin utövare mycket nöje och mycken tillfredsställelse. Aldrig kommer man i så intim kontakt med det förflutna, som när man försjunker i studium av gamla arkivhandlingar. De gamla dopböckerna t. ex. lämna inte blott besked om namn och data utan vida mer. Den mer eller mindre omsorgsfulla skriften och förteckningen på dopvittnena blotta för oss sociala skrankor, ofantligt mycket större än vi varit med om. Vigselsböckerna ge besked om äktenskapsfrekvensen och dödböckerna om farsoter m. m. Har man litet fantasi, kan man av kyrkoböckernas till synes så torra fakta få en ganska levande föreställning om livet under gångna tider i den församling, vars kyrkoböcker äro föremål för studium.

Kännedomen om släkten knyter oss allt fastare vid den och vid hembygden. Men fosterlandskärleken bottnar ytterst i kärleken till den bygd, där släkten levat, och där vi själva växt upp och mottagit våra första och starkaste intryck. Därför är släktforskningen icke blott en viktig del av hembygdsforskningen utan även ett verksamt medel till stärkandet av fosterlandskärleken.

Rätt bedriven bereder släktforskningen även väg för medicinsk ärftlighetsforskning och rasbiologisk forskning. Då måste vid släktens utforskande alla ättlingar tagas med, även de kvinnliga släktmedlemmarnas. Det är klart, att en lekman ej kan gå i land med en sådan

biologisk utforskning av sin släkt. Genom genealogisk bearbetning av densamma har han emellertid gjort ett viktigt förarbete för denna medicinsk-biologiska forskning. Likaså kan släktforskaren underlätta arbetet för rasbiologen genom att ha uppmärksamheten riktad på och omnämna förekomsten av anmärkningsvärda släktgenskaper såsom konstnärlig, musikalisk och litterär begåvning samt i ögonen fallande sjukliga egenskaper, såsom ärftliga kroppsliga och själsliga sjukdomar. Den, som känner sin släkts goda och dåliga egenskaper, har även stor nytta därav, när han skall välja maka och överföra sitt arv till kommande släktled.

Genom dessa perspektiv, som öppna sig för släktforskningen, skall den avvinna ännu mera av intresse, och det är verkligen att hoppas, att den i hembygdsrörelsens hägn skall blomstra och utveckla sig under år som komma.

L I T T E R A T U R

Karl Linge: Svärdsjö socken med Enviks kapell. Norstedt & Söner, Stockholm.

Folkskolinspektören i Leksand, fil. d:r Karl Linge, har utgivit en beskrivning över sin hemsocken, Svärdsjö i Dalarna, som på det högsta hedrar sin författare och verkligen är ägnad att fylla befolkningen i omskrivna landsända med berättigad stolthet. Den största svårigheten för en bygdeskildrare är att ämnet, trots att det oftast gäller jämförelsevis små geografiska områden, dock är ganska mångsidigt och av skildraren kräver insikter inom många kunskapsfält. Denna svårighet har d:r Linge löst på det sättet att han låtit fackmän behandla alla avsnitt, som han själv icke ansett sig behärska eller ha befogenhet att gå in på. Sålunda har statsgeologen Nils H. Magnusson behandlat de båda socknarnas geologi, professor Gunnar Samuelsson dess växtvärld, adjunkten Einar Klefbeck dess djurvärld, medan fil. d:r Arvid Enqvist skildrar Svärdsjöområdet under förhistorisk tid. De rasbiologiska förhållandena i Svärdsjö och Envikens socknar behandlas av assistenten d:r W. Krauss, befolkningsstatistiska uppgifter av amanuensen Yngve Fritzell, amanuensen vid Nordiska museet, Sigfrid Svensson bidrager med två artiklar, Gårdar och heminredning samt Dräktskicket i Svärdsjö, den gamla textila slöjden presenteras för läsaren av ingen mindre än fröken Lilli Zickerman, och slutligen bidrager d:r Gerda Boethius i Mora med en uppsats om Isala historiska lada. En sådan imponerande rad av sakkunniga medarbetare kunde hedra

vilket vetenskapligt arbete som helst, och det är minsann inte alla gånger en hembygdsforskare går till verket så väl rustad för uppgiften och med en sådan utmärkt stab av fackmän till sitt förfogande.

Det väsentliga har dock utförts av författaren själv, som utarbetat artiklarna om de topografiska förhållandena, om näringslivet och dess utveckling genom seklerna, om kyrkliga förhållanden, skolväsendet och kulturutvecklingen i alla dess olika faser över huvudtaget. Svärdsjö och Envikens socknar ha av vildmark gjorts till kulturbygder av svenskar och finnar i gemenskap, om också icke i bästa sämja alla gånger, av bönder och bergsmän, och i d:r Linges sakliga och på årslånga och omfattande arkivforskningar grundade framställning kan läsaren följa hur bygden går framåt, hur den steg för steg drages in i den stora kulturgemenskapen med hela landet. En storartad och vacker saga egentligen, denna en svensk landssockens sega kamp och envisa strävan efter bättre villkor, en säkrare bärgring och högre kultur. Det har ingalunda gått på en dag, och även om den klassiska svenska fattigdomen icke synes ha varit så svår att få bukt med här som i många andra dalsocknar, så har tillvaron dock ingalunda varit någon dans på rosor för befolkningen. En hel del väl valda utdrag ur gamla papper och handlingar ge levande skildringar och färgstarka bilder från gången tid, och förf. har haft den goda smaken att inte låta texten tyngas ner av för många citat. I sådana fall blir det så lätt en aning för mycket av det goda.

Det kan tilläggas att illustrationsmaterialet står på samma höga nivå som texten, och i sin helhet är boken om Svärdsjö och Enviken ett synnerligen ståtligt arbete och ett fullödigt bidrag till den förut så rika Dalalitteraturen.

CARL LARSSON I BY.

INSÄND LITTERATUR

Acta Ostrogothica. Skriftserie utg. av Östgöta nation i Uppsala. II. 1930. Uppsala 1930.

Der Deutsche Heimatschutz. Ein Rückblick und Ausblick. Herausgeg. von der Gesellschaft der Freunde des deutschen Heimatschutzes. München 1930

EKSTRÖM, JOHAN: *Utkast til beskrifning öfver Thuringe församling* uti Strengnäs stift, Stockholms län, Öknebo härad och Söder-Telge prosteri, författadt år 1806. Bygdeböcker utg. av Östra Södermanlands kulturhistoriska förening. I. Södertälje 1930.

Hembygdens arv. Hembygdsgårdar och fri-luftsmuseer i Sverige vid ingången av år nittonhundratrettio. En översikt i ord och bild utg. av Svenska Journalen. Red.: SIG-
FRID SVENSSON. Stockholm 1929.

HYLTÉN-CAVALLIUS, G. O.: *Ur mitt framfarna lif.* Hågkomster och anteckningar. Stockholm 1929.

LINGE, KARL: *Svärdsjö socken med Enviks kapell.* Stockholm 1929.

THORDEMAN, BENGT: *Korsbetningen och Solberga kloster utanför Visby.* Svenska folkminnesplatser. Vägledning utg. genom Kungl. Vitt-, Hist.- och Antikvitetsakademien n:r 14. Stockholm 1930.

Architekten. Meddelelser fra Akademisk

Architektforening. Tidskrift for Architektur og dekorativ Kunst. Red.: STEN EILER RASMUSSEN. Bind XXXI. København 1929.

Ariel. Tidskrift för folkligt studie- och bildningsarbete. Red.: JUSTUS ELGESKOG. Stockholm 1929.

Bayerischer Heimatschutz. Zeitschrift des bayerischen Landesvereins für Heimatschutz, Verein für Volkskunst u. Volkskunde in München. 25. Jahrg. München 1929.

Budkavlen. Meddelanden utg. av Brages sektion för folklivsforskning. Red.: K. ROB. V. WIKMAN. 8. årg. Hälsingfors 1929.

Byggmästaren. Tidskrift för arkitektur och byggnadsteknik. Red.: MOJE BERGSTRÖM. Stockholm 1929.

Byggnadsvärlden. Tidskrift för allsidig byggnadskonst. Red.: H. BÖNISCH. 20 årg. Stockholm 1929.

Dalarnas hembygdsförbunds tidskrift. Utg. av Dalarnas hembygdsförbund. 9. årg. Red.: KARL TROTZIG. Hedemora 1929.

Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift. Red.: ANDREAS LINDBLOM. Nordiska Museet, Stockholm 1929.

Fornvårdaren. (Hembygds tidskrift I.) 23. årg. Red.: ERIC FESTIN. Östersund 1929.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien 1929. Red.: SIGURD CURMAN. Stockholm 1929.

Frösåkers hembygdsförenings årsskrift utg. av C. E. SCHRAM. Stockholm 1929.

Havekunst. udg. for Norden af Dansk Anlægsgartner- og Havearkitektforening. Red.: GEORG GEORGEN. 10. Arg. 1929.

TILL ALLA VÄNNER AV SVERIGES KULTURHISTORISKA MINNEN!

DEn 20 maj 1630 utfärdade konung Gustav II Adolf, kort före sin avresa för deltagande i det stora tyska kriget, den första instruktionen för dem, som skulle vara »riksens antikvarier och hävdesökare» — en instruktion, så klokt avfattad och i detalj utarbetad, att den ännu i våra dagar betecknats som »det allsidigaste program som någonsin förelegat för svensk kulturforskning». Intet annat land i världen har så tidigt inrättat en ansvarig, statlig myndighet för kulturminnesvården.

Ett sådant minne förpliktar. Undertecknade föreslå därför, att under jubileumsåret måtte företagas en allmän insamling avsedd att bilda en *Gustav-Adolfs-fond för de svenska kulturminnesmärkenas vård.*

De medel, som för närvarande finnas för detta ändamål, äro alldeles otillräckliga. Stora bronsåldersgravrösen befinnas uppbrutna och kringkastade, runstenar ligga söndersprängda, ödebyggnader av historisk ryktbarhet stå utan underhåll. Medel att effektivt hejda ett fortgående förfall saknas. Och även där något kan göras, måste man i de allra flesta fall nöja sig med blott de nödortftigaste skydds- och konserveringsåtgärderna. Mången ättehög eller ödekyrka kan sålunda visserligen sägas vara skyddad mot fortgående förstörelse, mången vittrande runsten, mången taklös ruin har erhållit en anspråklös, kanske också otymplig, skymmande och vanprydande betäckning. Men sådana skyddsåtgärder ha tyvärr ofta den verkan, att de snarare rycka loss minnesmärket ur än smälta det samman med dess omgivning, dess naturliga miljö.

Dessa kulturminnesmärken böra, så långt detta är möjligt och lämpligt, återskänkas något av den yttre storhet, som de fordom haft, så att de kunna intaga den hedersplats, som med rätta tillkommer dem. Men för en sådan pånyttfödande verksamhet inom kulturminnesvården saknas de ekonomiska förutsättningarna.

Den föreslagna Gustav-Adolfs-fonden är ämnad att skapa dessa. Den är avsedd att förvaltas av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets

Akademien och dess årliga avkastning skulle ställas till Riksantikvarie-
ämbetets förfogande att användas till åtgärder för skydd, vård och
konservering av de landet runt förekommande fasta kulturminnesmärkena
från skilda tidsåldrar. Dessa kulturminnesmärken äro emellertid ej endast
hela rikets gemensamma arv utan även i än högre grad monument över
den kulturella utvecklingen i skilda landsändar och såsom sådana äg-
nade att utmärka de särdrag, som känneteckna det särskilda landskapets
odling under seklerna; i sistnämnda avseende äro de sålunda jämväl
landskapets arv och eget. Det är därför en naturlig anordning, att den
insamling, som kan komma till stånd i varje landskap eller län, i första
hand och till största delen må komma kulturminnesvården i det egna
landskapet eller länet till godo. Alla landsdelar böra därför känna lika
förpliktelse att deltaga i denna insamling. Varje landskap eller län bör
också i framtiden kunna påkalla bistånd ur fonden, i proportion till
den summa, varmed landskapet eller länet bidragit till fonden. På detta
sätt disponeras två tredjedelar av fondens årliga avkastning. För att
ändock möjliggöra en smidig anpassning efter situationens krav, skulle
den återstående tredjedelen disponeras som en »rikskassa» att, oberoende
av nyssnämnda proportionella beräkningsgrund, av Riksantikvarieäm-
betet användas, varhålst behov av omedelbara skyddsåtgärder kan
föreligga.

Undertecknade rikta en varm vädjan till alla och envar, till den en-
skilde, till kommuner, som fortsätta ett samfundsliv på grund, som sedan
hedenhös varit bebyggd, till landets jordägande, enskilda och bolag, på
vilkas ägor de flesta kulturminnesmärkena finnas, till vår handel med
dess urgamla anor, till vår industri, vars grundläggande verksamhet är
att söka just i Gustav II Adolfs tidevarv, att genom kraftigt ekonomiskt
understöd bidra till bildande av Gustav-Adolfs-fonden för de svenska
kulturminnesmärkenas vård. Stockholm i maj 1930.

Gustaf Adolf.

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

genom		
<i>Henrik Schück.</i> Preses.	<i>Sigurd Curman.</i> Sekreterare, riksantikvarie.	
NILS AHNLUND. Professor.	IVAR ANDERSSON. Fil. doktor, huvudredaktör.	BÖRJE BRILIOTH. Fil. doktor.
N. J. F. ALMQVIST. Förutv. ecklesiastikminister, folkskoleinspektör.	A. BESKOW. Statsråd, landshövding.	HANS CAVALLI. Fil. doktor, huvudredaktör.

I. GUST. CLASON. Preses för Akademien för de fria konsterna.	F. HAZELIUS. Sekreterare i Samfundet för Hembygdsvård.	ALB. LINDAHL. Bankdirektör.
HENRIETTE COYET. Friherrinna.	VERNER v. HEIDENSTAM Fil. doktor, författare.	ANDREAS LINDBLOM. Styresman för Nordiska Museet och Skansen.
S. DEHLGREN. Kapten, chefredaktör.	JOH. HELLNER. Ordförande i Föreningen för Svensk Kulturhistoria.	OTTO LINDEBERG. Direktör.
NILS EDÉN. Landshövding.	RAGNAR HJORT. Byggnadsråd.	SVEN LINDERS. Ordförande i Skånes Hembygdsförbund.
AXEL EKMAN. Landshövding.	HERBERT JACOBSSON. Major.	ARVID LINDMAN. Statsminister.
CARL GUSTAF EKMAN. Bankofullmäktig.	TH. JAKOBSSON. Major.	CL. LINDSKOG. Statsråd.
HENNING ELMQVIST. Överståthållare.	O. JUEL. Professor.	S. LINNÉR. Landshövding.
ARTHUR ENGBERG. Chefredaktör.	G. J:SON KARLIN. Intendent för Kultur- historiska Museet i Lund.	NILS LITHBERG. Professor.
BERNHARD ERIKSSON. Talman i Riksdagens andra kammare.	HELMER KEY. Fil. doktor, huvudredaktör.	GUSTAF LIZELL. Domprost, ordf. i Diakoni- styrelsens konstutskott.
JOHN FALK. Landshövding.	SVEN KJERSÉN. Ordförande i Svenska Ung- domsringen för bygdekultur.	LEON LJUNGLUND. Chefredaktör, Publicist- klubbens ordförande.
ERIC FESTIN. Länsantikvarie.	BÖRJE KNÖS. T. f. statssekreterare.	SVEN LÜBECK. Statsråd, landshövding.
TORSTEN FOGELQVIST. Fil. doktor.	S. H. KVARNZELIUS. Landshövding.	ELIEL LÖFGREN. Advokat.
A. B. GÄRDE. Landshövding.	G. LAGERCRANTZ. Bankdirektör.	CARL MALMROTH. Landshövding.
SVEN G. HAGSTRÖMER. Landshövding.	SELMA LAGERLÖV. Fil. doktor, författarinna.	CARL MILLES. Professor.
HJ. L. HAMMARSKJÖLD. Landshövding.	AXEL LAGRELIUS. Fil. doktor, överintendent.	FREDRIK MONTELIN. Apotekare.
BRÖR C. HASSELROT. Landshövding.	OSCAR LARSSON. Borgarråd.	M. MUNK af ROSEN- SCHÖLD. t. f. landshövding.
OSCAR HAUPT. Direktör.	HARALD LETTSTRÖM. Bankdirektör.	WALTER MURRAY. Landshövding.

AXEL MÖRNER.
Landshövding.
C. PETRUS V. NILSSON
i Gränebo.
Andre vice talman i Riksdagens första kammare.

JOH. NILSSON.
Landshövding.

LEON NILSSON.
Arkitekt.

L. NOBEL.
Skattmästare i Samfundet för Hembygdsvård.

N. P. OLLÉN.
Huvudredaktör.

MARTIN OLSSON.
Professor.

OLOF OLSSON.
Förutv. ecklesiastikminister.

FREDRIK RAMEL.
Landshövding.

L. REUTERSKÖLD.
F.d. landshövding, ordf. i Södermanlands Museiförbund.

NILS G. RINGSTRAND.
Landshövding.

ERIK B. RINMAN.
Chefredaktör.

A. E. RODHE.
Landshövding.

EDV. RODHE.
Biskop.

AXEL L. ROMDAHL.
Professor.
O. RYDBECK.
Bankdirektör.

OTTO RYDBECK.
Professor, förest. för Lunds Univ. Historiska Museum.

VÄRNER RYDÉN.
Förutv. ecklesiastikminister.

HANNA RYDH MUNCK
af ROSENSCHÖLD.
Fil. doktor.

CARL SAHLIN.
Disponent.

G. SEDERHOLM.
Landshövding.

ALVAR SILOW.
Bibliotekarie vid Stora Kopparbergs Bergslag.

AXEL VON SNEIDERN.
Landshövding.

KARL STARBÄCK
Ordförande i Samfundet för Hembygdsvård.

K. STENSTRÖM.
Landshövding.

EWALD STOMBERG.
Chefredaktör.

OSCAR VON SYDOW.
Landshövding.

NATHAN SÖDERBLOM.
Ärkebiskop.

TEODOR TELANDER.
Huvudredaktör.
IVAR TENGBOM.
Generaldirektör.

KNUT TENGDAHL.
Ordförande i Stockholms stadsfullmäktige.

ERIC TROLLE.
Riksmarskalk, landshövding.

ALICE TROLLE.
Grevinna.

KARL TROTZIG.
Sekreterare i Dalarnes Fornminnes- och Hembygdsförb.

ERNST TRYGGER.
Utrikesminister, universitetskansler

SVEN TUNBERG.
Professor, rektor vid Stockholms högskola.

ABR. UNGER.
Landshövding.

AXEL VANNERSTEN.
Talman i Riksdagens första kammare.

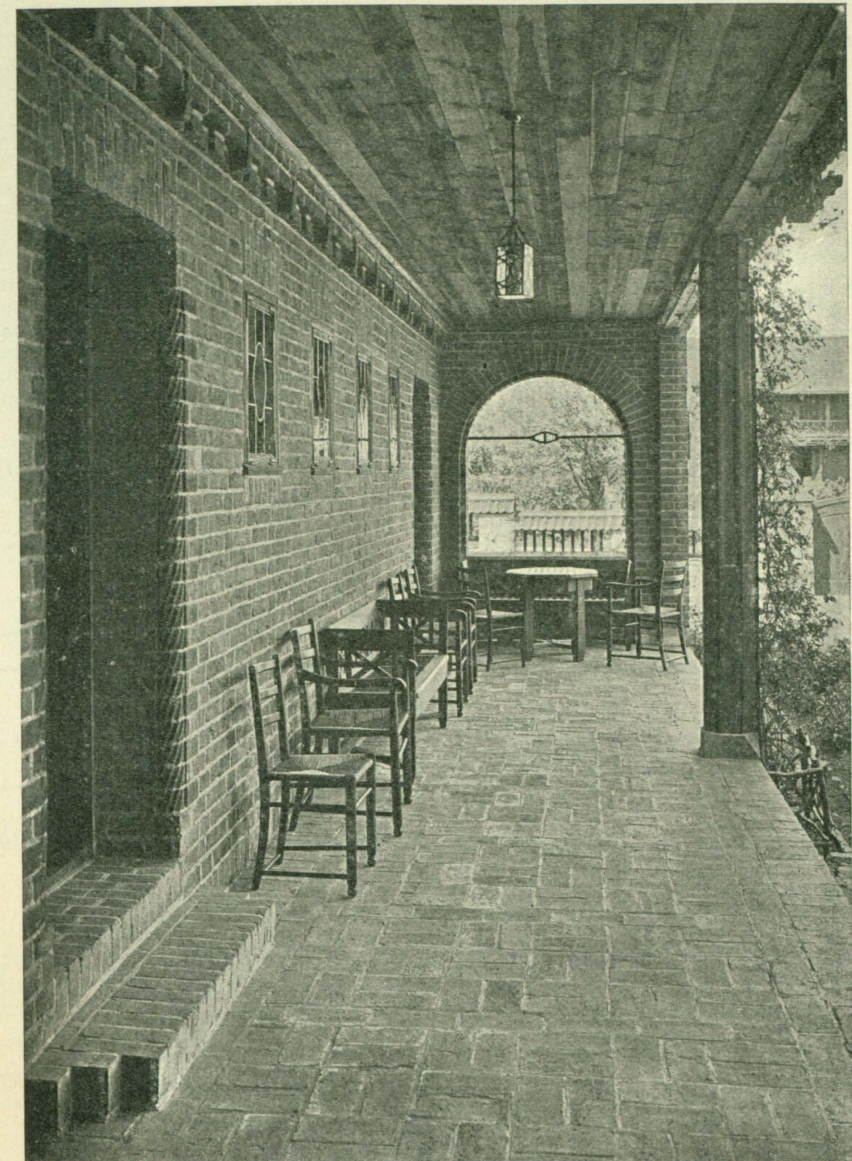
HENRIC WESTMAN.
Kapten.

ALLAN VOUGT.
Huvudredaktör.

EMMA ZORN.
Änkefru.

ANDERS ÖRNE.
Generaldirektör.

Centralkommitténs medlemmar: H. K. H. KRONPRINSEN, ordf., professor, SCHÜCK, v. ordf., riksantikvarie CURMAN, överståthållare ELMQUIST, direktör HAUPT, statsekreterare KNÖS, bankdirektör LAGERCRANTZ, överintendent LAGRELIUS, skattmästare, professor LINDBLOM, bankdirektör RYDBECK, — Sekreterare fil. lic. OLLE KÄLLSTRÖM. — Tel. Norr 313 40; adr. Gustav-Adolfs-fonden, Riksantikvarien, Sthlm 16. Postgirokonto 52200.

Interiör från Skänegården i Båstad med Gemla möbler.

Varje väl sorterad möbelaffär tillhandahåller Gemla Möbler. Nya, stilrena typer med rottings-, sjögräs- eller annan flätning i rygg och sits.

Tel. 12

GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG, DIÖ

Tel. 12

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD
SCIOPTIKONBILD SERIE:

ALLMOGEHUSET OCH VILLAN

(47 bilder)

med text av stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM
föreligger nu färdig till utlåning.

För lån av samfundets scioptikonbilder erlägger medlem av samfundet en hyra av 5 öre per bild och förevisning. Transportkostnaden betalas av låntagaren, som även är skyldig ersätta den skada, som under lånetiden uppstår å bilderna. Samtidigt med portoersättningen uttages även mot postförskott hyresavgiften för en förevisning, såvida icke vid beställningen meddelats, att bilderna skola visas flera gånger, då likvid för alla förevisningarna uttages i postförskott.

Rekvision göres hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Grönegatan 14 / Lund

eller

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

Norrandsgatan 16 / Stockholm

BOSTADSBYGGGANDE
OCH HEMBYGDSVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2: 25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

FOLKMINNES-
INSAMLINGEN I HEM-
BYGDSFÖRENINGARNA

Anvisningar för insamlingsledare

AV

Fil. lic. DAVID ARILL

INNEHÅLL:

- I. Planläggning och förberedelser. II. Pristävlingar. III. Lokalombud och stipendiater. IV. Utbildning av upptecknare. V. Uppteckningarnas katalogisering och förvaring. VI. Kostnadsberäkning. VII. Förhållande till de vetenskapliga centralarkiven för folkminnesforskning.

Pris kr. 2: 25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

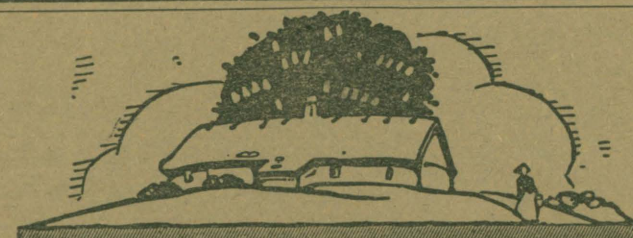
Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
Samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET, LUND 1930

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING
UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ	HÄLSINGBORG	LUND
Gust. Ad. Torg 45.	Stortorget.	Clemenstorget.
Tel. 2616. 5388.	Tel. 72.	Tel. 3072.

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR,
KOSTYM- & KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR,
MÖBLER, SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR,
LERGODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSÅNSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280
HARDELL

AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

INNEHÅLL:

ÄRLAND NOREEN; Läckö	37
EMANUEL BERGMAN: Släktforskning och hembygdsrörelsen	48

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Svensk hembygdsvårdsdag i Stockholm 2-5 juli. Samfundets för hembygdsvård byggmästareskola i Åkarp. Byggmästarekurser ...	35
--	----

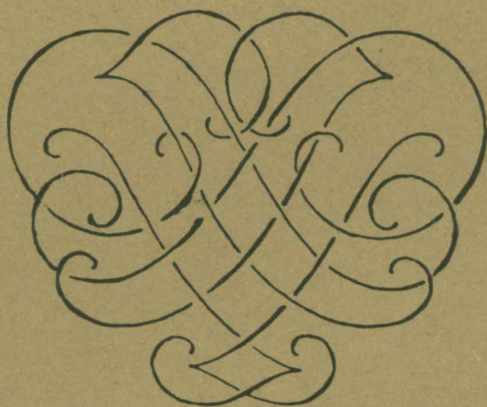
LITTERATUR:

CARL LARSSON I BY: <i>Karl Linge</i> : Svärdsjö socken med Enviks kapell	57
Insänd litteratur	58

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 11 TREDJE HÅFTE

1 9 3 0

K

Her som tijn bpsla

Bliffuit förwend/ så att hon intet råkar
och dödar/ kan ihu henne til godo och
bestond bringia/ om ihu utur en wassufloddh/
rinnandes mot norr/ vidh solens uppgående
låter wassnet löpa gienom bpslepipan/
lägiandes: skint wester/ skint öster/ skint
löder/ skint norr/ så är hon botad.

Thet läkraste remedium är förwilst/ att
ihu henne therefter medh skidne Patroner
från Gyttopp laddar/ itth att tharmed
faller till markene att thet wildebrådth/
hwar på ihu siktar och skinter.

VID upprättandet av sommarens rese-
program bör man ej glömma att däri med-
taga ett besök i *Dalarne* och *Värmland*,
tvenne av vårt lands i skilda hänseenden
intressantaste landskap.

Den storartade, ständigt skiftande naturen,
de många historiska och kulturella minnes-
märkena, de skarpa motsättningarna mellan
gammalt och nytt — allt fångslar i hög
grad de besökandes intresse.

Bekväma förbindelser över Bergslagens
järnvägar.

Under sommarmånaderna gå även natt-
tåg, medförande I och II klass sovvagnar
Falun—Göteborg—Falun, i direkt förbin-
delse med Västkusten samt Stockholm (över
Ludvika) Gäfle, Rättvik och Älvdalen.

Bild från Leksand.

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade
gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom
över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande
traditionen på detta område. I en särskild avhandling,
försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor
Helge Kjellin symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Ordförandeskifte i Samfundet för hembygdsvård.

För första gången efter samfundets stiftande har ordförandeskifte ägt rum. Vid senaste årsmöte har nämligen lektor Karl Starbäck lämnat sin plats som ordförande i samfundet. Då för 15 år sedan tiden syntes vara inne att söka ordna den svenska hembygdsvården och samla de var och en på sitt område arbetande krafterna i en gemensam organisation, rådde knappast någon tvekan om vem som borde vara den rätte mannen att föra oss an. Lektor Starbäck hade redan då utfört ett mångårigt, banbrytande arbete särskilt inom den gren av hembygdsvården, som han själv betecknat såsom den rätta och säkraste grundvalen för densamma, nämligen naturskyddet. Genom sin motion vid 1904 års riksdag har han tagit initiativet till vår naturskyddslagstiftning, vid vars utförande han även som sakkunnig medverkat. Som politiker, som populär föreläsare och skriftställare har han med hängivenhet, kraft och talang fortsatt att kämpa för samma sak.

Från naturskyddet kommo hans intressen och omsorger helt osökt att ledas över till hembygdsvården i dess helhet, och lektor Starbäck var en av de första här i landet, som insåg och gav uttryck åt vikten av sammanslutning och samarbete inom området, liksom han även visat sig hava öppen blick för hembygdsvården såsom en icke blott skyddande och konserverande utan även en nyskapande verksamhet på naturens och den fäderneärvda kulturens grunder.

Lägger man här till hans långa och betydelsefulla politiska verksamhet, hans rika erfarenhet i lagstiftningsfrågor och administrativa värv, hans stora representativa förmåga och hans goda förbindelser inom olika kretsar, så skall man kanske inse, vilken utomordentlig kraft, som från början tillfördes den svenska hembygdsvården, i och med att Karl Starbäck trädde i spetsen för detta samfund efter att först ha tagit en verksam del i dess tillblivelse och organiserande. Av denna kraft, uppburen av en aldrig svikande entusiasm och offervillighet, har vår sak och vårt samfund under alla de år, som sedan förflutit, fått draga nytta.

Och dock, när man talar om Karl Starbäck och hans betydelse för hembygdsvården, kommer hans banbrytande arbete lätt att få träda i bakgrunden för hans egen personlighet, för det rent mänskliga hos honom. En gång en älsklingsson av Alma Mater, inkarnationen av det levnadsglada och dådkraftiga hos 80- och 90-talens uppsaliensiska studentgeneration, har han med åren blivit hela Sveriges Kalle Starbäck, den varmhjärtade fosterlandsvännen, vars blotta namn ger oss en påminnelse om begreppen »karlakar!» och »redlig svensk». Där han är med, där kan man vara säker om att finna ljus optimism och varm hänförelse i förening med allvar och klokt förutseende, fri från fanatism samt framförallt gammal svenskmannatro och svenskmannaheder.

Den vackra symbol, den grönskande eken med starka rötter i fosterjorden, som pryder den medalj, som Samfundet lät prägla

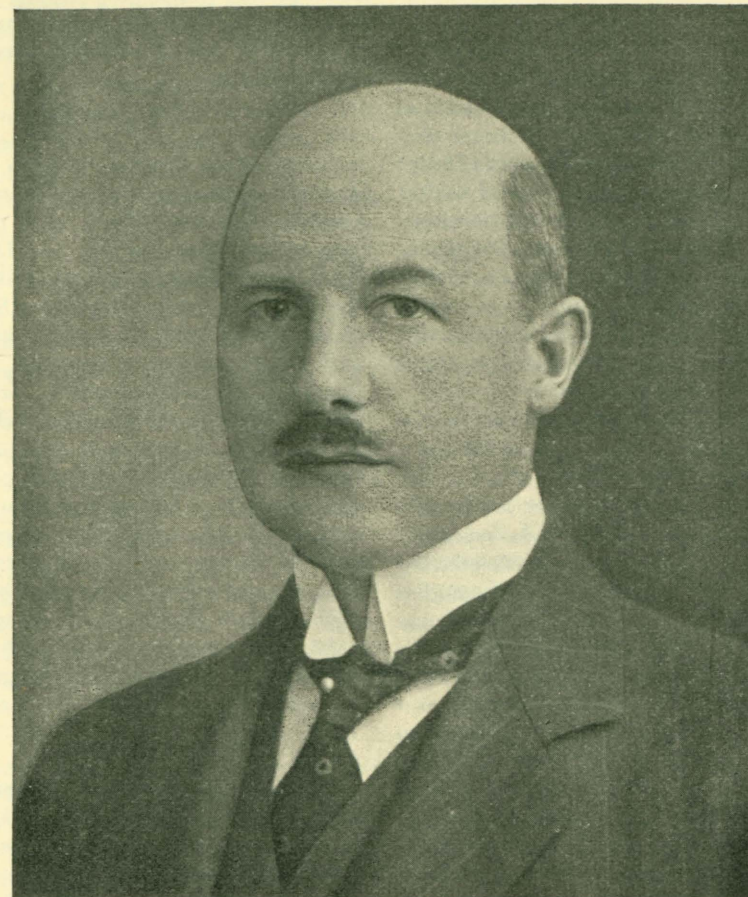

Lektor Karl Starbäck.

över Karl Starbäck med anledning av hans 60-årsdag har något att säga om denne starke och trofaste kämpe. Hans rika personlighet och hans betydelsefulla gärning har givit styrka, trygghet och friskhet åt den svenska hembygdsvården och skola fortsätta att göra det, även sedan han nu efter 15 år av hängivet arbete drar sig tillbaka från posten som ordförande i vårt samfund.

Samfundets nye ordförande, landshövding Sven Lübeck, är alltför bekant för att be-

höva någon utförlig presentation. Inom de båda landskap — Gästrikland och Hälsingland — som hans landshövdingadöme omfattar, har han utfört ett omfattande och målmedvetet arbete i hembygdsvårdens tecken, som vittnar om ett varmt personligt intresse för den sak det här gäller. Det är inte för mycket att säga, att hembygdsvårdsarbetet i Gävleborgs län under Sven Lübecks ledning trätt in i ett nytt skede, karaktäriserat först och främst av hela länets samling kring de gemensamma uppgifterna

Landshövding Sven Lübeck.

och en i samband därmed stående organisation, avsedd att giva länets olika bygder den bästa möjliga hjälp vid hembygdsvårdstankarnas förverkligande och för att trygga de vunna resultatens bestånd för framtiden. Det var på hans personliga initiativ, som i samband med Samfundets för hembygdsvård årsmöte i Gävle 1925 ett antal representanter för de skilda organen på hembygdsvårdens område inom Gävleborgs län samlades på landshövdingeresidenset och diskuterade grundlinjerna till den läns-

sammanslutning, som sedan Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund blev. Hembygdsförbundet har, sedan det den 20 juli 1926 konstituerades, stått under landshövding Lübecks ordförandeskap. Samtidigt med att hembygdsförbundet växte fram, organiserades dess Gästriklands-krets, Gästriklands kulturhistoriska förening, till att bli det inom detta landskap verkande hembygds-sammanslutningarnas organ. Även denna organisation skedde på initiativ av landshövding Lübeck, och även inom denna för-

ening togos hans ordförandeegenskaper i anspråk. I de båda samverkande organisationernas arbete har han tagit verksam del, såväl då det gällt planerandet av de arbeten på hembygdsvårdens olika områden, som igångsatts, som då det gällt anskaffandet av medel att möjliggöra dem. Sina krafter och sin lediga tid, särskilt sina sommarsöndagar, har han i stor utsträckning ägnat hembygdsvårdsarbetet. Det är inte många av länets hembygdsföreningar, som ej en eller flera gånger vid sommarmöten och invigningsfestligheter haft förmånen av hans närvaro och medverkan.

Landshövding Sven Lübeck har alltså från sitt eget län en omfattande, på självsyn byggd erfarenhet att lita till, när han nu mottagit uppdraget att som ordförande leda den hela landet omfattande sammanlutning, som Samfundet för hembygdsvård är. Att hans verksamhet i övrigt även givit honom särskilda kvalifikationer att i denna nya uppgift gagna hela landets hembygdsvård behöver ej särskilt betonas, så känd som denna hans verksamhet på olika områden är. Här skall blott tilläggas, att arbetet för hembygdsvården för Sven Lübeck ej är något isolerat, från hans övriga intresseområde skilt. De samförståndstankar, som särskilt blivit knutna till hans namn, ha nära beröring med den samling på hembygdens gemensamma grund, som är ett av de mål han arbetar för.

Berättelse över Samfundets för hembygdsvård verksamhet under 1929.

MEDLEMMAR.

Antalet årligt betalande medlemmar utgjorde vid årets slut 5,398. De ständiga medlemmarnas antal var vid årets slut 21 och de stödjande medlemmarnas antal 21. Under året ha 4 nya korporativa medlemmar tillkommit, nämligen Gästrike-Hälsinge hembygdsförbund, Kristianstads stads byggnadsnämnd, Strängnäs stads nämnd för hem-

bygdsvård och Örebro läns museum. De korporativa medlemmarnas antal utgjorde under 1929 51.

ÅRSMÖTE.

Samfundets årsmöte avhölls i Karlstad den 11–13 juli under ordförandeskap av landshövding Abr. Unger. Vid mötet förekomm föredrag av fil. lic. David Arill (Hembygdsföreningarna och folkminnesinsamlingen), arkitekt Rolf Bolin (Samfundets för hembygdsvård arbete för främjande av god byggnadskultur), biskop J. A. Eklund (Kyrka och hembygdsvård), professor H. Kjellin (Värmlands museum) och professor E. Wrangel (Värmlandsnatur och Värmlandsdikt). Värmlands museum och Friluftsmuseet i Mariebergsskogen demonstrerades av professor H. Kjellin, länsassessor E. Steinius m. fl. Sista dagen företogs en utfärd runt de nedre Frykensjöarna. Under denna höll redaktör L. Brodin föredrag på Fryksdalshöjden om »Gårdar och kavaljerer i Gösta Berlings saga» och vid Ransäter talade rektor V. Dahlgren om »Geijer och Ransäter».

STYRELSE.

Till medlem av styrelsen efter framlidne fil. doktor Gustaf Upmark utsåg årsmötet intendenten vid Nordiska Museet Sigurd Wallin. För övrigt har styrelsen bestått av samma personer som under 1928, nämligen: lektor Karl Starbäck, ordförande, stadsarkitekt S. Westholm, vice ordförande, fil. d.r. C. J. Anrick, folkhögskollärare fil. lic. F. Hazelius, bankdirektör C. Lignell, direktör Otto Lindeberg, fröken Anna Lindhagen, ingenjör L. Nobel, teaterchef E. Wettergren, direktör L. Yngström och arkitekt J. Åkerlund. Styrelsen har under året haft 4 sammanträden. De löpande göromålen hava handhåfts av ett arbetsutskott, bestående av herrar Starbäck, Westholm, Hazelius, Nobel och Åkerlund. Revisorer ha varit arkitekt H. Wadsjö och arkitekt Axel Eriksson med skriftställaren Thor Högdahl och kapten H. O. Elliot som suppleanter.

Skattmästareämbetet har liksom föregå-

ende år handhåfts av ingenjör Ludvig Nobel och sekreterarebefattningen av fil. lic. F. Hazelius.

De från sekretariatet utgångna diarietörda skrivelserna utgjorde under året 1,902. För samfundets räkning har sekreteraren företagit resor bl. a. till Luleå, Umeå, Östersund, Härnösand, Sollefteå, Gävle, Varberg, Göteborg, Åmål, Skara, Skövde, Jönköping, Värnamo, Växjö, Kalmar, Linköping och Karlstad. Sekreteraren har dessutom deltagit i en av tyska, österrikiska och schweiziska hembygdsförbunden anordnad kongress i Bregenz den 17–20 maj.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD.

Tidskrift för hembygdsvård, vilken redigeras av samfundets sekreterare, har under året utgått i en upplaga av 8,000 exemplar och tillställts samtliga ledamöter, varjämte ett flertal gratisexemplar utdelats till bibliotek m. fl. Med anledning av årsmötet i Karlstad ägnades ett häfte åt hembygdsvården i Värmland. Tidskriften har liksom föregående år åtnjutit statsanslag.

»GRAVKONST».

Till den av samfundet utgivna publikationen »Gravkonst» kunde subskriptionsinbjudan utsändas på hösten och distribuering av verket försiggå strax i början på 1930. Därmed har ett mer än treårigt arbete avslutats. Då det synts samfundets styrelse vara en plikt att, i den mån samfundets krafter förmå, bidra till höjandet av vårt lands kyrkogårdskultur, tillsatte styrelsen 1926 en kommitté, bestående av ledamoten av samfundets styrelse, teaterchef E. Wettergren och dess sekreterare fil. lic. F. Hazelius samt, såsom representanter för den speciella sakkunskapen, arkitekt H. Wadsjö och ordföranden i Stockholms stenhuggeriidkareförbunds sektion för gravvårdar, disponent C. Gustafsson, med uppgift att utreda denna fråga. På kommitténs förslag beslöt styrelsen uppdraga åt följande arkitekter och andra konstnärer, nämligen arkitekterna Hult, Lewerentz, Markelius och Åhrén samt

konstnärerna Forsslund, Henkelman och Nyrén, att utföra ritningar till nya gravvårdar, vilka utarbetats i detalj och granskats av ovannämnda kommitté. Dessutom utvaldes även ett antal ritningar till nya gravvårdar ur Stockholms kyrkogårdsnämnds samlingar, vilka välvilligt ställts till förfogande. Av samtliga dessa, i naturlig storlek utförda ritningar, tillhandahåller samfundet kopior, varigenom det blir möjligt för såväl den enskilde som kyrkogårdsförvaltningar och stenhuggerifirmor att till billigt pris förvärva fullständiga arbetsritningar till ett 100-tal nya förebildliga gravvårdar. Genom tillmötesgående av ett antal ledande stenhuggerifirmor, nämligen Anne-ro Stenhuggeri, A.-B. Förenade Granitindustrier, Gropptorps Marmor A.-B., Bröderna Gustafssons Stenhuggerier, A.-B. Emil Hebbel, Joél Karlson & Co., Granit A.-B. C. A. Kullgrens Enka, A. Kämpes Gravvårdsstenhuggeri, Joh. A. Lindström, Sigfrid Lindströms Stenhuggeri, Nyköpings Stenhuggeri, P. A. Palms Stenhuggeri, Arthur Sandin, Bröderna Styrenius Stenhuggeri A.-B. och Stenhuggeriet Öland, kunde 50 gravvårdar utföras i sten, vilka exponerades sommaren 1928 på Seglora kyrkogård på Skansen.

I »Gravkonst» finnas samtliga de gravvårdar avbildade, till vilka samfundet tillhandahåller ritningar, varigenom denna publikation samtidigt utgör en illustrerad katalog över dessa ritningar. Till hjälp vid inskriptionernas utförande ha 8 typalfabet med siffror avbildats, vilka även ställts till förfogande av Stockholms kyrkogårdsnämnd. I arbetets andra del återgivas äldre textanordningar och stengravvårdar från olika trakter av vårt land, belysande traditionen på detta område. I en särskild avdelning behandlar professor Helge Kjellin gravvårdarnas symboler och emblem. Arbetet har redigerats av arkitekt H. Wadsjö.

Samtidigt med utgivandet av ovannämnda publikation har sekretariatet även inrättat en konsultationsverksamhet för kyrkogårdskultur, vilken förmedlar ritningar till textanordningar och originalgravvårdar m. m.

MÖNSTERRITNINGAR TILL LANT-MANNABYGGNADER.

Det i föregående årsberättelse omnämnda arbetet med mönsterritningar till lantmannabyggnader har under året i det närmaste slutförts, och är det styrelsens förhoppning, att arbetet kan gå i tryck under innevarande år.

YRKESUTBILDNINGSVERKSAMHETEN.

Föreståndare för samfundets yrkesutbildningsverksamhet har varit fil. lic. F. Hazelius. Under året ha två byggmästarekurser avhållits, nämligen i Karlskrona och Nässjö. Kursen i Karlskrona pågick under tiden 27. februari—9. mars och stod under inspektion av rektor E. Adamsson. Såsom lärare tjänstgjorde arkitekterna Rolf Bolin och Gottfried Beijer. Elevernas antal vid denna kurs var 17. Kursen i Nässjö avhölls under tiden 11—21 mars och stod under inspektion av rektor C. G. M. Carlquist. Elevantalet vid denna kurs var 12 och såsom lärare tjänstgjorde arkitekt Rolf Bolin och civilingenjör Stig Ödeen.

Vid samfundets byggmästareskola i Åkarp pågick tredje årskursen under tiden 9. januari—6. april, och besöktes densamma av 16 elever. Skolans inspektor har varit rektor E. Ingers. Under året tjänstgörande lärare ha varit arkitekt Gottfried Beijer (byggnadslära med byggnadsritning), ingenjör Emil Hansson (biträdande lärare i ritning), fil. lic. F. Hazelius (svenska byggnadsskickets historia med hembygdsvård), kand. Per Gudmundsson (svenska språket med affärs-skrivning), advokat A. Gerlach Richter (bok-föring och yrkeslagstiftning), fil. lic. Gösta Sjöström (matematik och fysik) samt fil. lic. Gustav Ågren (gymnastik). Kungl. Kom-merskollegium hade till 6 av kursens del-tagare beviljat stipendier å vardera 250 kronor. Dessutom fördelades såsom stipen-dier ett sammanlagt belopp av 1,300 kronor, skänkta av föreningar, enskilda personer, industriföretag m. fl.

I likhet med föregående år har samfun-det för sin yrkesutbildningsverksamhet upp-

burit statsanslag, och av skolöverstyrelsen förordnad inspektor för dess ekonomiska förvaltning har varit kommerserådet Axel F. Enström.

Under 1930 avhållas tvenne byggmästare-kurser, nämligen å Ingesunds folkhögskola, Värmland, och Katrinebergs folkhögskola, Halland.

BYGGNADSBYRÅN.

Genom byrån har under året ritningar till nybyggnader uppgjorts till ett antal av 27 st., ombyggnads- och ändringsritningar 4 st. samt en del förfrågningar angående material o. d. inkommit och av byrån ex-pedierats.

Uppdrag, som särskilt torde vara att om-nämna, äro förslag till mindre lantgård för Värmlandsutställningen 1929 i Karlstad samt till arbetarebostäder vid Gruvön för Bille-ruds Aktiebolag.

Den förstnämnda uppgiften omfattade uppgörande av skissritningar, arbets- och detaljritningar jämte arbetsbeskrivningar för manbyggnad om ett rum och kök samt ladugård för fyra kor. Då byggnaderna av-sågos bliva permanenta och senare delvis användas till demonstrationsändamål, ned-lades ett omsorgsfullt studium på såväl an-läggningen i sin helhet som detaljutform-ningen inom bostaden och ladugården.

Uppdraget för Billeruds Aktiebolag om-fattade förslag till disponering av tvenne områden, avsedda för bebyggande med ar-betarebostäder samt uppgörande av rit-ningar för hustyper inrymmande: I. en lä-genhet om 2 rum och kök, II. två lägen-heter om vardera 2 rum och kök, III. fyra lägenheter om 1 rum och kök samt IV. fyra lägenheter om 2 rum och kök. I största möjliga utsträckning har vid disponerandet av dessa byggnader standardisering av köks-inredningar, trappor, fönster- och dörr-snickerier tillämpats.

Förutom dessa två mera omfattande ar-betsuppgifter torde även vara att omnämna av byrån uppgjorda restaureringsförslag till hembygdsgårdar för Näs och Gillbergs hem-

bygdsförening i Säffle samt för hembygds-föreningen i Nässjö.

SAMARBETSKOMMITTÉ FÖR FOLKMINNESFORSKNING.

Vid årsmötet i Karlstad tillsattes en kommitté för folkminnesforskning, vilken fick följande sammansättning: docent C. W. von Sydow, Lund, fil. lic. David Arill, Tors-by, samt samfundets sekreterare fil. lic. F. Hazelius. På uppdrag av denna kommitté har fil. lic. David Arill författat en hand-ledning om folkminnesinsamlingen i hem-bygdsföreningarna, och kommer samfundet att under innevarande år påbörja utgivan-det av ett antal frågelistor rörande folk-minnen, och har början gjorts med en av docent C. W. von Sydow författad fråge-lista rörande tro och sed under vårhalvåret.

SVENSK HEMBYGDSVÅRSDAG 1930.

På inbjudan av Samfundet för hembygds-vård sammanträdde vid årsmötet i Karlstad representanter för ett antal ledande hem-bygdsföreningar i landet för att diskutera frågan om avhållande av en allmän svensk hembygdsvårdsdag i Stockholm 1930. Av de föreningar, som ej haft tillfälle att per-sonligen låta representera sig vid detta möte, hade flertalet skriftligen uttalat sin anslut-ning till den framlagda planen. Mötet be-slöt, att en hembygdsvårds-kongress skulle avhållas under dagarna 2—5 juli i Stock-holm, och för att förbereda och planlägga densamma tillsattes en kommitté, bestående av lektor K. Starbäck, stadsarkitekt S. West-holm, ingenjör L. Nobel, arkitekt J. Åker-lund, fil. lic. F. Hazelius, rektor V. Dahlg-ren, Arvika, intendent S. Erixon, Stock-holm, länsantikvarien E. Festin, Östersund, antikvarien G. Hallström, Stockholm, rektor S. Kjersén, Vik, professor N. Lithberg, Stock-holm, och rådmän K. Trotzig, Hedemora. Denna kommitté har sedermera med sig associerat professor R. Sernander, Uppsala. Kommittén har under året haft ett samman-träde, varvid organisationsplan och preli-minärt program upprättats.

EKONOMI.

Den ekonomiska ställningen framgår av nedanstående tablå.

Ingående balanskonto.

Tillgångar:	
1929 Jan. 1. Innestående i banker ..	43,237: 90
Förskotterade medel...	10,554: 14
Kronor	53,792: 04
Skulder:	
Lån.....	8,082: 53
Kapital Konto	45,709: 51
Kronor	53,792: 04

Vinst- och förlustkonto.

Inkomster:	
1929 Dec. 31. Medlemsavgifter för 1929	30,405: —
Diverse inkomster.....	332: 05
Statsanslag.....	6,940: 97
Kommunala o. enskilda anslag till yrkesut-bildningsverksamhe-ten samt kursavgifter	6,651: 17
Annonser.....	1,597: 30
Försäljning av äldre år-gångar av tidskrif-ten m. m.	775: 46
Årsmöte.....	2,044: 70
Räntor.....	788: 22
Kapital konto.....	29,880: 90
Kronor	79,415: 77

Utgifter:

Allmänna omkostnader	17,256: 02
Tidskrift för hembygds-vård.....	22,206: 75
Yrkesutbildningsverk-samheten	16,224: 98
Byggnadsbyrån.....	1,643: 10
Byggnadspremieringen.	53: 30
Publikationer	13,222: 56
Diverse tryck och agita-tion	3,435: —
Utställningar	113: 85
Årsmöte	2,911: 01
Anslag och understöd.	2,349: 20
Kronor	79,415: 77

Utgående balanskonto.

Tillgångar:		
1929		
Dec. 31.	Innestående i banker ..	11,291: 11
	Förskotterade medel...	4,537: 50
	Kronor	15,828: 61

Skulder:		
	Kapital konto	15,828: 61
	Kronor	15,828: 61

För styrelsen:
KARL STARBÄCK
/ F. Hazelius.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, utsedda att granska Samfundets för hembygdsvård räkenskaper för år 1929 hava genomgått dessa och funnit dem förda med omsorg och ordning samt försedda med fullständig verifikation.

Protokollen från styrelsens sammanträden under året hava vi även genomgått.

Då styrelsen omhänderhaft sina åligganden på ett förtjänstfullt sätt, hemställa vi om full och tacksam ansvarsfrihet för 1929 års styrelse och skattmästare.

Stockholm den 3 juni 1930.

AXEL ERIKSSON HARALD WADSJÖ

Samfundets årsmöte.

Samfundet avhöll sitt årsmöte innevarande år i samband med Svensk hembygds-

vårdsdag den 1 juli i Teknologföreningens lokal i Stockholm under ordförandeskap av landshövding Sven Lübeck. Sedan styrelse- och revisionsberättelse föredragits och styrelsen beviljats ansvarsfrihet gick man till styrelseval. De i tur avgående styrelsemedlemmarna, stadsarkitekt S. Westholm, vice ordförande, direktör O. Lindeberg, ingenjör L. Nobel, fil. lic. F. Hazelius och arkitekt J. Åkerlund omvaldes. Samfundets ordförande alltifrån dess stiftande, lektor Karl Starbäck, hade av sagt sig sitt uppdrag och till hans efterträdare utsågs, som ovan nämnts, landshövding Lübeck. Likaledes hade avsägelse ingått från bankdirektör C. Lignell, teaterchef E. Wettergren och direktör L. Yngström, vilka samtliga även tillhört styrelsen från dess stiftande. Till efterträdare valdes länsarkitekt E. Festin, Östersund, museiintendent Sven T. Kjellberg, Göteborg, samt rådmän K. Trotzig, Hedemora. Till revisorer utsågos länsarkitekt N. Blanck, Malmö, och direktör G. Ehrnberg, Simrishamn, och till revisors-suppleanter skriftställare Th. Högdahl, Stockholm, och kapten H. O. Elliot, Djurs-holm.

Till årsmötet hade rådmän Trotzig framlagt ett stadgeändringsförslag, vilket skulle möjliggöra för samfundet att i större utsträckning än hittills kunna tjänstgöra som riksorganisation för landets hembygdsföreningar. Efter en livlig diskussion beslöt man att bordlägga frågan till nästa årsmöte.

BOSTADSPROBLEM PÅ STOCKHOLMS-UTSTÄLLNINGEN

Av Arkitekt Carl Malmsten, Stockholm

Denna artikel utgör slutet av en större undersökning om utställningsarkitekturen som tidsuttryck. Utställningens stil definieras där som trafikbarock eller ett i horisontalplanet utbredd byggnadssätt, vars rums- och planlösningar äro upplösta efter vissa trafikscheman. Byggnaderna bli följaktligen av skjulartad tillfällighetskaraktär, resta för förrättande av skilda behov längs trafikleden. En monumentalitet — vare sig i plan- eller massbildning — svarande mot människans egen monumental-symet-riska, byggnad och mot hennes väsens behov av samling, överskådlighet och rytmiskt sammanhang är utesluten. I motsats till den ädla arkitek-turens mot höjden och ljuset lyftade och vilande massor — begränsade och avvägda för att tillmötesgå ögats och tyngdlagens krav — breder trafik-barocken likt urtidens jätteodjur formlöst och skräckfullt ut sig i planet och pastischera lösbrutna delar av de tekniska verkens, särskilt trafikmed-lens, organiskt helgjutna system.

I sitt programtal yttrade generalkommissarien för Stockholmsutställningen, att det är meningslöst att tala om rumskonst med de 95 procenten av vårt folk och att det är lika viktigt att ge en god form åt ett reproducerande maskinmusikinstrument som gramofonen som åt den gamla kulturens av människan trakterade instrument. Den materialistiskt-tekniska anda, som inspirerat dessa yttranden, har också med bolchevikisk ensidighet satt sin prägel på den sociala bostadsutställningen. En kulturs främsta uppgift, den må vara aristokratisk, demokratisk eller en blandform av bägge, torde vara att lyfta och förädla människan, den enskilde lika väl som massan. Att utbilda personligheter och odla de mänskliga egenskaperna så att individen blir en aktivt medskapande lem i en mot allt högre fulländning strävande mänsklig organism, detta var en av de omistliga grundvärdena i all äkta demo-

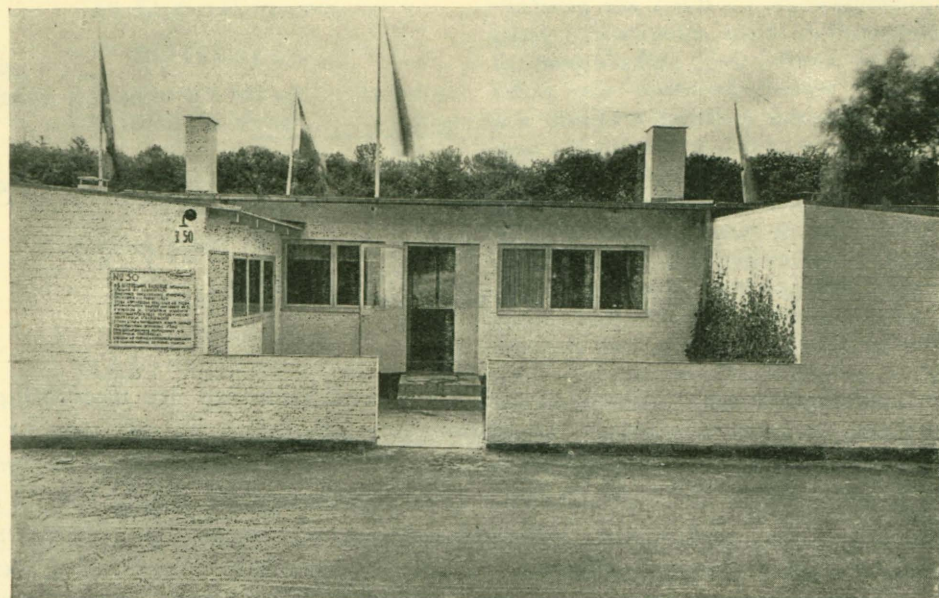

Fig. 1. En förebildlig proletariseringsbarack utexperimenterad i Sverige 1930.

krati, åtminstone på Perikles tid. Bostadsutställningen visar, att en ensidigt teknisk-materialistisk inställning leder till proletarisering och till ett förödande av de mänskliga värden, som i hemmet och vardagsmiljön klinga fram i form av skönhet, behag, harmoni och rofylld trevnad.

Det skulle föra för långt att ingå på en detaljgranskning av de olika behovstyperna svarande mot olika nummer i det moderna maskinsamhället. Några synpunkter och belysande exempel må endast framdragas.

»Trafikbarockens» en psykisk splittring speglade rumsupplösande tendens uppenbarar sig även i behovstypernas plan- och rumsbildning. Den som väntat sig, att de självavsatta arkitekterna¹⁾ — när de forma tillflyktsorter för mäniskor — skulle ägt någon känsla av att denna tid, i högre grad än gångna, av hemmet kräver slutenhet och lugn som motvikt mot ett industrialiserat arbets- och nöjeslivs utåtvända jäkt, blir grundligt vederlagd. Vardagsrum, söndersprängda av trappor, altaner, hela

¹⁾ Flera av den nya riktningens främsta representanter ha uttalat att arkitektur numera består blott till 10 % av konstnärskap, resten teknik och vetenskap — ett avsättande av den ledande mänskliga helhetssynen, som medför arkitekturens undergång.

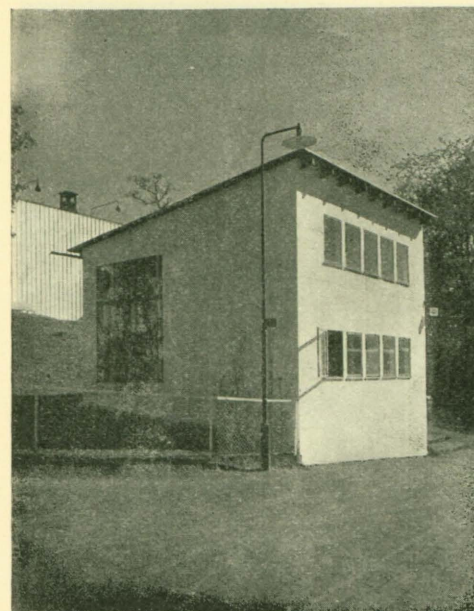

Fig. 2. Ett prov på groteskt artisteri i Klondyke-stil, made 1930.

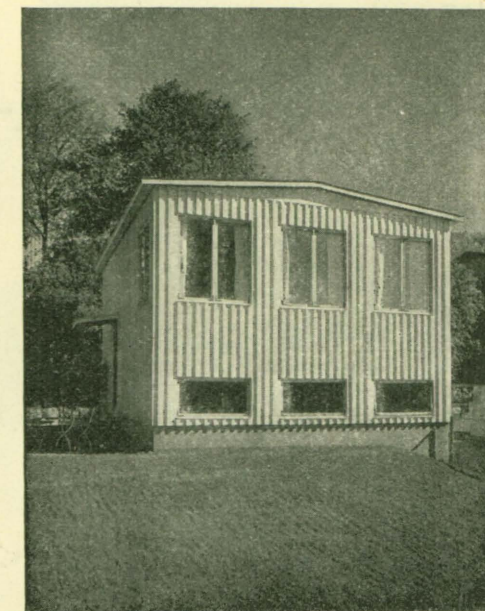

Fig. 3. Behovsbaracken utan rum. Den inbyggda verandans fönster äta upp såväl fasad som rumsväggar.

glasväggar så väl mot yttervärlden som mot sekundära inre utrymmen (badrum och kokvrå), med de olika väggarna tapetserade i olika mönster och färger eller målade i oförenliga färgtoner, tapeter med vågiga jättemönster påminnande om ett gyttehav i sjögång eller med romboidisk skuggteckning, vilken upplöser den plana väggen till ett fält av spetsiga pyramider; en heterogen blandning av olika material, färger och former i möbler, textilier och annat bohag — maskinhallens kallförräddade stålrör hopblandade med den billigt mahognybetsade björken — en konsekvent brist på harmoni i rumsbildning, möbelformer, färgställning — allt ofta dränkt i en smutsig eller gräll färgskala, där lerbrunt och gråsuggsgrått, döds svart och ilsket lackrött särskilt sticker i ögonen — allt i interiören frammanar känslan att man råkat in i ett cellfängelse, där förbrytare skola inspärras för att genom psyko-fysisk tortyr bringas till vansinne.

Ämnet: våra hems människovärdiga gestaltning är för allvarligt för att på samma sätt som utställningens trafikbarocka »nöjesfält» locka till skämt. Jag erinrar mig ett vardagsrum, vars fond upptas av en rundad trumma inrymmande dass och toillettrum, trumman tapetserad med en

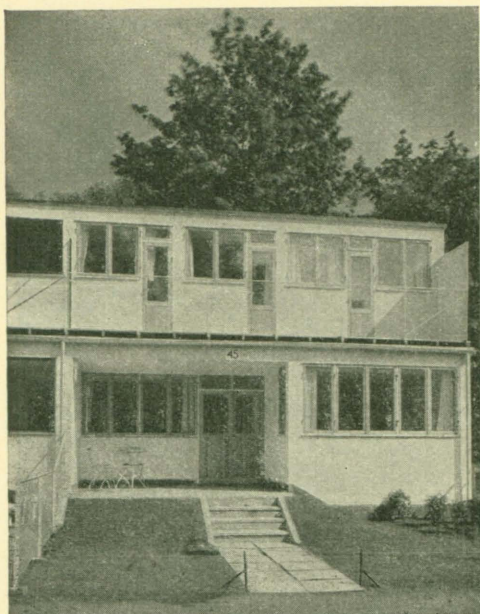

Fig. 4. En psykopatisk proletariseringsbarack, framförd i frihet 1930.

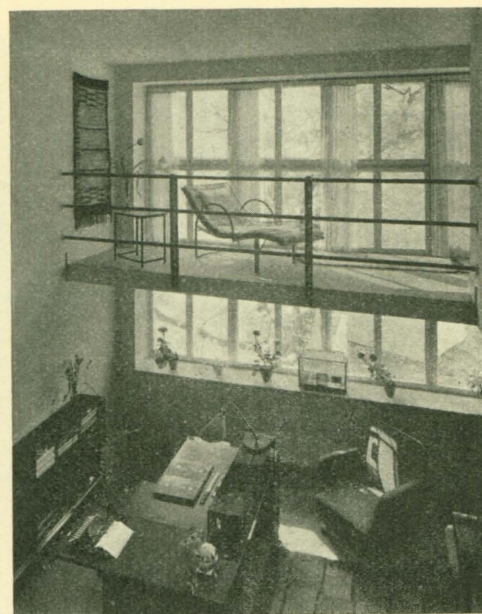

Fig. 5. Ett vardagsrum av typ 1930, utan ro, utan väggar och utan rum. En liggmaskin på ångbåtsbryggan.

bredrandig tapet i en giftig, rödgredlin färg, en dörr erinrade om en lösbruten del av ett båtdäck, övriga väggar, förutom den av glas, i romboidisk smutsgråbrun taggighet, ett sjaskigt gult tak kastande sitt återsken över de innevarande, en bredrandad flygel på metallben, krypande likt ett jätteodjur fram över rummet, några mahognybetsade wienerstolar kring ett bord, lackerat i smutsgrå ton, en blå- och en vit-lackerad länstol med olikfärgad klädsel åka ut på golvet, vars största möbel utgöres av en cirkelrund jättedyna importerad från franska boudoirer. Medan en besökare exekverade de skabrösa kvickheter, som dynan osökt inbjöd till, började en maskinröst tala ur rummets ena vrå. Det var en predikan. När rösten kommit till orden: »låt oss bedja» stängde en fin-känslig vakt av apparaten.

En annan lägenhet: entresolerat vardagsrum med lergröna väggar. Huvudmöbel: en lerbrun trappa. Bord med bullrande plåtskivor, plåtslageriarbete passande på en undervattensbåt. Nickellampor. Krumböjda nickelrörsstolar. En matta med en svart elefant, ett svart och vitt träd, en skär sol mot gul botten, alla färger liksom doppade i smuts. Rummets väggar ytterligare söndertrasade av stora ljusintag och glug-

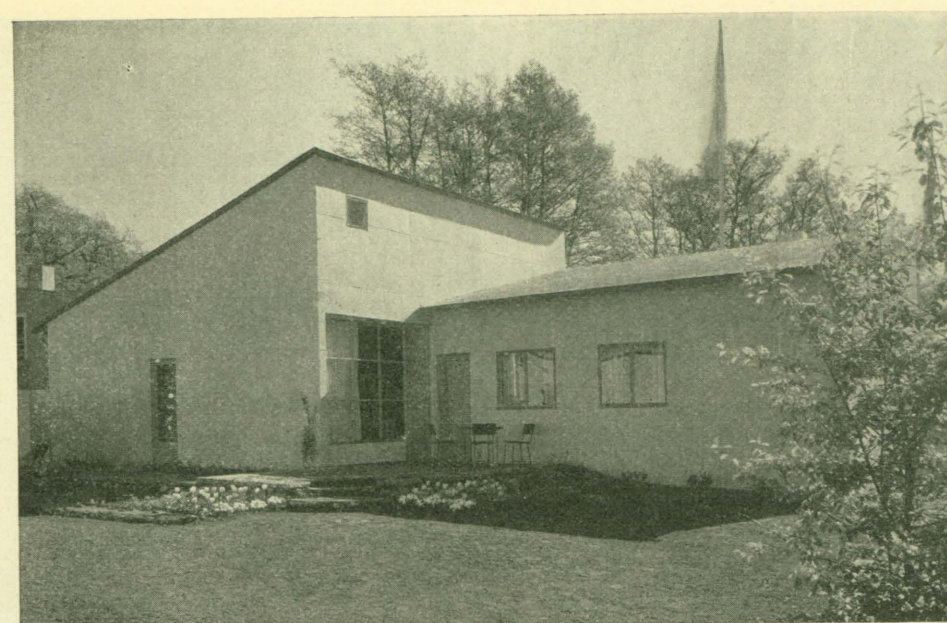

Fig. 6. En lugn vrå mellan två halva hus, som kolliderat.

gar ut till matlaboratoriet och till en med plåtmöbler utrustad skrivvrå i gräll-röd färgton.

I trafikhallen ser man en tredje klass Svenska Lloyd passagerarehytt, som visar kajutprincipen för sovrum med två sängar över varann, vackert löst av skeppsbyggare, ingenjörer och fru Elsa Gullberg. Sängarnas träverk och en lätt stege i djup mahognyton stå friskt mot de vita väggarna och golvet enkla, svartröda rosengångsmatta bidrar till den naturliga ro rummet ger. Arkitekter, vilka avsvurit sitt konstnärskap och immitera teknici, lösa annorlunda denna sunda, utrymmessparande sovrumstyp i behovstyp n:r sjuttioelva. Man får se ett hörn av kasärnens kommisdoftande »lucka». Är svenska folket trots sporten så förvekligat att det nu, när värnplikten håller på att avskaffas, behöver vänjas ligga på slaskrör och klättra på järnstänger?

De friliggande villorna har man svårt att ta på allvar. Dessa halva uthus äro byggda för troll, icke för människor. Man bör vara född med ett öga i pannan och ett under högra örat, vara harmynt, gå med krycka och på annat sätt vara oliksidig för att passa i dessa glasväggsförsedda trafikkulor, som vridit sig ur led för att till övermått lapa sol och luft.

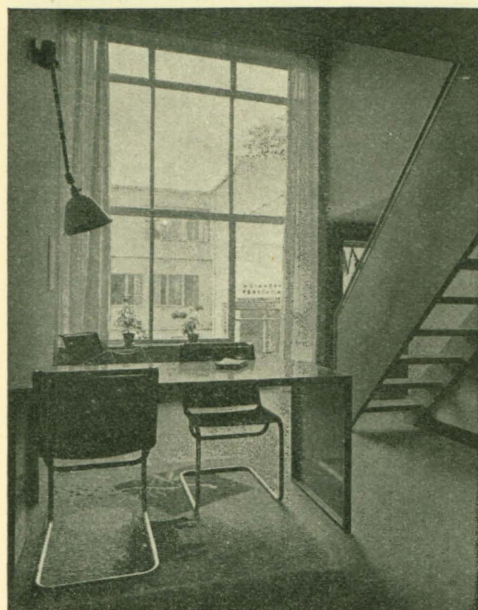

Fig. 7. Ett annat vardagsrum i maskinhallsstil. Färger dränkta i lera. En ny form av saklig gipskattskultur exponeras i elefantmattan.

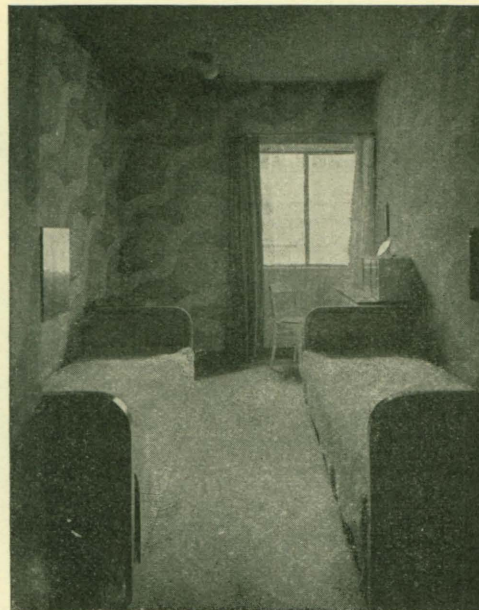

Fig. 8. Skräckkammare med jättevågor i smutsiga lertoner, avsedd att åstadkomma sinnesförvirring hos inspärrade.

Det lilla Klondykesamhället vid kanalen gör nu, tack vare läget och den pittoreska provblandningen av skilda uthustyper, ett ganska harm-löst och lekfullt intryck. Men när man i katalogen inhämtar, att minia-tyrbarackerna äro avsedda att efter vissa stadsplanescheman mång-faldiga för att i likformiga kolonner vandalisera svensk natur, häpnar man över lusten att under demokratiens täckmantel proletarisera vårt folk.

Varje initierad vet, att i Sverige utförts ett 20-årigt intensivt arbete för lösandet av våra bostadsproblem alltifrån enklaste standard, att en sund evolution försiggått, vilken i växande grad förstått tillfredsställa sociala, tekniska och estetiska krav, och att man utan att förfalla till doktrinär traditionsbundenhet dock bevarat sådana arkitektoniska värden som mänsklig värdighet och vår naturs egenart kräva.

Våra arkitekturrevolutionärer få kanske se sitt verk bedömt på samma sätt som tyskarna nu börja bedöma likartade utställningar. I en ledande facktidsskrift, »Die Wohnung» årg. 1929, säges ifrån att dessa experiment-utställningar, understödda av allmänna medel och framteoretiserade utan levande kontakt med verkligheten mer skada än gagna utveck-

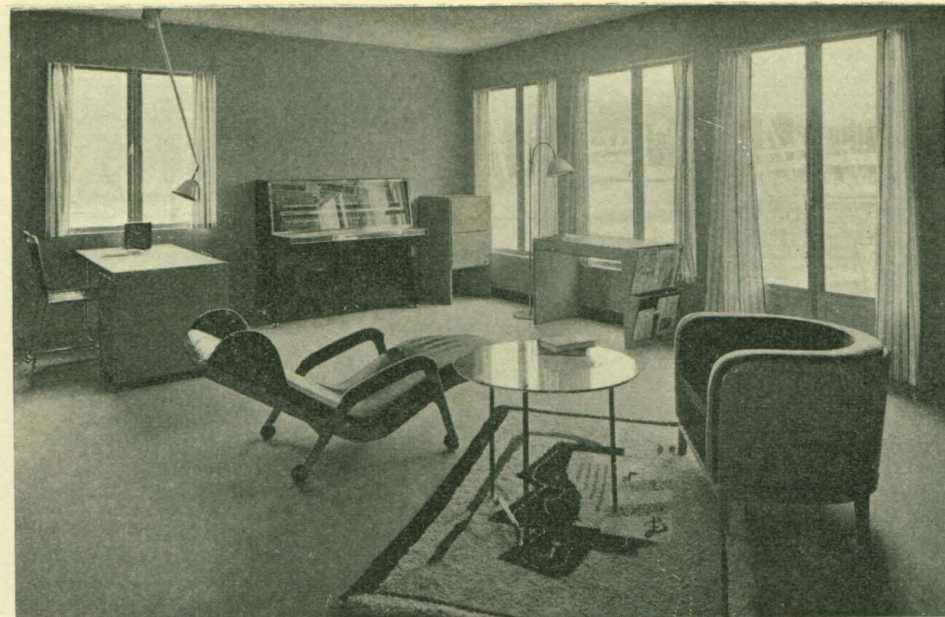

Fig. 9. Högvärdig bostadskultur, årgång 1930. Piano med glasfront. Berg- och dal-banestol på hjul. Bord med glasskiva. Elefantstol, musikalisk matta, nickel-rör, m. fl. symboler för en upplöst hopblandning av »nylösta former».

lingen. Av det enkla skäl, att en utställnings framgång beror på dess sensations- och nyhetsmakeri, medan däremot den sunda utvecklingen endast godtar beprövade och genom mognad erfarenhet utexperimen-terade värden.

I samma tidskrift, »Die Wohnung» 1929, hittar man en artikel med rubriken »Die Grabsmonumente der neuen Sachlichkeit». Den avbildar och beskriver ett ålderdomshem, byggt i en sällsam blandstil av trafik- och stereometrisk barock: rundlar, kuber, spiralvridna trappor, jättehorison-taler och jättevertikaler i brokig blandning.

Utställningen har lyckats producera en 90 %-ig svensk motsvarighet till detta »Gravmonument över den Nya Sakligheten». En hel kyrkogård med gravvårdar över sunt förnuft, naturkänsla, mänsklig värdighet och andra otidsenliga varor.

Det underliga uthuset N:o 40, (fig. 2) av en ödets sällsamma ironi kallat »Eget hem», beräknas exempelvis dra en årskostnad av kr. 1,443, och uppges vara avsett för en familj med en årsinkomst av kr. 3,000—4,000!

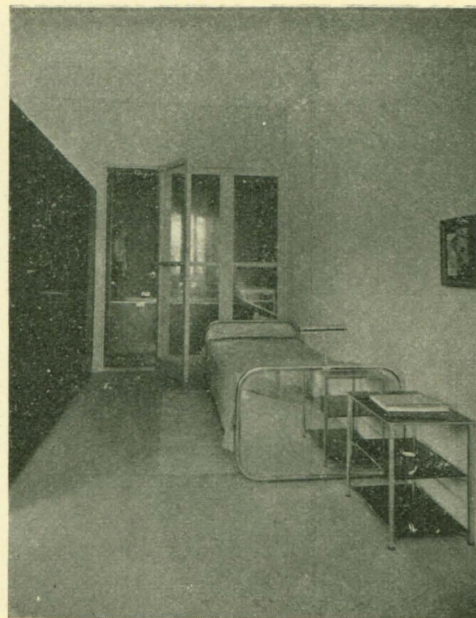

Fig. 10. En skräckkammare upplöst i speglande nickelytor, glasväggar utåt och till badrummet. Ett framtidstroll avbildas t. h. på väggen.

Fig. 11. Fängelsecell i sovrumssavdelning i bostadsbarack 1930.

Ett i sanning lysande exempel på proportionssinne i ekonomi och utrymmesbesparing! Ett atelierrum genom två våningar slukar c:a 70 % av husets kubikmått. En båttrappa med räcken av glesa snören pilar upp till sovhytten i sötaktig rosaton under rått bräddtak. Trappan upplyser om att barn i Sverige äro avskaffade. Ingen mor skulle våga släppa sin späda telning att här på egen hand försöka klättra upp. — Som tillfällighetsatelier för en fattig konstnär är huset för dyrt. Och det fordras en fantasi i praktfullt funktionalistisk blomning för att tro, det en svensk arbetarfamilj skulle offra 40 % av sin inkomst för nöjet att proletariseras i denna miljö. Medan återigen en något burgnare person måste vara rubbad eller arkitekt av modell 1930 för att nedlägga slantar i en byggnation, vilken — ehuru den utger sig lösa »Behovstyp egna hem I» — är omöjlig att inordna i någon som helst social behovskategori. Man behöver således icke be en nådig försyn bevara Stockholmslandskapet från att skandaliseras av en massreproduktion av denna produkt av groteskt artisteri. Den samhällsekonomi, i vars miss-

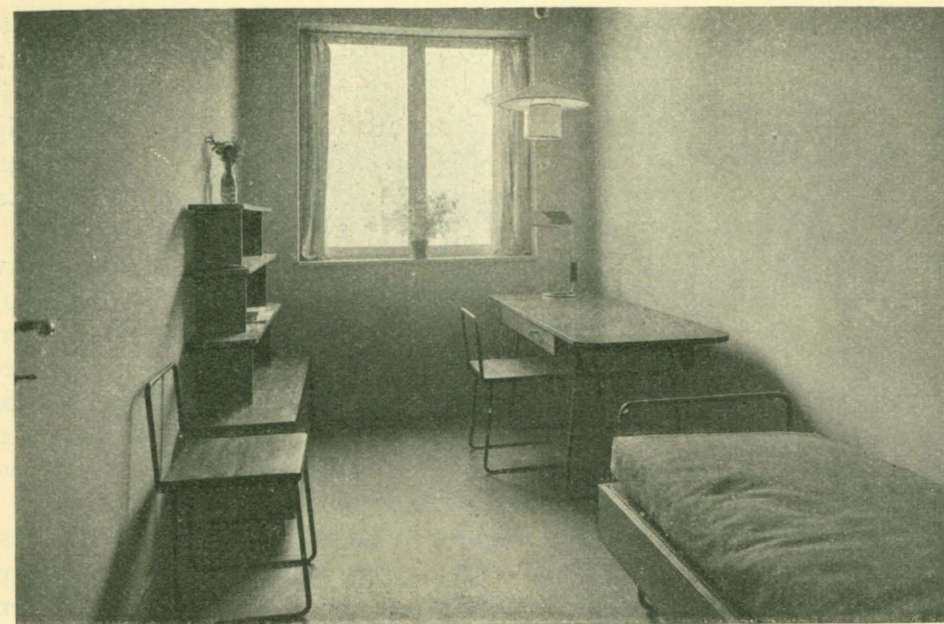

Fig. 12. En annan straffcell. Observera de tortyrinstrumentformade stolryggarna, representerande tysk saklighet i Sverige 1930.

brukade namn utställningen planlagts, lägger själv oöverkomliga hinder i vägen för planernas omsättning i praktiken.

Lika orimlig, fast på andra grunder, ter sig *behovsbaracken* N:o 51, även kallat eget hem (fig. 3.). Huset saknar rum — om man icke dit vill räkna en inbyggd veranda med glasytor av sådan storlek, att vistelsen där såväl i sommarsol som vinterrusk torde bli en plåga.

Produkten är ett gott exempel på en efter behovsfunktionalistiska linjer driven söndersplittring av husets rymd i sådan grad, att intet återstår för tillfredsställande av de primära mänskliga behoven, såsom bostadsutrymme, trevnad, ro. Maten slukas på trapplanet mellan kök och glasveranda. Resten av huset — en hög källarvåning — upptages av bad- och tvättrum, omklädningsrum, förråder, verkstad, w. c. Om barnen råka tillväxa i antal utöver beräknade 2 — ett tal som förutsätter landets successiva avfolkning — få de lagras i källaren, eftersom plan-tak-doktrinen utesluter den vanliga, ekonomiskt riktiga lösningen med en vind, som efter behov kan inredas.

Till den psyko-patiska *radhusbaracken* N:o 45 (fig. 4.) torde det bli omöjligt finna hyresoffer, villiga att betala en årskostnad av kr. 1.835: —. En

förträfflig illustration till husbyggnadskonstens avskaffande med ty åtföljande nihilistiska proletarisering av samhället! Lyckligtvis är svenska folket, tack vare sin inneboende sundhet, immunt mot sådana experiment. De breda folklagren äga en inneboende tendens att tillägna sig de bättre ställdas kulturbehov och bostadsstandard och denna strävan har intill 1930 stötts av alla partier och letts av den arkitektoniska konstens utövare — liksom även av Svenska slöjdföreningen.

Villa N:o 46. Ett hus med många förtjänster och skönhetsvärden av ny art — och dock! Huvudutrymmet (det kallas på planen vardagsrum) söndersprängt enligt trafikbarockens doktriner. Befinner man sig på en futuristisk teaterscen med dess oundgängliga trappavsatser? — där skådespelare agera i olika bås vättande ut mot bottenplanets parterr, som domineras av trappans sneda barrierlinje krönt av det obligatoriska nickelröret! — Här skall man alltså efter dagens slit söka vila och avskildhet till högtalar- och gramfonackompanjemang.

Egnahem N:o 43. (fig. 13.) Två fasader av fästningstyp och två av glas. Tänk när snödrivorna blåsa upp över bottenvåningens hiskliga rutor, som sluta 12 cm. från markplanet! Vilket behag att då njuta måltiden i den förkrympta lergrå matvrån å la sommarrestaurang med långholmsstämning! Eller söka ombonad ro i vardagsrummets osittbara, i stereometrisk kubism formade skinnfåtöljer! Eller i den även här förevisade, på utställningen flerstädes lancerade hårda berg- och dalbanevilstolen, vilken tvingar kroppen in i ett sakligt operationsläge — i motsats till den gamla hederliga sannt funktionellt resårstoppade schäslongen, som i växlande lägen mjukt följer kroppens former.

Innertrappan illustrerar i färg trafik-barockens rums-samman-röring. Vardagsrummets gula, övre korridorens vita och röda + gult, svart och violett processa här om herraväldet i tak, väggar och trappsteg och lyckas beröva den välformade passagen all rumsskiljande neutral ro ävensom slå ihjäl dess klara arkitektoniska byggnad.

En del av experimenthusen visa klara, utrymmesbesparande planlösningar och ett par äro behagliga invärtes. De skulle måhända över lag te sig mer beboeliga, om icke ett kultiverat färgsinne lyst med sin frånvaro, om icke rummens ombonande uppgift offrats på sol-, luft- och utsiktsromantikens altare, om icke väggarnas rumsbildande funktion upphävts av ytupplösande tapetmönster eller kulissmålning i olika färger och om icke den sunda principen att lätta på begreppet möbelgarnityr i gammal stel bemärkelse genom regellös tillämpning förvandlat rummen till expositionslokaler för i heterogena färger målade och betsade standardmöbler och berövat dem all sammanhållen värdighet.

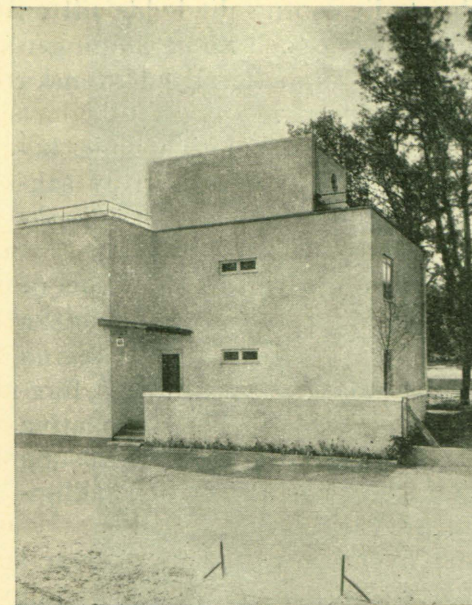

Fig. 13. En onekligen vacker fästningsfront.

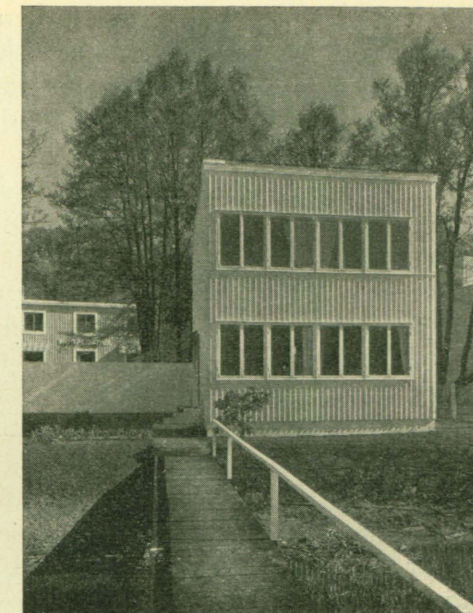

Fig. 14. Bostadsbarack i form av två bussar, upphissade på varandra.

Hur dessa baracker, utan sin dyrbara infattning i trädgårdsansad mylljord och sitt vackra 10.000-kronors tomtläge, skulle te sig byggda en masse i ett vanligt, fattigt svenskt landskap vågar man icke föreställa sig. De efter sista modets solhygieniska teorier ensidigt utbildade stadsplaneschema, som bifogas varje typ, är givetvis uppgjorda utan hänsyn till uppsvenskt landskaps oftast småbrutna hållning.

Utställningen inbjuder osökt till ett allvarligt begrundande av vår arkitektur och dess cirkelgångar.

För 20 år sen började man bygga sakligt. — Inifrån och utåt löd då parollen under inflytande av studier i engelsk och dansk arkitektur. Utvecklingen fördjupades genom anknytningen till gammal svensk byggnadskonst och ledde till en — som man då trodde — utvecklingsduglig syntes av sakliga hänsyn och den slutna fasthet i byggnadskubens utformning, som passar svenskt klimat och landskap.

Den arkitektoniska konstens utövare buro nu med heder titeln arkitekt = överhantverkare. Inställningen mot hantverklig vederhäftighet innebar jämväl ett närmande till det enkelt mänskligas äkta värden.

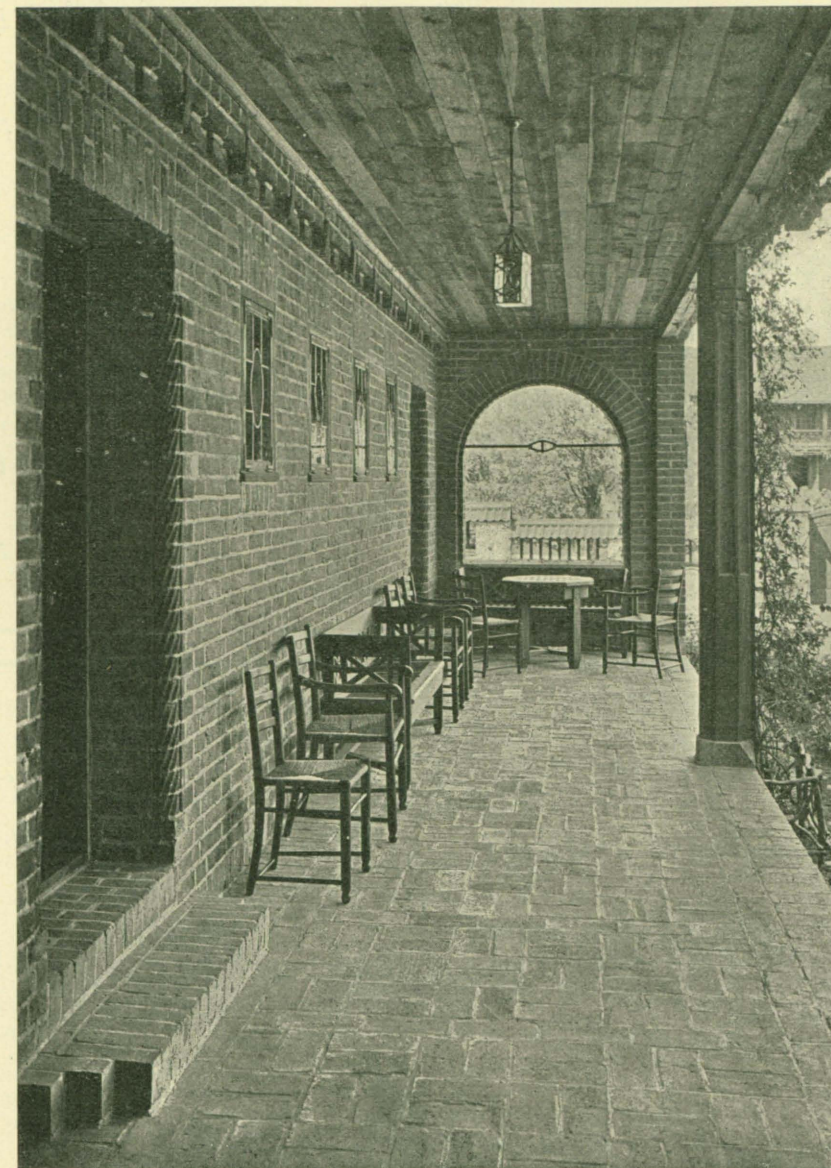
Fredsslutet öppnade åter Italien och studieresorna dit ledde till en kanske överdriven kult av klassiska motiv. Bygge- och Bo-utställningen å Lidingön visade oss en italiensk småstad omplanterad på svenska gården, vackra men ekonomiskt ohållbara lösningar.

Men Tyskland repade sig. Dess aldrig vilande, spekulativa ande, befruktad av schweizaren le Courbusier, ledde till den nya form av saklighet som ändat i stereometri och gravmonument såväl över mänsklighet som saklighet.

Svenska arkitekter, städse på språng efter nytt, örföra nu denna ur världskatastrofen framvuxna, sinnesupplösande och kulturihilistiska byggnadsform till Sverige! — Och det vid en tidpunkt, då tyskarna själva förklara, att man hellre bör i propagandasyfte visa färdiga, föredömliga bostadsbestånd än bygga dyrbara, sensationellt-spekulativa experimentutställningar, då man i föregångslandet funnit, att »die Lösung liegt in der Mitte» och där man med stora steg närmar sig den sakligt-nationellt betonade utvecklingslinje, som av världskriget bröts!

Hur vore det, om arkitekterna lite mer över lag visade mer allvar i utövningen av sin konst, om de övergåve balansgången mellan socialt proletärbetonad utopism, teknik och vetenskap och beslöte sig för att i kraft av ett tillkämpat konstnärsskap bilda den mänskliga kraftkälla, som bringar heterogena element till samverkan? Till gagn för samhälle och individ. Och varför inte låta förnuft och måttfullhet i något högre grad än studieresor och världskatastrofer leda utvecklingen?

Samhället och den enskilde behöver arkitekturen som *ledande konst*. Men vart skall det bära vägen, när dess utövare brösta sig över att de förneka sin egen kallelse? När arkitekturen förrådes av sina egna och uppför sig som en hysterisk modedocka!?

Interiör från Skånegården i Båstad med Gemla möbler.

Varje välsorterad möbelaffär tillhandahåller *Gemla Möbler*. Nya, stilrena typer med rottings-, sjögräs- eller annan flätning i rygg och sits.

Tel. 12 GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG, DIÖ

Tel. 12

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD
SCIOPTIKONBILDSERIE:

ALLMOGEHUSET OCH VILLAN
(47 bilder)

med text av stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM
föreligger nu färdig till utlåning.

För lån av samfundets scioptikonbilder erlägger medlem av samfundet en hyra av 5 öre per bild och förevisning. Transportkostnaden betalas av låntagaren, som även är skyldig ersätta den skada, som under lånetiden uppstår å bilderna. Samtidigt med portoersättningen uttages även mot postförskott hyresavgiften för en förevisning, såvida icke vid beställningen meddelats, att bilderna skola visas flera gånger, då likvid för alla förevisningarna uttages i postförskott.

Rekvision göres hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
Grönegatan 14 / Lund

eller
SVENSKA TURISTFÖRENINGEN
Norrländsgatan 16 / Stockholm

BOSTADSBYGGGANDE
OCH HEMBYGDSVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2:25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

FOLKMINNES-
INSAMLINGEN I HEM-
BYGDSFÖRENINGARNA

Anvisningar för insamlingsledare
AV

Fil. lic. DAVID ARILL

INNEHÅLL:

- I. Planläggning och förberedelser. II. Pristävlingar. III. Lokalombud och stipendiater. IV. Utbildning av upptecknare. V. Uppteckningarnas katalogisering och förvaring. VI. Kostnadsberäkning. VII. Förhållande till de vetenskapliga centralarkiven för folkminnesforskning.

Pris kr. 2:25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

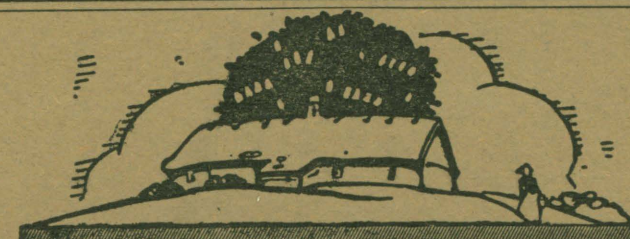
Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
Samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET, LUND 1930

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING
UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ	HÄLSINGBORG	LUND
Gust. Ad. Torg 45.	Stortorget.	Clemenstorget.
Tel. 2616. 5388.	Tel. 72.	Tel. 3072.

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR,
KOSTYM- & KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR,
MÖBLER, SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR,
LERGODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
RIPPDRÖMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280

MARDELL

AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

INNEHÅLL:

CARL MALMSTEN: Bostadsproblem på Stockholmsutställningen 67

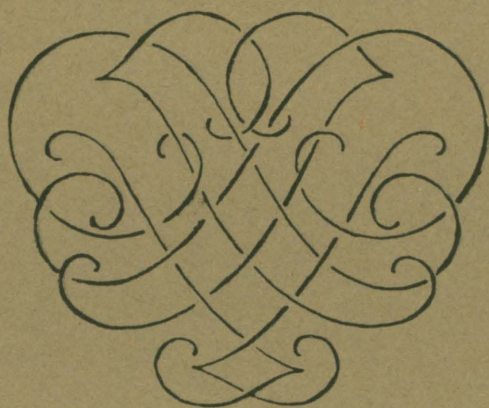
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Ordförandeskifte i Samfundet för hembygdsvård. Berättelse över
Samfundets för hembygdsvård verksamhet under 1929. Sam-
fundets årsmöte..... 59

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen,
utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset
per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller
hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

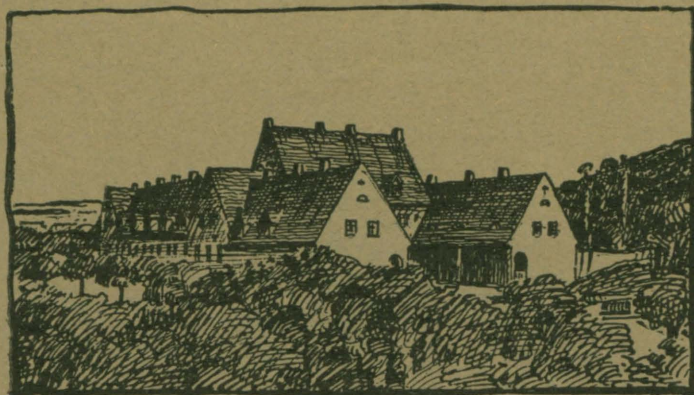
Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvärd

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 11 FJÄRDE HÅFTE

1 9 3 0

SKÅNEGÅRDEN

landets förnämaste hotell med storartade, vackra blomsteranläggningar och all nutida komfort. Engelska, franska och tyska talas. / Bad inom hotellet. / Rum från 6 å 7 kr. till högre pris. / Vivre i mitt emot belägna

STRANDHOTELLET

under samma regim, fröken A. Tersmedens. Vivre å Kr. 6: — pr dag. / Rum 4—7 kr. Musik dagligen av dir. Hylboms kapell.

Post- och telegramadress: SKÅNEGÅRDEN, BÅSTAD.

Säsong: 1 juni — 1 sept.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Tre nya medlemmar i styrelsen.

Som förut omnämnts ägde vid sista årsmötet icke blott ordförandeskifte rum utan även trenne övriga medlemmar av styrelsen, vilka tillhört densamma alltifrån samfundets stiftande, hade antingen undanbett sig omval eller av sagt sig medlemsskap i styrelsen. Dessa tre voro bankdirektör Carl Lignell, Östersund, teaterchef Erik Wettergren, Stockholm, och direktör Lars Yngström, Sandviken, till vilka alla samfundet står i stor tacksamhetsskuld för värdefullt och uppoffrande arbete inom detsamma.

Till deras efterträdare utsågos länsantikvarie Eric Festin, Östersund, intendent Sven T. Kjellberg, Göteborg, och rådman Karl Trotsig, Hedemora.

ERIC FESTIN är till börden jämtlänning, född i Hackås 1878. Efter studier i Uppsala, där han med intresse deltog i folkbildningsarbetet och bl. a. var en av stiftarna av Norrländska studenters folkbildningsförening, avlade han fil. kand.-examen och återvände till hembygden, där han 1912 blev intendent och sekreterare i föreningen Jämtslöjd samt även sekreterare i länets fornminnes- och naturskyddsföreningar. Då dessa föreningar 1923 sammanslogos till en gemensam förening — Heimbygda — blev han även denna förenings sekreterare och intendent. För att trygga Festins verksamhet inom länet inrättades år 1919 en särskild länsantikvariefattning, avlönad av landstinget. I sin egenskap av intendent i hembygdsföreningen och länsantikvarie har han utfört en hel del betydande arkeolo-

giska, byggnadshistoriska och kyrkliga undersökningar samt varit sakkunnig ledare för sista decenniets viktigare kyrkorestaureringar i Jämtland och Härjedalen och även på ett verksamt sätt främjat hemslöjden, bl. a. i egenskap av ordförande i styrelsen för och lärare vid Jämtslöjds kvinnliga slöjdskola. För tillkomsten av det nya länsmuséet i Östersund har han varit ivrigt verksam. Såsom naturskyddare har han särskilt gjort sig bemärkt genom att taga initiativet till återinplanterandet av bävern i Sverige. Festin har även utövat ett flitigt författarskap på hembygdsforskningens område, vilket till största delen publicerats i de av honom redigerade och av de ovan nämnda föreningarna utgivna publikationerna. Under snart 20 års tid har Festin varit den ledande och bärande kraften inom hembygdsvårdsarbetet i Jämtlands län, och att hans landsmän uppskatta hans arbete och värdera hans person högt visar bland annat den för hans skull upprättade länsantikvariefattningen och den digra festskrift, som tillägnades honom av Sällskapet Jämtar i Stockholm vid hans 50-årsdag.

SVEN T. KJELLBERG är född i Göteborg 1892 och avlade efter studier i Göteborg och Berlin fil. lic.-examen 1925. Under några år deltog han i Nordiska Museets byundersökningar och var även en tid amanuens vid Göteborgs minnesutställning. 1918 utnämndes han till intendent och sekreterare i Västmanlands fornminnesförening och ledde som sådan denna förenings arbete under nära ett decennium. Det var en betydelsefull tid i den gamla föreningens his-

toria, kännetecknad av ett livligt om- och nydaningsarbete. Under denna tid inföll nämligen stiftandet av de flesta hembygdsföreningarna i länet och anläggningen av friluftsmuseet i Vallby utanför Västerås, vilket arbete skedde under ledning av Kjellberg. 1927 utnämndes han till intendent vid Göteborgs museum och chef för dess historiska avdelning. I sin nya befattning har Kjellberg, som är en av de mest dugande av vårt lands yngre museimän, även haft tid och tillfälle att ägna sina krafter åt hembygdsvårdsarbetet, bl. a. som medlem av Västsvenska hembygdsnämnden, den centrala organisationen för hembygdsvårdsarbetet i sydvästra Sverige. Som vetenskaplig författare har Kjellberg huvudsakligen sysslat med den svenska stadsbebyggelsens historia och i detta sammanhang bör också omnämnas hans verksamhet vid restaureeringen av Västerås slott och utgrävningen av Nyköpingshus.

KARL TROTZIG är född i Södermanland 1859 men tillhör den gamla kända Dalasläkten Trotzig, och inom Dalarna faller också hela hans livs verksamhet. Efter avlagd teknisk examen anställdes han vid Södra Dalarnas järnväg och har stått i dess tjänst ända till 1922, då han avgick med pension. Livligt kommunalt intresserad har Trotzig tillhört stadsfullmäktige i Hedemora icke mindre än 30 år och har dessutom beklätt ett stort antal andra kommunala förtroendeuppdrag, bl. a. som medlem under ett flertal år av Kopparbergs läns landsting. 1922 utnämndes han till rådman i sin hemstad. Trotzig är en av förgrundsfigurerna inom hembygdsvårdsarbetet och var en av stiftarna av Dalarnas hembygdsförbund, den första sammanslutningen i sitt slag i Sverige. Efter uppnådd pensionsålder har han mera odelat kunnat ägna sig åt hembygdsvårdsarbetet. Han har alltifrån dess början redigerat förbundets tidskrift och utsågs 1924 till sekreterare i förbundet och efter sammanslagningen med fornminnesföreningen till sekreterare i den gemensamma organisationen samt föreståndare för Dalarnas cen-

tralmuseum, Dala fornsal i Falun. Hembygdsvårdsarbetet i Hedemora och dess omnejd har naturligtvis legat honom särskilt varmt om hjärtat. Sålunda är han stiftare av och ordförande i föreningen Hedemora gammelgård, Södra Dalarnas hemslöjdsförening och Södra Dalarnas linberedningsförening. På hembygdsforskningens område har Trotzig även lämnat värdefulla bidrag, bl. a. för utforskandet av Dalarnas gamla hemslöjd och dräktkultur, och det var han, som ordnade hemslöjdsutställningen i Falun 1927, den första stora uppvisningen av Dalarnas gamla hemslöjd.

Omarbetning av Samfundets stadgar.

Efter den diskussion, som följde på sekreterarens i Dalarnas hembygds- och fornminnesförbund rådman Karl Trotzigs i föreliggande häfte återgivna föredrag om samarbetet mellan hembygdsföreningarna vid Svensk hembygdsvårdsdag i Stockholm 2-6 juli 1930, antog hembygdsvårdsdagen på förslag av professor Andreas Lindblom följande resolution:

»Hembygdsvårdsdagen hemställer till styrelsen för Samfundet för hembygdsvård att eventuellt i samråd med andra sakkunniga upptaga till prövning frågan om en sådan ändring av samfundets stadgar, att därigenom samfundet blir ägnat att jämväl utgöra ett organ för rikets hembygdsförbund och hembygds museer i samverkan såväl inbördes som med de centrala museer, verk och riksorganisationer, varmed hembygdsvården har intresse att samarbeta. Hembygdsvårdsdagen hemställer, att styrelsen härvid i den grad sådant är möjligt, vill söka ta hänsyn till önskvärdheten att skapa i viss mån självständiga sektioner för de olika verksamhetsgrenarna«.

Med anledning härav har styrelsen gått i författning om utarbetandet av ett förslag till nya stadgar i överensstämmelse med de i resolutionen uttalade önskemålen, och beräknar styrelsen att på nyåret kunna utsända förslaget till föreningarna.

CENTRALMUSEERNA OCH HEMBYGDSVÅRDEN

FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRSDAG I STOCKHOLM 1930

Av Riksantikvarien Sigurd Curman, Stockholm

Hembygdsvård är ju, rätt uppfattad, ett mycket vidsträckt begrepp, på en gång enkelt och komplicerat, bottnande i den känsla av ansvar, som vi hysa för den bygd, det landskap och det land, där vi ha vårt hem och vårt arbete, det land, »där våra barn en gång få bo, och våra fäder sova under kyrkohällen.» En tacksam ansvarskänsla inför det arv, vi fått mottaga av framfarna släktens mödor och en mer eller mindre givmild natur, men också en hoppfull strävan att göra det arvet än rikare och värdefullare åt våra efterkommande. Det är ett fullmoget och erfaret, men sunt och levnadsfriskt folks sätt att förvalta sin egendom och sina möjligheter, med lång sikt både framåt och bakåt. Och i det brukningssättet ingå varken vanhävd av gammal odling eller nybyggarmässig rovdrift för nyodlingen. Det är ett kulturfolks sätt att förvalta ett gammalt, men friskt kulturland. Till ett sådant land hör både forntiden, nuet och framtiden, och det är det organiska och fasta sambandet dem emellan, som en sund hembygdsvård på sitt sätt vill främja. Hembygdsvård är sålunda inte en särskild art av arbete. Den tar sig väl i stället uttryck i *det sätt, det sinnelag* med vilket vi, enskilt eller offentligt, göra våra större eller mindre insatser i vår bygds, vårt landskaps och vårt lands utveckling och ans. — Den sunda hembygdsvården är alldeles icke framstegsfientlig, det är blott mot okultur och hänsynslöst eller egoistiskt barbari, som den är fientlig. Det är sålunda lika mycket mot framtiden, som mot forntiden, som hembygdsrörelsen har sina ögon riktade.

Att arbetet på hembygdsvårdens vidsträckta fält kräver en arbetsfördelning är utan vidare klart, och en sådan har ju också sedan länge existerat beträffande ledningen av vissa större arbetsuppgifter. Sålunda har ju Samfundet för hembygdsvård på ett förtjänstfullt sätt ägnat ett stort arbete åt den viktiga framtidsuppgiften att skapa ett bättre byggnadsskick på landet och i de uppväxande industrisamhällena, en uppgift,

för vilken just nu en ytterst krävande och viktig period har börjat. Den tillbakablickande delen, arbetet för tillvaratagande, skyddande och utforskande av arvet från gångna tider har naturligt nog sedan gammalt övertagits av de kulturhistoriska museerna och de med dem förbundna institutionerna och föreningarna. Det må nu vara med rätt eller orätt, men faktum är emellertid, att det hittills varit denna den kulturminnesvårdande delen av hembygdsrörelsen, som varit den dominerande, och som satt den starkaste prägeln på rörelsen. Och ehuru jag varmt önskar, att den framåtblickande, nyskapande delen av hembygdsrörelsen måtte tillväxa i omfång och styrka, önskar jag dock, att detta icke måtte ske på bekostnad av den kulturminnesvårdande, utan jämsides med denna, som alltjämt behöver utbredas och fördjupas. Ty det är dock *kunskapen om* och *förståelsen för* bygdens och folkets organiska utveckling genom tiderna, som utgöra den fasta grundvalen för den hembygds känsla och det hembygdsarbete, som vi vilja stödja.

Om dessa inledande ord hava blivit flere än nöden egentligen kräver, så ber jag mina åhörare tillgiva det, men jag har icke velat lämna detta tillfälle obegagnat att inför en representativ samling av landets hembygdsvårdare deklarerat min allmänna ståndpunkt till den viktiga hembygdsrörelsen, innan jag går in på det mera begränsade ämne, som förelagts mig till behandling vid detta möte, nämligen *centralmuseernas ställning till hembygdsvården*.

På detta ämne kan helt visst tillämpas Heines bekanta ord: »Es ist eine alte Geschichte, die bleibt doch immer neu.» — Lyckligtvis — skulle jag vilja tillägga, ty det visar, att det berör en fråga, som utvecklar sig och inte stagnerar, utan behåller sin aktualitet.

Med centralmuseerna avser jag givetvis i detta sammanhang de båda största kulturhistoriska huvudstadsmuseerna: Nordiska Museet och Statens Historiska Museum med Riksantikvarieämbetet. Kring dessa institutioner som cellkärna har svensk kulturhistorisk forskning och och svensk kulturminnesvård vuxit fram med början redan för 300 år sedan, då Riksantikvarieämbetet inrättades. Jag skall, hur frestande det än må vara, icke i detta sammanhang inlåta mig på någon historisk redogörelse för det helas uppkomst och tillväxt, men hålla mig utan vidare till status quo. — Statens Historiska Museums verksamhetsområde omfattar sålunda den förhistoriska forntiden och medeltiden jämte allt, vad som hör till kyrklig konst och kultur även under nyare tid, under det att Nordiska Museets verksamhetsområde ju omfattar den profana kulturen i alla former under hela den s. k. nyare tiden. Och inom dessa intressesfärer hava de jämsides med varandra bedrivit sitt föremåls-

samlade, sina vetenskapliga undersökningar och sina kulturminnesvårdande arbeten ute i bygderna runt hela landet. Till en början tämligen ensamma i detta arbete, hava dessa museiinstitutioner utövat ett väckande och räddande, ett skyddande och vårdande arbete, vars omfattning och betydelse man kanske nu har svårt att riktigt överskåda och bedöma, men utan vilket vi i varje fall skulle stått ganska fattiga och efterblivna. Men vi hade säkert icke heller stått, där vi nu stå, om dessa museer i Stockholm förblivit ensamma i sin verksamhet. Lyckligtvis ha runt om i landet så småningom vuxit upp kulturminnesvårdande institutioner med mer eller mindre begränsat lokalt område. Sålunda hava jämsides med och oftast i samarbete med centralmuseerna uppstått våra provinsmuseer, bygdemuseer och gammelgårdar. Och liksom centralmuseerna varit de naturliga utgångspunkterna för de kulturminnesvårdande arbetena för hela landet, så ha numera provinsmuseerna blivit de självklara utgångspunkterna för liknande verksamhet inom vederbörande län eller landskap, bygdemuseerna för de mindre områden de representera. Och därmed synes ju hembygdsvårdens kulturminnesvårdande intressen hava fått nog så goda utgångs- och stödjepunkter för sin verksamhet i landet, isynnerhet sedan det börjat bli allt vanligare, att våra provinsmuseer förestås av fackutbildade personer, så avlönade, att de helt kunna ägna sig åt sin uppgift att vara kulturminnesvårdens ledare inom sina respektive områden. Ett målmedvetet arbete för att stödja och konsolidera en sådan utveckling av förhållandena har också utförts från statsmakternas sida i samband med tilldelning av lotterimedel till provinsmuseerna. Det är heller intet tvivel om, att icke möjligheterna till en effektiv kulturminnesskyddande hembygdsvård numera äro väsentligt större än för blott ett decennium sedan.

Men, -- i samband med provins- och bygdemuseernas kraftiga tillväxt och konsolidering har ett nytt problem framvuxit: vilken ställning skola centralmuseerna i Stockholm intaga till det hela, sedan provinsmuseerna börjat kunna övertaga vissa delar av det kulturminnesvårdande arbetet inom sina verksamhetsområden? Är en arbetsfördelning önskvärd och möjlig mellan centralmuseerna och de hembygdsvårdande provins- och ortsorganen? På den senare frågan måste man helt visst svara obetingat ja, även om man är medveten om, att den första kan besvaras mycket olika allt efter skilda utgångspunkter.

Låt oss emellertid vid behandlingen av denna fråga inte sticka huvudet under vingen, utan låt oss se sanningen rakt i ögonen. Det är

det enda sättet att komma till en verkligt hållbar lösning på de svårigheter, som utan varje tvivel finnas. Och jag begagnar tillfället att i detta sammanhang från de ansvariga representanterna för centralinstitutionerna få framföra en ärlig och uppriktig vädjan till dem, som representera andra institutioner, att nu och framdeles giva oss klara och tydliga besked om de meningar och önskemål, som finnas på olika håll rörande vår verksamhet och samarbetet med oss. Hellre en ärlig, om än aldrig så besk sanning, men sagd direkt till oss, än halvkvädna visor och smygande missnöje, som föres fram på omvägar. I samarbete skall man heller icke ställas inför en *fait accompli*, då det gäller viktiga frågor. Ärlighet och lojalitet är den enda fasta grund, på vilken ett fruktbringande samarbete i längden kan byggas upp. Och det goda och förtroendefulla samarbetet *måste* vi ha för den viktiga gemensamma sakens skull.

Nåväl, det *finns* vissa irritationsmoment i förhållandet mellan centralmuseerna och provinsmuseerna, men de ligga knappast på den egentliga hembygdsvårdens område. Svårast är väl den ganska naturliga konkurrens, som uppstår rörande förvärvande av föremål till samlingarna. Det torde vara alldeles omöjligt att, såsom stundom yrkats, uppsätta bestämda regler för vad som får förvärfvas av det ena eller andra museet. I sådant hänseende finnes ju endast *två* lagfästa bestämmelser nämligen att fornfynd av guld, silver eller koppar skola i första hand hembjudas till Statens Historiska Museum samt att kyrka icke utan Kgl. Maj:ts tillstånd får sälja något av sin lösegendom till annan än Statens Historiska Museum, vilket sålunda genom dessa bestämmelser onekligen fått en viss privilegierad ställning, vilken dock, för att rätt förstås, måste ses mot sin historiska bakgrund. Sedan numera ett flertal provinsmuseer hava erhållit såväl brandsäkra och i övrigt goda lokaler som även sakkunnig permanent skötsel, ha dessa museer i allt större utsträckning fått behålla till dem inkomna eller av dem gjorda hembudspliktiga fynd. Endast då det gällt ur vetenskaplig synpunkt särskilt viktiga fynd har Statens Historiska Museums förhandsrätt gjorts gällande. Bestämelsen rörande kyrkliga föremål torde numera i allmänhet sakna aktualitet, dels emedan man med rätta ur hembygdsvårdande synpunkt önskar i största möjliga utsträckning bevara dessa föremål i kyrkorna själva, dels emedan, då detta av ett eller annat skäl icke kan eller bör ske, depositionsförfarandet är det allra vanligaste. Tillstånd att deponera ett kyrkligt föremål i ett välskött provinsmuseum har, så vitt jag känner, aldrig vägrats av Vitterhetsakademien. — Jag vill emellertid i detta sammanhang erinra om, att Riksantikvarien och Vitterhetsakademien

i början av detta år i skrivelse till ecklesiastikministern anhållit om en allsidig utredning rörande bl. a. de nyssnämnda bestämmelsernas eventuella ändring till förmån för provinsmuseerna. I denna skrivelse yttras det bl. a. om denna fråga: »Det finnes ingen anledning att vederstå det goda samarbetet mellan Statens Historiska Museum och provinsmuseerna genom ett onödigt rigoröst tillämpande av nu gällande bestämmelser om fornfynd.»

Rörande förvärv av andra föremål är ju marknaden fri och öppen för alla. Om schismer det oaktat uppstå mellan centralmuseerna och provinsmuseerna, bero de väl oftast på den brist på kontakt dem emellan, som dessvärre ännu mången gång förefinnes. Ty eljest torde, åtminstone i många fall, konflikterna kunna undvikas. Centralmuseer och provinsmuseer ha ju på en gång likartade och ändå ganska olikartade uppgifter. Att här närmare utreda denna fråga tillåter icke tiden. Och att i denna församling lämna en motivering för provins- och bygdemuseernas berättigande torde vara överflödigt. Därom kommer ju för övrigt att hållas ett särskilt föredrag. Däremot torde det icke vara alldeles oberättigat att med några ord påminna om vikten och betydelsen, även för hembygdsrörelsen, av centralmuseernas samlingsverksamhet. Det är dock huvudsakligast centralmuseernas mångsidiga samlingar som möjliggjort den systematiska vetenskapliga bearbetning av materialet, som förvandlat detsamma från att vara mer eller mindre konstrikt arbetade bitar av sten, trä eller järn, till att bliva för oss tydbara dokument, ur vilka vi allt mer och mer tydligt kunna utläsa en historia om tider, händelser och strävanden, som eljest skulle vara oss förborgade. Och det är först genom denna de arkeologiska vetenskapernas förvandling av döda ting till levande vittnesbörd, som våra museisamlingar över huvud taget hava fått med hembygdsrörelse att skaffa. Eljest vore de blott mer eller mindre vackra kuriositeter. Den alltjämt arbetande vetenskapen är det ju sålunda, som sprider det kunskapens ljus över föremål och företeelser, vilket gör det för oss alla möjligt att tillägna oss deras stumma vittnesbörd såsom vår egen andliga egendom, det är den, som lyfter oss upp till sådana utsiktspunkter, från vilka det blir oss möjligt att själva se de många gånger ganska invecklade sammanhangen i vårt lands och vårt folks underbara öden. Och det är ju dock denna kunskap, dessa möjligheter till större vyer, som äro viktiga förutsättningar för hembygds kärleken och hembygdsrörelsen.

Dessutom äro centralmuseerna för närvarande — och torde väl även så förbliva — de naturliga utbildningsanstalterna för de unga män och kvin-

nor, som behövas i provinsmuseernas och hembygdsvårdens tjänst landet runt. Det är helt naturligt, att centralmuseerna skola hava större möjligheter att meddela den allsidiga utbildning och lämna tillfälle till den museitekniska träning, som äro av grundläggande betydelse för deras gärning även i provinsmuseernas och hembygdsvårdens tjänst.

Såsom de kulturhistoriska vetenskapernas centrallaboratorier och såsom plantskolor för kulturminnesvårdens fackarbetare i landet äga centralmuseerna sålunda en fundamental betydelse, som vida uppväger de anledningar till missnöje, som stundom uppstår vid de kollisioner på gemensamma samlingsområden, vilka sannolikt äro omöjliga att helt undvika. Men ju större den personliga kontakten blir mellan de arbetande representanterna för provinsmuseerna och centralmuseerna, desto lättare skola dessa konflikter kunna utjämnas, förutsatt givetvis, att andarna icke till sin konstitution är särskilt stridbara, ty då måste nog saken ha sin gång, oberoende av alla traktater.

Jag är emellertid övertygad om, att samarbetet på det rent museala området icke blott skall kunna bliva gott, utan även utvecklas på sådant sätt, att centralmuseernas stora — stundom påtalade såsom alltför stora — samlingar skola kunna komma provins- och bygdemuseerna till godo genom depositioner, måhända t. o. m. av ganska betydande omfattning ibland. Vi måste komma ihåg, att det är först helt nyligen, som våra provinsmuseer börjat taga en verkligt fast och konsoliderad form, vilket ju måste vara den första förutsättningen för en sådan större depositionsverksamhet. Den andra förutsättningen är ju att centralmuseerna själva skola äga tillräckliga lokaler och arbetskrafter, för att nöjaktigt uppodna och genomarbeta sitt stora material, så att ett bedömande kan ske rörande möjligheten och lämpligheten av depositioner. Både Statens Historiska Museum och Nordiska Museet kämpa med stora svårigheter i sådant hänseende, varför detta slag av depositioner ännu blott kunnat göras i liten skala. Den första dylika större deposition, avsedd att systematiskt bidra till fyllande av befintliga luckor torde komma att ske från Statens Historiska Museum till Göteborgs Museums arkeologiska avdelning, med vars föreståndare inletts preliminära underhandlingar härom. I detta vänskapliga och *frivilliga*, på vetenskapliga grunder baserade depositionsförfarande mellan centralmuseer och provinsmuseer ser jag ett viktigt medel till främjande av samförstånd och samarbete till gagn för vetenskap och hembygdsvård, och viktigare än alla paragrafändringar och stadganden.

Ehuru enligt min mening museisamlandet ingalunda är det väsentligaste i hembygdsvårdsarbetet i egentlig mening, har jag likväl ansett

mig böra behandla de därmed sammanhängande frågorna tämligen ingående, och detta av det skälet, att det kanske är just på dessa frågor, som det oftast skär sig i det samarbete mellan centralmuseerna och hembygdsvården, som det är min uppgift att idag behandla. Och just därför skola vi vid ett tillfälle som detta sätta fingret på den ömma punkten för att få den behandlad och därmed måhända också småningom få inflammationen omkring densamma hävd. I varje fall ber jag att här få deklarerat att såväl Nordiska Museets som Statens Historiska Museums ledning äro besjälade av en uppriktig önskan att göra vad, som är möjligt och rimligt för att även på det ifrågavarande området göra samarbetet med våra systerinstitutioner landet runt så effektivt och gott som möjligt.

På vissa andra områden, som jag skulle vilja kalla rent hembygdsvårdande, äro möjligheterna till ett fruktbärande samarbete mellan de centrala institutionerna och hembygdsvårdens lokala organisationer ännu större. Jag tänker då på det stora och trängande arbetet för en systematisk inventering, uppmätning och beskrivning av landets kulturminnesmärken från alla tidsåldrar, samt arbetet för att skydda, vårda, eventuellt ansa och restaurera dessa minnesmärken och återgiva dem den plats i den nutida bygdens liv, som de förtjäna och kunna uppfylla. Detta är väl ändå och *måste vara* hembygdsvårdens kärna, vid sidan av arbetet till ans och vård av naturen och det nya byggnadsskicket. — Fasta fornlämningar, kyrkor och borggruiner, slott och herregårdar, gamla prästgårdar och bondgårdar, byar eller enstaka hus, kvarnar, dammar, hägnader och annat sådant, det är ju allt detta, som, jämte landskapets natur, ger hembygden dess särpräglade karaktär, dess anlete, som vi lärde oss älska, innan vi ännu förstodo innebörden av dess olika uttryck. I *dess* vårdande ligger väl dock hembygdsvårdens naturligaste uppgift, på vilken dess anhängare först borde sätta in sina krafter. Och det är uppgifter, som ligga bygdens hembygdsföreningar allra närmast.

Vad ha väl centralinstitutionerna för roll att fylla i *det* arbetet? Ja, det är väl närmast såsom organisatörer av de stora inventeringsarbetena, som kontrollanter och rådgivare vid vårdnads- och restaureringsarbeten, samt såsom förmedlare av stöd och hjälp av vetenskaplig eller ekonomisk art, så långt det nu är dem möjligt.

En systematisk inventering av de fasta fornlämningarna är ju en nödvändig förutsättning för deras effektiva skydd och vård, och den bedrivs nu efter enhetliga principer i landets olika delar under ett intimt samarbete mellan hembygdsorganisationerna och det med Statens Histo-

riska Museum förenade Riksantikvarieämbetet, så långt arbetskrafter och tillgängliga medel räcka. Och det är vår förhoppning, att, likaledes i samarbete med provinsföreningarna, kunna publicera resultaten av dessa inventeringar med kartor och korta beskrivningar. Dessa bliva då goda utgångspunkter för dessa minnesmärkens vård i socknarna.

Över kyrkornas konst- och kulturhistoriskt värdefulla inventarier föreligger inom kort en fullständig inventering, utförd av kompetenta personer och på bekostnad av den s. k. snabbinventeringskommittén, som bildades för c:a 10 år sedan under Kronprinsens ordförandeskap. Resultaten av dess arbete föreligga i en för varje kyrka utarbetad förteckning, upptagande samtliga kyrkan tillhöriga konst- eller kulturhistoriskt värdefulla lösa inventarier i mycket korta beskrivningar. Av varje lista göras flera exemplar, varav 1 tillställs vederbörande pastorsämbete, 1 domkapitlet, 1 riksantikvarieämbetet, som sålunda, då arbetet inom kort avslutas, kommer att vara i besittning av en fullständig inventering av de svenska kyrkornas lösa kulturföremål. Avskrifter härav skola givetvis kunna tillhandahållas åt hembygdsvårdens representanter i landet såsom utgångspunkter för den kyrkliga hembygdsvård, som givetvis icke bör försummas, men vars mera ingripande åtgärder ju författningsenligt äro underkastade bl. a. Riksantikvariens kontroll.

Likartade äro ju de omfattande och djupgående inventeringar av allmogebyggnader, prästgårdar och herregårdar, som under senare år systematiskt bedrivits av Nordiska Museets olika avdelningar, ävenledes ofta i samarbete med de olika landskapens organisationer. Även dessa inventeringar böra ju vara goda utgångspunkter för det hembygdsarbete, som går ut på skyddande och bevarande av åtminstone de viktigaste och bästa av de gamla byggnaderna ute i bygderna, ett arbete, som dessvärre oftast är väsentligt svårare att genomföra än vården av de lågskyddade fasta fornminnena. — Så snart vi komma in bland byggnadsminnesmärkena, blir det nämligen genast fråga om ekonomiska värden av en helt annan storleksordning, en storleksordning, som dessvärre icke blott överstiger hembygdsföreningarnas normala möjligheter, utan oftast även centralinstitutionernas ganska begränsade, men dock anslag. Hittills ha vi ju fått inskränka oss till ganska blygsamma bidrag till några av de allra viktigaste konserveringsuppgifterna ute i bygderna, bidrag, som måhända dock ibland hava haft den betydelsen, att de varit de första, som sedan dragit andra bidrag med sig. Men denna sida av centralinstitutionernas insats i hembygdsvårdsarbetet har onekligen hittills varit så nödvunget blygsam, att den icke är mycket att tala om. Måhända skall

en förbättring härutinnan kunna ernås, om den nu pågående insamlingen till Gustaf-Adolfs-fonden för de svenska kulturminnesmärkenas vård giver gott resultat, vilket jag givetvis hoppas. Dess avkastning skall nämligen helt användas just för vård och skydd av landets fasta kulturminnesmärken från alla tidsåldrar och det väsentligen i proportion till de belopp, varmed de olika landsändarna bidraga till denna den svenska kulturminnesvårdens jubileumsfond. Och det skulle bliva Riksantikvarieämbetet en stor glädje, om det därigenom för framtiden skulle kunna på ett kraftigare sätt än hittills stödja den praktiska hembygdsvården runt om i landet.

I varje fall kunna centralorganisationerna alltid lämna sin medverkan vid viktigare och svårare arbeten i bygderna genom att ställa sin erfarenhet och sakkunskap till förfogande, eventuellt genom att sända någon av sina arbetskrafter såsom ledare, instruktör eller hjälpare såväl vid vetenskapliga som praktiska företag. Och det är vår förhoppning, att centralinstitutionernas medarbetarestaber skola kunna så utbyggas, att vi i väsentligt högre grad än hittills skola kunna lämna hembygdsvården ute i landet just den viktiga hjälp, som ligger i utsändande av en konservator, en arbetsledare, en specialsakkunnig byggmästare el. dyl. De båda centralinstitutionerna borde därigenom, var och en på sitt särskilda verksamhetsområde, kunna fungera såsom naturliga högkvarter för den kulturminnesvårdande delen av hembygdsrörelsen.

Dessa uppgifter äro ju ingalunda nya för de centrala institutionerna. Det nya är det växande intresset ute i landet för dessa uppgifter och de många nya krafter, som framträtt för deras tillgodoseende landet runt. Det är dessa nya krafter framträdande, som förändrat totalbilden och gjort hembygdsvårdens problem möjligt att lösa på ett sätt och i en utsträckning, som en föregående generation knappast vågade anse tänkbar. En betydande decentralisation av det kulturminnesvårdande arbetet är numera möjlig, och verksamheten kan därigenom vidgas och föras ut till avlägsna bygder. Men så stark har dock icke expansionen på detta område varit, att det icke allt fortfarande är nödvändigt att strängt ekonomisera med tillgängliga krafter och medel. Och detta sker naturligast genom ett intimt och välorganiserat samarbete mellan de nytillkomna och de sedan gammalt existerande institutionerna. I detta samarbete torde allt fortfarande centralinstitutionerna i Stockholm hava en viktig uppgift att fylla såsom sammanhållande, stödjande och vägledande centralorgan för kulturminnesvården, ut-

övande denna sin uppgift utan onödig överhöghet eller förmyndaenskap i kretsen av fria och självständiga medarbetare i rikets olika delar.

Sådan se vi, representanter för centralmuseerna, vår framtida ställning till det stora gemensamma arbetet för hembygdsvården.

SAMARBETET MELLAN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRDS DAG 1930

Av Sekreteraren i Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund
Rådman Karl Trotzig, Hedemora

Knappast anade väl Artur Hazelius när han grundade Nordiska Museet och Skansen vilken mäktig folkrörelse han därigenom skulle komma att skapa. Den hembygdskänsla han därigenom väckte till liv har blivit en glödande hänförelse för räddandet och bevarandet av hembygdens arv, en hänförelse vilken nu går fram som en varm våg genom vårt land.

Helt spontant, således utan någon som helst påtryckning eller agitation har runt om i Sverges bygder uppstått tanken härpå, och överallt pågår ett det mest entusiastiska och oegennyttiga arbete för dessa idéers förverkligande. Ofta sker detta med anslutning från hela bygdens befolkning icke blott vid fester och högtider, utan även i ett intresserat, med liv och lust utfört gemensamt arbete medelst grävning, röjning och körning av timmer, sten, torv och annan byggnadsmateriel till en hembygdsgård samt genom gåvor av gamla husgeråd, möbler och inventarier såväl som hela hus för gården som håller på att skapas.

På detta sätt har i vårt land bildats närmare fyra hundra hembygds- och museiföreningar och nedlagts penningar i gåvor, medlemsavgifter och tillskott vid fester och tillställningar, för att icke räkna det oavlönade arbetet, som icke kan uppskattas i penningar.

Föreningarnas arbete ledes vanligen av en styrelse, bestående av de för saken mest intresserade i orten, och dessas levande intresse är stundom verkligt rörande. Utan andra förutsättningar för sitt uppdrag än den goda viljan, lita de ofta endast till i orten bevarad tradition, och lyckas i de flesta fall åstadkomma den för orten typiska gammalgård man önskade. Med ordnandet och konserveringen av de samlade föremålen i gården erfordras vanligen råd och hjälp, liksom för katalogiseringen av samlingarna. Men i övrigt vilja de styrande helst råda

sig själva beträffande gårdens skötsel, ordnandet med fester och tillställningar för anskaffande av medel till byggande och underhåll samt för komplettering av inredningen.

Då vi emellertid vid detta tillfälle egentligen skulle sysselsätta oss med samarbetet mellan hembygdsföreningarna, ber jag att direkt få övergå till detta.

Vad då först angår samarbetet de enskilda Orts- eller sockenföreningarna emellan, är det tydligt att redan detta samarbete måste vara prägladt av det största tillmötesgående och lojalitet. Varje förening måste noga se till att vid insamlandet av föremål icke gå utom den egna socknen eller verksamhetsområdet, samt, om man råkar in på en annan förenings marker eller därifrån erhåller något föremål för sina samlingar, genast med största beredvillighet avstå detta till den förening dit det hör, antingen mot självkostnadspris eller genom byte av föremål.

Beträffande de mindre eller sockenföreningarnas insamlingsarbete torde i detta sammanhang böra nämnas, att detta huvudsakligen bör inrikta sig på allmogeföremål från nyare tiden, således föremål som låta inordna sig i hembygdsgården, men att föremål av annan art, sålunda från förhistorisk tid eller medeltid ävensom högre ståndssaker i stort sett faller utom lokalföreningarnas verksamhet. Dessa föremål böra överlämnas till landskaps- eller läns museet eller till landets centralmuseer, Statens Historiska Museum eller Nordiska Museet, där de bliva bättre tillvaratagna och komma vetenskapen till större nytta. Skulle det egna hembygdsintresset så fordra, kan man tänka sig något visst sådant föremål återbördadt genom en avbildning, som i de flesta fall är lätt att åstadkomma och för lekmannen gör samma tjänst. Några enstaka typer i original eller avgjutning av ortens fornfynd, såsom stenyxor och järnåldersföremål, kan i alla händelser tänkas böra ingå i en samling på landet, för att visas för ortens befolkning och skolungdom i pedagogiskt syfte eller för att stimulera hembygdskänslan. Det är möjligt att det fordrar en viss självövertvinnelse, att lämna ifrån sig vissa mera betydande äldre föremål, men en sådan självövertvinnelse är nödvändig, för att den lilla sockensamlingen icke skall bli ett museum, utan en gammalgård, ett hem. Ute i bygderna finns nämligen ingen möjlighet att upprätta och vårda ett museum. Man kan vara glad om gammalgården kan uppehållas samt att få deponera värderikare föremål i landskapsmuseet eller centralmuseet.

I de flesta län eller landskap hava lokalföreningarna sammanslutit sig kring ett läns- eller landskapsmuseum eller till ett landskapsförbund, och där detta icke redan ägt rum bör en sådan samling aväga-

bringas till gemensamt stöd och hjälp. Ett sådant landskapsmuseum har vanligen eller bör åtminstone ha till sitt förfogande en för dess skötsel anställd, särskilt utbildad person, som kan stå till tjänst vid ordnandet och uppehållandet av lokalföreningarnas friluftsmuseer och samlingar samt leda hembygdsarbetet i landsorten i enhetliga banor. En av de viktigaste åtgärderna är därvid katalogiseringen av samlingarna, medan ännu de personer äro i livet, som hopbragt dem. Så vitt möjligt bör en sådan katalogisering även omfatta en kortkatalog i en för hela landskapet gemensam form. Av denna tages för landskapsmuseets del en avskrift, som från alla ortssamlingarna förenas till en generalkatalog för hela landskapet, under det lokalföreningarna erhålla en avskrift av landskapsmuseets katalog beträffande dess bestånd av föremål från respektive socknar eller lokalområden. En sådan samlad generalkatalog för ett helt landskap bör bli till ovärderlig nytta för forskningen såväl som för överblickande av hela det insamlade beståndet av museiföremål från landskapet. Det torde säga sig självt, att landskapsmuseets nyförvärv ute i bygderna bör ske i samförstånd med lokalföreningarna, så att man ej går i vägen för varandra. En *konkurrens* får på inga villkor förekomma mellan olika museer eller hembygdsföreningar.

Även i andra avseenden rörande hembygdsvård och hembygdsforskning bör landskapsförbundet, resp. landskapsmuseet utöva ledningen och lokalföreningarnas arbete ske i samråd med och under överinseende av landskapsmuseets intendent eller länsantikvarie. Detta överinseende bör dock för lokalföreningarna icke kännas som ett band, utan som ett stöd och en hjälp, och såsom sådant utövas, helst fritt och utan betungande avgifter från föreningarnas sida.

I stort sett böra uppgifterna ute i bygderna med eller utan särskild överenskommelse uppdelas mellan hembygdsföreningarna och förbundet, så att vissa hembygdsarbeten få anses tillhöra föreningarna ensamma och andra utföras direkt av förbunden. Till de senare böra höra t. ex. naturskyddsärenden, fornminnesundersökningar, byggmästar-kurser m. m. s.

Mellan de olika landskapsförbunden gälla i stort sett samma förhållanden som mellan sockenföreningarna. Den största lojalitet måste råda dem emellan. Beredvillighet till samarbete och utbyte av museiföremål, som råkat komma på fel plats. Man får icke av begär att lysa med ett sällsynt museiföremål förvärva ett sådant som tillhör grannprovinsen, utan att först ha hembjudit det till köp eller byte. Dessutom är det tjänligt för saken att samarbeta med grannförbunden genom införande av viss likformighet i arbetet, genom att ofta råkas vid landamäret

eller inom varandras områden till överläggning om gemensamma intressen och önskemål.

Samarbete mellan hela landets hembygdsförbund är för övrigt ett önskemål, som gör sig alltmera kännbart ju mer hembygdsvården i de spridda orterna konsoliderat sig i landskapsförbund. För Dalarna, som först samlade sockenföreningarna i ett hembygdsförbund, har detta behov länge gjort sig kännbart. Tusende frågor tränga sig fram och ropa på avgörande efter vissa på andra håll måhända utformade linjer, tusen uppslag i hembygdsarbetet, som man kanske får läsa om i tidningarna eller kanske lika ofta aldrig blir underkunnig om, skulle vara till nytta för egna arbetet. Erfarenheter göras på vitt skilda orter, utan att komma arbetet i stort till godo. Hembygdsrörelsen har blivit ett allmänt och mäktigt intresse och går fram som en verklig folkrörelse i vårt land, men har hittills saknat en enhetlig ledning. Liksom alla större rörelser, religiösa samfund, nykterhetsrörelsen, skytterörelsen, turistintresset, hemslöjden, idrotten, ropar nu hembygdsrörelsen på en *riksorganisation*, en ledning för befordrandet av de gemensamma intressena över hela landet. Arbetet för hembygdsvården är ett riksintresse, som icke längre kan undvara den enhetlighet och det samarbete, som endast kan nås genom en riksorganisation. Hembygds känslan behöver ett organ, varigenom dess mångtusenstämmiga röst vid behov kan göra sig hörd med önskvärd kraft och styrka inför statsmakter och allmän opinion. Här behöver endast såsom ett exempel erinras om den gemensamma opinionsyttring, som för något år sedan genom en enskild persons åtgörande åstadkoms inför riksdagen. Vid sådana och liknande tillfällen skulle en riksorganisation kunna göra kraftiga och tungt vägande inlägg till hembygdsvårdens fromma. Anslagsäskanden inför riksdag och regering, landsting och hushållningssällskap skulle befordras och främjas, om den samlade allmänna meningen inom hembygdsrörelsens led kunde frambäras av dess organisation. Hembygdsintresserade kunde oftare sammankomma till kongresser och gemensamma rådslag sådana som denna hembygdsvårdsdag, en styrelse, en expedition, en verkställande myndighet skulle kunna uträtta stora ting, med en sådan rörelse bakom sig. En sådan skulle verka sporrande, manande och ordnande på arbetet i intensitet och likformighet. Den skulle befordra samarbetet med de centrala museerna, varom vi nyss hört talas, detta samarbete som alltför måste vara det intimast möjliga och som måste bilda grundvalen för denna sida av hembygdsvården, i det att dessa centrala institutioner sitta inne med erfarenhet och sakkunskap på vik-

tiga områden av arbetet, och som ytterst älskvärt och välvilligt ställt sig till förfogande.

Vi ute i landet äro innerligt tacksamma att för skapandet och uppehållandet av våra läns museer och hembygdsgrådar få lita till de centrala museernas rika erfarenhet och större resurser, liksom för den utomordentligt förnämliga hjälp som genom lotterimedlen kunna komma oss till del för byggande av läns museer och avlönandet av dess tjänstemän, och våra förbindelser med dessa institutioner få ej förminskas av denna sammanslutning till riksorganisation, utan fasthellre ytterligare stärkas och utvidgas. Detta torde kunna ernås genom att de centrala ämbetsverken och museerna vilkas verksamhet berör hembygdsvården ingå som medlemmar i den nu ifrågasatta riksorganisationen. Det är nödvändigt att alla krafter, som arbeta för förverkligandet av hembygdsvårdens idé, förena sig i den sammanslutning, som här avses.

Vi få dock icke blunda för, att det arbete hembygdsvården ute i bygderna har gemensamt med centralmuseerna endast är en sida av en god hembygdsvård, låt vara en av de hittills mest framträdande, därför att den varit den hittills viktigaste och mest brådskande. Hembygdsvården ute i landet har nämligen många viktiga uppgifter jämte eller vid sidan av landskapsmuseet och gammalgårdarna. Ja, det finns hembygdsföreningar som icke varit i tillfälle skapa en hembygdsgråd och i en sådan rädda den gamla kulturens spillror. En sådan förening kan ändock utföra ett gott verk i hembygdsvårdens tjänst. Den kan t. ex. skriva socknens historia, den kan befordra framgrävandet av en gammal ruin inom orten, den kan resa en minnessten över en person, en plats, en händelse, minnesvärd för socknens folk och på sådant sätt väcka hembygds känslan och kärleken till hembygden till liv. Detta endast såsom ett par exempel ur högen på några verkliga inträffade fall.

Men detta är *ändå* endast en del av hembygdsvårdsarbetet. Vi kunna kalla denna del den *tillbakablickande*. Vården av hembygden i det syfte hembygdssträvandena — om vi få begagna detta ord för den rörelse det här är fråga om — innebära, har också en *framåtriktad* strävan, som tar sikte på framtiden, nämligen värvet att söka så forma bygdens utveckling, att kulturarvet därinom icke av ovetenhet, kortsynthet eller vinningslystnad förslösas på det sätt att våra dagars tillsatser, byggnader och anläggningar förtager bygdens egenart och därav skapar något nytt och för densamma främmande. Till hembygdsvården hör sålunda även övervakandet av bebyggelsen, d. v. s. nybyggnader och förändringar, vidare naturskyddet, d. v. s. skyddandet av bygdens natur

mot kortsynta nivelleringssträvanden. Dit hör också upparbetandet av gammal för bygden typisk hemslöjd eller hemslöjd överhuvud taget, gammal yrkesskicklighet, gamla ännu livsdugliga hantverk från orten, sockendrakter, gamla sedvänjor, sång och musik, lekar och nöjen under värdiga former, såväl som uppväckandet och bevarande i allmänhet av hemkänsla, släktkänsla, jordkänsla. Vidare bör hembygdsvården söka anknytning till ungdomen och andra rörelser bland denna, såsom idrotts- och sångföreningar, studiecirkelar och folkhögskolor, jordbrukareungdomen och arbetareungdomen.

Hembygdsvården har sålunda rätt fattad stora ideella uppgifter jämte de museala och historiska. Det är icke nog att i yttre måtto vårda och förkovra hembygdens arv i den döende kultur, vars minnesvårdar vi vilja resa, vi skola också på andra vägar väcka känslan för samhörighet med tider och släkten som gått före oss samt »till ett obrutet sammanhang söka ena forntid och framtid». Vi måste arbeta för att i våra bygder ingjuta en annan anda, än den vi i vår tid sett taga överhanden däri. Vi skola söka återuppväcka den gamla andan av enkelhet, förnöjsamhet och arbetsglädje, av sund äkta känsla och skapande fantasi, i det vi använda oss av det livsdugliga i den gamla kulturen och den gamla levnadsvisdomen vid skapandet av framtiden.

Hembygdsvårdens första bud består i att väcka kärleken till hembygden. Skapandet av museer och hembygdsgårdar, räddandet av resterna av den kultur vi sett gå i graven eller som försvunnit långt före denna, är icke nog. I den mån denna sida så långt som möjligt blir tillgodosedd ute i landsbygden, kommer det andra att träda i förgrunden. Då, menar jag, kan det vara nödvändigt att med förenade krafter taga itu med hembygdsvården i hela dess omfång och utsträckning, varom jag sökt ge en antydning. Men härför fordras oeftergivligt den riksorganisation varom jag talat.

Efter samråd med en del av hembygdsrörelsens målsmän landet runt har tillfället ansetts lämpligt att föra fram frågan härom till debatt på denna hembygdsvårdens dag. Jag ber sålunda, herr ordförande, få föreslå, att frågan om en hembygdsrörelsens riksorganisation upptages till diskussion under den stund, som efter dessa inledande ord är anslagen till en sådan.

En riksorganisation kan ju tänkas genomförd på flera olika sätt. För att visa att detta förslag icke är ett löst hugskott för stunden, utan efter bästa förstånd genomtänkt, ber jag, herr ordförande, att till överläggningen få komma med ett bestämt förslag:

Det är ju så att det sedan flera år förefinnes en hela landet omfat-

tande organisation, med ett program som helt överensstämmer med den svenska hembygdsrörelsens, med en verksamhet som på det innerligaste sammanfaller med en viktig sida av hembygdsvården, med för ändamålet tillgängliga fonder och andra tillgångar samt en författning, som genom en lätt stadgeändring kan göras lämpad att företräda den erforderliga riksenheten. Jag menar *Samfundet för hembygdsvård*. Därtill kommer att Samfundet, som sannolikt redan vid stiftandet var avsett att bli en sådan riksorganisation för hembygdsvården, vid olika tillfällen verkligen representerat en sådan och tagit initiativ till samlande åtgärder i flera avseenden.

Det måste ur flera synpunkter anses lämpligare att använda sig av en redan befintlig organisation, än att bilda en helt ny sådan, utan erfarenhet och utan för verksamheten erforderliga resurser. Det är ju givet, att vid en helt ny organisation, som skall uppmuras från grunden, de sammanslutande förbunden måste tillskjuta *alla* erforderliga medel till sekreterare eller verkställande ledamot, till expedition och personal, vilket åtminstone landskapsförbunden, som redan förut kämpa med ekonomiska svårigheter, icke kunna ge sig in på.

Det är därför lyckligt och tacknämligt, att Samfundet för hembygdsvård nu ställer sig välvilligt till detta förslag och ev. är villigt ändra sina stadgar för ändamålet. Förslag om sådan ändring är i vederbörlig ordning väckt inom samfundet och är där preliminärt diskuterat. Jag tillåter mig sålunda föreslå att kongressen beslutar göra en hänvändelse till Samfundet att så ändra sina stadgar, att detsamma skall kunna bli en verklig riksorganisation för alla de förbund, verk och institutioner som syssla med hembygdsvård i någon form.

Kunde en sådan riksorganisation för hembygdsvården komma till stånd, skulle förvisso ett mycket stort och viktigt steg tagas till hembygdsrörelsens bästa i vårt land, slutstenen infogas i den byggnad, som av varma hjärtan uppförts i Sverige för väckandet och bevarandet av kärleken till hem, bygd och fosterland.

MED ANLEDNING AV EN UTSTÄLLNINGSKRITIK

Av Arkitekt *Sven Markelius*, Stockholm

KRITIK är en utmärkt sak. För en sund utveckling är den ett nödvändigt komplement till det produktiva arbetet. För att rätt kunna arbeta vidare måste vi pröva och sovra, obarmhärtigt dra svagheterna fram i ljuset. Den offentliga kritiken må kännas obehaglig, men om den är kunnig och objektiv finns det stora utsikter att den skall fästa vår uppmärksamhet på saker, som vi själva skulle kunnat förbise — så få vi trösta oss i vår kränkta värdighet med att kunna göra bättre nästa gång.

Nu är det en vanlig mänsklig svaghet att anlägga personliga synpunkter och någon absolut objektivitet i det mänskliga omdömet finns inte. Fackkritiken, som gör anspråk på att vara annat än ordfyreverkeri, måste dock vara medveten om sitt ansvar. Ansvar för uppgiften att kritisera bör inte vara mindre än ansvaret för arbetsuppgiften. Den ansvarsmedvetna kritiken betraktar inte arbetsresultatet lösryckt ur sitt sammanhang, utan börjar med att studera motiven och utgångspunkterna. Man kritiserar ju inte en skrivmaskin ur synpunkten av dess lämplighet som musikinstrument.

Dessa tankar komma på mig, när jag på redaktionens begäran går att formulera min mening om Carl Malmstens uppsats »Bostadsproblem på Stockholmsutställningen» i föregående nummer av denna tidskrift.

Utställningens bostadsavdelning har såsom sin huvuduppgift tagit upp de mindre välsituerades bostadsfråga. Men den har icke velat inskränka sig till att syssla med godtyckligt valda heminredningsproblem. Den har tagit ett djupare grepp på frågan och låtit dessa problem bli detaljer i ett stort sammanhang av socialt sett långt viktigare grundläggande spörsmål: rationell stadsplanering och planläggning av ekonomiska lägenhets- och hustyper svarande mot sådana behov, som i den allmänna marknaden ännu äro ytterligt illa tillgodosedda. Vi veta att den stora massan även i vårt land — trots att vi förskonats från »världskatastrofer», i vilka Malmsten ser den enda anledningen till den i Tysk-

land pågående bostadsrationaliseringen, som förmodas vara av oss därför utan djupare anledning importerad — lider av att sakna bostäder, som svara mot deras behov och deras betalningskraft. Trångboddhetens hygieniska och moraliska vådor kunna av ekonomiska skäl i de flesta fall icke avhjälpas genom nämnvärd ökning av bostadsutrymmet, men något står att vinna genom detta utrymmes differentiering i enlighet med dess praktiska funktioner. Även där möjlighet finnes att öka bostadsutrymmet, uppträder behovet av andra bostadstyper än de nu gängse. De medelstora lägenheterna göras nu som lyxbostäder för mycket små familjer. De stora familjerna med begränsade inkomster ha i själva verket behov av en helt annan lägenhetstyp än den möjligen åtkomliga 3-rumstypen med vardagsrum, matsal, ett sovrum och kök. Men vad de behöva finns inte att få. Så är det hela skalan igenom. Vi offra på representation istället för att se de primära behoven i ögonen.

Det är anmärkningsvärt hur liten uppmärksamhet Malmsten ägnar den väsentliga frågan om den ena eller andra bostadstypens värde. Hos dessa typer finns både gott och dåligt — ingen tror väl att dessa oerhört svårlösta problem kunna klaras upp i en handvändning. Men grunden för en utvecklingsfrämjande positiv kritik borde ändå vara att med utgångspunkt från det väsentliga i uppgiften söka göra skillnad mellan de utvecklingsbara idéerna och de lösa hugskotten. För Malmsten faller det hela platt till marken, därför att han i stort sett ignorerar själva huvudfrågan: de framkomna bostadslösningarnas berättigande och användbarhet. Kritiken innebär visserligen i några fall träffande anmärkningar på viktiga punkter, exempelvis när han berör den hos vissa typer förefintliga bristen på tillräckliga isoleringsmöjligheter för olika familjemedlemmar. Men i allmänhet inskränker sig Malmsten till att klargöra huru föga anordningarna överensstämmer med hans speciella begrepp om hemtrevnad. Det må vara Malmstens ensak att hysa en till fasa gränsande motvilja mot stora fönster och stålrörsstolar, men dessa personliga smaksynpunkter böra icke framföras med anspråk på allmängiltighet. Den ena människan njuter av ett rums öppenhet och kontakten med träd och himmel, den andra älskar det mot yttervärlden slutna, ombonade. Den ena ser i den obrutna, klara glasytan, i den blanka metallens precision nya skönhetsvärden, där den andra endast ser brutalitet.

Det är lönlöst att diskutera, om man inte tar sikte på realiteter. I bostadens organisation, i dess praktiska användbarhet finnas trevnadsvärden av mera allmängiltig natur: den trevnad, som varje normal människa känner inför det ordnade, det välfungerande, det välorgani-

serade. Det finns därutöver en personligare form av trevnad, inte mindre viktig. Men för den finnes inga allmängiltiga regler därför att den är oändligt variabel och sammanhänger med den särskilda individens personlighet och livsföring.

Malmstens kritik av de olika bostadstypernas detaljanordningar, som upptar lejonparten av uppsatsen, är alltigenom uttryck för denna ytterst personliga smakuppfattning. Den skulle ändå kunna ha sitt intresse, om inte hans indignation berövat hans fantasi all behärskning. Alla färger äro giftiga och smutsiga, dränkta i lera, grälla och sjaskiga. En flygel på metallben kryper likt ett jätteodjur över golvet. Länstolarna åka ut på golvet. Att ligga i en järnsäng kallas att ligga på slaskrör o. s. v. Där icke utställningsföremålen ge tillräckligt stoff för kritiken inträffar strax en episod, som räddar situationen. Inför en golvkudde »importerad från franska boudoirer» exekverar en besökare skabrösa kvickheter, medan en högtalare låter höra en predikan. Vilken oförlätlig dumhet hos arkitekten, vilken försumlighet hos utställningsledningen att inte förutse denna kalamitet! Malmsten har emellertid fått nog på det stället och glömmer att betrakta en liten bisak — den utmärkt genomförda planlösningen.

Den jesuitiska principen dominerar även i fortsättningen-argumenteringen. Läsarens kritiska eftertanke bedövas snabbt med mustiga slagord och en finurlig skenlogik användes på det mest ogenerade sätt för att i brist på sakliga invändningar påverka de mindre eftertänksamma. Människan är symmetriskt byggd, därför passar hon ej i »dessa glasväggsförsedda trafikkulor, som vridit sig ur led för att till övermått lapa sol och luft». »De efter sista modets solhygieniska teorier ensidigt utbildade stadsplanescheman, som bifogas varje typ, är givetvis uppgjorda utan hänsyn till uppsvenskt landskaps oftast småbrutna hållning». Inför detta yttrande måste man fråga sig om det är medveten advokatyr eller om Malmsten verkligen menar, att ett schema bör uppgöras med utgångspunkt från en godtyckligt vald bergknalle.

»En kulturs främsta uppgift, den må vara aristokratisk, demokratisk eller en blandform av bägge, torde vara att lyfta och förädla människan, den enskilde likaväl som massan». Mot en sådan tanke finns intet att invända. Men det är svårt att förstå på vad sätt den står i motsättning till strävandena att förbättra de materiella betingelserna för mänskligt liv genom att utnyttja vår tids tekniska resurser och arbeta med en ny tekniks naturliga uttrycksmedel. Men traditionen? Gustaf Näsström

har bland mycket annat klokt sagt ett sant ord om den saken i sin nyutkomna bok om »Svensk funktionalism»: »Traditionen är det livsdugligas växt, blomning och fruktsättning genom seklen, icke balsamering av det döda. Mot livs- och miljöförnyelsens mångtusenåriga tradition väga alla yttre, formalistiska traditioner fjäderlätt». Där förbättrad teknik, vetenskaplig forskning och vidgat socialt rättsmedvetande kunna tjäna en utveckling till mänsklighetens bästa, böra vi ej sätta krokben med estetiska fördomar — ej att förväxla med kravet på livsdugliga skönhetsvärden.

GENMÅLE AV ARKITEKT CARL MALMSTEN

REDAKTIONEN har vänligen gett mig tillfälle ta del av Arkitekt Markelius genmåle, och ber jag få anföra.

Är människan en utilitaristiskt-mekanisk nyttovarelse eller en bärare av andliga värden? Är nyttan tjänare eller ändamål? Kan teknik och vetenskap sätta mål och skapa ideella normer? Funktionalismen har försvurit sig till den tekniskt-vetenskapliga, mekanistiska kulturoptimism, som på andra kulturområden lidit skeppsbrott för 20—30 år sen.

En fruktbar kritik förutsätter en gemensam plattform. Men mellan motsatta grundåskådningar kan endast stå *strid*.

Jag ber att ytterligare få belysa den grundsyn, som för mig varit vägledande vid arbetet inom nyttokonsten genom följande utdrag ur inledningen till ett litet arbete »Om svensk karaktär inom konstkulturen», författat 1914.

»Ju högre den moderna tekniken reser nutidsmänniskornas Babelstorn desto fler och ivigare bli också de, som vilja resa krafter mot den yttre fulhet och inre haltlöshet, som måste bli en följd av denna väldiga materiella expansion, vilken visserligen ger mänskligheten känslan av outtömliga kraftkällor — men också den hisnande förnimmelsen av en ändlös bana framåt, där ingen vilans och samlingens ort väntar — endast nya stationer på teknikens erövringsstråt, nya sociala organismer, som alltjämt måste skapas och fulländas för att taga hand om de samhällsgrupper, för vilka inga organ finnas i samhället för i dag. Trots ett rastlöst nydaningsarbete har mänskligheten aldrig synts så ofullgängen som nu.

Den enskildes liv lika väl som kulturen har förlorat den organiska struktur, som de bildningar få — vare sig människans eller naturens

skapelser — vilka uppstå inom en enhetlig krets. Skönheten var förr de mänskliga produkternas naturliga skepnad. Nu däremot är en skrämmande fulhet hart när lika ofrånkomlig. Liksom det sociala arbete knappt är påbörjat, som kräves för att dana de andliga och materiella grundvalar, vilka ovillkorligen måste läggas, för att en sund folkstam skall växa, sammalunda stå vi blott vid ingången till bekämpandet av vår tids tryckande fulhet.

Men med vad rätt kalla vi en yttre kultur ful eller vacker? Finns här en allmän norm?

Vi medge att naturen är skön. Den talar till vårt sinne genom färger, former, dofter — genom hela sin uppenbarelse — om trygg vila inom sig själv. Ty varje enskilt ting lika väl som landskapets helhet är uteslutande danat av de krafter, som här verka, och de ämnen, som här äro till. I sin strävan att utnyttja allt, som givits till livets befrämjande, nå de dels ändamålsenlighet — dels en utpräglad karaktär, en viss själslig kvalité, vilken växlar allt efter miljön. Den bringar till uttryck en sida av livets väsen, därigenom, att alla element härdats i samma motstånd och vunnit stegrat liv genom att utnyttja samma livsmöjligheter. Tänk på martallar vid havet och den seniga kraft de utveckla här i den stormiga vidden, och varom varje grens böjning och stammens hoppresade energi vittnar. Om samma livets okuvliga vilja talar också den lavskrud, som slår ut på ödsliga klippor. Friskhet, kraft, trots spänner själens rymd till denna världs jämlike. En ymnig lövträdsvegetation däremot hårbärgerar en tung mystik: suset högt uppe i kronorna, solfläckarnas spel i den gröna skymningen, markens saftiga växtlighet, med blommor, som här nere på skogens botten lyfta sig ur gräset.

Enskilda blommor och träd lika väl som varje naturkomplex ha var sin individuella röst, som talar till den motsvarande sidan av vår själ. Den ändamålsenlighet, som här oblidkeligt härskar, tänka vi icke på utan endast på det liv, som så helt genomtränger och besjälur allt och genom naturen bringar oss sin glädjes budskap. Här finns intet som splittrar, oroar tanke och sinne. Allt är så fulländat att vi glömma spörja efter ändamål och mening. En sådan de materiella tingens självklara, slutna helhet är för ögat skön. Skönhet är därför för oss ett livsbehov, ty endast hos det som äger denna harmoniska ro kunna vi vila ut. I vilan öppna vi oss för nytt liv, nya intryck. Den personligt färgade värld, som ger oss känslan av individuellt värde, och som kuvats och trasats sönder genom ett inom trånga gränser bundet arbete, väckes till medvetande.

Skönheten bar bud till någon dess sfärer, sprider sin glädjestämning över hela vår inre varelse, öppnar stängda vidder och ger oss spänstighet.

Med skönheten som brygga har ett harmoniskt livs glädjeförnimmelsetts över till oss och i glädjen ger sig dess makt och närvaro till känna.

Vid det mänskliga skapandet är naturen läromästare i vad som är vackert. Naturen ensam är den mästare, som aldrig smusslar in främmande och splittrande element i sina skapelser. Genom en oavslutlig åskådning av de skilda sidor hos livet i kamp och vila, som dess oändliga mångfald gestalter uttrycker, skola vi förvärva omdöme och kraft att skapa skönhet. Här är den livskampens och livsglädjens valplats, som ger otaliga uppslag till det färg-, form- och linjespråk, som skall ge uttrycksfull skönhet åt vår omvärld.

Den materiella kulturen sönderfaller emellertid i två stora grupper.

Allt som kan betraktas som samhällets, dess institutioners och de enskilda individernas hem, jämte det som däri ingår, och som alltså samfällt bildar den miljö, vari vi leva.

Den andra gruppen omfattar de produktionsmedel, som frambringa och fördela den förra kretsens nyttigheter och utgör alltså den högre kulturens materiella bas.

Inom den tjänande kretsen är ändamålsenligheten härskare. Den besitter en annan art skönhet än den som är färgad av människoliv och natur. Den dynamiska kraftens, det rastlösa arbetets. Det framstormande jätteloket överväldigar oss genom de fängslande krafter, som här verka. En lastkaj med spänstigt stigande lyftkranar, som likt jätteodjur speja ut i rymden, där lastångare lossa och lasta med åsklikt dån ger bilden av väldig materiell maktsträvan. Flygmaskinens fågelliknande kropp, som på vida vingar störtar genom luften är ett hänryckande vittnesbörd om denna människans oemotståndliga vilja framåt.

Ju större de svårigheter äro, som övervunnits, ju väldigare de verkande krafterna, desto mäktigare växer denna kraftens skönhet. Ty här har just det vida komplex att behärska funnits, som gett detta människoverk en fulländad organisk fasthet, en meningsfull gestaltning, varigenom själva livets vilja talar till oss.

Men ju mer vi fjärma oss från denna det rastlösa strävandets krets, som mäktar ge den dynamiska kraftens härdande skönhet, och nalkas den, vari människan som samlad individ är till — icke den del av henne blott, som bundits vid ett visst arbete — måste ju uttrycket för organisk helhet skifta gestalt. Bli rikare, djupare, alltmer antaga mänskliga uttryck. Ty här är den allsidigt utvecklade människan centrum, där hon kräver vila för hela sitt jag.

Konsten, diktningen, religionen rikta den inre blicken mot ett visst moment, varigenom tanke och känsla visserligen vinna ökad klarhet och intensitet och därmed befrielse men också kvarhålls inom en viss själslivets domän. Musiken griper mindre ett visst livsmoment utan ger en livets melodi, som genombävar hela vår psyke. Rytmen sköljer som friska kaskader över vårt inres marker, bringar till medvetande djupt inslumrande glädjekällor, förlänar en spänstighet, som helar de revor besvikelser och arbetets ensidiga möda givit oss.

Arkitekturen har kallats frusen musik. Här utbreder sig för ögat ett samspel av vilande och lyftande krafter, som bilda ett harmoniskt, slutet helt. Liksom musikens tonföljd trängde till allt vidare regioner inom oss och växte till en helhet, så lockar byggnadens rytmiska uppväxande och den perspektiviska rymdverkan, som uppstår genom massornas gruppering ovan och bakom varandra ögat att flyga från plan till plan. Sinnet vidgas och vilar ut i denna rytmiska rörelse, som dock knytes samman av en enhetlig ram.

Musik och arkitektur ger samma allmänna vila som naturen. Hemmets krets skall också den vara en dylik musikaliskt stämd värld av färger och linjer, där ackorden hämtats ur naturens värld. Alla de nytans ting, varav vi begagna oss, skall tagas i besittning av former, färger, linjer, som så att säga lösgjorts från den organiska värld, vilkens livsuttryck de äro. Härigenom skapas ett väldigt associationsfält för vår inre människa, icke som i konstverk potentierat i ett visst moment, utan i lätta anslag och antydningar, själva livets växande och viljande. Så uppstår en omedveten påverkan av detta välkända i ny form, som ger vila och glädje. Omedvetet vidgas den trånga krets, vari människan rör sig genom den livets och naturens anda, som här är inblåst.

En sådan organisk skönhet ägde den gamla kulturen i allt högre grad ju närmare den slöt sig till naturen.

Hos den moderna kulturen är denna skönhet helt flyktad. Ingen livets fläkt är här bunden. Vår tids fulhet är tecknet på den andliga förkrympning, den glädjelöshet och allt det fördärv, som tynger på djupet i den till synes av väldiga krafter svällande nutidskulturen. Människan ägde förmåga att genom produktionens stegring skapa ökad välmåga. Men hennes förmögenheter räckte icke till att också besjåla den värld hon frambragte. Den enkla ändamålsenlighetens skönhet, som var berättigad inom den väldigt vidgade sfären av tjänande kultur, kunde icke begränsas till denna krets. I stället blev dess anda i än mer utarmad form härskande även inom den högre mänskliga kulturen.

Mänsklighetens sociala uppbyggingsarbete, framväxandet av nya former för den nu så försummade andliga fostran, samhällets anpassning efter det läge, vari industrialismen och därmed följande omstörtningar bragt den, sökandet fram mot ett nytt jämviktsläge skall ske jämsides med uppkomsten av en yttre enhetskultur. Den skönhet, som här blir till, först den skall ge alla de bildningar, som skola hela revor i samhällets kropp, fäste i människans hjärta. Men tager detta nydaningsarbete i alla de byggnadsverk det begagnar sig av icke naturligt sköna uttryck, är detta ett tecken på att den andliga livsvärme saknas, som gör dem till mer än nödtvungna reformer, och den verkliga glädje de ge människorna skall vara ingen. Ty människan lever icke av bröd allenast. Utan tillblivelse av skönhet, som har sin rot i den mänskliga kärlek, vilken däri uppenbarar sig, skall kulturen gå mot stegrad förflackning.

Organisk skönhet måste åter förlänas den högre kulturens sfär, att alla de som genom sin verksamhet hållas fångna i vår tids rastlösa arbetsliv här bjudas vederkvickelse och vila.»

L I T T E R A T U R

INSÄND LITTERATUR

BOLIN, STURE: *Skånelands historia*. Skildringar från tiden före försvenskningen. Del. I. Borelius, Lund 1930.

Fryksände förr och nu. Skriftserie utg. av Fryksände hembygdsförening. II. Red.: DAVID ARILL, TH. EKELEND och J. HASSELGREN. Torsby 1930.

LORENZEN, VILH: *Gammel dansk Bygningskultur*. Dansk Herregaardsarkitektur fra Baroktiden. I. Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. II Række. VI. Vilh. Prior, Köpenhamn 1930.

NÄSSTRÖM, GUSTAF och SELLING, GÖSTA: *Södra Djurgården*. Samfundet S:t Erik. Nordiska museet, Stockholm 1930.

PIRA, SIGURD: *Heligkorskapellet i Holavägen*. Ett franciskanerminne. Tranås 1930.

SJÖBECK, MÅRTEN: *Småland*. En landskaplig orientering vid betraktandet av Småland från statsbanornas tåg och under utfärder. Utarbetad på uppdrag av Kungl. Järnvägsstyrelsen. Seelig, Stockholm 1930.

Skrifter utg. av Jämtlands läns fornskriftsällskap. I. FALE BURMANS anteckningar om Jämtland i urval. Wisénska bokhandeln, Östersund 1930.

Skånskt bygdemål. Sagor, sägner och folklivsbilder ur Skånska landsmålsföreningens

samlingar utg. av GILLIS LECH och INGMAR INGERS. C. W. K. Gleerup, Lund 1930.

Slöjd och ton. Tillfällighetstidning utg. av Sveriges Fiolbyggareförbund. Stockh. 1930.

Svensk kulturminnesvård. Ett 300-årsminne. En redogörelse för Riksantikvarieämbetets trehundraåriga tillvaro — en skildring av våra fasta kulturminnesmärken — och en vädjan om bistånd för fortsatt kulturminnesvård. Utg. av Centralkommittén för Gustav-Adolfs-fonden för de svenska kulturminnesmärkenas vård 1930.

Svenska kulturbilder. Del III och IV. Red.: SIGURD ERIKSON och SIGURD WALLIN. Skoglund, Stockholm 1930.

WALDÉN, BERTIL: *Hembygdsgården Siggebohyttan*. Bergsmansgård i Lindes socken, Västmanland. En kortfattad vägledning för besökande med en sammanfattning av gårdens och släktens krönika samt en skildring av hembygdsgården och dess samlingar. Örebro läns museum, Örebro 1930.

WÄHLIN, HANS: *Boken om Skåne*. Norstedt, Stockholm 1930.

Badische Heimat. Zeitschrift für Volkskunde, ländliche Wohlfahrtspflege, Heimat- und Denkmalschutz. 17. Jahrg. Jahresheft 1930. *Singen und der Hegau*. Im Auftrag des Landesvereins Badische Heimat herausgeg. von HERMANN ERIS BUSSE. G. Braun, Karlsruhe 1930.

Blekinge hembygdsförbunds årsbok 1930. Red.: GOTTLIEB WIRDE. Karlskrona 1930.

Heemschut. Maandblad van den Bond Heemschut. 5. Jaarg. Red.: A. A. KOK. Amsterdam 1929.

Heimat. Vorarlberger Monatshefte. Heimatkundliche Mitteilungen des Vorarlberger Landesmuseums und der Heimatmuseen. Innsbruck, Innrain 1929.

Heimatschutz. Zeitschrift der schweizer. Vereinigung für Heimatschutz. Revue de la Ligue pour la Conservation de la Suisse pittoresque. Jahrg. XXIV. Red.: ALBERT BAUR. Basel 1929.

Hembygden. Utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund 1930. Göteborg 1930.

Jahresbericht des Lippischen Bundes für Heimatschutz und Heimatpflege für das Jahr 1929. Detmold.

J. U. F. Blådet. Organ för Jordbrukareungdomens förbund. 9. årg. Red.: SIGURD SVENSSON. Stockholm 1929.

Jämten 1929. (Hembygds- och tidskrift II). 23. årg. Red.: ERIC FESTIN. Östersund 1929.

Kullabygd. Kullens hembygdsförenings årsskrift Årg. 1—3 1928—1930. Hälsingborg 1928—1930.

Kalender utg. av Svenska folkskolans vänner 1930. 45. årg. Red.: EVERT EKROTH. Hälsingfors 1930.

Lustgården. Årsskrift för Föreningen för dendrologi och parkvård. Årg. 10. Red.: N. SYLVÉN. Stockholm 1929.

Meddelanden från Föreningen Örebro läns museum X. Red.: BERTIL WALDÉN. Örebro 1930.

Mein Heimatland. Badische Blätter für Volkskunde, ländl. Wohlfahrtspflege, Familienforschung, Heimatschutz und Denkmalpflege i A. d. Landesvereins Badische Heimat. Red.: HERMANN ERIS BUSSE. 16. Jahrg. Freiburg i. B. 1929.

Old-Time New England. The bulletin of The Society for the Preservation of New England Antiquities. Boston, Mass. 1929.

Skånes Natur. Skånes naturskyddsförenings årsskrift 1929. XVI. Red.: WALDEMAR BÜLOW. Lund 1929.

Skånska folkminnen. Årsbok 1929 utg. av Skånska folkminnesföreningen. Lund 1929.

Svenskbygden. Tidskrift utg. av föreningen Svenska folkskolans vänner. Red.: JOEL RUNDT. Hälsingfors 1929.

Svensk Turisttidning. Organ för turistväsen och badortsliv. 8. årg. Stockholm 1929.

Svenskt Turistväsen. Meddelanden från Svenska Turistföreningens arbetsfält. 6. årg. Stockholm 1929.

Sveriges Natur. Svenska naturskyddsföreningens årsskrift 1930. 21. årg. Red.: THOR HÖGDAHL. Stockholm 1930.

Vadsbobygden. Tidskrift för Vadsbo hembygds- och fornminnesförening. Mariestad 1930.

Värnamo hembygdsförenings årsskrift 1930. Utg. av Värnamo hembygdsförening. Värnamo 1930.

Västerbotten. Västerbottens läns hembygdsförenings årsbok 1929. Red.: HOLGER MÖLLMAN-PALMGREN. Umeå 1929.

Västmanlands fornminnesförenings årsskrift XVIII. Utg. av SVEN DRAGENBERG. Västerås 1930.

M E D D E L A N D E N

UTREDNING AV KULTUR- OCH FORNMINNESVÅRDEN. Ecklesiastikministern har bemyndigats att tillkalla högst 5 personer att såsom sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet verkställa utredning angående kulturminnesvården i riket. I ett uttalande till statsrådsprotokollet konstaterar ecklesiastikministern, statsrådet Stadener, att vårt lands forn- och kulturminnen blivit föremål för ett allt mer och mer stigande intresse från alla befolkningslagars sida. Efter en redogörelse för de uttryck detta tagit och för riksantikvariens i början av året gjorda framställning och för den av årets riksdag avlåtna skrivelsen i ämnet framhåller statsrådet, att de ändrade förhållanden, som utvecklingen medfört sedan gällande lagstiftning och organisation på ifrågavarande område erhöles sina nuvarande former, äro så betydande, att avsaknaden av mot den moderna tidens krav svarande bestämmelser blir alltmera kännbar. Utredningen bör därför avse en allsidig prövning av de möjligheter till ordnande av kulturminnesvården, som äro betingade av utvecklingen på området. Därvid böra sålunda undersökas olika möjligheter att slutligt organisera den statliga kulturminnesvårdande centralmyndigheten med beaktande, att kostnaderna hållas inom skäliga gränser. Frågan om landsortsmuseernas uppgifter såsom kulturminnesvårdande organ bör ägnas en ingående undersökning, liksom spörsmålet om dessa museers möjligheter och förutsättningar härutinnan, varjämte uppmärksamhet bör riktas på samma museers ställning till de i

de olika landsändarna i hembygdsvården arbetande sammanslutningarna av olika slag. Självfallet bör tagas under överbäggande den av riksdagen framförda frågan, om och under vilka närmare betingelser dessa museer böra berättigas att förvärva eljest Statens historiska museum förbehållna fornynd. Vidare är det nödvändigt att underkasta nu gällande fornminnesförordning en viss revision för ernående av en närmare överensstämmelse med de krav på skydd och vård av våra kulturminnen, vilka under de sista årtiondena arbetat sig fram i den allmänna uppfattningen, samt för att sådana luckor i densamma skola fyllas, vilka under förordningens praktiska tillämpning visat sig förefinnas till förfång för de syften, densamma är avsedd att fylla. Därvid bör största varsamhet iakttagas med avseende på bestämmelsernas utvidgande utöver deras nuvarande omfattning — detta icke minst med hänsyn till de intressen, som desamma äro avsedda att befördra.

Till sakkunniga ha utsetts landshövding S. Lübeck, ordförande, riksantikvariens Sigurd Curman, professor Otto Rydbeck, Lund, intendent Sven T. Kjellberg, Göteborg, och länsantikvarie Eric Festin, Östersund.

FEMTE NORDISKA FOLKLIVS- OCH FOLKMINNESFORSKARMÖTET hölls i Göteborg den 7—9 augusti efter inbjudan av Göteborgs museum, Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola och Västsvenska folkminnesföreningen. En stor skara etnografer och folklorister från fyra nordiska länder hade hörsammat kallelsen.

Som mötets ordf. fungerade prof. Nils Lithberg. Följande föredrag höllos: Kredsälge J. S. Möller: »Sommer i By i Danmark»; Docent C. W. von Sydow: »Konkreta folkminnen»; Intendenten fil. d:r Sigurd Erixon: »Etnologiska studier i Sydeuropa»; Professor Uno Holmberg-Harva: »De karelska bröllopssångerna som etnologisk källa»; Docent Herman Geijer: »Folktraditionens upplösning och konsekvenserna därav för uppteckningsarbetenas inriktning». Fil. d:r Ragnar Jirlow talade om »Göteborgs museums expedition till Färöarna sommaren 1930» och demonstrerade fynden. Museets nyöppnade hantverksavdelning förevisades av intendenten Sven T. Kjellberg. Museumsinspektör Kai Alldall förevisade dansk folklivsfilm. I anslutning till en diskussion om katalogisering av folkminnen, inledd av fil. mag. Knut Rob. V. Wikman förevisades Västsvenska folkminnesarkivet på Stadsbiblioteket i Göteborg av fil. lic. Olof Forsén. Under sista mötesdagen företogs en utfärd i Västergötland, varvid Varnhems klosterkyrka besågs under ledning av arkitekt Axel Forssén. Dessutom besöktes bl. a. Skara museum, som demonstrerades av intendenten S. Welin, och Gudhems kloster-ruiner, som förevisades av fil. lic. Stig Roth. Vid Arvid August Afzelius' minnessten vid Fjällåkra nedlades en krans efter ett anförande av docent Sverker Ek.

SAMARBETE MELLAN HEMBYGDSFÖRENINGARNA I UPPLAND. Vid ett möte i Uppsala i början av året togs initiativet till bildandet av en Upplands kultur-nämnd. Ett senare möte med ett 30-tal representanter för de kulturminnesvårdande föreningarna i Uppland hölls å Salsta slott den 9. mars, varvid följande önskemål framställdes till fornminnesföreningens styrelse:

1) att fornminnesföreningen ville i avvaktan på att en kulturminnesintendent kunde erhållas, anställa en konsulent, som kan tillhandagå lokalföreningarna med råd angående arbetets bedrivande och med hjälp vid samlingens ordnande;

2) att föreningens tidskrift hädanefter måtte utgivas som förut men att föreningen dessutom ville utgiva ett medlemsblad, innehållande notiser från de lokala föreningarna, smärre meddelanden och aktstycken, de lokala föreningarnas årsberättelser etc., samt att detta medlemsblad måtte tryckas i så stor upplaga, att de lokala föreningarna kunna utdela detsamma även till dem, som utan att vara medlemmar i fornminnesföreningen äro medlemmar av lokalförening;

3) att fornminnesföreningen en gång om året ville sammankalla lokalföreningarna till gemensamt möte;

4) att fornminnesföreningen genom sina ombud igångsätter ett förtecknande av inom landskapet arbetande lokalföreningar och resultatet av deras arbete samt att denna förteckning snarast publiceras i föreningens tidskrift.

Vid fornminnesföreningens årsmöte i april beslöts att bifalla styrelsens med anledning härav framförda hemställan att få i uppdrag — i händelse tillräcklig prenumerationens anslutning från lokalföreningarna bestämt kan utlovas — under 1931 utge ett populärt kvartalsblad, ägnat bl. a. samarbetet med de kulturminnesvårdande lokalföreningarna. Att redigera bladet hade styrelsen utsett fil. kand. Nils Ålenius, som skulle ha ett redaktionsutskott vid sin sida, bestående av friherrinnan Wera von Essen, Salsta, bokhandlare G. Hellström, Stockholm, och kantor H. Ahlström, Östervåla.

ÄLVKARLEBY GAMMELGÅRD INVIGD. Den 12. juli invigdes Älvkarleby sockens hembygdsgård. Gården består av ett 10-tal byggnader, vilka uppförts under de senaste åren, och åskådliggör hur en gård i norra Uppland tog sig ut för 100 å 150 år sedan med inventarier från samma tid.

SOLDATTORP TILL KUNGL. SÖDERMANLANDS REGEMENTE. Den 25. maj invigdes det till Kungl. Södermanlands regementes kasernetablissemang i Strängnäs

flyttade soldattorpet, vilket med logbyggnad och ladugård så typtroget som varit möjligt ordnats som ett soldattorp från början av 1800-talet. Initiativtagare till torpets förflyttning och iordningsställande har varit regementsintendenten kapten A. Wallenqvist, vilken även ordnat anläggningen samt anskaffat inventarierna och museiföremålen.

ÖSTERGÖTLANDS FORNMINNES- OCH MUSEIFÖRENING höll den 26. september sitt årsmöte. Dessförinnan öppnades en utställning av museets viktigaste nyförvärv, tillkomna under excellensen Eric Trolles adertonåriga ordförandetid. Vid öppnandet överlämnades till honom första exemplaret i guld av föreningens förtjänstmedalj, som komponerats av artisten Fr. Hjelmqvist. Till styrelsesuppleant valdes på årsmötet efter stadsarkitekten O. Lundgren disponent Georg Hultner. Styrelsen har följande sammansättning: kapten Henric Westman v. ordf., bokhandlare G. Swanlund intendent och kassaförvaltare, läraren Gustav Lind sekr., major Erland Nordenfalk, landsarkivarie C. M. Kjellberg, förste postkontrollör Axel Borg samt suppleanterna fil. d:r Ivar Andersson, fil. d:r Emil Hultmark och disponent Georg Hultner.

HEMBYGDSFÖRENINGARNA I ÖSTERGÖTLAND. Ekeby hembygds- och fornminnesförening bildades vid sammanträde den 14. augusti under ordförandeskap av pastor G. Törnvall. Vid ett förberedande sammanträde i juli hade en kommitté tillrats för att förbereda föreningens bildande och undersöka möjligheterna för anskaffande av lokal för ett mindre hembygds-museum. Kommittén har undersökt flera alternativ och föreslog såsom den för tillfället bästa lösningen av museifrågan att inköpa en å Dala ägor befintlig gammal stuga med ett tillhörande uthus vid namn Boden. Föreningen kan förvärva denna för en summa av 100 kronor, vilket belopp

disponent E. Wettergren, Boxholm, välvilligt erbjudit sig att överlämna som gåva till föreningen. Till ledamöter i föreningens första styrelse valdes verkmästare Rupert Isakson, Boxholm, disponent Elis Wettergren, Boxholm, postförare Vitalis Olsson, Linnefors, fru Viola Köhl, Linnefors, och agronom Eric Nyström, Götvik. Kommitténs förslag att inköpa lägenheten Boden bifölls och styrelsen erhöi i uppdrag att vidtaga åtgärder dels för förvärvande av den tomt, å vilken stugan är belägen, dels för verkställande av behövlig restaurering av byggnaden.

I Regna bildades den 5 aug. en hembygdsförening med följande personer som styrelse: läraren A. Guditz ordf., boktryckare A. Eriksson museiföreståndare, fjärdingsman A. Blomberg, nämndeman E. Gustafsson, kantor N. Campbell sekr., lärarna G. Hjalmarsson och E. Karlsson, lantbrukarna G. Eriksson, A. Dahlberg och A. Eriksson. Direktör G. Karlsson erbjöd föreningen en av flyglarna vid Mauritzberg till förvaringsplats för samlingarna. Ett par utflykter till de större gravfälten inom socknen har företagits under kand. G. Olssons ledning.

Risinge Museiförening invigde sin hembygdsgård den 14. september. Den är belägen invid ödekyrkan och har uppförts efter ritningar av intendenten Erik Lundberg genom Skansens arkitektkontor. Byggnaden, till vilken timmer skänkts av de flesta gårdarna i socknen, innehåller två stora rum på vardera gaveln samt förstuga och tvänne kamrar och en trappa upp hall och två gavelrum. Inflyttningen av föremålen och deras uppställande har verkställts av amanuensen Bengt Cnattingius, Linköping. Vid invigningen hölls tal av excellensen Eric Trolle, grevinnan Alice Trolle, kyrkoherde K. G. Widelius och komminister J. Wellhagen. Föreningens styrelse utgöres av: godsägare J. Karsberg ordf., riksdagsman O. Jönsson v. ordf., kyrkoherde P. Leander kassaförvaltare, komminister J. Wellhagen sekr., samt redaktör

Ö. Carlmo, gjutmästare F. Dahlqvist och riksdagsman K. Andersson.

BLEKINGE MUSEI- OCH HEMBYGDSFÖRBUND avhöll sitt årsmöte den 27. juni på Skärva under ordförandeskap av greve Axel Wachtmeister. Av årsberättelsen framgår att sammanslagningen av den forna museiföreningen och det förutvarande hembygdsförbundet varit ändamålsenlig. Förbundets båda sektioner, museisektionen och hembygdssektionen ha påtagligen så mycket gemensamt att en enhetlig ledning obetingat är att föredraga framför en delad.

Inom Blekinge museum har under året ett varsamt nyorienterings- och sovringsarbete blivit fullföljt. De med hänsyn till det trånga lokala utrymmet alltför rika för att icke säga överlastade samlingarna ha i avsevärd mån decimerats ifråga om de utställda föremålens antal, varigenom överskådligheten och trevnaden för den besökande allmänheten ökats.

Vad hembygdssektionens arbete beträffar har detta under året varit knutet till fornminnes- och naturskyddsuppgifterna. För förbundets räkning har fil. kand. Egil Lönnberg och fil. stud. Åke Elmér fortsatt inventeringen av länets fasta fornlämningar, i synnerhet i Torhamns och Jämjö socknar. Med ägaren till Grims Kula på Verkö har överenskommelse träffats för kommande fridlysning av området ifråga.

FÖRENINGEN FÖR FORNMINNES- OCH HEMBYGDSVÅRD I SYDÖSTRA SKÅNE meddelar i sin årsberättelse för 1929 bl. a. att den förvärvat rock-svarvare Klarins i Sankt Olof, sannolikt Skånes siste rock-svarvare, hela rikhaltiga verkstad. Inventeringen av ortens fornminnen har under året fortsatt av amanuens E. Lönnberg, vilken inventerat Gladsaxs, Järrestads, Ö:a Nöbelövs och Bolshögs socknar, och beräknar man att under innevarande år få hela Järrestads härad färdiginventerat och inventeringen av Ingelstads härad påbörjad. Enligt riksantikvariens uppgift skulle staten

själv inom den närmaste framtiden om-besörja fornminnesinventeringen inom Albo härad. Amanuensen Sigfrid Svensson har fullbordat sin på föreningens initiativ gjorda dräktbeskrivning för Ingelstads, Järrestads och Albo härader.

HEMBYGDSFÖRENING FÖR OXIE HÄRAD. Vid Skånes hembygdsförbunds årsmöte i juli beslöt de närvarande från Oxie härad på förslag av kommunalordföranden Anders Cedergren, Ö:a Grevie, att bilda en hembygdsförening för detta härad. En interimstyrelse, som fick i uppdrag att utarbeta stadgar, tillsattes, och till ledamöter i densamma valdes godsägare O. Bager, Petersborg, kommunalordföranden Olof Olsson, Fädersminne, rektor Sigurd Lindberg, Ö:a Grevie, förvaltare Axel Andersson, Lindholmen, riksantikvariens ombud Hans Andersson, Ö:a Grevie, kamrer Hil-ding Ottosson, Svedala, och lantbrukare Ernst Rasmusson, V. Klagstorp.

ÅTTONDE VÄSTSVENSKA HEMBYGDS-KONFERENSEN avhölls i Trollhättan den 2-3 augusti under landshövding A. von Sneiderns ordförandeskap. Västsvenska hembygdsnämnden, som anordnar dessa konferenser, ökades med grosshandlare James Svensson, Göteborg, såsom representant för den Bohuslänska hembygdsrörelsen och med intendent Nils Niklasson såsom representant för Göteborgs kulturhist. museums arkeol. avd. Nämnden består av 18 medlemmar. Ordförande är prof. Hj. Lindroth, v. ordf. ingenjör Erik Bergendahl, sekr. med. d:r Emanuel Bergman och skattmästare överlärare Johan Alin. Frågan om »Arbetsfördelning mellan hembygds-museerna», som inleddes av sekr., blev föremål för ett livligt meningsutbyte och överlämnades till nämnden för vidare utredning och åtgärder. Herr G. Lundén, Trollhättan, höll föredrag om »Trollhättan genom tiderna», fil. mag. G. Drougge om »Vad ortnamnen lära oss om livet i gamla tider», kand. Staffan Janzén över ämnet »I vilken utsträckning kunna

sak- och ordforskning förenas vid dialektupptagning?« samt av ingenjör Bergendahl om »Funktionalism och hembygdsvård». Utfärder företogs kring Hunneberg under ledning av herr G. Lundén, och till Lilla Edet, Gamla Lödöse och Bohus m. fl. platser. Under denna färd höll prof. Lindroth föredrag om »Namnet Gullringen och dess förhållande till guldfynden» och Bohus fästning demonstrerades av byggmästare A. Tell.

DALSLANDS FORNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRBUND höll sitt årsmöte den 21. juni under ordförandeskap av landshövding Axel von Sneidern. Förbundet har erhållit 50,000 kronor av lotterimedel att avsättas till en fond, vars avkastning skall användas till avlöning åt en landskapsantikvarie. Dessa räntemedel torde räcka till att ha en antikvarie anställd sommartiden. Genom beviljandet av dessa lotterimedel uppfylldes emellertid blott ett av förbundets viktigare önskemål, och stämman gav styrelsen i uppdrag att hos regeringen förnya tidigare gjorda framställningar om erhållande av ett anslag av 50,000 kronor i lotterimedel för andra syften, bl. a. för inköp och renovering av kulturellt eller på annat sätt märkliga gamla byggnader och dylikt, samt av ett på 100,000 kronor för upprättande av ett centralmuseum för Dalsland.

VÄRMLANDS HEMBYGDSFÖRBUND. Till Värmlands hembygdsförbund voro under föregående år 18 av landskapets 22 hembygdsföreningar anslutna och dessutom en del andra sällskap och föreningar. Nya hembygdsföreningar ha under det gångna året bildats i Nyed, Alster och Mangskog och nya äro under bildande i Älvsbacka, Årjäng och Kil.

Vid årsmötet, som hölls i juni månad i Ekshärad under ordförandeskap av landshövding A. Unger, lämnades en redogörelse för byggmästarekursen på Ingesund, och med hänsyn till de goda resultat, som härvid uppnåts, beslöt förbundet att, om me-

del kunna anskaffas, även under 1931 anordna en byggmästarekurs, denna gång förlagd till Molkoms folkhögskola. En kommitté har tillsatts med uppgift att vidtaga åtgärder för att rädda den gamla gården Smedby i Kila socken undan förgängelsen.

HEMBYGDSFÖRENINGARNA I VÄRM-LAND. Vid sammanträde i Svanskog den 6. juli bildades Svanskogs hembygdsförening, vars verksamhetsområde skulle omfatta endast nämndakommun. F. nämndemannen Josef Hedström, Tängelsbyn, har till densamma donerat 2,000 kronor. Styrelsen i den nya föreningen fick följande sammansättning: folkskollärare Carl Eskelund, Svaneholm, ordförande, lärare Rick. Sigfridson, Högen, vice ordförande, fröken Gerda Igel, Hognerud, sekreterare, fröken Amalia Nyqvist, Strand, arkivarie, kamrer Oscar Eriksson, Svaneholm, kyrkovärd Simon Andersson, Hallanda, och komminister Ragnar Johansson, Svanskog. Till hedersledamot och kassaförvaltare valdes donatorn nämndemannen Josef Hedström, Tängelsbyn.

I juni månad invigdes hembygdsgården i Töcksmark, och samtidigt kunde hembygdsvårdsarbetet i Nordmarken fira sitt 20-årsjubileum. 1910 tillsatte nämligen Töcksmarks kyrkostämma en sockenkommitté, som skulle ägna hembygdsvården i orten sin uppmärksamhet och kom att bli det första steget till den fornminnes- och slöjdförening, vilken året efter kom till stånd. Redan 1912 stod den första hembygdsgården färdig, en liten stuga, som uppfördes vid Stommens skola i Töcksmark och under de gångna åren fått giva plats för de talrika minnena från en gångens tid, vilka insamlats i häradets alla delar. Den lilla hembygdsgård kunde dock icke med sina små utrymmen ge den samlade bild av Nordmarken från äldre tid, som man från första början tänkt sig. Den blev mera ett provisorium för den Nordmarksstuga, vilken ingick i den ursprungliga planen och som nu blivit verklighet. Det är

en typisk Nordmarksstuga man förvärvat. Byggnaden är uppförd i två våningar, av vilka nedre våningen består av en större sal jämte kök, och här har man större delen av samlingarna monterade. I övre våningen finnes ett större och ett mindre rum jämte en s. k. handkammare, och här uppe ha hemslöjdsalstren fått sin plats. Utom Nordmarksstugan med dess Lillstuga finns även en kölna. Den främsta kraften vid skapandet av detta museum har varit läraren och klockaren i Töcksmark Karl A. Östlind.

NYA HEMBYGDSGÅRDAR I ÖREBRO LÄN. Lerbäcks Hembygdsgård invigdes midsommarafton i närvaro av bl. a. landshövding Hasselrot. Den består tills vidare av en loftsod och en smedja. Nedre våningen av loftsoden innehåller en samling med föremål för kolning, åkerbruksredskap, seldon, jakt och fiske, mjölkhushållning samt diverse verktyg. I övre våningen är dels en vävkammare, dels en pigkammare. I nubbsmedjan utfördes vid invigningen smide av en gammal nubbsmed.

Den 7. september invigdes Stora Mellösa hembygds- och fornminnesförenings museum i Råby. Byggnaden består av en gammal grindstuga, som förut haft sin plats vid Hjälmarsnäs och vars ålder torde vara betydligt över 100 år.

DALARNAS FORNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRBUND avhöll sitt årsmöte i Garpenberg under ordförandeskap av landshövding S. H. Kvarnzelius. Förbundet utgör en sammanslagning av Dalarnas hembygdsförbund och Dalarnas fornminnesförening. De båda föreningarna ha emellertid under 1929 bedrivit sin verksamhet efter de gamla linjerna. Av Dalarnas hembygdsförbunds årsberättelse för 1929 framgår att årets fornminnesundersökningar under ledning av antikvarien Gustaf Hallström och förbundets sekreterare förrättats i Husby, Åls, Leksands och Sollerö socknar. I den senare socknen har den fullständiga fornminnes-

inventeringen avslutats. Fornminnesinventering har dessutom under året ägt rum i flertalet socknar kring Falun. Arbetet har utförts genom riksantikvariens försorg och bekostats till hälften av Stora Kopparbergs Bergslags A.-B. På ansökan av förbundet ha åtta naturminnesmärken, huvudsakligen tallar, blivit fridlysta av länsstyrelsen. Nämnden har inlett samarbete med Rasbiologiska institutionen i Uppsala i och för den av förbundet påbörjade folktypfotograferingen och därvid med professor Herman Lundborg överenskommit om riktlinjer för denna fotografering, vilken professorn i likhet med förbundet anser i första rummet böra ägnas befolkningen på Sollerön såsom den mest homogena och i övrigt mest lämpliga. Under sommaren har även företagits en typfotografering av Dalarnas lappar. Katalogisering av hembygdsföreningarnas samlingar ha pågått under året. Förbundet har under detta liksom en följd av föregående år åtnjutit anslag av Kopparbergs Bergslags landsting med 4,000 kronor samt av länets hushållningssällskap med 2,000 kronor. Av grosshandlare J. P. Åhlén i Stockholm har förbundet erhållit en donation av 10,000 kronor, vars avkastning skall användas såsom ett eller flera forskarestipendier efter styrelsens beprövande för sådana forskningar i Dalarna, som falla inom hembygdsvårdens område.

Angående de olika till förbundet anslutna föreningarnas arbete må nämnas, att Ore hembygdsförening under året utfört omfattande istandsättningsarbeten å Norrboda gammelby, Orsa-Skattunga hembygdsförening har inköpt ett slipstensbrott med gruvstuga och smedja, beläget å gruvbackarna i Kallmoraberget, där Orsaborna av ålder brutit slipsten. Byggnaderna komma att istandsättas för att kvarstå på platsen.

Vid Ludvika gammelgård har smedjan, som på 1850-talet bortflyttades från gården, förvärvats och ånyo uppförts på sin gamla plats. Såsom en mycket värdefull gåva har föreningen mottagit två gruv-lavar vid Finnäset av äldsta bevarade typ,

av vilka den ena nedtagits och återuppbbyggt vid gammalgårdens gruvanläggning. Stora Skedvi hembygdsförening har för sin gammalgård lyckats att av Nordiska Museet som deposition erhålla en uppsättning väggmålningar, som på sin tid skänkts till museet och fordom tillhört Rasbogården i Gussarvshyttan. Å Sätters hembygds-museum Åsgårdarna har återuppförts den s. k. Wikmanska skopsmedjan med tillhörande verktyg och övrig inredning. Härtill har av kommerserådet G. Dillner erhållits en donation av 1,500 kronor.

SAMMANSLAGNINGEN AV DALARNAS FORNMINNESFÖRENING OCH DALARNAS HEMBYGDSFÖRBUND är nu fullbordad och styrelsen utgöres av landshövding S. H. Kvarnzelius, ordförande, samt valda av hembygdsförbundets nämnd doktor Karl Erik Forsslund, rådman Karl Trotzig, författaren Carl Larsson i By, länsarkitekt M. Dahlander och hemmansägare Ollas And. Hansson, valda av Dalarnas fornminnesförenings styrelse lektor E. Nordenstam, häradsarkivare C. Ad. Hwasser, lektor N. Sjödahl och bibliotekarie A. Silow, vald av landstinget doktor K. E. Hällsjö och av Falu stadsfullmäktige stadsarkitekt K. Boman. Utom de nämnda korporationerna äga riksantikvarien samt länets hushållningssällskap att insätta vardera en ledamot i styrelsen. Vid styrelsens första sammanträde beslöts bl. a. att under innevarande år anordna en släktgårdsinventering i Dalarna med utdelning av diplom till innehavare av sådana släktgårdar i samband med en stor spelmansstämma i Falun med allmogespelmän från hela provinsen. Beträffande Dala fornsal beslöt styrelsen att delvis utvidga och anordna den förhistoriska avdelningen genom att hos riksdagen utverka att åtminstone ett av Solleröfynden finge deponeras i fornsalen samt genom att där utställa avbildningar av i andra samlingar befintliga lösa fornminnen från Dalarna ävensom planer, ritningar, fotografier och modeller av de förnämsta

fasta fornlämningarna därstädes och slutligen av en karta över landskapet med de fasta fornlämningarna och fyndorterna för de viktigaste lösa fornyfnden inprickade. Vidare beslöt styrelsen komplettera museets textilbestånd genom en systematisk insamling och inköp av textilier i alla Dalarnas socknar samt att anordna en högrestandsavdelning genom inredning av de två rummen på nedre botten i fornsalens lokal till rumsinteriörer.

NYA GAMMELGÅRDAR I DALARNA. Garpenbergs gammalgård invigdes den 22. juni i samband med Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbunds årsmöte.

Den 30. juni invigdes Rättviks Gammelgård. Den utgör prov på en ståtlig storbondegård, bekant för sin dekorationsmålning av inredning och möbler och kan med skäl räknas till de förnämligaste av Dalarnas gammalgårdar.

Vika-Hosjö Hembygdsförening har såsom gåva av disponent William Nisser på Grycksbo erhållit den gamla bergmansgården Lilla Staberg med tomtområde i Vika socken att användas till gammalgård.

GÄVLEBORGS LÄNS HEMBYGDSFÖRBUND avhöll sitt årsmöte den 10. augusti i Storvik under ordförandeskap av landshövding Sven Lübeck. En vid föregående årsmöte tillsatt kommitté hade föreslagit åtgärder för att återupptaga utgivandet av tidskriften Hälsingerunor. Någon ekonomisk utredning förelåg dock icke. Mötet beslöt att som startkapital anslå 500 kronor och uppdrog åt den förutvarande kommittén att jämte representanter för kretsarna i Hälsingland närmare diskutera och eventuellt sätta igång med företaget.

Efter en livlig diskussion rörande frågan om anställande av en intendent för hembygdsvärden i länet beslöts bemyndiga styrelsen att för sakens realiserande begära ny tilldelning av lotterimedel.

I samarbete med västra och södra Hälsinglands krets inom Gästrike-Hälsinge hembygdsförbund hade under dagarna 3-6 juli 1930 anordnats en instruktionskurs i hembygdsvård i Karlsgården i Järvsö socken. Kursen har omfattat dels föreläsningar, dels praktiska övningar. Fil. d:r Arvid Enquist höll föredrag om fornminnesvård, förberedelse för en inventering av fornminnen i länet, docenten fil. d:r Johan Götling om folktro, folksed och folkdiktning, en översikt över våra folkminnen och instruktion i deras tillvaratagande, fil. d:r Sigurd Erixon om Karlsgården och dess ställning inom Hälsinglands byggnadskultur, rektor Karl Hedlund om hembygdsböckernas plats i hembygdsvärden samt läroverksadjunkt Dan Åkerblom om naturskydd och hembygdsvård och om prostén Olof Johan Broman.

KARLSGÅRDEN I BONDARV I JÄRVSÖ invigdes den 6. juli. Med denna gårds förvärvande av länets hembygdsförbund och sedan den nu restaurerats har ett synnerligen förnämligt arbete utförts för bevarande av Hälsinglands gamla minnesvärda byggnader. Det var på hösten 1927 som Gästrike-Hälsinge hembygdsförbund efter uppmaning från Nordiska Museet beslöt att förvärva och bevara en av Hälsinglands äldsta och ur kultursynpunkt viktigaste gårdar, den s. k. Karlsgården i Bondarvs by i Järvsö. Gården byggdes en gång i början av 1600-talet och har sedan dess i nästan oförändrat skick stått kvar på sin ursprungliga plats ända till våra dagar. Gården inköptes av hembygdsförbundet av den siste ägaren men av praktiska skäl överläts den därpå till en av de kretsar, i vilka förbundet är uppdelat, nämligen Västra och Södra Hälsinglands krets, vilken numera har lagfart på fastigheten. Köpeskillingen var 5,500 kronor inberäknat den tomt, på vilken gården står.

Gården var emellertid vid inköpet delvis rätt illa medfaren. Kretsföreningen uppdrog därför åt sin ordförande byggmästare Anders Nisser att låta sätta byggnaderna i

fullgott skick. Denna restaurering måste emellertid komma att draga stora kostnader, men genom hembygdsförbundets ordförandes, landshövding Lübecks initiativ lyckades hembygdsförbundet erhålla lotterimedel om 125,000 kronor. Av dessa erhöll kretsen 25,000 kronor och man satte så igång med arbetet. Detta har nu avslutats och med inköp av inventarier har restaureringen dragit en kostnad av 18,000 kronor inberäknat köp och lagfart å gården. Förslaget till restaureringen har uppgjorts i sina huvuddrag av experter från Nordiska Museet. Gården består av huvudbyggnad med en flygelbyggnad på den ena och en uthusbyggnad på den andra sidan samt dessutom av en ladugårdsbyggnad, en större kornlada samt ett härbre. Gården är sålunda nästan kringbyggd liksom hälsingarnas större gårdar voro förr i tiden. Huvudbyggnaden innehåller åtta rum, två förstugor och vindar. Flygelbyggnaden består av en större herrstuga, sängstuga och kammare. Uthusbyggnaden innehåller stall, höstall, vagnslider och stallsleder, matbod och fodervind. Byggnaden bredvid innehåller ladugård med härtill hörande brygg- och bagarstuga, ladugårdskammare och en större förstuga.

JÄMTLANDS LÄNS MUSEUM I ÖSTER-SUND invigdes den 6. september. En inom kulturintresserade kretsar i länet sedan länge närd förhoppning har därmed förverkligats. Tanken tog emellertid fasta former först efter Museiföreningens bildande i juni 1922. Sedan föreningen av Kungl. Maj:t tilldelats penninglotterimedel kunde man, med stöd av förut tillgängliga medel, skrida till förverkligandet av museiplanerna. Förutom den färdiga huvudbyggnaden samt de båda likaledes fullt färdiga kyrk- och konstflyglarna komma ytterligare att uppföras en bostadsflygel och en museiflygel. I de färdiga byggnaderna inrymmas arkeologiska samlingar, myntkabinett, allmogekonst och kyrklig konst samt målningar och skulpturer m. m. Ritningarna

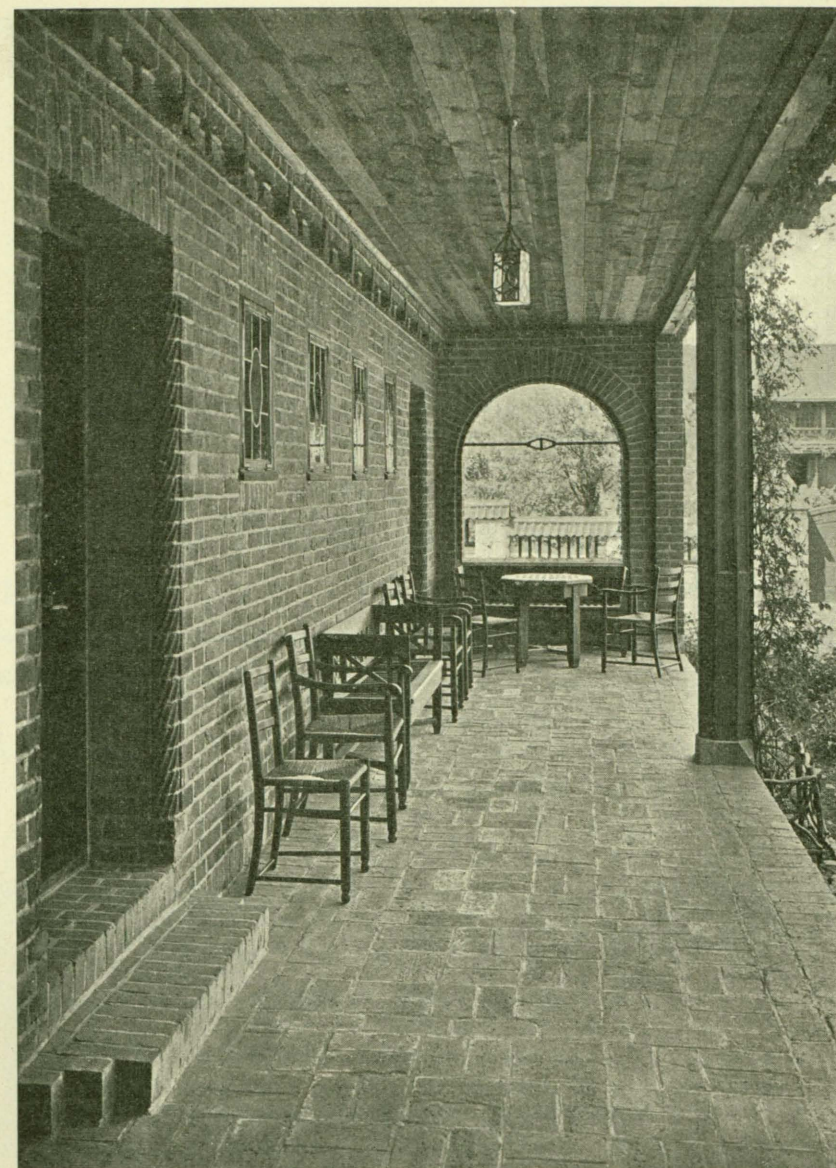
till museet ha utförts av arkitekt F. B. Wallberg.

HEIMBYGDAS årsmöte avhölls den 31. maj. Av årsberättelsen framgår, att de av föreningens intendent bedrivna eller ledda undersökningarna inom länet samt inspektionsresorna varit av större omfattning än förut. Mer än hälften av länets socknar ha besökts och den tillryggalagda väglängden har uppgått till över 700 mil. Utom arkeologiska och bygdeundersökningar ha särskilt kyrkliga forskningar bedrivits, flera i samband med upprättande av program eller förslag till restaureringar. Uppmättings-, kartläggnings- och inventeringsarbeten ha fortsatts och fotoplåtmaterialet ökats i sedvanlig omfattning. Landsmåls- och traditionsuppteckningar ha skett som förut i visst samarbete med »Undersökningen av svenska landsmål» i Uppsala, vars huvudsakliga arbeten även under 1929 utförts av lärarna Levi Johansson och Einar Granberg. Under resorna ha även en del naturminnen antecknats eller avbildats. I ett par fall ha åtgärder måst vidtagas mot vägstyrelser för skada å fornlämningar eller därmed likartat område. Olaga rubbning av fornlämningar ha i ett par andra fall föranlett anmälan till vederbörande landsfiskaler. Under sista tioårsperioden har endast en sådan anmälan tidigare behövt ifrågakomma.

NY HEMBYGDSFÖRENING I JÄMTLAND. Mörsils Hembygdsförening bildades den 14. september. Föreningens första och främsta uppgift är att söka åstadkom-

ma en större och bättre lokal för de fornsaker, som redan äro samlade inom kommunen. Till styrelse valdes Isidor Nordell, ordf., Olle Strandberg, vice ordf., Olof Fredriksson, sekr., samt Bengt Bixo, Petter Pettersson, Richard Eliasson och Elias Eliasson.

HÄRJEDALENS FORNMINNESFÖRENING har hos landstinget anhållit om ett anslag för vart och ett av åren 1931–1935 å kr. 1.000 för understödjande av föreningens verksamhet. Arbetet med uppförande av ett museum i Funäsdalen för de till inemot 3.000 föremål uppgående samlingarnas skydd och vård har tack vare landstingets anslag kunnat bedrivas planmässigt, och föreningen har nu nått därhän att med undantag av en badstu och en fiskbod gårdens samtliga hus kunnat anskaffas, framforslas och uppsättas i parken. Likaså har föreningen i samarbete med Tännäs kommun påbörjat byggandet av ett arkivrum, till vilket kommunen anslagit 400 kronor. Svårighet har yppat sig att kunna förvärva en gammal, lämplig huvudbyggnad, varför föreningen uppfört en ny i gammal stil, då den förutvarande var allt för förfallen och förvanskad för att kunna restaureras. Allt som allt ha fjorton byggnader uppsatts inom parken. I byggnadsplanen ingår även att uppföra en mindre museibyggnad. För detta ändamål har föreningen dels av Generaltullstyrelsen som gåva erhållit den gamla konfiskationsboden, dels av Godtemplarlogen i Tännäs dess förutvarande ordenshus.

Interiör från Skånegården i Båstad med Gemla möbler.

Varje välsorterad möbelaffär tillhandahåller *Gemla Möbler*. Nya, stilrena typer med rotings-, sjögräs- eller annan flätning i rygg och sits.

Tel. 12

GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG, DIÖ

Tel. 12

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor Helge Kjellin symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till
egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

AKTIEBOLAGET

SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

LUND

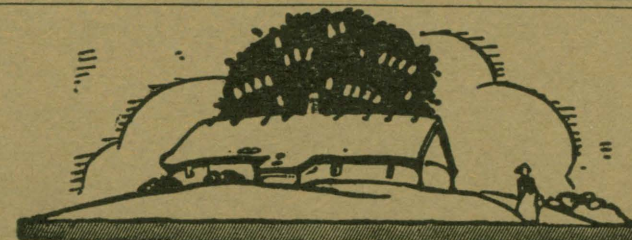
UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280

Docent STURE BOLIN
SKÅNELANDS
HISTORIA

DOCENT INGVAR ANDERSSON: "Nu föreligger äntligen en skånsk historia -- den första på en gång populära och vederhäftiga framställningen av sitt ämne -- särdeles värdat utstyrd -- för- laget har verkligen heder av den vackra volymen."

BORÅS NYHETER: "en oreserverad komplimang för klarhet och överskåd- lighet, enkelhet och saklighet."

Del I. 6: 50

Fil. Lic. WILLIAM ANDERSON
KARLSKRONA
GATOR OCH BYGGNADER

STOCKHOLMS-TIDN.: "Lika mycken sakkännedom som kärlek till uppgiften -- en utvald samling illustrationer."

LUNDS DAGBLAD: "Bakom detta sista stora och väl illustrerade arbete ligga omfattande och årslånga studier."

KALMAR: "just ett sådant arbete som man saknat över Karlskrona -- arbe- tets synnerligen smakfulla yttre."

7: 50

B O R E L I U S

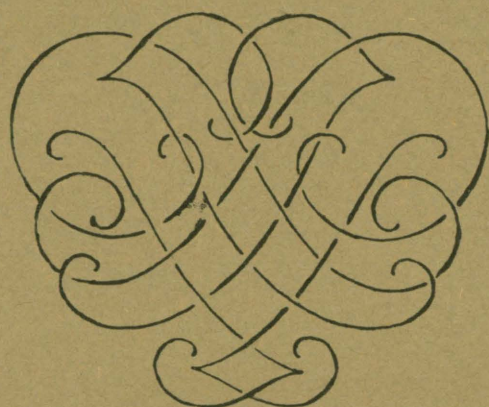
INNEHÅLL:

SIGURD CURMAN: Centralmuseerna och hembygdsvården	81
KARL TROTZIG: Samarbete mellan hembygdsföreningarna	91
SVEN MARKELIUS: Med anledning av en utställningskritik	98
CARL MALMSTEN: Genmäle	101
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD	79
INSÄND LITTERATUR	106
MEDDELANDEN	108

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 i regel illustrerade häften år- ligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 11 FEMTE HÅFTET

1 9 3 0

K

GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND

Ther som tijn bysla
 bliffuit förwend/ lå aff hon intet råkar
 och dödar/ kan ihu henne til godo och
 bestond bringia/ om ihu utur en waffuslodh/
 rinnandes mot norr/ vidh solens uppgående
 låter waffnet löpa gienom bysepipan/
 lägiandes: Ikiut wester/ Ikiut öster/ Ikiut
 söder/ Ikiut norr/ lå är hon botad.

Thet säkraste remedium är förwilst/ aff
 ihu henne therefter medh Ikiöne Patroner
 från Gyttopp laddar/ ihu aff thiermed
 faller till markene att thet wildebrådth/
 hwarpå ihu siktar och Ikiuter.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Byggmästareskolan i Åkarp.

Femte årskursen vid byggmästareskolan på Hvilan tager sin början den 7. januari 1931 och fortgår under tolv veckor enligt samma plan som föregående år.

Byggmästarekurser.

Under läsåret 1930-31 kommer att anordnas trenne byggmästarekurser, nämligen i Borlänge under december månad samt å Molkoms folkhögskola i Värmland och i Luleå under februari-mars månader.

I likhet med föregående år är samfundet i tillfälle att under arbetsåret 1931-1932 anordna tre byggmästarekurser. Kurserna pågå under 10 dagar med i regel 70 timmars undervisning, fördelade på 25 timmar föreläsningar och 45 timmar ritning, *exkursioner m. m.* Föreläsningarna behandla följande ämnen: *Byggnadsstommen och dess anordnande, allmän materiallära, planläggning, formbildning, inredning, lantmannabyggnader, byggnaden och trädgården, författningar och stadsplaneanläggningar, värmeinstallation, kalkylation och kostnadsberäkning, samt byggnadsskick i Sverige förr och nu.* Eleverna få under rittimmarna tillfälle att under lärarens ledning utarbete självständiga förslag till mindre byggnader.

Kostnaderna för undervisning, innefattande lärarearvoden, dagtraktamenten och reseersättningar samt material, uppgå för varje kurs till cirka 1.600 å 1.700 kronor, varav samfundet betalar hälften. Övriga kost-

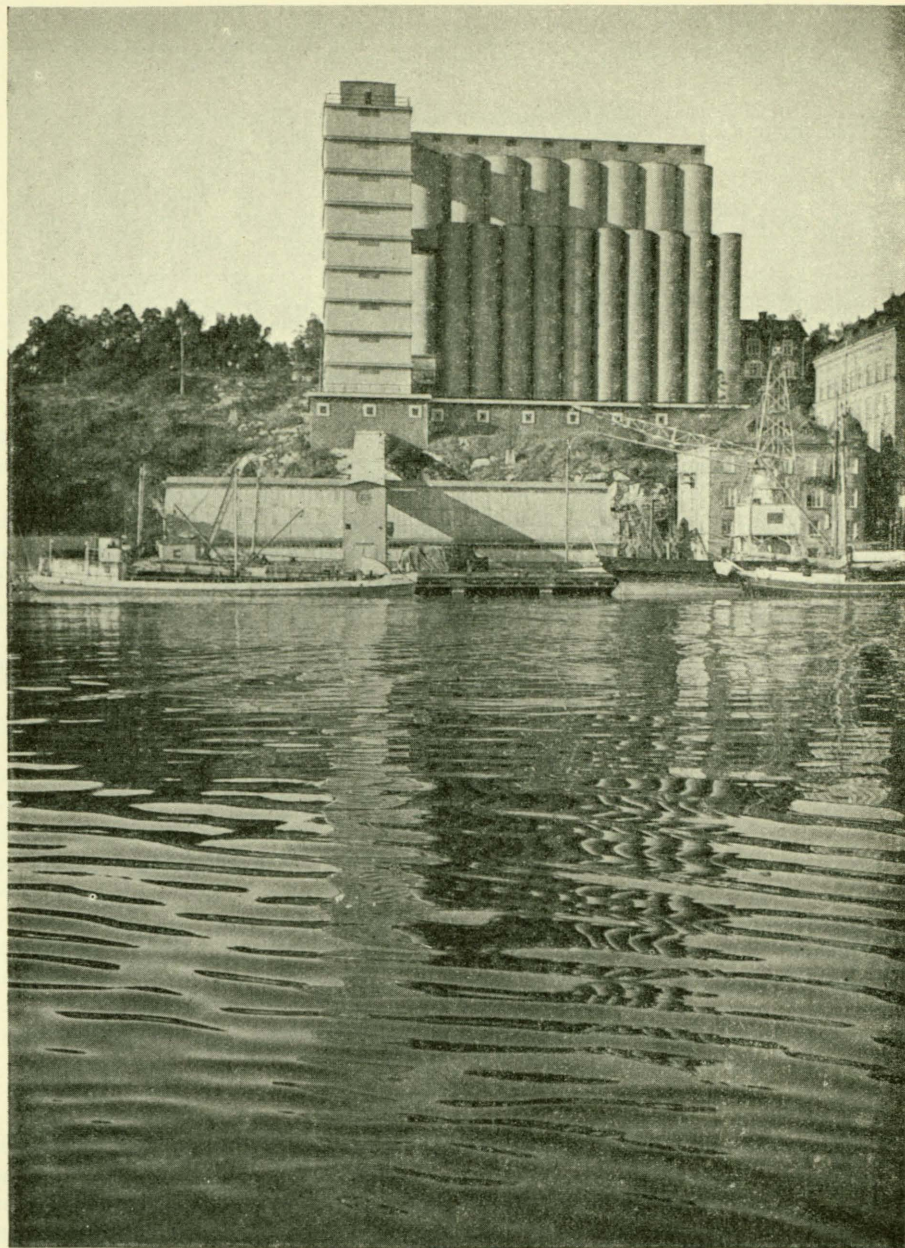
nader bestridas genom lokala anslag. Sådana anslag ha till föregående kurser lämnats av hushållningssällskap, egnahems-, hembygds- och hantverksföreningar, enskilda personer samt industriföretag. Kostnader för lokal samt eventuell annonsering bestridas ävenledes av lokala anslag.

Ansökan om avhållande av byggmästarekurs, som lämpligen anordnas av hembygds- eller annan förening i samarbete med Samfundet för hembygdsvård, bör insändas *snarast möjligt* till samfundets styrelse, under adress Grönegatan 14, Lund.

Ritningar till lantmannabyggnader.

Det förut omnämnda arbetet, ritningar till lantmannabyggnader, vilket förberetts under ett par års tid, föreligger nu färdigt i manuskript, och kommer subscriptionsinbjudan att utsändas på nyåret. Arbetet omfattar ritningar till såväl boningshus som samtliga ekonomibyggnader vid 16 större och mindre jordbruk i olika trakter av Sverige, inalles 54 planscher, innehållande fasad- och planritningar samt sektioner och dessutom perspektivskisser och situationsplaner. Till varje anläggning hör en kortfattad beskrivning.

Samtliga ritningar äro utförda av arkitekt Erik Selander under överinseende av en redaktionskommitté, bestående av samfundets vice ordförande, stadsarkitekt Sigurd Westholm, arkitekt John Åkerlund, godsägare C. G. Pyk och samfundets sekreterare.

Rationell sädeslagring kräver egen byggnadsform,
monumental arkitektur.

HEMBYGD SVÅRDEN OCH FUNKTIONALISMEN

Av Arkitekt John Åkerlund, Stockholm

DEN NYA funktionalistiska arkitekturen uppställs ofta som en motsats till den av hembygdsvården påverkade, men det må ifrågasättas, om den ej hos oss — fränsett dess oarter — till sitt egentliga väsen just är en följd av samma strävan som hembygdsvårdens. Båda strömningarna fattas visserligen mycket olika av dess anhängare, ty det är ju så, att, ifråga om alla »partirörelser», varje trupp har såväl en höger- som en vänsterflygel med en stor betydelsefull kärna som center. Så har t. ex. från visst håll inom hembygdsvården påståtts, att man ej hunnit någon vart med dess strävanden, förrän alla gårdar och villor liggtimras på samma sätt som våra gamla vackra byggnader. I Arkitektföreningens publikation »Byggmästaren»¹⁾, nu i hög grad en propagandatidskrift för funktionalistisk stil, har man nyligen helt djärvt deklarerat arkitektkårens avståndstagande från hembygdsvården. Man har funnit, att »nuets oro är släkt med livets rytm», och menar att dessa ord måste vara mottot för allt nyskapande på byggnadskonstens område. Båda flyglarna tycks alltså ännu existera, men äro i fara att bli tillintetgjorda i stridens vimmel. Emellertid säges det också på samma ställe: »En sak kunna vi lära oss av den gamla allmogebyggnadskonsten, ärlighet inför uppgiften. Gjorde vi det skulle vi aldrig komma på den tanken att efterlikna deras — allmogebyggnadernas — yttre former». Äro verkligen livets rytm och tidens oro så intensiva, att nuets uppgifter, om de lösas väl för den funktion, för vilken de äro bestämda, dock aldrig kunna förlänas en form liknande den från fordom, i synnerhet när material och byggnadssätt i stort sett måste betraktas som rent ekonomiska frågor. De lokala förhållandena, de ekonomiska möjligheterna och det dagliga livets praktiska krav ute i bygderna ha visserligen förändrats på ett sätt men äro sig dock från

¹⁾ GÖSTA ROLLIN: »Hembygdsvård och ny bebyggelse». Byggmästaren 1929, sid. 209.

generation till generation i mångt och mycket märkvärdigt lika. Varje generation fångslas — glädjande nog — alltid av sin tids speciella uppgifter men finner ofta efter en tid, att många av de s. k. nya problemen i själva verket ej voro obekanta för gångna släktled. Samma saker skola åter genomlevas, och varje släktled har sitt Columbi ägg, som för utvecklingen framåt, och de uppfinningar, som verkligen på ett genomgripande sätt omdana den enskilda personens dagliga liv, äro i det långa loppet i själva verket ej så förfärligt många, att den s. k. nya arkitekturen — med sina 4 eller 5 år på nacken — kan sägas speciellt bottna i livets omdaning. Det fanns vattenklosetter på Kreta!

»De, som stå mitt i storstadsutvecklingen, tro kanske, att denna hembygdsvårdsrörelse hör till en redan förgången tid, men de, som haft anledning att se på byggnadsverksamheten i landsorten, ha nog inte undgått att stöta på den och dess förmåga att behärska de allmänna åsikterna över byggnadskonst», säges i »Byggmästarens» deklARATION. Varför behärskas landsorten på detta sätt? Jo, just därför att kärnan i det, som hembygdsvårdens män förkunnat, varit: *ärlighet inför uppgiften*. De byggnadsverk, som illustrera uppsatsen ifråga och som författaren tydligen tror vara resultatet av hembygdsvårdsarbetet, återge till väsentlig del just sådana byggnader, som i detta framhållits som varnande exempel. Det är glädjande att funktionalismens talesmän reagera mot samma oarter som hembygdsvårdens och att man alltså kan hoppas på de förstnämndas välvilja, att funktionalismens män vilja arbeta för samma mål som hembygdsvårdens, när de lärt känna dess verkliga innebörd. Men just den särskilt framhävda motsättningen mellan storstaden, där livets oro finns, och landsorten, där det förgångnas ro alltjämt kan ge vila, tycks idag som förr innesluta förklaringen till att hembygdsvården kommit till och alltjämt synes lika behövlig.

Arkitekternas obekantskap med de svenska bygdernas problem men grundliga kännedom om Italiens, Spaniens och andra främmande länders var nog på sin tid en av orsakerna till att lekmanakrafter dristade sig att försöka lösa en del av dem på ett sätt, som var lämpligare för vårt land, än de, som byggde på en alltför osmält importarkitektur och att t. o. m. organisera — för övrigt tillsammans med en del arkitekter, som börjat se saken på samma sätt — det arbete, som kanske väl vittomfattande kallas hembygdsvård. Här må dock betonas, att man aldrig avsett, att fönstren ut mot främmande länder skulle stängas.

För den, som följt hembygdsvårdsarbetet från begynnelsen, måste det stå klart att, som ovan framhållits, ärlighet inför uppgiften varit rättesnöret, då det gällt att uppdraga riktlinjerna för det nya byggandet,

»Funktionalistisk» butik — rationellt ordnad, ren, vacker, projekterad av Kooperativas funkisbitna arkitektkontor.

och man har därvid pekat på det bästa av gamnal svensk byggnadskonst, såväl allmogens som de högre ståndens hem, vilka visserligen i alla tider mer eller mindre inspirerats av andra rikare kulturländers sätt att lösa liknande byggnadsproblem men dock ej osjälvständigt utan med hänsyn till det klimat, det material och den torftigare ekonomi, som är kännetecknande för vårt land.

Kopiera ej, har det alltid predikats på byggmästarekurserna, men tag på problemen på samma sätt nu som förr fast med hänsyn till vår tids klimat, material och ekonomi. Klimatet torde ej ha undergått några nämnvärda förändringar, materialet delvis och ekonomin i något större grad, men som i långa tider bo flertalet av vårt svenska folk alltjämt i ett rum och kök. Den förbättrade ekonomin har framförallt främjat ett utbrytande av den enskildes bostad ur hyreskasernen och dess omdanande till ett i möjligaste mån fritt liggande eget hem.

Tidens nya problem ha framförallt varit industriens. Dem ha ingenjörerna löst tekniskt, ekonomiskt och ibland — av en händelse kanske — estetiskt väl. Föga ha arkitekterna tidigare verkat på detta område.

En skånsk handelsbod ritad av Kooperativas funkisbitna arkitektkontor.

När de någon sällsynt gång grepo in blev det renässansgavlar på de stora tegelhusen. Detta var ej ärlighet inför uppgiften. Alltför länge ha dessa vår tids monumentaluppgifter inom byggandet saknat den estetiska behandling, som ansvar och ekonomi bort förplikta till. Samfundet för hembygdsvård satte därför in sin kraft även på denna punkt. Dess utställning »Vackra verk» å Konstakademien hösten 1924¹⁾ visade, hur man kan förläna en hel del svenska industriella anläggningar en god estetisk form, ny, rationell — kanske funktionalistisk — och äntligen ekonomisk. Åter ärlighet inför uppgiften! Sedan dess har man nog kunnat konstatera en ökad samverkan på detta område mellan ingenjören- konstruktören och arkitekten. Man måste beklaga, att vi på detta område ännu långt ifrån nått fram till ett allmänt, nödvändigt, ömsesidigt förtroende och samarbete. Alltför många äro »sig selv nok.» När bli arkitekterna på detta område i tillräcklig utsträckning verkligt funk-

¹⁾ SIGURD WESTHOLM: »Samfundets för hembygdsvård utställning av industriella och tekniska anläggningar i Stockholm hösten 1924.» Tidskrift för hembygdsvård 1924, sid. 133 samt JOHN ÅKERLUND: »Vackra Verk,» Byggmästaren 1924, sid. 237.

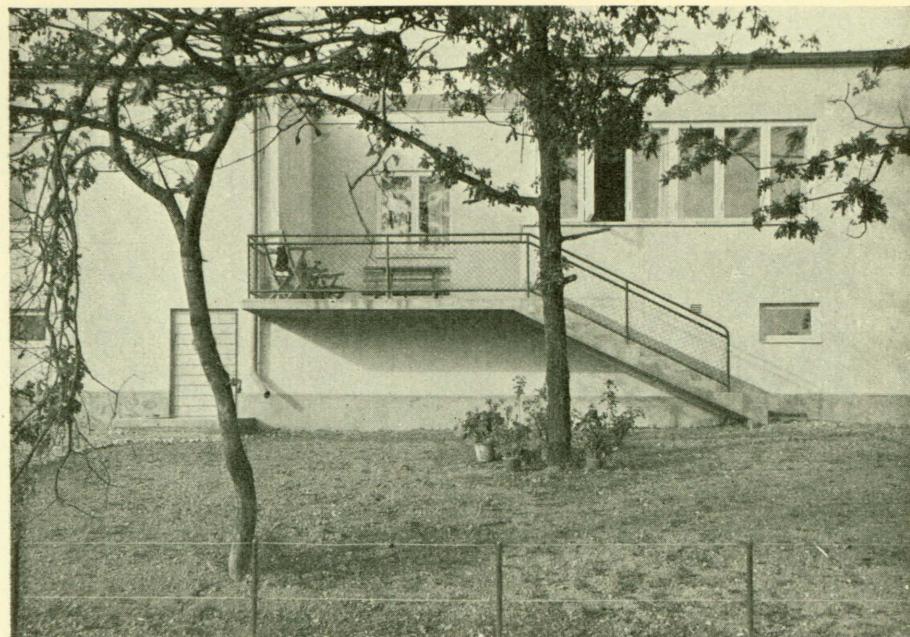
Kooperativas arkitektkontor gör ju funkis. En lanthandel i Jämtland har därför gjorts såhär.

tionalistiska, och när inse ingenjörerna allmänt, att deras stora fabriker äro million- och monumentalbyggen, som kuna bli vida större skönhetsskapelser än de nu äro?

Just i dessa uppgifter framskymtar, att arkitekten förut ofta varit alltför traditionsbunden, under det att industrimannen varit för enbart funktionalistisk.

Det är förlåtligt om man inför nya uppgifter ej med ens finner den bästa praktiska och estetiska lösningen. Man söker alltid förebilder bland det, som förut finnes, men man bindes lätt av dessa i olämpligt traditionella former, då det gäller att tillfredsställa nya behov. Det är storbyggena för industri och i storstaden, som givit anledning till att en för vår tid ny stil skapats. De väldiga måtten, det ökade kravet på solljus och luft, det nya materialet har på detta område tvingat fram nya former. Det har varit nödvändigt med frigörelse för att komma till rationalitet — funktionalism.

Så har det nog också varit med detaljen, t. ex. den enskilda lägenheten i det stora bostadsblocket. Ja, en viss traditionsbundenhet har

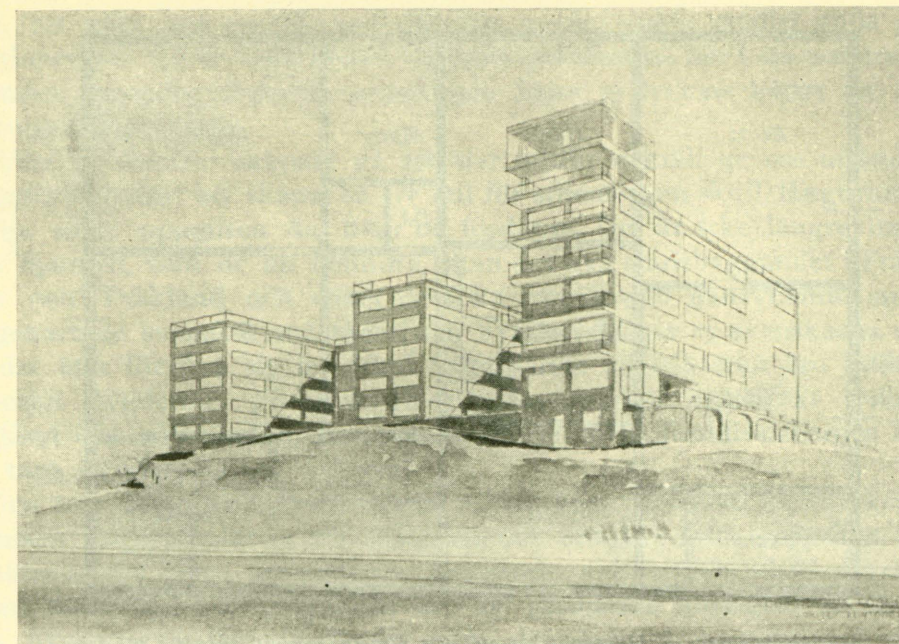

En lamell i ett »funkis»-radhus, rationellt solfångande i plan, goda proportioner men utan dekorativa detaljer och färg, vilket grönskan onödiggör.

länge försvårat en bekvämare och hygieniskt bättre anordning även av den enskilda bostaden. »Funktionalismen» i sin teoretiska form, syftande mot verklig ändamålsenlighet, måste nog hälsas som en befrielse, ett länge efterlängt framsteg för en rätt hembygdsvård.

Hur tillämpas då dessa goda läror i funktionalismens dagliga liv? Mest glädjande är det sätt, på vilket den påverkat stadsplanerandet. Sedan många år har alltmera våningsplanernas vändande mot sol och luft påverkat detta planerande, men funktionalismen drar ut konsekvenserna och spränger det slutna kvarteret med sina trista bakgårdar och radar upp blocken, så att sol och luft få spela runt husets fyra väggar, som alla bli framsidor — annat gott att förtiga. Huset behandlas sakligt och skall, som arkitekt Malmsten i sin uppsats¹⁾ säger, skapas inifrån och utåt. Planläggningen skall göras ändamålsenlig både ur arbets- och hygienisk synpunkt. Allt detta samt stommen — konstruktionen — skall synas i och ge fasaden dess prägel, och denna får ej skylas

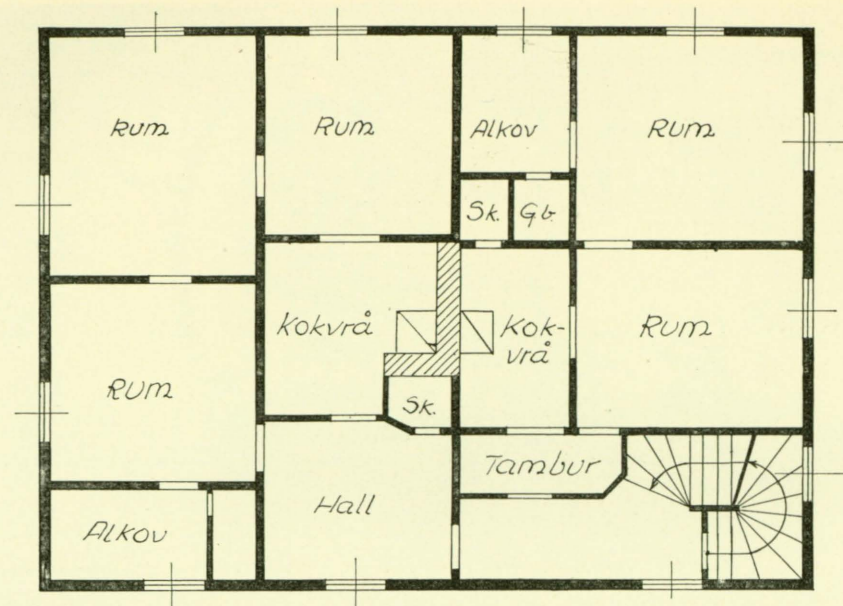
¹⁾ CARL MALMSTEN: »Bostadsproblem på Stockholmsutställningen». Tidskrift för hembygdsvård 1930, sid. 67.

Glödlampsfabrik kräver sin speciella form och konstruktion, som ej längre gör ny men s. k. »funktionalistisk» arkitektur.

av onödig dekorativ konst. Vad är detta annat än det hembygdsvården alltid predikat? Funktionalisten går dock nu ett steg längre, i det han ofta ej ens synes vilja förläna fasaden estetisk ans, vare sig i form eller än mindre i färg. Och *färg*, som vi äntligen höllo på att få in i vårt grå byggande!

Men hur har det blivit med ärligheten? I de höga flervåningshusen, burna av stående pelare, dragas dessa innanför fasaden eller »målas bort» för att ej klippa av den horisontala fönsterlinjen, som löper från knut till knut. Fasaden karaktäriseras av horisontaler, medan stommens karaktär är vertikaler, och fönstret, som från rummet sett går längs ytterväggen från hörn till hörn, behövs det verkligen så stort? Nej. Redan klagat man över att den starka ljusfloden i rummet bländar, så att draperier eller skjutluckor på kullager måste sättas in på fönstrens insida för att minska den överdrivna ljusytan. Men då heter det förstås, att denna anordning tillkommit, för att varje hyresgäst på så sätt skall kunna placera fönstren i de olika rummen på det i överensstämmelse med hans önskemål mest »funktionalistiska» sättet. Detta är ej ärlighet,

Storstadsplanen i Hyresgästhusen har smittat av sig så att i ett friliggande hus å landet göres denna plan med kök innanför rummen, belysta blott genom glastrutor i dörrarna! Även det yttre blir då gärna lika »funkis».

det är konstgrepp för att få fram en viss fasadverkan. Det är horisontalbetoningen, som skall fram till varje pris liksom i den avhånade »ladugårdslandsrenässansen» och som lika litet nu som då är uttryck för tidens krav. Vi behöva ej de överdrivet stora fönsterytorna annat än i vissa arbetslokaler, men även där ställer man sig frågande ibland. När t. ex. väggarna i ett gjuteri göras av glas, som efter 10 år släpper igenom föga ljus, därför att de aldrig rengöras, då är tvivlet framme om behövligheten av dessa unika konstruktioner. I bostaden behöva vi säkert ej de överdrivna fönsterytorna, som funktionalismen välsignar oss med, ej den arkitektens torftighet, som jakten efter uttrycksformer för nuets oro och livets rytm skapat. Att göra den primitivaste byggnadskroppen, att sätta in dörrar och fönster precis hur som helst, det ha alla våra primitiva byggmästare så länge kunnat, att det ej behöver framföras som något den nya arkitektens under. Men var säker på att det kommer att anammas med glädje av de valhänta. Sommarens egna hemsstad på Stockholmsutställningen kommer säkert att ge oss mångt härligt »Hagalund» ute i landet, men att förläna en byggnadskropp god

ans, att göra den vacker med tillhjälp av det enkla medlet goda proportioner har alltid varit svårt, och funktionalismen har i sin nuvarande svenska uppenbarelseform sannerligen ännu ej lyckats bättre än våra allmogebyggmästare.

Hålla ej »funkis» skapare på att åter alltför osmält ge oss utländska byggnadsformer, att skapa en ny stil för stilens egen skull, långt mindre ärliga inför uppgiften än dem de fördöma. Det är icke längre Italien och Spanien, som de nu beundra, utan det nya stadsbyggandet i Frankrike och Tyskland och vilket de söka osmält och hänsynsfullt sprida i egenartade svenska småstäder och bygder. Måste ej svenskarna ute i landet åter förvåna sig över hur främmande arkitekterna äro inför de svenska bygdernas problem. Hembygdsvårdarnas arbete är tydligen alltför lika nödvändigt, när sådana oarter inom funktionalismen hota att taga överhanden.

Den nya arkitektens idé måste nödvändigt vara den logiska konsekvensen av den strävan till saklighet och ärlighet inför uppgiften, som behärskat de sista årtiondenas byggande och hembygdsvårdsarbete. Inom funktionalismen rymmes en ny glädjande möjlighet att få vår tids bygghus lika förnämlig som den äldre vi beundra och detta tack vare en fri, rationell syn på problemen. Det vore beklagligt om denna möjlighet skulle försummas och blott stagnera i ett mod, främmande för allt verkligt gott byggande. Hembygdsvården bör göra vad den förmår för att hindra en sådan utveckling. Den har en stor uppgift i att klargöra hur riktig och viktig landsortens syn på byggandet är, då den ej vill anamma funktionalismens oarter utan blott dess verkliga idé, som sammanfaller med hembygdsvårdens.

SKYDD MOT EXPORT AV ÄLDRE KULTURFÖREMÅL

FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRDS DAG I STOCKHOLM 1930

Av Professor AæL L. Romdahl, Göteborg

»Alles bewegt sich jetzt auf Erden einmal, es scheint sich alles zu trennen. — Und es löst der Besitz sich los vom alten Besitzer».

DENNA Goethes karaktäristik av världssituationen vid den tidpunkt då han skrev sin Herman und Dorothea har sin fulla giltighet för vår egen tid. Ingenting kan längre betraktas såsom fastvuxet vid sin ursprungs- eller hemort. De moderna samfärdsmedlen upphäva avstånden och göra de avlägsnaste platser bekvämt tillgängliga och utsatta. Nutidsmänniskans känsla av individuell frihet, av rätt att söka sin egen fördel, och hennes försvagade respekt för traditionens och släktarvets förpliktelser vålla att hon utan betänkande förvandlar till klingande mynt dyrbarheter som ärvts genom generationer och varit avsedda att följa en ätt genom tiderna. Därtill kommer en påfrestning av ekonomisk art vartill ingen föregående tid kunnat uppvisa en motsvarighet. Amerika synes omåttligt när det gäller att draga till sig det värdefullaste beståndet av kulturföremål ur den gamla världen. Och dollarns makt gör sig gällande utan möjlighet till motstånd. En tillfällig kris är blott ägnad att belysa vad Amerika betyder för konst och antikvitetsmarknaden. Men alla räkna med återhämtningen och inrätta sig för den nya köpiver, som snart nog kan förväntas komma. Man kan befara att allt vad Europa äger av konstnärligt och historiskt värdefulla föremål, som befinner sig i enskild ägo eller eljest i sådan ägo att det ej kan anses såsom absolut oförytterligt, går över det stora vattnet inom en eller annan mansålder. Tillgången på föremål minskas, efterfrågan blir allt större och den internationella konsthandeln söker sig, allt efter som det blir nödvändigt, nya objekt att handla med och nya områden att hämta ifrån. Vi kunna vara förvissade om att när det icke längre kan uppdrivas franskt och engelskt

1700-talsmåleri, turen skall komma till det bästa svenska 1700-talsmåleriet, att när det blir svårt att få tag i goda franska Louis XVI möbler, Hauptsächlich och andra svenska ebenisters verk skola visa sig begärliga; — och för att svenskt silver skall sättas in i den internationella marknaden behöva vi icke avvakta framtiden — den situationen har redan inträtt. De flesta europeiska stater har redan ansett det nödvändigt att taga ställning till spørgsmålet, huruvida staten passivt bör åse hurusom landet berövas oersättliga kulturvärden som på det intimaste sammanhånga med dess historia och nationella liv och som äro en källa till skönhetsnjutning och till folkets kännedom om sitt eget förflutna och dess eget väsen. Om de olika sätt på vilket de gjort det, erhålles ingående besked i kulturskyddssakkunniges betänkande, avgivet 30 jan. 1930, där det förekommer en detaljerad redogörelse för den dithörande internationella lagstiftningen. Det framgår av denna redogörelse att av de länder som äro utsatta för icke önskvärd export av äldre konst- och kulturföremål egentligen endast England ansett sig böra helt avstå från prohibitiva åtgärder mot denna utförsel. Icke ens England har dock underlåtit att söka utvägar för att om möjligt åt nationen trygga det värdefullaste av det gamla beståndet. Tiden medger icke att ingå på de olika lösningar man funnit på i de olika länderna. Vi ha här att sysselsätta oss med våra egna frågor. Att vi här i Sverige nu stå inför samma problem som de andra europeiska nationerna långt tidigare sett sig nödsakade att ägna allvarlig uppmärksamhet torde vara uppenbart för envar. Visserligen har under hela 1800-talet en väsentlig del av vårt allra värdefullaste konstbestånd sipprat ut ur landet, visserligen visar det sig om vi jämföra Olof Granbergs på 1880-talet utgivna bok Collections priveés med hans nära ett halvt sekel senare utgivna Trésors d'Art att många av de tavlor den förra boken upptager försvunnit ur landet — delvis kanske emedan «Collections priveés» fäst den internationella konsthandels uppmärksamhet på det som fanns hos oss. Men på sistone ha vi särskilt starkt känt sugningen av våra konstskatter till utlandet. Och vi ha bevittnat huru som fideikommissbestämmelser icke kunnat hålla konstskatter kvar i landet som man trodde i tryggt förvar. Med all sannolikhet ha vi att emotse fideikommissinstitutionens snara avskaffande — en åtgärd som kommer att medföra ödesdigra konsekvenser ur hembygdsvårdens synpunkt. Då fideikommissbanden fallit bort kommer helt visst mycket av det som de sammanhållit att skingras, och konsthandeln kommer med begärlighet att kasta sig över de skatter som på detta sätt kommit loss.

Men icke blott adelsslottens dyrgripar, även allmogehemmens anspråks-

lösare arvegods har lockat den utländska spekulationen. Vi ha i friskt och livligt minne de amerikanska raider som ledde till 1927 års i den dåvarande situationen ytterst välbetänkta förordning om exportförbud för möbler och diverse andra grupper av äldre kulturföremål.

Dessa omständigheter föranledde handelsministern att sommaren 1928 tillkalla tre kulturskyddssakkunnige för att biträda vid utredningen av hithörande frågor — de voro dåv. led. av första kammaren red. Edward Alkman, dåv. led. av andra kammaren kapten Erik Bernström samt professor Axel L. Romdahl. Närmaste anledningen till att de sakkunnige tillkallades var en skrivelse av 1928 års riksdag, i sin tur föranledd av en motion vid samma riksdag av herr Alkman, vilken motion gick ut på kontroll över exporten av kulturföremål av särskilt högt värde genom registrering. Sakkunniges uppdrag blev enligt instruktionen dubbelt, dels att utreda frågan om den i herr Alkmans motion föreslagna registreringen, dels att undersöka möjligheterna till en utsträckning av det nu provisoriskt gällande exportförbudet, »självkänt under iakttagande att den allmänna samfärdselns och den lojala handelns krav därvid icke fingo åsidosättas.» I direktiven ingingo en anmodan att studera den utländska lagstiftningen och en bestämd önskan att man borde undvika en allt för vidlyftig organisatorisk apparat och höga kostnader.

Den första åtgärd de sakkunniga vidtogo var att igångsätta en undersökning om det gällande provisoriska förbudets verkningar. Rundfrågor utsändes till museer och hembygdsföreningar i hela landet och till tullmyndigheterna genom medverkande av generaltullstyrelsen. Denna undersökning gav vid handen att frågan om kulturskydd ej kunde lösas genom ett över hela linjen för alla skyddsbehövande föremål gällande förbud

De sakkunnige måste uppdelas sin uppgift i två delar, för korthetens skull betecknande *kvalitetsskydd* och *massskydd*. Med kvalitetsskydd avsågs skydd för de jämförelsevis fåtaliga äldre kulturföremål av större sällsynthet eller dyrbarhet, med massskydd skydd för det stora beståndet av materiellt anspråkslösare föremål uti bygderna.

Ett omsorgsfullt studium av problemet kvalitetsskydd med beaktande av den utländska lagstiftningen å området gav icke anledning att frångå de synpunkter som angivits i den Alkmanska motionen och det positiva *förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål* som sakkunnige framlagt är väsentligen byggt efter de i motionen uppdragna huvudlinjerna. Huvudolikheten består i att lagen begränsar sin uppgift till endast en kategori av föremål, nämligen sådana vilkas bevarande åt riket måste anses vara av *synnerlig* vikt, och att man avstått från

att indela de föremål som tänkas upptagna på ett register i olika klasser. Jag skall här icke ge mig in på ett referat av den föreslagna lagen vars innehåll jag får förutsätta bekant. Det synes mig lämpligare att söka bemöta några av de principiella invändningar som gjorts och kunna göras mot lagförslaget.

Från vissa håll frågas det varför man icke söker genomföra ett förbud mot export av åtminstone de allra dyrbaraste och märkligaste tingen. Frågan är lätt att besvara: emedan opinionen i vårt land icke skulle kunna vinnas för ett så radikalt ingrepp i den enskildes rätt att förfoga över sin egendom, och emedan ingen regering skulle tänkas vilja framlägga ett sådant förslag och ingen riksdag godkänna det och besluta en lag av sådant innehåll. Erfarenheten från utlandet visar f. ö. att nyttan av dylika drakoniska lagar är illusorisk — just i de fall då man helst ville se dem tillämpade måste man av billighetsskäl medge dispens. Man har vållat förtret och haft förtret utan något gagn. Från andra håll frågar man med vad rätt staten gör intrång på den enskildes fria disposition av sin egendom. Vad har staten för befogenhet att kontrollera vad jag har för gamla saker och att jag icke säljer dem till utlandet utan vidare och i all stillhet. Rättsgrunden till att staten tar befattning med dessa saker i enskild ägo ligger däri att desamma så länge funnits inom landet att de ingått i det gemensamma nationella kulturarvet, att de åtnjutit statens skydd och gått fria från skatt — om lagförslaget antages och när det trätt i funktion blir detta fallet beträffande ej blott förmögenhetsskatt utan också arvsskatt. Den nu levande generationen har icke iklätt sig några offer för att från utlandet förvärva dessa föremål, icke placerat penningar i dem eller spekulerat i dem. Lagen avser ju endast föremål som befunnits i landet sextio år eller därutöver och det kan därför ej vara tal om att den skulle verka hejdande på konstimporten till landet. Det är egendomligt att tänka sig en konstvän, som låter bli att köpa en tavla därför att hans son sextio år efteråt ej skall kunna sälja den till utlandet. Att staten tar upp en exportavgift innebär endast att staten kompenserar sig för förmåner som den beviljat under förutsättning att föremålet skulle stanna inom landet. Exportavgiftens storlek hör icke med till lagförslagets kärnprincip som är *kontrollen* över utförseln. I många, ja de flesta fall torde kontrollen kunna trygga föremålet åt landet. De fall äro rätt få, då man icke med god vilja skulle ha förmåga att rädda en registrerad sak som ägaren anmält sig ha utländsk köpare till. F. n. är det ofta så att dylika försäljningar ske i stillhet och skymundan. De svenska spekulanterna få kanske reda på att saken varit till salu först

då det är så dags att göra något. Jag har ett mycket nära liggande exempel. Från ett adelsgoods hade försålts ett porträtt av en berömd fransk mästare, föreställande en märklig svensk dam från den karolinska tiden, till en svensk konsthandlare. Denna hade för avsikt att sälja porträttet till Frankrike, men då han hade förbindelser med mig vände han sig till mig med förfrågan om vi ville köpa porträttet för 10,000 kr. Jag fick en vän till Göteborgs Konstmuseum att inköpa tavlan för dess räkning. Om jag nu befunnit mig på en resa i utlandet vid just denna tidpunkt är det mycket sannolikt att konsthandlaren satt i verket sin avsikt att sälja detta intressanta och vackra porträtt till Frankrike. Om en registrering sådan de av sakkunnige föreslagna hade funnits skulle denna risk ha varit utesluten. Säkerligen kan det ofta hända att efterkommande medlemmar av en gammal släkt skola vara tacksamma för att dess klenoder ej på grund av en släktmedlems tillfälliga prekära situation ej blott skingras utan ohjälpligt försvinna i den utländska marknaden och ej kunna anträffas hur man söker den. Ett annat exempel. En gång talade jag med en erfaren svensk museiman om ett salubjudet föremål av stort svenskt historiskt intresse men av säkerligen måttligt värde på den internationella marknaden på grund av sitt dåliga skick. Säljarne antogos begära mycket för saken. Min interlokutör yttrar: »förmodligen begära de en halv million av oss och sälja den sedan i utlandet för några tusen, sådant har hänt». Hur det i verkligheten gick hör inte hit. I förra fallet var säljaren för diskret att bjuda ut sin tavla till svenska museer och det kunde därför ha hänt att den i onödan gått till utlandet. I det senare antydda fallet skulle väl säljaren ha varit generad för att erkänna det överdrivna i sina anspråk och därför föredragit att ej ånyo söka svensk köpare till det så oerhört mycket lägre priset. Man kan förstå att det ibland kan vara förtretligt att ej få handskas hur som helst med sina gamla saker. Men man måste väl å andra sidan erkänna att det är rimligt att det allmänna tar sig an dessa föremål, som äga ett så stort värde för nationen att de böra få schakras bort i löndom. Sakkunnige ha framhållit att det ligger ett stort nationalekonomiskt liksom naturligtvis ett privatekonomiskt intresse i att de gamla dyrbara sakerna, om de nu skola säljas till utlandet, icke säljas till underpris. Registreringen kan med skäl anses medverka till att de främmande konsthandlarne ge *hederliga bud*. Göra de icke det, riskera de att icke få de saker de så gärna falka efter.

Naturligtvis äro de främmande handlarne de som med minsta förnöjelse se den föreslagna lagen. Kontrollen är otrevlig, uppskovet försvårar deras

affärer och exportavgiften betungar dem. Det skall ej förnekas. Men vi se ingen anledning att inrätta vår lagstiftning så att de utländska spekulanterna på vårt gamla arvegods bli nöjda. Talet om repressalier har ingen mening. De utländska staterna söka redan efter bästa förmåga skydda sig mot icke önskvärd export, och de utländska konsthandlarne söka att sälja till oss allt vad de kunna. I intetdera kommer vår lag att göra en ändring. De föremål som registreringen skulle skydda äro dels av främmande ursprung men av ålder införlivande med det svenska kulturbeståndet och därigenom betydelsefulla för vår kulturhistoria. De äro relativt få, men desto viktigare är det att man bevarar dem. Dels äro de av svenskt ursprung. Ännu äro dessa kanske ej lika hotade som de förra, men snart nog kommer den dag då sugningen börjar att märkas även för deras del. Då är det bra att ha vår lag för att kunna sätta en damm mot exporten. Och just ifråga om dessa saker kommer lagen att bli effektiv av den anledning att svenska föremål väl alltid komma att stå högt i pris här hemma, i det längsta väl högre än de komma att göra på den utländska marknaden. Och sällan komma de att betinga så fantastiska belopp att icke våra enskilda rika samlare, om också ej våra alltid fattiga museer skola mäktat att lösa dem.

Kvalitetsskyddet är en jämförelsevis lätt sak att ordna, om man verkligen vill. Massskyddet är ett mera komplicerat problem. Förbudsvägen har visat sig för tillfället verksam i en viss given situation och ifråga om ett par grupper av föremål. Men redan den begränsning förbudet erhöi i den gällande förordningen visar hän på att myndigheterna från början insett omöjligheten av att göra ett förbud mot export av äldre kulturföremål verkligt effektivt. Förbudet gäller som vi veta endast möbler och en del andra skrymmande föremål. Däremot icke sådana föremålsgrupper som silver, tenn, keramik, textilier. Visserligen kan man säga; »det är ju bra att åtminstone ha möbler o. d. skyddade». Och att man ej kan skydda silver, keramik och textilier är ju intet skäl att icke begagna de möjligheter man kan ha att skydda de stora och skrymmande sakerna. Men sakkunnige anse det vara utrönt att ej ens dessa kunna anses vara säkert skyddade genom det gällande förbudet. Även om man till besvär för den lojala handeln fick igenom en effektivare tullkontroll, skulle nog de som verkligen ville kunna göra förbudet mot export av gamla möbler illusoriskt. För övrigt ha vi grundad anledning tro att det hot som våra allmogemöbler voro utsatta för omedelbart före förbudets ikraftträdande år 1927 icke längre är tillfinnandes. Den amerikanska spekulationen i nordiska träsaker såsom »colonial furniture» har visat sig förfelad.

Den fråga sakkunnige skulle besvara gällde utvidgande av förbudet till att gälla flera grupper av föremål eller rent av till ett generellt förbud. Vi ha besvarat den så att vi icke finna ett utvidgande tillrådligt. Om man skall behålla det provisoriska förbudet såsom sådant under någon tid framåt blir en lämplighetsfråga. Dess ur praktisk synpunkt gjorda begränsning som icke ur logisk och rättslig synpunkt är lika motiverad, gör förbudet föga lämpat att förvandlas till förblivande lag. Det är en kristidsförordning som otvivelaktigt gjort sin nytta, kanske ej minst rent moraliskt och uppfostrande. Somliga anser att det ännu gör nytta. Men annat än en provisorisk åtgärd är det icke och kan det ej gärna bliva.

Men vi ha icke velat förbise vikten av ett skydd för det stora föremålsbeståndet, även om vi ej ansett oss kunna föreslå att detta skydd skall beredas genom utvidgning av det gällande exportförbudet. Vi ha uppmärksammat hurusom de gamla kulturmiljöerna i vår tid äro utsatta för att sprängas sönder. Vi påvisa den möjlighet som yppat sig för deras räddning genom stiftelser analoga med fröken Emilie Pipers stiftelse på Lövestad slott i Östergötland. Vi ha framhållit statens plikt att underlätta dylika anordningar genom skattebefrielser. Sakkunnige ha funnit önskvärt att det sörjdes för att det som kommit till museerna även med säkerhet kan förväntas bliva kvar inom dem och sålunda för alltid bliva undandragna risken att exporteras. Med detta mål för ögonen ha vi föreslagit en normalstadga för kulturhistoriska museer. Sakkunnige ha undersökt vilka föremålsgrupper som genom nuvarande lagstiftning äro fredade mot avyttring. Till dessa vilja de ytterligare lägga föremål i offentlig ägo, även annan än kyrkornas. Det bör kunna ske utan kostnad eller annan svårighet genom åläggande för vederbörande myndigheter att inlämna förteckningar över de äldre kulturföremål de ha i sin ägo eller vård och genom förständigande att icke utan tillstånd försälja dem. Att dylika bestämmelser äro påkallade framgår av händelser som inträffa allt emellan. Senast förra året var det ett ämbetsverk, som ville göra sig av med de gamla 1700-talsstolarna i sin sessionssal och ersätta dem med moderna bekväma fåtöljer. Denna fråga liksom skyddet för byggnader och byggnadsdelar faller emellertid snarare under rubriken kulturminnesvård än under rubriken kulturskydd i den mening detta ord här tagits. Vi ha anledning förvänta att dessa och andra med dem sammanhängande spørsmål bli upptagna till behandling av den kommitté för kulturminnesvården, som på riksantikvariens initiativ torde komma till stånd. Vi måste till sist betona att skyddet för det stora ur alla synpunkter så betydelsefulla beståndet

av gamla kulturföremål i våra bygder först och sist blir en kulturvårdsfråga. De fäderneärvda kulturminnenas värn måste skapas genom att folket i gemen älskar och ärar, vårdar och bevarar dem och icke ger dem till pris åt vinningslystnaden. Hembygdsvården är det starkaste värdet för vår fäderneärvda folkliga kultur.

L I T T E R A T U R

Linnar Linnarsson: Sägner och folklivsbilder från det forna Edsveden i Västergötland. Svenska Allmogeförlagen, Hvetlanda.

Det gamla Edsveden sträckte sig en gång i tiden över ett flertal socknar i norra delen av Kullings och Gäsene härader och södra delen av Laska härad i Västergötland. Området är dock alltför stort för att en forskare skulle kunna undvara närmare ortsuppgifter än bara Edsveden. Det framgår dock av förordet, att förf. hämtat en stor del av sitt material från Hudene socken, och detta är ju till någon ledning. Bättre hade det dock varit, om sockennamnet angetts för varje tradition.

Sägnerna handla om naturväsen, om människor med övernaturlig förmåga, om fornminnen m. m. De uppta huvudparten av boken. Det bästa i denna publikation är nog ändå folklivsskildringarna, som innehålla en hel del fina iakttagelser och ge levande bilder ur allmogelivet. Herr Linnarsson är också förtrogen med bygden sedan sin barndom. Av förordet framgår, att förf. ursprungligen ämnat bilda ett litet hembygdsarkiv av sina uppteckningar och knyta detta till den nybildade hembygdsföreningen i Hudene. Man kunde bara önska, att många andra hembygdsföreningar i vårt land hade lika livligt intresse och lika stor förståelse för våra folkminnen som förf. till denna bok.

Den språkliga formen är ibland mycket god, men på åtskilliga ställen har förf. en blandning av riksspråk och folkmål som

inte är lycklig. Härtill kommer, att förlaget slarvat betydligt med korrekturläsningen, vilket föranlett talrika ganska störande och vanprydande tryckfel. På sid. 9 har en hel rad utfallit. Det är synd, ty enligt min mening är denna bok en av förlagets bästa publikationer.

JOHAN GÖTLIND.

Assar Blomberg: Broddetorps pastorat. Bergers Bokhandel, Skara.

Broddetorps pastorat är den senaste av Assar Blombergs många pastoratsbeskrivningar. I mitt tycke är detta arbete också den bästa. Förf. lämnade ofta i sina tidigare arbeten läsaren i okunnighet om vad han byggde ett påstående på eller vilken källa, han öst ur. Man hade ibland svårt att urskilja, vad som var förf. egna iakttagelser och vad han hämtat ur äldre litteratur. På grund härav kunde man ofta ej kontrollera uppgifterna eller värdesätta dem efter deras olika halt. I detta arbete däremot kan man i regel följa förf. till hans olika källor.

Broddetorps pastorat omfattar socknarna Broddetorp, Hornborga, Sätuna och Bolum, idel små västgötaskocknar i utkanten av Falbygden vid Hornborgasjöns strand. Bygden, vars natur och kultur här får sin beskrivning, är intressant även för främlingen dels för sin säregna naturs skull, dels för dess historiska minnen. Här ligger den berömda Hornborgasjön och på dess strand det märkliga gravfältet och den forna tings-

platsen Eckornavallen. Här ligger vidare den gård, där den bekante folkviseforskaren och den forntidsälskande författaren till Svenska Folkets Sagohävd A. A. Afzelius föddes. Det var på Fjällåkra gård i Broddetorp, där nu en minnessten står och där femte nordiska folklivs- och folkminnesforskarmötet i somras nedlade en krans. Till gården är knutet ännu ett betydande namn. Den ägdes nämligen en gång av biskop Brynulf i Skara. I bygden lever ännu minnet av den mäktige och myndige Per Tham på Dagsnäs på andra sidan Hornborgasjön. Man vet även berätta om danskarnas krigståg. De lämnade också minnesbetar efter sig. En gång lade de på sin marsch mot Skara så gott som hela bygden i aska.

För den, som bygger och bor i Broddetorps pastorat, bör denna bok bli en kär läsning, och även vi andra kunna ha glädje av att göra bekantskap med den.

JOH. GÖTLIND.

Från gamla prästhem i Värmland och på Dal. Gleerupska Universitetsbokhandeln Lund.

Ett viktigt bidrag till hembygdslitteraturen lämnar den serie Minnen från gamla svenska prästhem, vars sjätte del, innehållande skildringar »Från gamla prästhem i Värmland och på Dal», nyligen utgivits av Gleerupska universitetsbokhandeln i Lund. För personhistorien — liksom för kyrkohistorien — finnes här mången uppgift av värde att hämta, många intima drag, som kunna ge liv åt teckningen av en framstående prästmans bild, ha här räddats från glömskan. Det är dock inte främst som supplement till herdaminnen dessa volymer förtjäna beaktande. De ge också sammantaga en kulturbild ur ett helt stånds liv från en i många avseenden ingripande och betydelsefull period därav. Ur denna synpunkt kunde det kanske varit önskligt, att några fler sidor ägnats åt de ringa och o-

bemärkta. Nu ha, helt naturligt för övrigt, särskilt de mera framstående prästhemmen blivit ihågkomna, men i fråga om dessa märkes en tydlig strävan till så stor mångsidighet i urvalet som möjligt, både beträffande den geografiska fördelningen i stiftet och med hänsyn till att representanter för olika religiösa riktningar bli företrädare.

I stort sett hänföra sig dessa minnen till senare hälften av 1800-talet, och för prästgårdarna på landet kan denna ännu karakteriseras som en självhushållens tid. Förhållandena ändras snabbt genom kommunikationsmedlens utveckling och genom den häri djupt ingripande åtgärden att avlyfta lönejordarnas förvaltning från prästerska pets omsorg. Redan nu äro några av de mera fylliga skildringarna ur prästhemmens husliga ekonomi kulturhistoriska dokument av rang.

I Värmlandsboken kan man också studera denna sida av prästgårdslivet, men inte alls så fylligt som i några föregående delar av serien och då framför allt den som ägnats de gamla skånska prästhemmen. Inom parentes, det skulle säkert vara givande att ur dessa volymer söka fram de för olika stift utmärkande särdragen, stiftstyperna så att säga. I Värmlandsskildringarna slår det genast läsaren, hur, jämte de frireligiösa rörelsernas betydelse, den litterära traditionen är levande och mäktig. Namnen Lagerlöf, Tegnér, Agardh, Fröding, Fryxell möta ofta på sidorna. Intresset för vitterhet och musik har varit starkt och utbrett i dessa hem. Bidragen till denna del stå också genomgående på en stilistiskt hög nivå.

Med de nu utkomna delarna har i huvudsak Götaland kartlagts. Det har för det mesta skett genom anhöriga eller annars närstående, och de tavlor som målats ha också hållits i övervägande ljusa färger. För den som vet, hur lätt källorna eljest ge kulturhistoriska skildringar av liknande art en mörk kolorit, är detta ytterligare en förtjänst.

BERT MÖLLER.

INSÄND LITTERATUR

Der Bauberater. Werkblatt des Bayerischen Landesvereins für Heimatschutz. Jahrg. I. Nr. I. Juli 1930. München.

FESTIN, ERIC: *Jämtlands läns museum* 6/9 1930. Vägledning. Östersund 1930.

FORSSLUND, KARL ERIK: *Med Dalälven från källorna till havet.* Del. III Söder Dalälven. Bok 2 *Svärdsjö.* Åhlén & Åkerlund Stockholm 1930.

Friluftsmuseet vid Vallby, Västerås. Ett bildhäfte med kortfattad vägledning för besökande. Västmanlands fornminnesförening. Västerås 1930.

Från gamla prästhem i Värmland och på

Dal. Minnen samlade och utgivna av TH. EKELOUND, Gleerup, Lund 1930.

HAHR, AUGUST: *Nordiska borgar.* Från medeltid och renässans. Föreningens Urds Skrifter V. J. A. Lindblad, Uppsala 1930.

HANSON, H. A. B.: *En gård på Söderslätt genom tvenne sekler.* Malmö 1930.

MOLIN, ADRIAN: *Landskapskynnen.* Norstedt, Stockholm 1930.

Schleswig-Holsteinischer Landesverein für Heimatschutz, Bericht. Altona-Elbe.

Skansenboken. Skansenföreningens publikation. Mit deutschem Text. With English text. Red.: GÖSTA BERG och SIGFRID SVENSSON. Nordiska Museet, Stockholm 1930.

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD

BYGGMÄSTARESKOLA PÅ HVILAN / ÅKARP

(VID MALMÖ)

STATSUNDERSTÖDD LÄROANSTALT UNDER
INSPEKTION AV K. SKOLÖVERSTYRELSEN

FEMTE LÄSÅRET 7 JANUARI—2 APRIL 1931

Byggnadslära med byggnadsritning.

Föreläsningar: Materiallära, konstruktionslära, statik, planlösning, yttre formgivning, inredningsarbeten, värme och ventilation, bostadshygien, kalkylation.

Praktiska övningar: Uppmätning, upprättande av förslag till byggnader, arbetsritningar, arbetsbeskrivningar, kostnadsberäkningar, avvägning och nivellering.

Svenska byggnadsskickets historia och hembygdsvård.

Matematik och fysik.

Svenska språket med affärsskrivning.

Bokföreläsning och yrkeslagstiftning.

Stipendier och studielån.

Närmare upplysningar genom skolans föreståndare FIL. LIC. FRITJOF HAZELIUS,
Hasselagård, Åkarp.

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor Helge Kjellin symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

BOSTADSBYGGGANDE OCH HEMBYGDSVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2: 25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

FOLKMINNES- INSAMLINGEN I HEM- BYGDSFÖRENINGARNA

Anvisningar för insamlingsledare

AV

Fil. lic. DAVID ARILL

INNEHÅLL:

- I. Planläggning och förberedelser. II. Pristävlingar. III. Lokalombud och stipendiater. IV. Utbildning av upptecknare. V. Uppteckningarnas katalogisering och förvaring. VI. Kostnadsberäkning. VII. Förhållande till de vetenskapliga centralarkiven för folkminnesforskning.

Pris kr. 2: 25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
Samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET, LUND 1930

AKTIEBOLAGET

SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

LUND

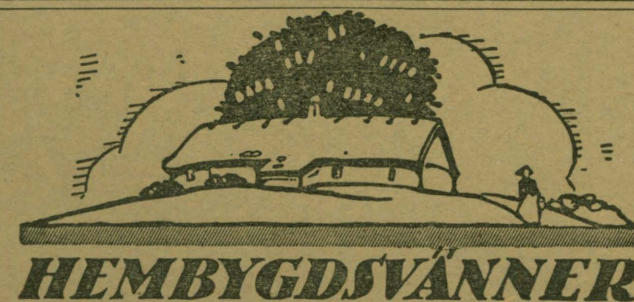
UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280
HARDELL

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING

UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ	HÄLSINGBORG	LUND
Gust. Ad. Torg 45.	Stortorget.	Clemenstorget.
Tel. 2616. 5388.	Tel. 72.	Tel. 3072.

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR,
KOSTYM- & KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR,
MÖBLER, SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR,
LERGODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

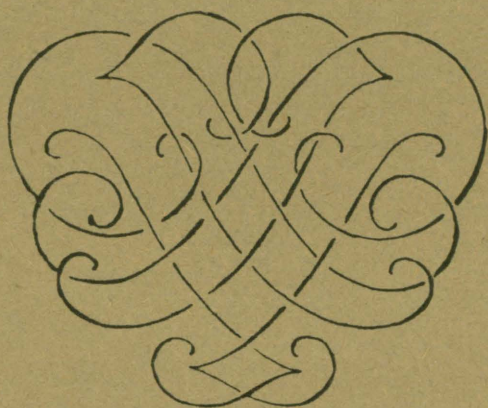
INNEHÅLL:

JOHN ÅKERLUND: Hembygdsvården och funktionalismen	119
AXEL L. ROMDAHL: Skydd mot export av äldre kulturföremål	128
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD	117
INSÄND LITTERATUR	136

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 i regel illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvärd

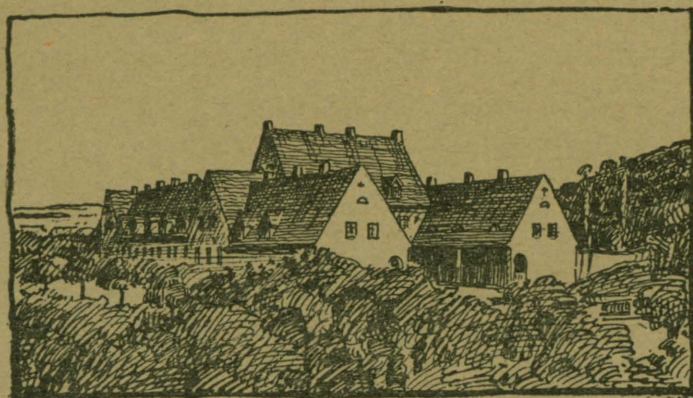
REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 11 SJÄTTE HÄFTET

1 9 3 0

K

Med detta nr medföljer 1 avl och 1 postgiroblankett

SKÅNEGÅRDEN

landets förnämaste hotell med storartade, vackra blomsteranläggningar och all nutida komfort. Engelska, franska och tyska talas. / Bad inom hotellet. / Rum från 6 å 7 kr. till högre pris. / Vivre i mitt emot belägna

STRANDHOTELLET

under samma regim, fröken A. Tersmedens. Vivre å Kr. 6: — pr dag. / Rum 4—7 kr. Musik dagligen av dir. Hylboms kapell.

Post- och telegramadress: SKÅNEGÅRDEN, BÅSTAD.

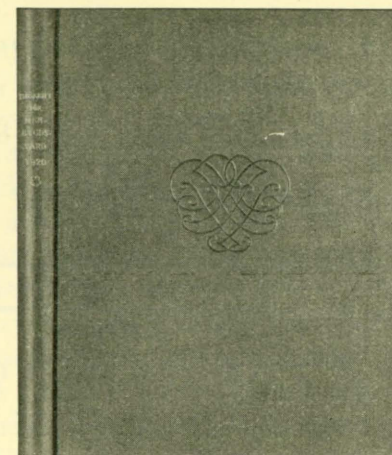
Säsong: 1 juni — 1 sept.

P Ä R M A R

till

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

i en enkel, smakfull utstyrsel och utförda av prima engelsk linneklot (s. k. »cambric») samt med äkta förgyllning.

Pris per styck Kr. 2: 50.

Pärmarna kunna erhållas i **blå** eller **grön** färg.

Insänd nedanstående beställningssedel till tidskriftens expedition, Grönegatan 14, Lund eller till Eder bokhandel!

Var god sänd mot postförskott, beloppet vidfogas, insänt per postanvisning
..... ex. pärmar till Tidskrift för hembygdsvård till årgångarna.....
..... i **blå**, **grön** färg. (Det som ej önskas överstrykes!)

Namn

Titel

Adress

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt
TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder	Kr. 25: -	värvritning + blåkopia	
3-4 " "	35: -	d:o	d:o
5-6 " "	40: -	d:o	d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

JÄMTLANDS NYA LÄNSMUSEUM

EN KORT PRESENTATION

Av Fil. D:r Arvid Enqvist, Östersund

Den 6 september 1930 utgör för den norrländska kulturminnesvården och kulturforskningen ett datum av historisk innebörd. Det nya läns museet i Östersund stod då färdigt att öppna sina portar för allmänheten och invigningen av dess nybyggnader med däri uppordnade samlingar skedde under högtidliga former i närvaro av ett stort antal representanter för kulturminnesvården inom olika delar av landet samt därjämte helt naturligt talrika av de ledande personerna inom hembygdsvården i länets olika delar. Som det första synliga resultatet av de mångåriga, systematiska strävanden, som de kulturhistoriska föreningarna inom området nedlagt på att skaffa en värdig fristad för de värdefulla och alltmer och mer ökande samlingarna, måste det nya museet av alla hälsas med odelad glädje. Självfallet innebär också för länet i sin helhet museets inflyttning i de nya lokalerna en kulturell tillgång av allra största betydelse, vars värde för det framtida arbetet inom hembygds- och kulturminnesvården ej torde nog kunna uppskattas.

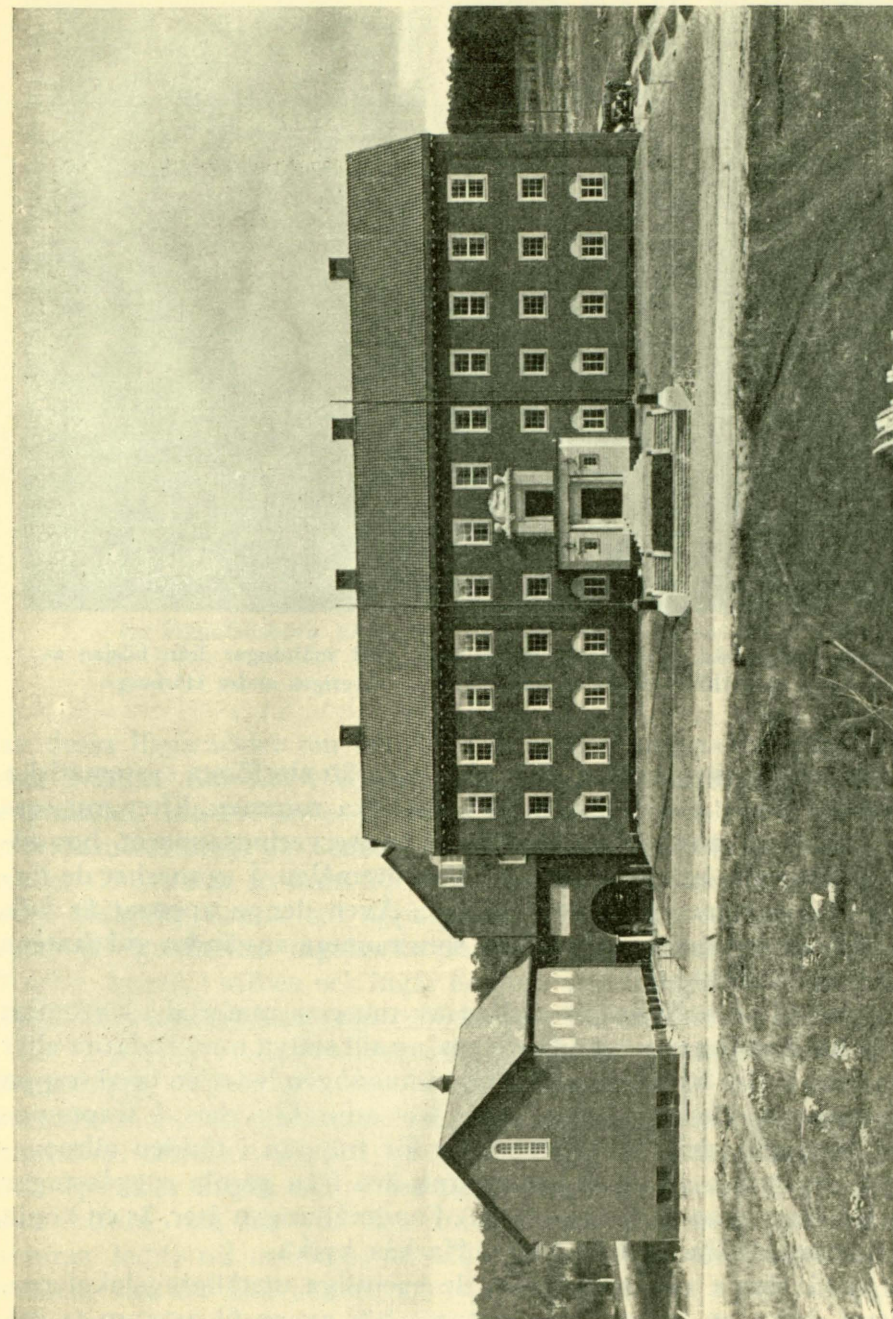
Men det nya museets tillblivelse har därjämte även en annan innebörd och en betydelse, som sträcker sig vida utöver det rent lokala. I viss mån torde man vara berättigad att här också i detta sammanhang tala om ett riksintresse. Jämtlands läns museum är nämligen det första, i varje fall det största provinsmuseum i landet, som till övervägande del uppförts med bidrag av statens lotterimedel och såsom sådant utgör det det första steget till förverkligandet av det storstilade program för tryggnad och lösande av den framtida kulturminnesvården i landet, som upplagts av den statliga fornminnesvårdande myndigheten, främst representerad av vår nuvarande riksantikvarie Sigurd Curman. Det torde heller icke vara helt utan orsak, att just Jämtlands län, detta till synes avlägset och tämligen isolerat liggande område i det inre av

Norrland, är det första, som fått förmånen av detta kraftiga understöd från det allmännas sida för lösande av de kulturvårdande uppgifterna. Jämtlands län har nämligen självt i detta fall tidigt visat den goda viljan att efter bästa förmåga ställa för sitt hus, tillvarataga och stödja dessa kulturintressen. Bl. a. är länet ännu som bekant det enda i landet, som sedan ett tiotal år tillbaka skaffat sig ett eget organ för bevakandet av och vården om områdets kulturminnen, en egen länsantikvarie.

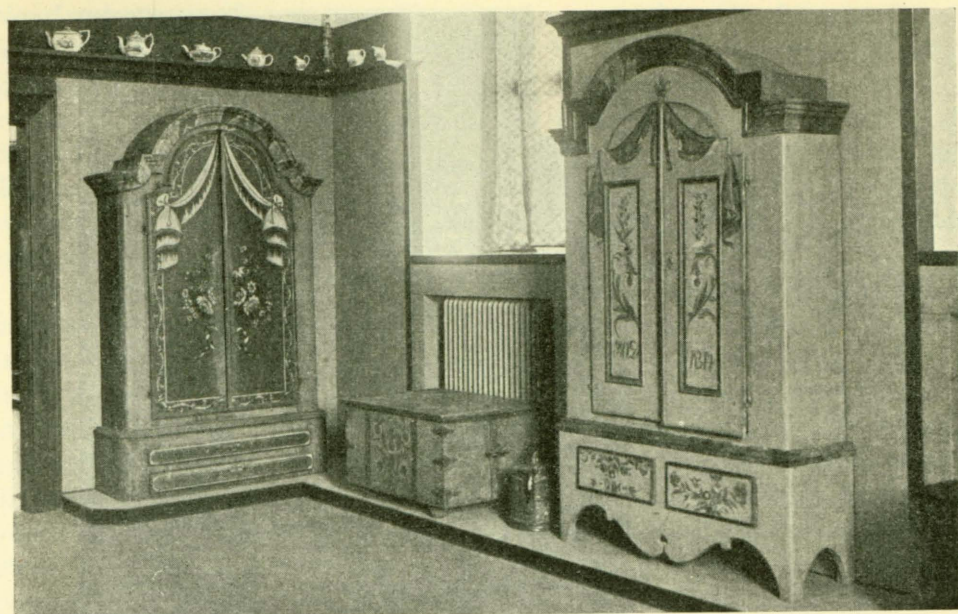
De nu, efter ritningar av arkitekt Fr. B. Wallberg, nyuppförda museibyggnaderna, vilka äro att betrakta som en första etapp i ett planerat större komplex, äro belägna i stadsdelen »Norr» i Östersund, intill och strax söder om den tidigare anlagda och väl bekanta fornbyn Jamtli¹⁾, med vilken anläggning de ock helt naturligt höra samman. Läns museets nu invigda byggnader utgöras främst av en monumental huvudbyggnad, till det yttre hållen i en varm, mörkröd färgton. Byggnaden, som ligger i norr-söder, parallellt med den här framgående Kyrkgatan, upptager utom bottenvåningen tvänne våningar samt stora källare och vindsutrymmen. Huvudingången, prydd med orginalarbeten i granit av den kände jämtländske skulptören Olof Ahlberg, är på huvudbyggnadens västra, åt Kyrkgatan vettande långsida. Till huvudbyggnaden äro i norr anslutna tvänne flyglar, lagda vinkelrätt mot densamma, av vilka den västra upptager museets märkliga samlingar av äldre kyrkliga föremål, den östra åter inrymmer värdefulla samlingar av konst, såväl klassisk som modern (målningar, skulptur, grafik m. m.), vilka under de senare åren sammanförts av Jämtlands läns konstförening. Tillträde till båda dessa flyglar, vilka sinsemellan äro direkt förenade genom en särskild korridor i bottenvåningen, kan också ske direkt från huvudbyggnadens första våning.

Huvudbyggnadens bottenvåning upptager, utom bostad för museets vaktmästare, expeditions- och kanslilokaler och, skilda från dessa senare genom en smal korridor, arkiv- och biblioteksrum. I anslutning till biblioteket finnes ock ett särskilt, mindre forskarrum. Mellan tjänstelokalerna och vaktmästarvåningen är åt gårdssidan uppmonterad en större modern desinfektionsugn, den s. k. »lusknäppen», av den typ och konstruktion, som tidigare finnes i ett par av landets museer, nämligen Nordiska Museet och Röhsska konstslojdsmuseet i Göteborg. Under den gångna sommaren, då uppordningsarbetet av det nya museet pågick, var ugnen i ständig verksamhet och allt det material, som sam-

¹⁾ Se Tidskr. f. Hembygdsvård 1920 sid. 98.

Jämtlands läns museum.

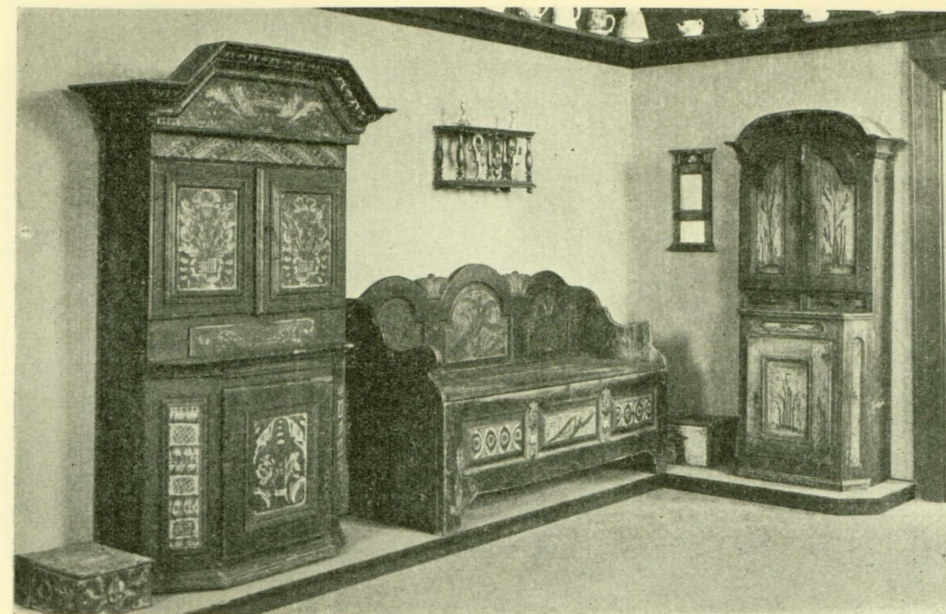

Jämtländska skåp från 1700-talets senare hälft med målningar från början av 1800-talet, sannolikt utförda av Pehr Sundin, »Sveriges andre Hörberg».

manförts till huvudbyggnaden, fick på detta sätt sin första systematiska desinficering, innan det uppställdes i de olika rummen. Efter museets öppnande har en annan, ehuru mindre konserveringsapparat, huvudsakligen avsedd för behandlingen av järnföremålen, i synnerhet de förhistoriska, inmonterats i museets källare. Även denna apparat är fullt modern och av samma konstruktion, som numera användes vid Statens hist. museum i Stockholm.

Från dessa för den framtida vården av museets material så ytterligt värdefulla anläggningarna vända vi oss nu till själva museisalarna eller rummen. Från nedre hallen innanför huvudingången leder en bred trappa upp till museets första våning. Här äro anbrakta dels å trappuppgångens väggytor, dels å väggen mitt för trappan i fonden allmogemålningar, av vilka de å sidoväggarna äro från gamla ryggåsstugor (utförda på resp. 1500- och 1700-talen). Fondmålningen åter, är en kopia av en intressant målning från 1601 i Hackås kyrka.

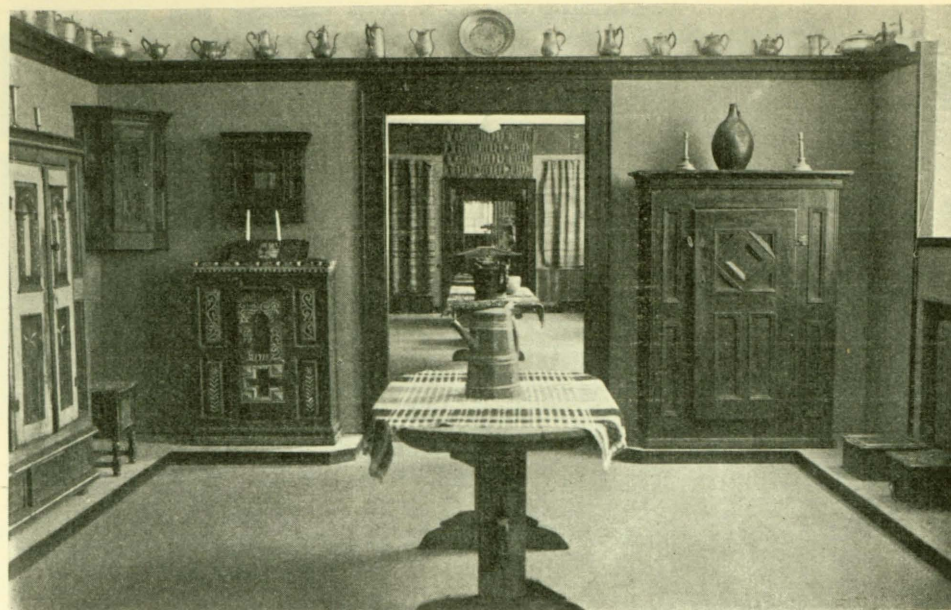
I och med första våningen börja de egentliga utställningslokalerna. Den västra delen av byggnaden upptages här av en fil av rum (4 st.), vilkas golvyta ligger ett par trappsteg högre än rummen i öster. Två

Ett Härjedalshörn. Skåp, soffa, typiska för 1700-talets senare hälft (och något senare).

av dessa ligga söder om den linje, som skär trappan och två norr därom. I dessa rum är i söder i det största den förhistoriska samlingen exponerad, innehållande jämtländska och härjedalska fynd från sten- och järnåldrarna, de senare mest från undersökningar inom området under de senaste 20 åren. Flera av dessa äro synnerligen vackra. Rummet innanför denna sal upptager en visserligen till kvantiteten ringa, men till kvaliteten ingalunda föraktlig etnografisk samling (Amerika, Afrika, Asien), i vilken ock ingår en liten avdelning lapponica. En av museets dyrgripar, en lapsk spåtrumma från Dorotea, finnes här ock utställd.

Av de tvänne norra rummen är det mindre ägnat åt släktgårdsforskningen och torde som sådant ännu så länge vara tämligen enastående i ett svenskt museum. Det torde väl knappast finnas något landskap, där intresset för denna forskning är så starkt som i Jämtland och ej heller något, där så många släktgårdar finnas. Jag behöver endast erinra om, att vid den riksinventering i detta avseende, som i somras ledde till utdelning av släktgårdsdiplom vid Stockholmsutställningen, var det fem jämtar, som lågo främst som ägare till gårdar, av vilka fyra gått i samma släkt över 500 år och en över 600 år.

Skåp i plattskärning etc. av 1600-talstyp. (Dessa sista utposterna, från norra Jämtland, äro sena och daterade förra hälften av 1700-talet). Rätt fram textilsalarna.

Intill släktgårdsrummet är museets synnerligen rikhaltiga mynt- och medaljsamling, huvudsakligen utgörande deposition av Östersunds h. allm. läroverk, samt en avdelning av gammalt silver. I denna senare intages hedersplatsen av en bågare, vilken år 1771 skänktes av Kungl. Bergscollegium till en jämtländsk byaman för upptäckten av Gustafs koppargruva.

Övriga rumsutrymmen inom denna våning, inalles 6, liksom ock våningen ovanför, äro i huvudsak fyllda av föremål, som tillhöra den jämtländska och härjedalska allmogens kultur i gångna tider. De ytterst värdefulla och rikhaltiga samlingarna, som här äro exponerade, utgöra resultatet av det energiska samlararbete, som under de senaste årtiondena bedrivits av de inom området verkande kulturhistoriska föreningarna, tidigast Jämtlands läns fornminnesförening, därefter och delvis samtidigt Föreningen Jämtslöjd och senast den vid de kulturella länsföreningarnas sammanslagning 1923 bildade föreningen Heimbygda.

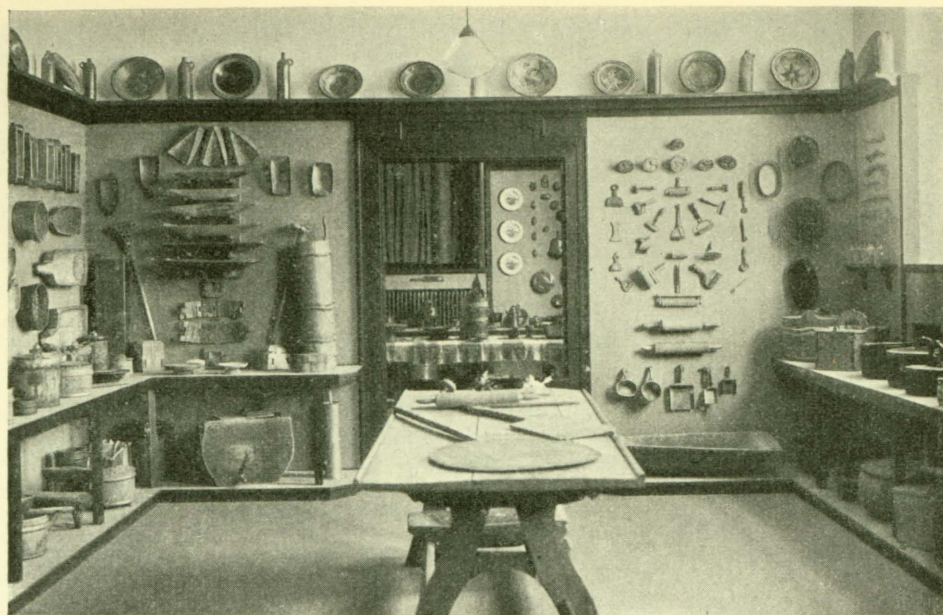
Vid uppgrupperingen av det utställda museimaterialet har den principen följts, att de föremål eller föremålsgrupper, vilka mer eller mindre representera allmogens dagliga utomhusarbete, samlats i de rum, som ligga i museets första våning, medan de, som i ett eller annat avseende

Stora textilsalen.

höra till det inre arbetet i hemmet, sammanförts i översta våningen. De förra höra alltså i stort sett till männens sysselsättningar, de senare åter huvudsakligen till kvinnornas. Vad själva uppmonteringen beträffar, torde den ej så mycket skilja sig från den i våra moderna, nuvarande museer vanliga. Väggarna äro klädda till ungefär $\frac{2}{3}$ av sin höjd med träskärmar, i sin tur överdragna med grå juteväv och framför skärmarna äro bord och därunder pallar anbrakta, vilka likaledes äro överklädda med samma väv. Allt trävirke i allmogesalarna är hållet i en varm, mörkbrun ton.

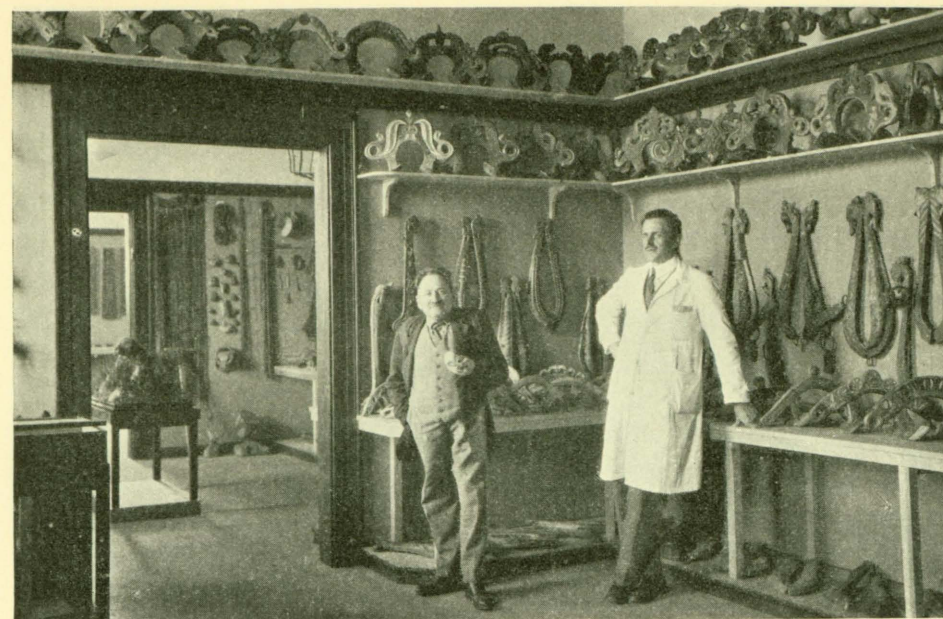
En genomgående princip vid utställandet har varit att så mycket som möjligt undvika de vanliga, oftast tråkiga museimontrerna. Endast i de fall, då det på grund av föremålens egen beskaffenhet varit absolut nödvändigt att lägga dem bakom glas, ha monter och skåp tillgripits. Metoden kan, därom är jag fullt på det klara, ha sina nackdelar och risker, men å andra sidan äro enligt min mening fördelarna så betydligt övervägande, att man ej behöver tveka i valet. Frånvaron av glasmontrer i museisalarna, vilka ofta i stället mitt på golvet möblerats med gamla, dukklädda bord, ger ett välgörande lugn, som framför allt ej verkar tröttande på besökaren. För den, som av egen erfarenhet

Mat och dryck.

känner till, hur oerhört tröttsamma i regel besök å museer äro, bör det stå klart, att varje sådant försök att distrahera den besökande allmänhetens känslor i detta fall äro av godo, även om de risker, detta medför, ej helt kunna undvikas. Av de omdömen, som fällts av olika personer, vilka besökt det nya museet under de få månader, det nu varit öppet, framgår också, att denna utställningsprincip i stort sett nått det åsyftade målet.

Vad nu det utställda materialet beträffar, kan som allmänt omdöme sägas, att det ger en ovanligt fyllig överblick över den kultur, som i äldre tider varit rådande bland allmogen inom området, även om här och där vissa luckor kunna påvisas, vilka vi dock hoppas det ännu ej är för sent att kunna fylla, när allmänhetens intresse för saken blivit väckt. Flera av föremålsgrupperna äro ock ovanligt rikhaltiga och många gånger av en originalitet, som kännetecknar den jämtländska eller härjedalska allmogen i gången tid. Speciellt Jämtland har ju sedan gammalt varit ett genomfartsland till Norge och man skulle väl tänka sig, att inflytelserna härifrån skulle ha satt sin prägel på åtminstone vissa av dessa allmogeföremål. Så är emellertid icke fallet. Det är påfallande litet av norskt inflytande, som gör sig gällande, om man ser det i stort.

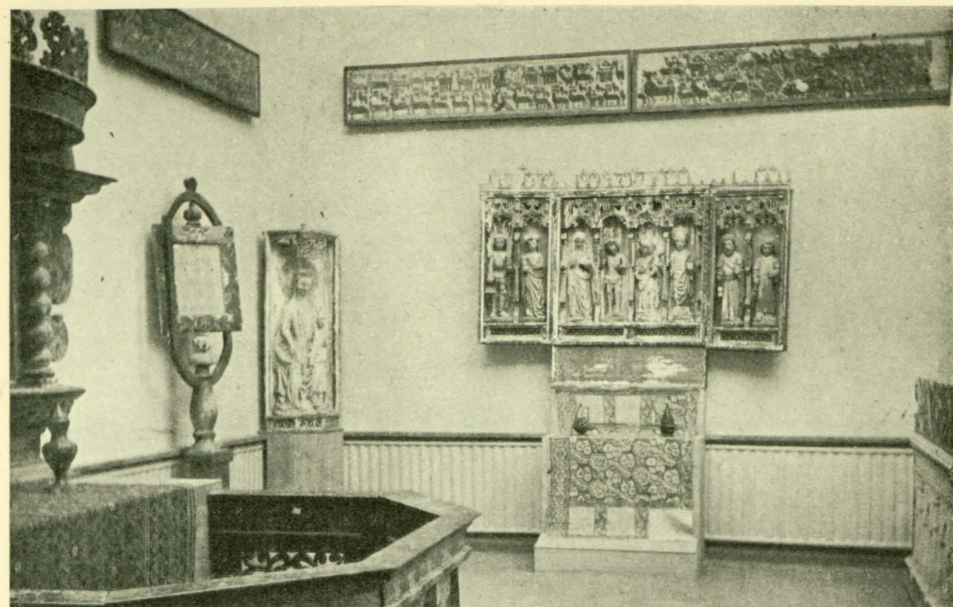
Hästupstyrsel.

Ända ifrån hedenhös och långt in i senaste tid finnes, åtminstone av materialet att döma, en nära och intim kultursamhörighet med det svenska eller rättare uppsvenska området.

Så, utan att ingå på några detaljer, till de utställda föremålsgrupperna närmast i museets första våning. Intill det nyss omnämnda etnografiska rummet ligger ett rum, som i sig upptager ett flertal grupper: kommunikationsväsen, by- och samfundsväsen, folkmusik och folkmedicin samt en avdelning äldre vapen. Detta rum torde inom den närmaste framtiden komma att omgrupperas, då museet efter öppnandet erhållit en större deposition från Kungl. Jämtlands fältjägarregemente, vilken här kommer att utplaceras.

Närmast i följd komma de gamla näringarna: jakt och fiske samt åkerbruket. Speciellt det senare är synnerligen styvmoderligt behandlat vid exponerandet, beroende helt enkelt därpå, att utrymmet ej räckt till. Den utomordentliga samling av äldre åkerbruksredskap, som läns museet äger och som i regel innehåller mycket skrymmande saker, får t. v. vänta på en ny därför lämpad lokal.

Så följer en avdelning, vilken huvudsakligen belyser hästtyget i äldre tid, f. ö. en av museets rikhaltigaste och intressantaste. Här har den

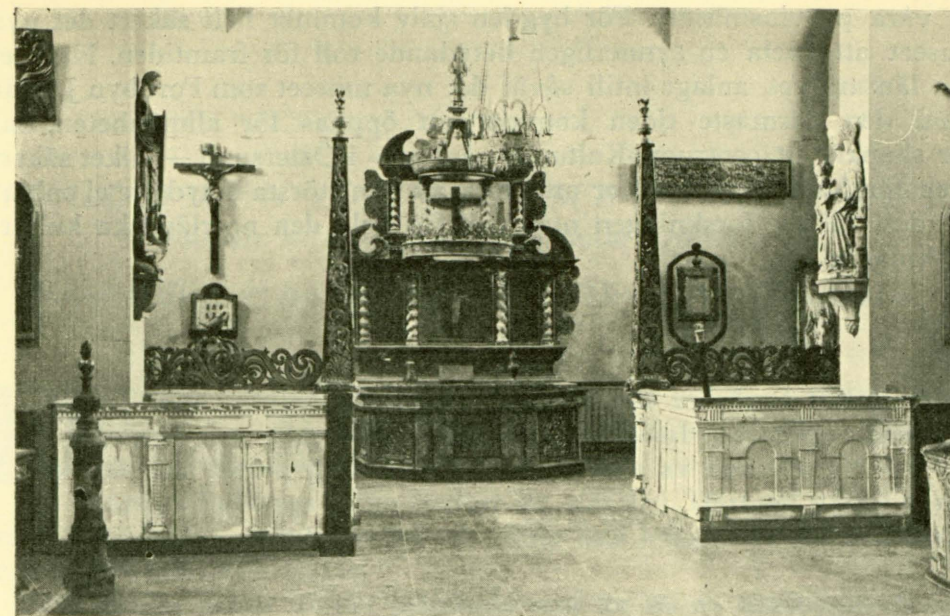
Kyrkflygeln. Överhogdalstapeten, nu sönderdelad; Madonna från Kall (1400-talet);
Altarskåp från Lillhärdal (d:o); Tryckt duk från Norderön (d:o);
Rökelsekar etc. (12—1300-talen).

jämtske bondens konstskicklighet, smak och färgsinne fått synnerligen goda uttryck.

De övriga rummen i denna våning, därav en större sal, äro i huvudsak fyllda av föremål, vilka beröra den manliga handaslöjden eller de manliga yrkena, där framför allt snickeriet är väl representerat med ett flertal såväl ålderdomliga som orginella redskapstyper.

Den översta våningens utställningsrum inledes med mått, mål och vikt samt tid och belysning. Därefter följer en intressant avdelning, nämligen tillverkningen i näver samt korgflätningen, vilken senare inom detta område nått en oerhört rik utveckling med orginella och växlande mönster. I samma rum se vi ock bl. a. ett gott urval mangelbräden.

Museets allra rikaste avdelning och samtidigt den mest intressantaste utgör emellertid textilavdelningen, som omfattar de följande fyra rummen och egentligen skulle tarva en uppsats för sig. Få svenska landskap torde kunna uppvisa en sådan rikedom på äldre vävnader som Jämtland och Härjedalen och få svenska museer torde kunna uppvisa maken till den utställning av sådana, det nya museet har.

Kyrkflygeln. Altaruppsats i barock (1690-talet) från Mattmar, sidostycken i plattskärning. Genombruten altarring. T. v. (å korväggsutsprånget) S:t Mikael (1300-talet, norsk); t. h. S:t Anna (omkring 1500) av Haaken Gulleon; 1600-talsbänkar; 1700-talspyramider. En längd av Överhogdalstapeten upptill t. h.

Efter textilavdelningen följa så ett par rum, ägnade åt heminredningen, mestadels upptagande skåp från 16- 17- och 1800-talen. Allmogearvdelningen avslutas med en rik och intressant grupp rörande tillredningen av mat och dryck, vilken upptager två intill varandra liggande rum. — Denna våning avslutas med ett litet rum, innehållande minnen från det gamla Östersund.

Museets kyrkliga avdelning, som är anordnad som kyrka med orgelläktare, innehåller ett stort antal synnerligen värdefulla föremål. Tre större altaruppsatser äro här uppställda i två sidokor samt huvudkoret. Den uppsatta predikstolen utgör ett av de praktfullaste exemplen bland så många andra på den inom området så rikligt företrädde, orginella plattskärningstekniken. I kyrkan hänger ock museets dyrgrip, den bekanta Överhogdalstapeten.

Detta i korthet om samlingarna, vilka egentligen skulle haft rätt att fordra ett fylligare omnämnande även med framhållande av vissa detaljer. Men det sagda torde vara nog att presentera det nya läns museet som ett av de modernaste och samtidigt ock ett av de intressantare

av våra provinsmuseer. För bygden själv kommer helt säkert det nya museet att spela en synnerligen betydande roll för framtiden. När det nya länsarkivet, anlagt intill såväl det nya museet som Fornbyn Jamtli, inom den närmaste tiden kommer att öppnas för allmänheten, har här skapats ett centrum-»Kulturen på Norr» i Östersund — vilket säkerligen för framtiden kommer att bli av den största betydelse ej enbart för den lokala forskningen utan ock för hela den norrländska kulturforskningen.

UNGDOMEN OCH HEMBYGDSVÅRDEN

FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRSDAG I STOCKHOLM 1930

Av Rektor *Sven Kjersén*, Wiks folkhögskola

DET kan näppeligen anses opåkallat att vid detta tillfälle även frågan om ungdomens ställning till hembygdsvården blir förd på tal. Hembygdsvårdens värv är inte av den art, att det kan tänkas fullbragt inom endast ett släktled. Därmed ställas vi ock inför spørgsmålet om vad vi ha att vänta och hoppas av de unga krafterna, av framtidens släkte.

Inför denna fråga är det måhända mer än en av hembygdsvårdens nitälskare som tvivelsamt och vemodsfullt skakar på huvudet. Den moderna ungdomen röjer tvivelsutan vissa drag som te sig ganska motsatta dem som här skulle kunna gälla som önskvärda och löftesbärande. Där synes ofta vara självupptagenhet i stället för idealitet, flack utåtvändhet i stället för kraft till samling och hänförelse.

Likväl torde det vara hälsosamt att också här erinra sig, att man ser endels och profeterar endels. Tidsungdomens självsvåldigt fria, stundom slängiga åthävor utgöra dock inte tillräcklig grund för ett slutomdöme som fastslår bristen på stadga, vilja och ideal. Knappast är man heller berättigad att av det tillfälliga och flyktiga, i varje fall skäligen ytliga intrycket av en viss ungdomskategori i en viss situation sluta till grundväsendet hos ungdomen i gemen.

Vill man nödvändigt teoretisera, bör man åtminstone först äga en någorlunda fast och allmängiltig utgångspunkt. En sådan erbjuder sig tämligen osökt i själva tidskaraktären. Den skall här inte beröras mer än nödigt; låt mig endast flyktigt erinra om, hur den utgestaltat ungdomens yttre tillvaro. Den har för det första gjort den till en självförsörjande ungdom och för det andra till en merendels ganska hemlös ungdom. Här finna törhända vissa av de antydde olaterna sin förklaring.

Hemmalivet har i stor utsträckning förbytts i bortaliv.

Den *bygd* som nutidens unga åtminstone för tillfället kunna betrakta som sin hembygd, är långt ifrån alltid densamma som deras födelse-

bygd. Den oerhörda folkomflyttning, som inleddes med den moderna storindustrin och de moderna kommunikationerna under förra seklets senare hälft, har ännu inte stagnerat. Endast under åren 1900—1920 minskades den jordbrukande befolkningen i vårt land med 10 %, medan industrins folk ökade med 12 %; invånarantalet i våra städer och stadsliknande samhällen steg under samma tid från 25 till 35 % av rikets hela folkmängd¹⁾.

Inför denna församling är det överflödigt att närmare beröra de menliga följder som denna oro och obeständighet i bosättningsförhållandena givetvis medfört med avseende på det uppväxande släktet. Livet gror dock bäst i det stilla vädret, och det är vanskligt att förvärva rotfäste och rotkänsla, när man är »ryckt som en ört ur sin gröningsgrund». I varje fall kräver den omplanterade växten sin bestämda tid, innan den hunnit tillräckligt rotas för en organiskt fullgod växtkraft i den förändrade miljön.

»Hemmalivet har förbytt i bortaliv». De unga vandra bort till skolan, oftast bort till förvärvsarbetet, bort till föreningslokalen, bort till nöjen och förströelser. En modern ung människa torde vara hemmastadd hartnär överallt, utom möjligen på en plats: i hemmet. I den mån som hembygdskänsla betingas av hemkänsla ha vi skenbarligen ganska ringa anledning att hos en dylik ungdom motse några insatser i hängivelsens tecken till hembygdsvårdens fromma.

Man kan spinna vidare på denna tanketråd och hamna i en ganska nattsvart pessimism. Det ödet har drabbat åtskilliga teckentydare och hemmafilosofer. Det är bestämt på tiden, att vi i denna stund liksom i kommande stunder av enskilda eller offentliga betraktelser rörande hembygdsintressets framtida utsikter vinnlägga oss om en vidsyntare orientering, en mera verklighetsbetonad känning med tidsläget.

Först må bemärkas, att den stora folkomflyttningen liksom hela kulturbrytningen dock synbarligen har sin klimax i det redan förgångna. Envar som i dessa dagar besöker ett industri- eller stationssamhälle av det slag, som kanske vuxit upp direkt ur ödemarken och räknar en ålder av 50 eller högst 75 år, skall ofelbart kunna spåra inte blott en yttre stabilisering utan också en ganska bastant och självmedveten lokalpatriotism hos invånarna — hartnär jämförlig med den som alltjämt på-

¹⁾ Uppgifterna äro synnerligen ofullständiga och kunna på intet sätt tjäna som måttstock för den verkliga omfattningen av folkomflyttningen, då de ingenting ha att upplysa om förflyttningen mellan bygder av samma kategori. Det torde emellertid vara lika utförbart som det skulle vara intressant att få tag på den exakta procentsiffran för nutidssvenskar av typen »upplänning från Gestrikland född i Dalarne».

träffas ute i de mera orörda bondebygderna, där som bekant ungefär halva antalet kyrkor inom ett visst område var och en anses utgöra den skönaste helgedomen, medan de övriga äro att hänföra till de uräldsta inom riket. Villigt skall dock medgivas, att denna oskuldsfulla fantasifykt företrädesvis utmärker de äldre; ungdomen föredrar att flyga pr motorcykel, vilket — i bästa fall — skapar en något adekvatare världsbild. Här skymtar en karaktärs motsättning mellan gammal och ung, som strax må ägnas en behörig uppmärksamhet.

Rörande känslan för hem och bygd hos samtidens unga släkte bör här vidare erinras därom, att denna känsla dock är en *grunddrift* av själsrotad makt och art, inte minst i svenskt och germanskt väsen. Den har hittills ridit ut hävdernas alla tidsvindar. Våga vi inte hoppas, att den alltjämt kan spira även ur en karg och näringsfattig jordmån och kanske just inför de omilda påfrestningarna till slut visa sig mäktig att utveckla en ny och frisk växtrikedom?

Helt säkert har mer än en av mina ärade åhörare upplevat något tillfälle, då denna instinktiva känsla av samhörighet med hembygden röjt sin närvaro även hos den ungdomstyp, som kunde te sig som mest väsensfrämmande för en dylik känslart. — Man stod kanske inför den inte i allo avundsvärda uppgiften att hålla ett hembygdsanförande vid något friluftsmöte. Det var rassel i lövträden och tassel bland åhörarna på de s. k. professoriska bänkarna. Gummorna böto tankar och gubbarna snus, allt visserligen helt diskret men tillhopataget dock en makt att räkna med. Mest irriterade dock ungdomarna. Flickorna sutto väl sedesamt tillrätta, men den uppmärksamhet som ägnades talaren var skäligen förströdd — brorslotten gick till pojkarna, som rolöst drevo kring området i väntan på något trevligare, eller som på höviskt avstånd lågo utsträckta i gräset, varifrån talaren underkastades en kritisk skärskådan, medan sarkastiska glosor emellanåt sökte sig fram ur sportmössornas skugga. Och i nästa stund kunde ändå allt vara som förbytt. Nyss vredos huvudena och tisslade munnarna, men med ens »föll tystnad över samlat ting», och t. o. m. pommakapsylerna inställde sitt pluttande längst i fonden. Saken var den, att talaren kommit att lämna de allmänna talesättens vägstråk och i stället slagit in på en gångstig som ledde över bygdens egna domäner. Kanske var det endast en obetydlighet han kom att omnämna: en gammal gårdssmedja, som råkade stå kvar på en åker där i trakten, eller en stormvriden, sägenomspunnen fura utmed vägkanten. Och denna välbekanta tingest blev nu berörd på sådant sätt, att dess karaktär av obetydlighet revs av som ett skynke för att blotta »tinget i sig själv.» Det alldagliga befanns vara

endast förlåten till ett livsbräddat, fängslande perspektiv. Man fångade de sällsamma pulsslagen av levande hävd ur vardagens välförtrogna hemmarker. — Ögonen släppte inte talaren; men själv fick han visst svårast att ta sin blick från ungdomen. Den hade med ens blivit ung, alldeles på det enda rätta sättet.

Åtminstone ha vi litet till mans haft tillfälle att mera på avstånd iakttaga liknande symptom hos vår utomordentligt omdebatterade och kalfatrade tidsungdom. — Där kommer en lärare, som äntrar Skansens höjder i teten för en skara stojande, flaxiga Stockholmsungdomar. Man kan tänka sig lättsammare uppgifter än den att demonstrera de grå allmogehemmen för dessa stramt tids- och självmedvetna huvudstadsbarn. Det gäller här att ta både ungdomarna och stugorna på rätta sättet; och tänkbart är, att ju mera läraren själv är 'tagen på rätta sättet' av sitt studieföremål, desto mer gruvar han sig nu inför åliggandet. En stund senare möta vi samma skara däruppe; men det är inte längre helt samma skara. Den har skymtat ett underligt djupt och starkt liv, inte bara utifrån utan också inifrån. Den har kanske samtidigt förnummit något av hälsning och budskap längst hemifrån. Inga ögon kunna spörja mera stort än en sådan ungdomsskara. Ingen stillhet kan tänkas vackrare än den som i dylika stunder lyfter sig ur tidsungdomens sinnen, lyfter åt sidan dagslivets belamrade avfallsgods och låter rymden stå fri och liksom helgdagsren. — Vad mera, om den rymden är fylld av tysta, famlande frågor. Där ha vi det tidsmärke, som inte kan utplånas. Men är det inte samtidigt tillika något av ett adelsmärke?

Famlande frågor — men också famlande strävan.

Vi ha i Jordbrukar-ungdomens förbund — J. U. F. — sett en rörelse uppstå och kraftigt utvecklas, som visserligen främst eftersträvar att skänka jordbrukarungdomen ökad arbetsglädje och därmed förjaga den något överskattade tråkigheten på landsbygden. Men i förbundets emblem förekommer jämte plogen även boken, och man har dessbättre också förstått, att en av de yppersta och naturligaste studieböckerna härvidlag måste vara just naturens egen bok. På ledande håll strävar man energiskt att bereda såväl hembygds- som naturskyddsintressena en fristad inom denna betydelsefulla ungdomssammanslutning. Förvisso måste det också vara genom en målmedveten kamp på bägge dessa fronter — upplivandets och upplysandets, — som man skall kunna rotfästa en verkligt fruktbärande hemkänsla hos den nutida bygdeungdomen. Det råder heller intet som helst tvivel, att J. U. F. — trots det ännu rätt påtagliga övertaget för de ekonomiskt betonade intressena — redan hunnit uträtta åtskilligt i sin strävan att öppna ungdomens

blick och känsla även för bygdearvets ideellare värden. Det är heder nog, om än inte seger nog, att ha bragt denna lantungdom till vakenhet och livaktig rörelse — ett resultat som lovar ofantligt mycket, och som förpliktar till lika mycket!

Vad jag inför detta möte tror mig våga rapportera från skilda svenska bygder rörande tidsungdomens ställning till hembygdsvårdens idé, är just närvaron av en alltmer omfattande och oförtydbar *dragning* hänemot denna idé. Detta löftesgoda drag spåras inom skilda ungdomskategorier.

Betecknade är, hur från tongivande håll inom vårt lands största och mest betydande sammanslutning för ungdomens självbildningsarbete vid skilda tillfällen direkt manats till hembygdsvårdens och hembygdsstudiets införlivande med de övriga studieämnena, en maning som ingalunda förklingat ohörd. Man bör märka, att denna sammanslutning omfattar främst vår industriarbetarungdom — jag åsyftar nämligen Arbetsarnas bildningsförbund («A. B. F.»). Det är utan vidare uppenbart, vad en mera allmän uppslutning kring hembygdsvärden här skulle betyda för dess framtida välfärd, då det gäller en organisation som f. n. räknar inemot 40,000 medlemmar, fördelade på cirka 2,800 studiecirkel. Dessa moderna kamratrekar är nämligen utplanterade företrädesvis just i de moderna, starkt expansiva industrisamhällena, där den ursprungliga bygdekaraktärens drag och värden blivit svårast antastade, medan samtidigt någon innerligare förståelse för samma värden av berörda skäl tidigare näppeligen varit att påräkna från befolkningens sida.

Jag finner det också utan vidare uppenbart, att varje enskild nitälskare för hembygdsvård liksom, och väl i ännu högre grad, vår riksorganisation med samma syfte måste känna sig förpliktad till mera aktivt ingripande efter råd och lägenhet i dessa ungdomsrörelsers famlande strävan att orientera sig i bygdevårdens idé. — Kanske är det dock en tredje av våra nutida ungdomsorganisationer, som härvidlag allra främst påkallar effektivt stöd och effektiv vägledning.

Svenska Ungdomsringen för bygdekultur har tillkommit i det direkta syftet att bilda en ungdomens egen väktarmur kring vårt folkliga kulturarv. Härmed har just hembygdsvärden kommit att intaga en synnerligen central plats bland rörelsens uppgifter. Vad som i denna nu tioåriga organisation främst torde förtjäna att uppmärksammas, är inte de yttre resultaten utan fastmer de ungdomliga aspirationerna. Sv. Ungdomsringen med dess inemot 4,000 medlemmar i skilda landsändar har bildats inte bara för ungdomar utan även helt skapats av ungdomen själv — av helt vanliga, självförsörjande svenska pojkar och flickor,

som dock inte kunde känna sig helt tillfreds med samtidens modernaste nöjesformer, med fristundernas eller semesterveckans sedvanliga förströelsemedel. Och man har självmant uppställt som den främsta uppgiften för sin sammanslutning detta, att »bland svensk ungdom sprida intresse för och kännedom om vår inhemska folkkultur, att hos samma ungdom ingjuta sund livsglädje och varm kärlek till hembygden samt frammana en enande och förädlade kamratanda». Här må endast vitsordas, att denna sammanslutning, på något undantag när, varit framgångsrik i sin fria strävan att förverkliga detta program i dess hela omfattning. Om energi och frejdig arbetslust för hembygdens sak vittna rapporterna från de skilda landsortsföreningarna. »Att forska ut vår bygd kunna vi i regel inte», heter det i en dylik skrivelse, »men vi kunna samla en hel del stoff, som den lärdaste vetenskapsman knappast skulle lyckas med. Vi ha dock på ett par år hunnit samla omkring 500 låtar. Nu tänka vi samla sägner och berättelser, och hinna vi mer, skola vi rita av gamla byplaner». Från föreningen i en stad rapporteras ett 100-tal medlemmar, som bl. a. slutit upp kring en framstående ortkännare och -forskare, vilken ledsagar de unga på regelbundna exkursioner i bygderna. På andra håll söker man på likartat sätt taga hand även om skolungdomen.

De flyktiga inblickar som här kunnat meddelas i nutidsungdomens spontana strävan till orientering i hembygdsvårdens idé, torde dock ha ådagalagt, dels att en dylik åstundan förefinns, dels att de unga här som annorstädes tarva en *fast, god och planmässig ledning*. — Tack-samt må erkännas, att enskilda frivilliga krafter på många håll i vårt land härvid gripit sig an verket. Jag tänker t. ex. på riksantikvariens ofta synnerligen nitiska fornminnesvårdare, som med god framgång även kunnat anordna utflykter av i första hand arkeologisk karaktär med lokala ungdomssammanslutningar. Jag tänker på våra lärare, främst folkskolans, som drivna av hembygdsintresse offrat av sin fritid för att hos det yngsta släktet liva samma känsla för den egna bygdens värden. Utan tvivel är det just i denna form som hitintills det mesta och gagnarrikaste blivit uträttat bland samtidens ungdom. Jag minns ett talande uttryck, som en av våra förträffliga, kulturintresserade uppländska socken-grevinnor nyligen fällde rörande följderna av en lärarinns hängivna propaganda för hembydsintresset bland skolbarnen: »Hemma i vår socken krälar ungarna som iglar på stenblocken för att leta efter älvkvarnar».

Det är förvisso inte varje ungdomsledare beskärt att uppnå liknande resultat i sitt väckelsearbete. Man måste främst ha gjort klart för sig, *hur*

tidens ungdom överhuvud taget reagerar inför hela denna idé — hur dess kulturkänsla är funtad. Och därvid torde man snart komma underfund med, att det inte räcker enbart med hänryckningens eld, eller välta-lighetens tirader, liksom man har föga utsikt att nå bestående resultat enbart med låt mig säga resehandboks-vetande.

Jag har fått ett bestämt intryck av, att det just är med avseende på det psykiska reaktionssättet, som skillnaden mellan äldre och yngre släktled tydligast framträder också inför hembygdsvårdens intressen. Den lyriska, stundom patetiska känslolinställningen har påtagligt i viss mån blivit avlöst av en mera nyktert-sakligt betonad. Kanske se vi här ett gammalt förment lynnesdrag hos vårt folk vara statt på glid. Jag tror i varje fall, att tidens ungdom varit tämligen »funkis» långt innan den s. k. Stockholms-tillställningen kom till stånd. Man må beklaga eller prisa detta förhållande, blott man räknar med dess befintlighet.

I den mån som tidens ungdom är tidens barn, är den också barn av rationaliseringens, den tekniska precisionens tidsålder. Den finner sig snabbast till rätta med det påtagliga, reella, faktiska. — Härmed är inte sagt, att den är oemottaglig för de lyriska eller romantiska stämningarna. Men de må inte serveras färdiglagade. Den självförsörjande ungdomen vill helst försörja sig själv också ifråga om näringen för själens livsfunktioner. — Hjälp den här alltså till självhjälp! Ställ den inför bygdens föremål och tyd deras vittnesbörd. Följ varje god författares föredöme att i görligaste mån låta saken själv tala och saken själv bestämma intrycket, men predika inte vad man bör tycka och känna. Ens egen äkta känsla kommer bäst till tals utan någon självdeklarering; men skulle den till äventyrs inte vara helt äkta, gör man tvivelsutan såväl hembygdsvården som tidsungdomen den största tjänsten genom att helt ta sin hand ifrån hela saken. Ty säga vad man vill om tidens ungdom: den är dock utomordentligt lyhörd för känslans och tonfallets kvalitet. —

Kanhända finner man, att jag alltför ensidigt här framhållit kultur- och naturminnesmärkenas värde som *studieobjekt*. Naturligtvis ligger häri intet som helst åsidosättande av deras s. k. känslovärde. Enligt min uppfattning har dock detta senare betraktelsesätt härskat och omhulrats till övermått, när frågan gällt kulturarvets betydelse för den s. k. allmogen. Härav har på sina håll följt den föreställningen, att det alltmånga vidgade och oförtydbara folkliga intresset för hembygdens minnen till sitt väsen endast vore en känslöstämning, en efemär modevarm.

Det är tillbörligt, att man klarsynt och oförställt vitsordar den i

varje fall intellektuella väckelse som bl. a. bildningsarbetet faktiskt åstadkommit, hos tidens ungdom — alla tvivelsamma och kritiska stämmor till trots.

Ävenså bör man beakta ännu ett anmärkningsvärt förhållande, en händelse som ser ut som en tanke. — Just i våra dagar synes den tidpunkt vara förhanden, då dragen av det gamla bygdelivet så hunnit fjärmast i avseende på tid, att de kunna framstå för vår blick som en markerad och någorlunda överskådlig *helhet*. Det nyss »förlegade» har hunnit »ligga till sig» och bli levande hävd. Eller med andra ord: bygdernas minnesmärken av kultur och natur bli med varje stund ett alltmer omistligt och outhärligt *kunskapsmedel* för hela vårt folk.

Utifrån denna synpunkt framstår behovet av hembygdsvård i förening med hembygdsundervisning med oskyld klarhet. — Med glädje och varm tacksamhet hälsar man alla insatser som härvidlag skett och ske till främjande av en fördjupad allmän insikt. Jag erinrar om den även kvalitativt växande hembygds litteraturen, jag erinrar om de offentliga skyddsåtgärderna, jag erinrar om våra bygdemuseer samt om den upplysnings- och praktiska instruktionsverksamhet som utövas främst från våra centralmuseers sida.

Det nyss antydda förhållandet ställer dock sina bestämda fordringar främst på den egentliga *skolundervisningen*. Eller ha vi inte rätt att begära, att just den berörda helhetsbilden blir en levande och dominerande insikt hos de unga vid undervisningen i såväl kulturhistoria som geografi och givetvis främst i den egentliga hembygdsundervisningen? — Man frågar sig, när den stund skall komma, då svensk historia i våra högre som lägre läroanstalter blir verklig svensk kulturhistoria och inte främst en forcerad sträcklöpning eller kanske rättare sagt häcklöpning över data, fakta och namn. — Står man inte en smula oförstående också inför de principer för hembygdsundervisning i våra folkskolor, som utformats som rättesnöre i gällande föreskrifter? Denna undervisning skall förläggas till småklasserna för att, som det heter, »förmedla övergången från hemmet till skolan». Dess främsta uppgift anges vidare vara att utveckla barnens iakttagelseförmåga, ehuru det slutligen dock tillfogas, att den »på samma gång»(!) skall främja kännedom om hembygden. Det förefaller, som skulle mera ha vunnits och mindre ha förlorats av möjlighet att bibringa barnen en levande *totalåskådning* av bygdens karaktär, av det levande kulturlandskapet, om hembygdsundervisningen i stället fått efterträda den allmänna historie- och geografiundervisningen samt förmedla övergången *från skolan till hemmet*, alltså en princip rakt motsatt den nu hävdade. I sådant fall

hade de sakkunniga också förskonats från plikten att nödgas *varna* lärarna dels för att vid undervisningen i detta ämne på något sätt föregripa undervisningen i geografi och historia, dels för att infoga kulturminnena »i ett för barnen i allmänhet svårfattligt historiskt sammanhang». — Givetvis tillåter här varken tiden eller tillfället en mera ingående behandling av nu berörda, dock så vitala spørsmål. Så må det endast tillåtas en skolman att i all anspråkslöshet giva uttryck för den reflexionen, att ett läroämne sådant som hembygdsundervisning i denna tid torde vara värdigt att tjäna sitt eget ändamål och ej främst utnyttjas som medel för vissa pedagogiska specialsyften. —

Helt visst måste ungdomen, för att rätt fatta hembygdsvårdens idé, först *se*, innan den kan rätt *inse*. Men den måste även *veta*, innan den kan rätt *se*.

»Jag åkte på kärra en hel förmiddag mellan Mora och Rättvik», skriver Strindberg. »Dalkarl som körde, visste inte vem Engelbrekt och Gustav Vasa var, kallade stararna för sparvar och ville icke svara på tilltal, ehuru jag titulerade honom Ni och han kallade mig Du.» — Denna drastiskt tecknade »bildningstyp» är väl ännu inte helt utrotad. Det är gott nog, att den dock är otidsenlig, t. o. m. i sina egna ögon.

Vår uppgift som nitälskare för hembygdsvårdens framtida välfärd blir gentemot ungdomen alltså den, att hjälpa den att själv kunna *se* för att själv *inse* — att låta den få *veta* för att själv kunna *vörda* och sålunda bäst bli skickad även att *vårda*.

Jag tror inte att värvet skall bli förgäves. — Tidens svenska ungdom är dock inte enbart barn av tiden utan till sitt väsens kärna, trots allt, äkta arvingar och ättlingar av ett gammalt kulturfolk i ett fast murat kultursamhälle. Det fordras visserligen redligt och tålmodigt arbete att frigöra den friska, sunda väsenskraften. Ännu var dock den mödan aldrig fåfäng.

SAMHÄLLENA OCH HEMBYGDSVÅRDEN

FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRDS DAG I STOCKHOLM 1930

Av Stadsarkitekt Sigurd Westholm, Stockholm

FÖR ett samhälle, det må vara stort eller litet, gammalt eller nytt, är bebyggelsen det som väsentligen ger det dess prägel; det sätt på vilket bebyggelsen vårdas eller vanvårdas blir i stort sett bestämmande för dess utseende. De naturliga förutsättningarna, belägenheten och omgivningen, spela naturligtvis också en betydande roll ur trevnads- och skönhetssynpunkt, men dessa värden äro i hög grad beroende av huru samhället bebygges, de kunna tillvaratagas och förökas, men de kunna också missbrukas och förspillas genom bebyggelsen.

I många äldre eller nyare samhällen har det sista årtiondet satt kraftiga spår med en byggnadsverksamhet, som i mångdubbelt raskare tempo än förr förändrat deras utseende, inte alltid till det bättre, men långt ifrån alltid så, att förändringarna ge anledning till några så särskilt vemodiga betraktelser. Även den, som med saknad finner mycket av det forna försvunnet, skall dock ofta nödgas erkänna det goda och berättigade i förändringen. Framåtskridandet, det ökade välståndet, fattigdomens bekämpande, det rastlösa arbetet på att skaffa nya utkomstmöjligheter för befolkningen eller sundare bostäder än de primitiva stugornas och bättre boplatser i närmare gemenskap med naturen än de gamla sammangyttrade kvarteren erbjuda, det är företeelser i vår tid, som mer än väl uppväga förlusten av en eller annan gammal stämningsrik idyll eller egendomlig kvarleva från det förflutna.

Men man behöver ingalunda anlägga några överdrivet känslobetonade synpunkter för att finna sig illa tillfreds, där den nya bebyggelsen gått hänsynslöst fram och i onödan spolierat skönhets- och trevnadsvärden, som bort och kunnat tillvaratagas, vare sig det nu gäller gamla värdefulla byggnadsminnen eller naturens egna oersättliga insatser, och man har inte rätt att ställa sig likgiltig till, hur den nya bebyggelsen sammansmälter med den gamla eller om den i och för sig fyller berättigade anspråk på smak och prydlighet, som byggnadsstadgans gamla

term lyder. Smaken är för visso en vansklig faktor, men att underkänna den som värdemätare när det gäller husbyggandet, det leder ofelbart ut i kaos och okultur, och man kan vara viss om att prydligheten följer med på köpet. Däremot förhåller det sig tyvärr inte så, att man får skönheten på köpet, om man bara ser till att alla praktiska och sociala önskemål uppfyllas vid ett samhälles planläggning och bebyggande.

Det kan inte förnekas att den moderna riktningen inom stadsplane- och byggnadsväsendet har benägenhet att skatta åt denna villfarelse. Och det är ganska förlåtligt att så blivit fallet. De konstnärligt skolade fackmännen ha av gammalt allt för mycket åsidosatts av de styrande i samhällena och även av de enskilda företagarna, när det gällt att lösa praktiska uppgifter. Man har ofta ansett att arkitektens medverkan kunnat inskränkas till en yttre estetisk retusch, sedan de s. k. de praktiska livets män fastställt de väsentliga faktorerna och löst de tekniska sidorna av problemet, och detta förhållande har gjort, att arkitekterna kommit att ägna allt för liten uppmärksamhet åt de sociala frågorna, ända tills att dessa på grund av tidsförhållandena trädde starkt i förgrunden och med ens ryckte fackmännen med sig. Att det så plötsligt påkomna sociala intresset, som hade sin upprinnelse hos de av världskriget svårast drabbade folken, i förstone fått en ensidig inriktning är beklagligt, men från det allmännas sida finns ingen anledning att ställa sig misstrogen eller avvisande till själva företeelsen. Tvärt om bör den hälsas med tillfredsställelse och mötas med all den förståelse, som den utan tvivel förtjänar. Sedan erfarenheten ombesörjt det nödvändiga korrektivet kan man vara viss om, att tillräckligt mycket av värde skall återstå för att försona överdrifterna eller låta dem falla i glömska. Den väsentliga vinsten, som samhällena böra vara angelägna att tillgodogöra sig, är dock den, att fackmännens uppmärksamhet inriktats på byggandets och stadsplanerandets sociala betydelse, ty därpå grundar sig all sund utveckling.

Den gamla obenägenheten mot att anlita den högre utbildningen, när det gäller samhällets bebyggande eller byggnadsfrågor i allmänhet, härleder sig nog av den inte så alldeles obefogade uppfattningen, att de praktiska och ekonomiska faktorerna stundom fått stå väl mycket tillbaka, där de råkat i konflikt med en förutfattad stil- eller traditionsbunden mening hos fackmannen med estetiskt inriktat intresse. Det gäller kanske inte så mycket det sista årtiondets generation som de tidigare, men uppfattningen har bitit sig fast, och den ligger även de yngre årgångarna i fatet.

Ingen kan dock längre med fog göra gällande, att det existerar någon motsättning mellan de samhälleliga praktiska och ekonomiska intressena och dem, som nu företräddas av de skolade fackmännen. Den uppfattningen har redan länge varit förlegad, och den är det i alldeles särskilt hög grad nu. Finge man döma av de allra sista yttringarna av arkitekternas inriktning, kunde man snarare tycka, att de praktiska kravens förespråkare blivit bönhörda över hövan, och att det nu finns anledning för dem att påminna om att även samhällets utseende är en faktor att räkna med, och att det dock ligger ett visst värde i traditionen. Det vore ju nämligen att förflacka hembygdsvårdens idé, om man anlade en helt allmängiltig estetisk syn på samhällenas gestaltning med bortseende från den bild, som skapats av föregående generationer, men faran för en sådan utveckling är kanske mera skenbar än verklig. Våra städer och äldre samhällen ha inte skapats av en generation. Det är många generationers skiftande uppfattning och resurser som präglat dem och det är rätt länge sedan man i vårt land kunde tala om en lokalt betonad byggnadskonst. Det finns knappast mera kvar av den än en viss ännu i stort sett upprätthållen takform för det mera lantliga bebyggandet i vissa landsändar. Byggnadssätt och byggnadsformer ha för länge sedan blivit allmän egendom, och att numera söka ett uttryck för hembygdsvårdens idé genom återupptagande av redan övergivna, endast i äldre byggnader kvarlevande former och anordningar kan icke annat än i alldeles särskilda fall komma ifråga, ty vetenskapen och tekniken ha sedan dess gjort stora landvinningar, som på allt sätt böra tillvarataga, och det råder intet tvivel om att nutiden står bättre rustad än den förflutna för lösandet av byggnadstekniska problem och även när det gäller att inom ett samhälle skapa goda betingelser för människornas trevnad och välbefinnande. Lika fåvitskt som det skulle vara att söka återuppväcka den gamla allmogekulturens vackra men primitiva heminredning på bekostnad av nutidens kanske inte alltid så vackra men mycket mera praktiska och hygieniska anordningar, lika verklighetsfrämmande vore det att icke begagna sig av teknikens framsteg och modärn formgivning, när det gäller husbyggandet.

Det skall inte förnekas att användandet av de gamla formerna vid ett gammalt samhälles utbyggande har sitt stora värde, därigenom att det på ett påtagligt sätt låter det nya växa fram ur det gamla, men det får dock ske med stor urskillning för att inte verka hämmande på utvecklingen, och den tradition, som skapas genom ett konsekvent tillämpande av praktiska och hygieniska anordningar i byggnadssätt och heminredning, är dock mera värd än fasthållandet vid den ena eller

andra yttre formen; och man kan vara viss om att hur byggnadssättet än förändras, vilka former det än antar, så lämnar det alltid möjlighet till anpassning. Och det är bara det man begär; anpassning i någon ringa mån till form och till färg men framför allt till skala. Man kan ju visserligen inte förvänta och det är inte heller alltid önskvärt, att ett gammalt samhälle, som är statt i utveckling, alltjämt skall hålla sitt bebyggande nere i en skala, som uppkommit under helt andra förutsättningar, men det är heller inte nödvändigt att vid första anledning med åberopande av ekonomiska krav gå över till en främmande storleksordning, som ofrånkomligt leder till den gamla stadsbildens förintande. Många samhällen ha syndat svårt i den vägen och därigenom onödigtvis förspillt sitt arv av trevnad och skönhet. Åtminstone bör man söka hålla de ömtåligare stadspartierna och de gamla kulturhistoriskt värdefulla byggnadernas miljö nere i en passande skala.

Mycket talar också för att över huvud taget hålla hushöjderna nere, inte minst de modärna kommunikationsmedlen, som på helt annat sätt än förr gjort det möjligt för stadsbefolkningen att sprida sig på en stor yta. Det kompakta höghusbyggandet tillhör de primitiva fortskaffningsmedlens tid, då städernas folkmängd växte hastigt och intet annat medel fanns att tillfredsställa utrymmesbehovet, och det är därför ett misstag av förespråkarna för detta byggnadssätt, då de tro sig företräda en särdeles modärn uppfattning. Det har aldrig försports, att denna form av stadsbyggande medfört någon välsignelse i form av goda och billiga bostadsförhållanden, och ej heller lär det kunna förnekas, att det lägre och glesare bebyggandet bereder större möjligheter än det motsatta att tillvarataga de naturliga skönhetsvärdena. Man behöver bara ge akt på, hur ett stort träd gör sig gällande i ena och andra omgivningen, eller hur bebyggandet i ena och andra fallet låter anpassa sig till terrängen.

Men man må inte föreställa sig, att ett mera öppet och glest bebyggande, d. v. s. det som allmänt förekommer i nya samhällsbildningar, ställer mindre anspråk på omtanke och kontroll från det allmännas sida än det tätare, i inskränkt mening stadsmässiga, och att ett sådant samhälle icke har behov av sakkunnig tillsyn. Det är tvärtom så, att det modärna villastadsbyggandet erbjuder stora vanskligheter ur utseendesynpunkt, ty utan strängt genomförd ordning och reda uppnås ingen harmonisk stadsbild med en sådan bebyggelse, det är ett påståande, för vars riktighet otaliga exempel kunna framdragas även här ifrån Stockholm både på gott och ont.

Ordning och reda är ju förresten förutsättningen för ett lyckligt re-

sultat av allt stadsbyggande, det är ett krav, som dikteras lika mycket av praktiska som av estetiska hänsyn, men detta resultat uppnås icke utan sakkunnig ledning och kontroll. Behovet härav har vuxit i jämbredd med de ökade anspråken, och bristen härpå inom det stora flertalet samhällen i landet framträder därför år efter år allt starkare. Anspråken på ett samhälles gestaltning lika väl som på bekvämlighet och hygien i bostaden äro helt andra nu än förr, och för samhällets utseende och trevnad finns inte längre samma garantier som förr, när sedvana och tradition helt behärskade byggnadsverksamheten, och stadsbilden själmant formade sig till en organisk enhet.

Men byggnadskontrollen har icke följt med utvecklingen, den bedrives fortfarande mestadels under samma former som för 50 år sedan, d. v. s. den är helt inriktad på det rättsliga och tekniska förfarandet, och den saknar medel att inrätta sig efter nutidens ökade fordringar även i andra avseenden. I det stora flertalet städer och i så gott som alla mindre samhällen saknar den kontrollerande myndigheten, byggnadsnämnden, tillgång till sakkunnigt biträde och är alltså i de allra flesta fall oförmögen att öva effektiv ritningsgranskning, ty en sådan uppgift kan icke självständigt lösas av en lekmananämnd, den må eljest ledas av de bästa uppsåt. Samhällena kunna dock icke i längden undandraga sig skyldigheten att utrusta sina byggnadsnämnder med fackmän och därigenom göra dem skickade att fylla sin viktiga uppgift gent emot det allmänna, ty en effektiv ritningsgranskning är enda medlet att förhindra den skada både för det allmänna genom stadsbildens fördärvande och för den enskilde genom brister i praktiskt hantverkande och dåligt ekonomiskt resultat, som användandet av undermåliga byggnadsritningar vållar. Vilja samhällena skydda sig själva och de byggnader mot följderna härav, måste de sörja för en effektiv ritningsgranskning, och därtill äro möjligheterna nu vida större än förr tack vare de moderna kommunikationsmedlen, som gjort det så mycket lättare för mindre samhällen än förr att komma i kontakt med kvalificerade arbetskrafter. Det borde numera inte vara omöjligt för samhällena att genom inbördes samverkan lösa frågan om sakkunnigt biträde åt sina byggnadsnämnder, och därvid borde länsarkitekterna, som bäst känna förhållandena, kunna bistå med råd och anvisningar. Den snart förväntade nya byggnadslagstiftningen lär icke kunna undgå att ta hänsyn till dessa önskemål.

Det är sant att för ett mindre samhälle spelar den ekonomiska frågan en stor roll; varje utgift som belastar det allmänna måste noga övervägas, och man förstår så väl, att ett sådant samhälle inte i första

hand är benäget att påtaga sig utgifter för särskild kontroll över byggnadsverksamheten, när i alla fall en viss tillsyn utövas av den oavlönade lekmananämnden. Men en byggnadskontroll, som är i stånd att icke endast utöva en rent formell uppsikt utan som vid behov kan aktivt ingripa med råd och anvisningar och i sista hand med positiva förslag och rättelser av brister hos ritningar, som skola läggas till grund för byggnadsföretagen, kommer icke endast det allmänna utan även de byggande till godo, och det är därför endast i sin ordning, att de byggande i någon mån bidra till täckande av utgifterna för kontrollen; och det möter heller inga svårigheter för ett samhälle att utverka rättighet att avkräva byggnadsverksamheten ett sådant bidrag, men detta bör givetvis göras beroende av att kontrollen är sådan, att den verkligen blir till gagn för de byggande.

Jag tror också att byggnadsnämnderna i allmänhet äro fullt medvetna om behovet av fackmannahjälp, inte bara den tekniska kontrollen, utan även när det gäller att avgöra, om en byggnad är lämplig för sitt ändamål och för den plats, där den skall uppföras. Men det saknas nog ännu bland allmänheten förståelse för att den enskildes rätt endast är relativ, när det gäller att med en byggnad ingripa i ett samhälles utseende, och det är nödvändigt att insikten härom vinner ökad spridning. Ty om samhällets utseende, dess sundhet och trevnad är en allmän angelägenhet, så måste det samma gälla även om dess detaljer d. v. s. om varje enskilt byggnadsföretag. Samhället kan icke undandraga sig skyldigheten att på ett ingripande sätt taga befattning med den enskilda byggnadsverksamheten och att tillvarataga resultaten av det intensiva arbete, som nu mer än någonsin förr i alla länder ägnas byggnadsväsendet, och detta kan icke ske utan anlitande av fackmännen. Särskilt borde hembygdsvårdens talesmän ute i landet inrikta sig på denna angelägenhet och därigenom skaffa sig goda bundsförvanter i sin strävan att bevara och befrämja hembygdens trevnad och skönhet.

KULTURSKYDDSFÖRSLAGET

NÅGRA RANDANMÄRKNINGAR

Av intendenten *Sigurd Erixon*, Stockholm

När statsmakterna 1927 åstadkommo nu gällande exportförbud var det första gången, som den svenska staten engagerade sig för ett kulturskydd, som nådde utanför statens egendom, ty 1600-talets lagstiftning för bevarande av fasta fornlämningar och fornfynd av guld och silver har grundats på uppfattningen, att sådana fynd tillhörde staten. Då den moderna åskådningen sedan länge krävt en revidering och utvidgning av nuvarande kulturskyddsbestämmelser, hälsades exportförbudet såsom en betydelsefull vinst för det på vetenskaplig grundval vilande kulturvårdsarbetet i vårt land, varvid det fattats eller åtminstone hoppats bli prejudicerande för den kommande utvecklingen på hithörande områden.

Denna uppfattning har gjort sig gällande hos de forskare och museimän samt institutioner, föreningar och privatpersoner, som äro verkamma på kulturhistoriens, hembygdsvårdens och hemslöjdens områden i vårt land. De flesta ha haft en känsla av, att en säkerhetsåtgärd vidtagits, som icke borde offras i onödan, allra helst som ingen egentlig opposition mot förbudet förmärkts hos allmänheten eller antikvitets-handlarna. Däremot finnes det en mycket allmän och stark opinion, framförallt i de bygder, där en nu hotad, rikare bondekultur bevarats fram till vår tid, att man borde gå vidare och införa långt strängare bestämmelser än de nuvarande. Det är mot bakgrunden härav, som kulturskyddssakkunniges förslag måste ses.

De högt förtjänade män, som på Konungens uppdrag utarbetat det nya lagförslaget, ha icke varit i ovetenhet om denna opinion. Genom en serie diskussioner och genom de svar, som från landets alla delar inkommit på deras frågocirkulär, har fullt besked härom lämnats. De sakkunnige ha en mängd skäl att anföra häremot, bl. a., att det amerikanska intresset icke längre berör svenska möbler och framförallt icke svenska allmogemöbler. Det är möjligt, att de massor, som 1927 expor-

terades, icke ledde till några större vinster för exportörerna. Likväl kan det klart visas, att intresset i Amerika för våra äldre kulturföremål icke slappats. Såsom tjänsteman vid Nordiska Museet och genom samtal med framstående amerikaner ännu så sent som denna sommar har jag konstaterat, att gammal svensk hemkultur i alla dess nyanser alltjämt är begärlig för Amerika. Detta är i och för sig ett glädjande faktum, men det gäller nu blott att tillmötesgå detta intresse på ett sätt som kan uilfredsställa alla lojala parter.

Något, som anses tala emot nu gällande exportförbud, är dess snäva begränsning till ett fåtal föremålsgrupper samt svårigheten för att icke säga omöjligheten att med nuvarande tullkontrollsystem uppehålla det-samma. Såsom framhållits i betänkandet ha såväl förslagsställaren som Riksantikvarien dock alltifrån början begärt ett mera generellt exportförbud på samma sätt som i Norge. Vad beträffar effektiviteten må det för övrigt här endast erinras om följande iakttagelser och förslag:

1. Även om ett exportförbud icke kan ernå full effektivitet, verkar det dock som en spärr även blott och bart genom sin existens.
2. Dess effektivitet och moraliska betydelse i Norge är intygad av alla tillfrågade norska museimän, något som sakkunnige ej nog klart angivit, ehuru norrmännens åsikt är av den största betydelse, emedan de ha en längre tids erfarenhet av ett fullständigt förbud.
3. Genom inrättande av några få särskilda övervakningstjänster för kontroll utanför de vanliga tull-lokalerna skulle exportförbudets effektivitet högst väsentligt ökas.

Som synes härav äro exportförbudets svagheter icke obotliga, ja, de skulle kanske kunna neutraliseras ganska lätt och utan alltför stora kostnader.

De sakkunnige vilja emellertid icke bygga på exportförbud utan på ägareansvar. Det, som är så värdefullt, att det bör bibehållas i landet, skulle registreras. Genom exportskatt eller statsinlösen skulle det bästa kunna hållas kvar. Givetvis kunna endast ett fåtal föremål registreras och övervakas. Allt det övriga skulle, i mån av behov, skyddas blott och bart genom — uppfostran och hembygds-känslans höjande. Några lagliga skyddsåtgärder för »massan» föreslås sålunda icke. Man hoppas kunna lita på de bredare lagrens nationella sinnelag eller hembygds-moral efter vederbörlig uppfostran, allt detta dygder, som man däremot icke tilltror de vanligen i de högre eller åtminstone rikare sociala skikten hemmahörande ägarna av dyrbarare konstverk och dyrgripar! Ehuru det icke nödvändigt behöver vara fråga om något »mass-skydd», är det dock klart, att de enklare, borgerliga eller allmogeföre-

mål, man skulle vilja skydda, äro för många för att lämpligen kunna registreras eller övervakas. Då de sakkunnige blivit medvetna härom, ha de avstått från att föreslå något skydd på lagstiftningsväg för annat än särskilt framstående, kända konstverk och en och annan enstaka kulturhistoriskt märklig pjäs. Allt det övriga skulle icke komma att åtnjuta något skydd, när det nuvarande exportförbudet upphäves. Tidpunkten härför undvika De sakkunnige att yttra sig om. Deras tystnad kan väl endast tolkas så, att de anse, att exportförbudet ej skall kvarstå längre än till det nya lagförslaget blivit genomfört. Därefter är »massan» i själva verket lämnad vind för våg. Att de kulturhistoriska museernas och forskningens företrädare icke kunnat gå med härpå, torde, om man tager hänsyn till, vad som ovan sagts, icke förvåna. Nordiska Museets representanter ha också alltifrån exportförbudets tillkomst hållit på ett kombinerat system av exportförbud och registrering. Exportförbudets roll är icke att hindra all export, utan minst lika mycket att blott och bart kontrollera densamma. Genom licenser skulle myndigheterna då liksom nu — fastän i enklare och snabbare former — kunna medge export. För registrerade föremål skulle detta ställa sig svårare. De kunde tänkas uppdelade i två grupper: en omfattande oundgängliga ting, varpå licens ej borde medges, en omfattande svårumbärliga föremål, som blott på grund av särskilt ömmande eller vägande skäl kunde frisläppas.

En codex över sådana omistliga ting borde således så snabbt som möjligt uppgöras.

Det kan synas ofruktbart att tala om förbud. Dock må man icke för hårt fastna på ord. Ett förbud ingriper mindre kännbart i den enskildes liv än vad en registrering och ett lagstadgat ägaransvar göra. När man motiverar sistnämnda juridiska formulering som ersättning för nuvarande fideikommiss-stadgar, må det erinras om, att den uppoffring, den disciplin, som de gamla fideikommissarierna och deras familjer och släktingar iklädde sig, skulle det moderna, demokratiska samhället nu i viss mån få taga på sig genom exportförbudets upprätthållande. Det förefaller, som om det icke borde ligga något olämpligt häri. Ansvarskänslan bör ju tillväxa och fördjupas och då många tecken tyda på, att vårt folk är villigt underkasta sig exportförbudets tunga, finner jag för min del däri ett gott tecken, en antydning om en tilltagande mognad, och ökad ansvarskänsla.

Samtidigt som jag alltså måste hävda en i viss mån avvikande mening ifråga om de föreslagna lagstiftningsåtgärderna, måste jag uttala min livliga uppskattning av den förträffliga utredning, som de sakkun-

niga åstadkommit. Ämnet är upplagt efter bredare, fördomsfriare och djuptäktare linjer än någonsin förr och man må endast hoppas, att den mera vidhjärtade syn på hithörande problem, som detta betänkande gör sig till tolk för, må bli avgörande för den kommande utvecklingen. Den fortsatta allsidiga utredning rörande vårt kulturskydd i allmänhet, som av De sakkunnige påyrkas, är förvisso icke endast nyttig utan även nödvändig.

M E D D E L A N D E N

STADSANTIKVARIE I STOCKHOLM. Stadshuskommittén har föreslagit att föreståndaren för det blivande stadsmuseet, som kommer att inredas i Gamla Stadshuset på Söder, samtidigt skall vara stadens antikvarie och som sådan verkställande organ ifråga om stadens kulturminnesvårdande verksamhet och att hans titel skulle bli stadsantikvarie. Det är meningen att museet skall omfatta tre avdelningar, den historiskt-topografiska, den näringshistoriska och den kommunalhistoriska avdelningen. Var och en av dessa avdelningar kommer att bli av den omfattningen, att de kräva var sin föreståndare. Lönekostnaderna för personalen skulle bli cirka 50.000 kronor, vartill kommer rörligt tillägg. I sin helhet skulle museets budget vid full utbyggnad komma att sluta på 120.000 kronor enligt kommitténs beräkningar, vartill kommer hyra för lokalerna och engångskostnader vid museets upprättande, vilka senare för närvarande äro omöjliga att exakt beräkna.

LINKÖPINGS DOMKYRKA OCH ALTARSKÅPET FRÅN SKÄRKIND. Som bekant hade Linköpings domkyrkoförsamlings kyrkoråd ingått med en skrivelse till Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien med anhållan om att som gåva erhålla det i Statens Historiska Museum förvarade altarskåpet från V. Ed*). Akademien avstyrkte denna anhållan och hänvisade till möjligheterna att erhålla altarskåpet i Skärkinds kyrka, vilket sannolikt ursprungligen tillhört Linköpings domkyrka. Dom-

*) Se Tidskrift för hembygdsvård 1930, sid. 30.

kyrkorådet har härefter ingivit en framställning till Skärkinds församling om att förvärva altarskåpet ifråga, vilken framställning kyrkorådet bestämt avböjt. Den 24. november behandlades frågan vid extra kyrkostämma under kontraktsprosten A. F. Klefbeck's ordförandeskap. Domkyrkorådet hade givit domprosten Sven Carlsson fullmakt att förhandla i saken med Skärkinds församling. Denne var emellertid förhindrad närvara och hade överlämnat sin fullmakt till professor Axel Romdahl, kyrkans främste sakkunnige kännare.

Ordföranden, prosten Klefbeck, redogjorde för frågans läge och betonade därvid, att han ville framställa saken fullständigt opartiskt. Framställningen har tidigare behandlats av kyrkorådet, som för sin del beslutat avböja varje förslag till ett avyttrande. De medel, 40.000 kr., som den av domkyrkorådet föreslagna försäljningen skulle ge, hade från samma håll föreslagits till restaurering av kyrkan. Denna är i behov av restaurering men kostnaderna för en sådan ha lagt hinder i vägen. Man har också förmenat, att altarskåpet i domkyrkan skulle få en värdigare plats än i Skärkinds kyrka, som är av så sen tid att skåpet icke riktigt hör ihop med densamma.

Professor A. Romdahl förklarade, att han vore bemyndigad att ställa frågan, på vilka villkor Skärkinds församling vore villig att avstå sitt altarskåp till domkyrkan. Denna fråga är beroende på ett verkligt nödläge. Domkyrkan utgör ur medeltida synpunkt ett av vårt lands vackraste byggnadsmonument. Men den har sedan sin tillkomst

varit utsatt för en del vedervärdigheter. Gustav Vasa var särskilt ivrig att tömma domkyrkan på dess skatter. Ansvaret för förlusten av medeltida altarskåp faller dock icke på honom. Domkyrkan har nämligen haft ett flertal altare och givetvis ha dessa haft altarskåp. Av medeltida relikier finnas emellertid nu endast kvar ett krucifix och en dopskål. Johan III skänkte domkyrkan en större altartavla men vid 1800-talets början borttogs dock denna tavla och ersattes med ett kors i sträng, kärv stil. Senare fick domkyrkan figurer i gips, och även om dessa icke sakna konstnärligt värde, så äro de ändock icke lämpade för sin plats.

Genom kronofogde H. Ygbergs storartade donation har domkyrkan kommit i den ekonomiska situation, att frågan kan lösas. Personligen hade tal. föreslagit en återplacering av Johan III:s tavla men församlingen har icke ansett detta lyckligt. Man önskar sig ett medeltida altarskåp och för att få denna önskan uppfylld, har man vänt sig åt flera håll, bl. a. till Statens historiska museum och där hemställt om ett förvärfv av Västra Eds altarskåp, som befinner sig i museets ägo. Museet vill dock på inga villkor avstå från detsamma utan har i stället erbjudit lån av ett altarskåp, tidigare tillhörigt Jonsbergs församling. Detta skåp är dock oansenligt och fördärvat samt kräver för den skull en omfattande restaurering. Resultatet av en sådan skulle icke bli annat än ett mindre tilltalande lappverk. Innan man definitivt toge ställning till detta lån, ville man dock ha klart besked huruvida man kunde få disponera altarskåpet i Skärkind.

Vi vilja icke, att denna fråga skall uppfattas som någon ofinkänslighet. Hade den gamla medeltida kyrkan i Skärkind stått kvar, så hade en tanke på ett förvärfv icke kommit i fråga. Nu ligger saken annorlunda till. En vacker sak sådan som altarskåpet har alltid sitt berättigande i en kyrka. Vi anse oss kunna räkna med sympati för vår framställning. Skärkindsborna äro icke en-

bart sockenbor utan även östgötar och alla dessa böra vara angelägna om, att domkyrkan befinner sig i ett värdigt skick. Linköpings domkyrka är icke byggd allenast av stadens borgare utan av hela tiftet.

Efter en kort diskussion beslöt kyrkostämman avslag på varje förslag till avyttring av altarskåpet. Efter stämmans slut samlades de flesta deltagarna i kyrkan, där professor Romdahl redogjorde för altarskåpets ursprung och konstnärliga värde.

LINKÖPINGS SLOTT. Länsstyrelsens kvarblivande i Linköpings slott kommer att kräva dettas fullständiga omgestaltung, sannolikt också väsentliga tillbyggnader, förklarar riksantikvarien. Han anser sig därför om ock med viss tvekan kunna gå med på förslaget att länsstyrelsen skall förflyttas till en ny för dess ändamål särskilt uppförd byggnad. Ett bibehållande av länsstyrelsen på slottet skulle nämligen medföra större eller mindre förvanskning av slottet, varjämte de för länsstyrelsen avsedda lokalerna ej skulle bli verkligt tillfredsställande. En av fil. lic. E. Lundberg och amanuensen B. Cnattingius i våras verkställd utredning har visat, att slottet med fördel för såväl byggnaden som de museala samlingarna kan användas för Östergötlands museum och Linköpings museum för skön konst.

Mot en förflyttning av länsstyrelsen kan anföras, att åtgärden innebär ett brytande av en historisk tradition, vilken vore av lika stort värde som de byggnadshistoriska minnen, som skulle vinna skydd därigenom. Linköpings slotts betydelse som byggnadsminnesmärke torde emellertid, säger riksantikvarien, ännu ingalunda stå fullt klart ens för den trängre kretsen av fackmän. Detta för att byggnaden vid senaste restaureringen på 1800-talet blivit tämligen olyckligt omstuvad till sitt yttre, så att alla utvärtas spår av dess byggnadshistoria dolts under ett tjockt puts- och gipshölje. Även om en eventuell restaurering ej skulle komma att i större omfattning bringa i dagen äldre

arkitektoniska eller dekorativa detaljer, måste dock Linköpings biskopsborg och Gustav Vasas slottsbyggnad för vår kännedom om bostadsskicket i äldre tider anses vara av allra största vikt och betydelse. Vi torde icke på många andra orter i det nutida Sverige ha så stora möjligheter som här att få en klar bild av huru en av rikets främsta stormän bodde vid medeltidens slut, framhåller riksantikvarien.

Ett genomförande av föreliggande förslag till ombyggnad och förändrad inredning av Linköpings slott i och för anordnande av ökade lokaler för länsstyrelsen skulle innebära ett så gott som fullständigt beläggande och omändrande av vissa ännu tämligen orörda partier av slottsbyggnaden, varjämte ett flertal lokaler, vilka ursprungligen utgjort stora monumentalrum, skulle komma att sönderdelas i smärre utrymmen, heter det vidare.

Skulle den föreslagna ombyggnaden av slottet ändå bli beslutad, vill riksantikvarien göra en del erinringar. Icke endast den forna borgstugan, köket och brunnrummet böra helt undantagas från utnyttjande, utan även ett rum i byggnadens sydvästra hörn i bottenvåningen. Dessa sistnämnda rum utgöra ett av de intressantaste partierna i hela slottet med bibehållna rester av ett trähus med källare samt av bakugn och spisel m. m., allt från medeltiden. Likaså anser riksantikvarien att rummen mellan sistnämnda parti och köket bredvid borgstugan skall skonas. Det målade taket i första våningens nordöstra parti bör vidare i möjligaste mån skonas liksom det i översta våningen av biskopens forna bostadstorn i nordost belägna gemaket bör återställas i ursprungligt skick.

KULTURHISTORISKT MUSEUM I NORR-KÖPING. Drätselkammaren i Norrköping har yttrat sig över Föreningen Gamla Norrköpings framställning om upplåtande för museiändamål av Gamla barnbördshuset med markområde. Drätselkammaren erinrar först om förslaget att ordna en hem-

bydsgård på Lindö herrgård, men föreningen Gamla Norrköping hade på vissa grunder ansett gamla barnbördshuset vara bättre för ändamålet. Med anledning härav säger sig drätselkammaren ej ha anledning frångå sin tidigare uppfattning, nämligen att gamla barnbördshuset ej får anses som den lyckligaste men väl såsom den med hänsyn till föreliggande förhållanden lämpligaste lösningen av byggnadsfrågan.

Drätselkammaren förordar därför att gamla barnbördshuset upplåtes för ifrågasatt ändamål.

I Föreningen Gamla Norrköpings åberopade yttrande till vilket fogats sakkunnigeutlåtande av intendenten vid Nordiska museet, d:r S. Erixon, och Nordiska museets styresman prof. Andreas Lindblom, framhålles att föreningens huvudsakligaste syften under dess första arbetstid måste vara att anordna en uppsamling av gamla Norrköpingsföremål och skaffa dessa ett hemvist samt genom lätt tillgänglig undervisningsmöjlighet få erfarenhet av intresset i samhället för föreningens syften. Med uppslaget om Lindö herrgård skulle frågan föras ut i vidare linjer. Detta skulle förutsätta att herrgården med samtliga byggnader och hela området upplåtes för ändamålet. Sedan föreningen efter viss tid kunnat överblicka resultatet av sitt arbete kan frågan om vidgande av verksamheten upptagas.

VETA HEMBYGDSFÖRENINGENS GAMMELGÅRD INVIGD. På initiativ av kantor Holger Nilsson bildades i augusti i fjol Veta hembygdsförening. Föreningen har inköpt en cirka 200 år gammal stuga från Veta prästgård och inrett densamma till ett hembygdsmuseum. Stugan har uppförts på mark, som upplåtits av lantbrukare Axel Jonsson, Stora Ljunga. Invigningen av museet ägde rum den 14. september.

HEMBYGDSFÖRBUND FÖR JÖNKÖPINGS LÄN. Efter inbjudan från åtskilliga för saken intresserade avhölls ett samman-

träde i Nässjö den 18. november med representanter för ett stort antal hembygdsföreningar under ordförandeskap av direktör A. Jansson, Nässjö.

Frågan om ett hembygdsförbund inom länet är icke ny utan har diskuterats vid flera tillfällen. För något år sedan tillsattes en kommitté med uppdrag att utarbeta plan för ett förbund och dess bildande. Enligt det av kommittén utarbetade förslaget avses en sammanslutning av länets hembygds- och fornminnesföreningar med uppgift att sammanföra dessa till inbördes stöd och gemensamt arbete i föreningens syften. Varje hembygds- och fornminnesförening skulle kunna vinna inträde i förbundet, som skulle erhålla en årsavgift för var tjugofemte medlem i föreningarna med 5 kronor. I styrelsen skulle ingå en ordinarie ledamot och en suppleant från varje ansluten förening. Arbetsplanen avser att befrämja såväl den levande hembygdsforskningen som museivården. Meningen vore att anställa en vetenskapligt skolad museiman, som skulle kunna vara till hjälp för de olika föreningarna och som skulle befrämja hembygds- och fornminnesvården i länet. För möjliggörande av denna plan räknar man med att kunna erhålla bidrag av lotterimedel och ekonomiskt understöd av för modernare hembygdssträvanden intresserade organisationer.

Ordföranden framhöll önskvärdheten av att det tilltänkta hembygdsförbundet kunde komma till stånd, varigenom de olika föreningarnas gemensamma intressen bättre skulle kunna tillvaratagas. En ganska livlig diskussion kring frågan uppstod, varvid talades både för och emot bildandet av ett förbund för hembygdsföreningarna. Nässjöombuden hävdade energiskt att frågan snarast måtte lösas. Ombuden från Tranås och Värnamo ansågo däremot, att frågans avgörande borde få anstå till ett senare sammanträde med representanter för samtliga hembygdsföreningar i länet. Något avgörande kom vid detta sammanträde icke till stånd, men man ställde sig icke helt

avvisande till tanken på ett hembygdsförbunds bildande antingen självständigt eller i förening med Norra Smålands fornminnesförening. Det av den tidigare tillsatta kommittén utarbetade stadgeförslaget upptogs till behandling, varefter man beslöt tillsätta en kommitté, som fick i uppdrag att på grundval av såväl detta som ett av Norra Smålands fornminnesförening uppgjort stadgeförslag utarbeta ett nytt och vid ett senare möte framlägga detta jämte förslag till ett eventuellt förbunds bildande. Till ledamöter i kommittén valdes rektor C. Fredricsson, Värnamo, fil. kand. Hj. Bjurulf, Jönköping, fabrikör A. E. Bolling, Gränna, folkskollärare K. Bäckstrand, Nässjö, och järnhandlare Hugo Karlsson, Tranås.

Vid årssammankomsten den 12. december beslöt Norra Smålands fornminnesförening ansluta sig till ett eventuellt hembygdsförbund för länet under förutsättning att det nya förbundet finge sådana stadgar att icke fornminnesföreningen blir lidande.

ÅSENHÖGA HEMBYGDSFÖRENING, Jönköpings län, vilken stiftades 1927, har inköpt en cirka 200 år gammal stuga från Broddhult och återuppfört densamma på det s. k. Klockeberget. Invigningen av stugan skedde den 7. september.

HEMBYGDSFÖRENINGARNA I SKÅNE. Byagården i Vittsjö, därvarande hembygdsförenings museum, invigdes den 7. september. Den utgöres av en gammal typisk Göingegård, som ursprungligen legat några kilometer från Vittsjö och varit bebodd ända till för några år sedan, då hembygdsföreningen förvärvade densamma.

Färs härads hembygds- och fornminnesförening, vilken stiftades föregående år, har planer på att arrendera den gamla vackra och väl bevarade prästgården i Sövde, varigenom föreningen skulle erhålla en lösning av sin bygdemuseifråga. Årsstämman beslöt uppdraga åt styrelsen att igångsätta underhandlingar med Sövde församling för erhållande av billigast möjliga hyra. Präst-

gården kommer att utrymmas först på våren 1933, då den nya beräknas vara färdig, men kyrkoherde Bloinstergren erbjuder sig att redan nu mottaga föreningens föremål till förvaring i prästgården.

Efter på söndagen den 21. december hållna stämmor i Fulltofta socken i Frosta härad väcktes förslag om att man skulle bilda en hembygds- och fornminnesförening för Fulltofta och orten däromkring, men ansågo de närvarande lämpligast, att en förening bildades, som skulle omfatta hela Frosta härad. Till kommitté för frågans vidare förberedande valdes kyrkoherde Axel Bengtsson, Fulltofta, ladufogde Otto Nilsson, Fulltofta, och lantmätare August Nilsson, Hågenäs.

På initiativ av styrelsen för Kävlinge forskningsförening har en hembygdsförening bildats i Harjagers härad, vilken haft konstituerande sammanträde den 10. december i Kävlinge. Enligt stadgeförelagat skulle föreningens uppgift bl. a. bliva att efterforska, undersöka, bekantgöra och vårda sådana fornlämningar, äldre byggnader, lösa fornsaker etc., som äro av betydelse i arkeologiskt, etnologiskt, kulturhistoriskt eller konsthistoriskt hänseende, i skrift uppteckna, samla och bevara sagor, sägner, seder och bruk samt insamla litteratur och arkivalier, som beröra bygden; vårda och utveckla en byggnadskultur i landskapets och traditionens anda; bevara de egendomligheter och minnesmärken, som Harjagers härads natur erbjuder.

Till medlemmar av arbetsutskottet valdes veterinär G. Schnitzler, Kävlinge, fru Ingar Jönsson, Slätåker, direktör Fromell, Saltvik, grevinnan Hamilton, Barsebäck, folkskollärare Eugen Olsson, Dösjöbro, fru Elva Kull, Kävlinge, samt lantbrukaren John Jönsson, Dagstorp. Förutom detta arbetsutskott valdes ett ombud för vardera av de sjutton socknarna, som äro anslutna till föreningen.

NATURSKYDDET I ESLÖV. Sedan Eslöv utbredd sig över vidsträckt område, som

förut utgjordes av fäladmark, ha stadens myndigheter fattats av oro för att vildmarken utanför stadens område skulle upplukkas, och därmed skulle kommande generationer förlora kännedom om, vilket arbete, som legat bakom vildmarkens brytning. Genom stadens förvärfv av det bekanta naturskyddsområdet invid Eslöv har denna fara avvärjts, men stadsfullmäktige vill även bidra till bevarandet av ett stycke orörd natur åt stadens kommande släkten genom att för ett års tid sedan besluta inköpa det s. k. Snärjet, ett orört ekskogs och hasselbestånd strax invid naturskyddsområdet. Detta skall för all framtid bevaras i orört skick, varigenom det alltför som hittills varit fallet förblir en tillflyktsort för stadsinvånarna. Som ett led i denna naturskyddstanke kan man även infoga stadsfullmäktiges senare beslut om förhindrande av ifrågasatt raserings av de gamla skyttevallarna invid den av staden likaledes inköpta skytte-skogen. Där på och omkring skyttevallarna har under årtiondens lopp utvecklats en rik vegetation, som fått vildhetens prägel. Förste stadsingenjör E. Bülow-Hübe i Malmö, som vid åtskilliga tillfällen haft i uppdrag att utarbeta förslag till omgestaltningar av vissa områden inom Eslövs stad, har i hög grad förtjänsten av att dessa områden fått utseendet av naturliga parker med påföljd att Eslöv nu kan framvisa öppna planterade områden kring Trollsjön, vilka utan överdrift sakna sin motsvarighet i med Eslöv jämförbara städer.

HEMBYGDSMUSEER I SKÖLVE NE OCH HUDENE. Under augusti månad ha tvenne nya hembygdsmuseer tillkommit i Älvsborgs län, nämligen ett i Skölvene socken, vilket tillhör den nybildade hembygdsföreningen därstädes och består av en gammal ryggåsstuga från socknen. Dessutom invigdes vid Fåglaviks stationssamhälle ett liknande bygdemuseum, tillhörigt Hudene sockens hembygdsförening. Den består ävenledes av en gammal ryggåsstuga, vilken

genom frivilligt arbete av föreningens medlemmar blivit rest i en björkhage i Fåglavik. I de pastorat, som gränsa till dessa socknar, finnas redan sedan ett par år dylika bygdemuseer. Bitterna socken har ett dylikt i en ryggåsstuga, i Larvs socken finns också ett litet välordnat museum, ett förutvarande fanjunkareboställe, som flyttats till försörjningshemmets trädgård, och i Edsvära har en enskild person »Johan på Stommen» för egna medel byggt ett litet museum. Svältornas fornminnesförening inköpte på sin tid för 200 kronor Ornunga medeltidskyrka, vilken var dömd till rivning. Föreningen har bevarat kyrkan i dess ursprungliga skick och samlat 1.400 föremål som äro utställda där.

NYA HEMBYGDSFÖRENINGAR I VÄRM-LAND. Lysviks hembygdsförening stiftades vid ett sammanträde den 26. oktober. Till styrelse valdes kantor Erik Gustafsson, Stävarbyn, ordförande, hotellägare Gustaf Dixner, Kyrkbyn, läraren Albert Nilsson, Mallbocken, fröken Agnes Blomberg, Stävarbyn, läraren A. K. Jungqvist, Ransby, hemmansägaren Julius Persson, Bäckén, läraren Karl Nordström, Bjälverud, hemmansägaren Erik Persson, Ransbysäter, handlanden Otto Persson, Löfstaholm, fröken Maria Svensson, Kyrkbyn, nämndemannen Sven Svensson, Heden, och lantbrukare Gunnar Eriksson, Ransbylunne. Åt styrelsen uppdrogs att till nästa sammanträde framlägga förslag till stadgar för föreningen.

Vid sammanträde den 4. november i Stavnäs sockenstuga beslöts bildandet av Stavnäs förening för hembygdsvård. Följande interimstyrelse tillsattes: herrar E. Karlberg, Stömne, A. Armini, Sölje, J. Andersson, Skasås, J. Carlsson, Norra Fjöle, K. Andersson, Billingsberg, J. Hagesson, S. Fjäll, samt fru Anna Byström, Stavnäs. Mötet beslöt att även inbjuda Värmskogs och Högeruds socknar att ingå i föreningen. Billeruds Aktiebolag har till föreningen skänkt en gammal stolpbod belägen i Svannickeboda.

Nedre Ulleruds hembygdsförening stiftades vid ett sammanträde i Deje skola den 17. oktober. Mötet beslöt uppdraga åt en interimstyrelse att utarbeta stadgar och inkomma med förslag om hur arbetet effektivast skulle bedrivas. Till medlemmar i denna styrelse utsågos lärarna Fridolf Sjöquist, ordförande, Ruben Hallenius, kassör, fröken Gunborg Wallentin, sekreterare, samt lärare Oscar Blomquist och hemmansägare Gustaf Ljungqvist.

GÄSTRIKLANDS KULTURHISTORISKA FÖRENINGENS MUSEUM i Gävle invigdes den 7. december i sitt nya skick av landshövding Sven Lübeck.

Gästriklands kulturhistoriska förening uppstod 1920 ur Gästriklands fornminnesförening, vilken bildades 1862. Ett litet museum åstadkoms, men branden 1869 lamslog verksamheten, som låg nere till 1874. De samlingar, som återstodo, överlämnades till läroverket för att vårdas gemensamt med läroverkets. Det var endast fyra stenyxor och några andra föremål, som räddats. 1887 återupplivades föreningen och dess verksamhet tog sig främst uttryck i utgivandet av »Meddelanden från Gästriklands fornminnesförening». 1914 blev stadsarkitekt Hedin styrelseledamot och museivårdare. Lokallfrågan hade då lösts i den form den ännu har, i det att genom läroverkets nybyggnad vindsvåningen där finge användas. För ett nytt museum hade 60.000 kronor avsatts av donationsmedel. Det är Hedins förtjänst att samlingarna vuxit till den nuvarande omfattningen. Han hade alltid en ödmjuk känsla av sitt amatörskap men uppehöll kontakt med sakkunskapen vid de centrala museerna, vilket var till en styrka vid hans insamlingsarbete.

Föreningens samlingar omfatta nu 1.375 katalogiserade nummer och cirka 200 deponerade. Härtill kommer läroverkets samlingar, varför antalet föremål uppgår till 3 å 4.000.

ETT EGENDOMLIGT ANGREPP har syn-

dikalisttidningen Arbetaren gjort sig skyldig till i det att den angripit Ockelbo lokalavdelning av Arbetarnas bildningsförbund (A. B. F.) med anledning av att föreningen för sina medlemmar anordnat ett föredrag med titeln »Några drag ur hembygdens historia». Tidningen ifråga skriver: »Att A. B. F:s styrelse anordnar föreläsning med en av de reaktionäraste borgare här på orten, samt ett ämne som arbetarklassen ej har det minsta nytta utav — vad är meningen med det? A. B. F. som huvudorganisation, liksom socialdemokratiska partiet, har spårat ur, mot vad det i början var, det ha vi reda på alltsedan mondismen blev framskapad. Men att varje liten lokalavdelning skulle följa dem, ha vi ej kunnat tro i första taget».

Arbetsbladet, Gävle, ger sin kollega följande svar: »Att en arbetarskribent i en arbetartidning gör angrepp på en organisation, som strävar för arbetarklassens kulturella höjande, är litet ovanligt och då angreppet är lika oberättigat som lömskt, finns full anledning att ej låta det stå oemotsagt. Förhistorien skall i korthet rekapituleras. Den 18. okt. anordnade Ockelbo lokalavdelning av A. B. F. ett samkvämsmöte, varvid lokala förmågor i största möjliga utsträckning begagnades. Orsaken härtill var givetvis den, att avdelningens ekonomi ej tillät några större kostnader. Det var alltså med ytterst begränsade resurser i fråga om valet av talare A. B. F. rörde sig; vad som finns i den vägen inom Ockelbo har skribenten i Arbetaren nog reda på. Med tacksamhet mottog därför A. B. F:s styrelse löftet om medverkan av den person, som höll föredraget vid samkvämsmötet i fråga. Att föredragshållaren, som tillhör ett borgerligt parti, bortsåg från politiska skäl och ställde sig till A. B. F:s förfogande, hedrar honom, och styrelsen för avdelningen hade inget som helst skäl att för sina politiska åsikters skull neka honom att tala. Som bekant är A. B. F. politiskt neutralt och för övrigt var ämnet av sådan art, att några tillfällen att framföra personliga politiska åsikter ej funnos.

Men därifrån och till att ämnet ej skulle vara av minsta nytta för arbetarklassen är steget långt. Ämnet var »Några drag ur hembygdens historia» och att de närvarande arbetarna uppskattade den översikt av Ockelbo historia, som föredragshållaren hann ge, vittnade applåderna om. Hembygdshistoria och hembygdsintresse är lyckligtvis inte något som man kan sätta politiska etiketter på. Den vakne, socialistiske arbetaren, som strävar för rättvisare och bättre förhållanden, vilka även komma hans hembygd till godo vid ett framtida genomförande, kan lika väl vara intresserad för hembygdens forntid, som han är det för dess nutid och framtid.

Då A. B. F. i sin verksamhet möter motstånd från borgerligt håll, är det knappast annat än väntat, men när arbetare och kamrater hugga bildningsrörelsen i ryggen, blir man, lindrigt sagt, förvånad. Inom Ockelbo L. S. har en av de ledande gjort allt vad han kunnat för att motarbeta och misstänkliggöra A. B. F. och dess avdelning i Ockelbo. Det senaste försöket är det, vi här ovan skärskådat. De verkliga skälen till denna hätskhet känner ingen inom styrelsen för A. B. F. i Ockelbo. I denna styrelse sitter bland andra en representant för L. S. och denna nedlägger ett intressant och energiskt arbete för bildningsrörelsens sak. Inom cirklar ha vi som studiekamrater haft syndikalister. De ha varit intresserade och målmedvetna, de ha använt sig av A. B. F:s möjligheter för att skaffa sig ökade kunskaper. Tydligt är att A. B. F. varken kommit på avvägar eller spårat ur; med skribenten i Arbetaren är det däremot, om man får döma efter det senaste alstret, sämre beställt.

HEMBYGDSFÖRBUND FÖR MEDELPAD. Styrelsen för Föreningen för norrländsk hembygdsforskning hade den 6. september sammanträde med ombud för länets hembygdsföreningar i gamla rådhuset å Murberget i samband med Kulturhistoriska museets 50-årsjubileum. Antikvarien doktor

Gustaf Hallström höll föredrag om hembygdsarbetet och om samverkan mellan olika organisationer på detta område. Särskilt betonades den betydelse för hembygdsvärden, som sammanslutningar mellan lokala föreningar ha. Efter föredraget uppstod en livlig diskussion, dels om hembygdsarbetets metoder och dels om hur en gemensam organisation skulle kunna åstadkommas. Alla talare voro ense om att sammanslutningar mellan lokala föreningar vore önskvärda. Några av de ångermanländska ombuden förordade bildandet av ett hembygdsförbund för hela länet. Från Medelpad förordade bl. a. rektor Ali Nordgren och kamrer Bernhard Löfgren att större tillslutning och intresse vore att vänta, om ett förbund för vardera landskapet kunde åstadkommas. På så sätt skulle Medelpads fornhem i Sundsvall bli den naturliga medelpunkten för hembygdsrörelsen i Medelpad liksom museet å Murberget är det för Ångermanland. Resultatet av överläggningen blev att mötet uppdrog åt doktor Th. Hellman och rektor Ali Nordgren att i ett cirkulär till hembygdsorganisationerna i länet framföra de synpunkter, som framkommit, och anmoda dem att uttala sig i frågan.

Den 24. november sammanträdde styrelsen för Medelpads fornminnesförening och ombud för hembygdsföreningarna i Medelpad för att dryfta frågan om bildande av ett hembygdsförbund. Ombud för hembygdsföreningarna i Borgsjö, Torp, Stöde, Njurunda och Alnö hade infunnit sig. En livlig debatt uppstod och av densamma tycktes framgå, att tiden vore mogen för bildandet av ett hembygdsförbund för provinsen samt att man dessutom borde söka samarbete med det hembygdsförbund, som eventuellt kan komma att bildas i Ångermanland. En kommitté tillsattes och erhöll i uppdrag att utarbeta stadgar för ett dylikt hembygdsförbund. Till medlemmar i detsamma valdes rektor Ali Nordgren, Fränsta, rådmannan Embleton Sundberg, Sundsvall, läroverksadjunkt O. P. Lindbom, Sundsvall,

trädgårdsmästare Johan Nordell, Ange, intendent Verner Lidvall, Nederede, kyrkoherde G. E. Mellberg, Alnö, och kommunalnämndsordföranden Olof Olsson, Holm.

ARNÄS HEMBYGDSFÖRENING, Ångermanland, bildades vid ett sammanträde den 18. oktober. Därvid diskuterades och antogs stadgar för föreningen samt valdes en interimstyrelse, bestående av herrar O. A. Hägglund, Arnäsfall, Anton Lundberg, Arnäsfall, N. Sundberg, Järved, P. A. Holmlund, Ström, och N. Englund, Norrälvsjö.

NORRBOTTENS LÄNS HEMBYGDSFÖRENING avhöll sitt årsmöte i Luleå den 5. september under ordförandeskap av konsul G. Groth. Föreningens länge svävande byggnadsfråga har under året förts närmare sin lösning, då stadsfullmäktige enhälligt beslutat upplåta tomt för museibyggnad i södra delen av stadsparken. Ritningarna till den nya museibyggnaden ha utförts av länsarkitekt Lovén. Under förra året har föreningen erhållit 40.000 kronor i lotterimedel, men då denna summa blott utgör en ringa del av de 275.000 kronor, som föreningen begärt ingick styrelsen 1929 med förnyad ansökan om tilldelning med 235.000 kronor av lotterimedel för uppförande av museibyggnad i sten. De bygdeundersökningar, som föreningen tidigare företagit i samarbete med Nordiska Museet, ha fortsatt. Ett stort antal gamla bruk och herrgårdar ha undersökts under ledning av föreningens intendent. I början lämnade dessa emellertid föga hopp om större utbyte. De tycktes endast innebära ett konstaterande av fragmentariska lämningar utan hopp om rekonstruktion. Emellertid framkom vid det fortsatta arbetet ett oväntat stort och rikt material till belysande av bruksrörelsens äldre historia i länet vid några av bruken och för övrigt i enskild ägo uppdagades nämligen ganska omfattande samlingar av äldre räkenskapsböcker och dokument, vilka redan vid den

första granskningen visade sig utomordentligt intressanta, ja omistliga, när det gäller att med uppmättningsritningar och fotografier över oftast endast i stenhögar och multnade rester av bjälkar liggande större anläggningar göra en tillförlitlig rekonstruktion av en äldre tids förhållanden. Alla hittills upptäckta dokumentsamlingar ha med största beredvillighet skänkt till eller

deponerats i hembygdsföreningens arkiv. Även byggnadshistoriskt gav undersökningen mer än väntat. Av särskilt värde för kännedomen om länets högre ståndskultur, sådant den tagit sig uttryck i möbler och heminredningar, blev bl. a. upptäckten av en möbel- och inventariesamling från 1800- och början av 1800-talet i Kalix, vilken tidigare tillhört en och samma herrgård.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av Samfundet för Hembygds vård

Redigerad av
FRITJOF HAZELIUS

ELFTE ÅRGÅNGEN 1930

INNEHÅLL

UPPSATSER:

	Sid.
DAVID ARILL: Folkminnesinsamlingen i hembygdsföreningarna	12
EMANUEL BERGMAN: Släktforskning och hembygdsvården	48
SIGURD CURMAN: Centralmuseerna och hembygdsvården	81
ARVID ENQVIST: Jämtlands nya länsmuseum	139
SIGURD ERIXON: Kulturskyddsförslaget	166
SVEN KJERSÉN: Ungdomen och hembygdsvården	151
CARL MALMSTEN: Bostadsproblem på Stockholmsutställningen	67
CARL MALMSTEN: Genmäle	101
SVEN MARKELIUS: Med anledning av en utställningskritik	98
ÄRLAND NOREEN; Läckö	37
AXEL L. ROMDAHL: Skydd mot export av äldre kulturföremål	128
ALBERT ASON SANDKLEF: Hembygdsvården i Halland	2
KARL TROTZIG: Samarbete mellan hembygdsföreningarna	91
SIGURD WESTHOLM: Samhällena och hembygdsvården	160
JOHN ÅKERLUND: Hembygdsvården och funktionalismen	119

LITTERATUR:

JOHAN GÖTLIND: <i>Sigurd Erixon och Sigurd Wallin: Svenska kulturbilder</i> .Del I—II...	26
F. WILDE: <i>Gustaf Ewald: Västergötlands kyrkor i ord och bild</i>	27
CARL LARSSON i BY: <i>Karl Linge: Svärdsjö socken med Enviks kapell</i>	57
JOHAN GÖTLIND: <i>Linnar Linnarsson: Sägner och folklivsbilder från det forna Eds-</i> <i>veden i Västergötland</i>	136
JOHAN GÖTLIND: <i>Assar Blomberg: Broddetorps pastorat</i>	136
BERT MÖLLER: <i>Från gamla prästhem i Värmland och på Dal</i>	137
Insänd litteratur	58, 106, 138

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

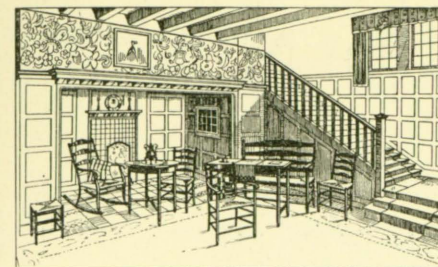
Samfundets för hembygdsvård byggmästareskola i Åkarp	I, 35, 117
Byggmästarekurser	I, 36, 117
Svensk hembygdsvårdsdag i Stockholm 2—5 juli 1930	35
Ordförandeskifte i Samfundet för hembygdsvård	59
Berättelse över samfundets verksamhet under år 1929.....	62
Samfundets årsmöte	66
Tre nya medlemmar i styrelsen	79
Omarbetning av samfundets stadgar	80
Ritningar till lantmannabyggnader	117

MEDDELANDEN:

Kulturskyddsakkunnigas betänkande	27
---	----

Utredning av kultur- och fornminnesvården	108
Femte nordiska folklivs- och folkminnesforskmötet	108
Åttonde västsvenska hembygdskonferensen	111
STOCKHOLM	
Stadsantikvarie i Stockholm	170
UPPLAND	
Samarbete mellan hembygdsföreningarna i Uppland.....	29, 109
Älvkarleby gammelgård	109
SÖDERMANLAND	
Soldattorp till K. Södermanlands reg.	109
ÖSTERGÖTLAND	
Linköpings domkyrka och altarskåpet från V. Ed	30
Linköpings domkyrka och altarskåpet från Skärkind	170
Linköpings slott	171
Östergötlands fornminnes- och museiförening	110
Föreningen »Gamla Norrköping»	34
Kulturhistoriskt museum i Norrköping	172
Hembygdsföreningarna i Östergötland (Ekeby, Regna, Risinge)	110
Veta hembygdsförening	172
SMÅLAND	
Hembygdsförbund för Jönköpings län	172
Åsenhöga hembygdsförening	173
BLEKINGE	
Blekinge musei- och hembygdsförbund	111
SKÅNE	
Naturskyddet i Eslöv	174
Föreningen för fornminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne	111
Hembygdsförening för Oxie härad	111
Hembygdsföreningarna i Skåne (Vittsjö, Färs, Frosta, Harjager)	173
DALSLAND	
Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund	112
VÄSTERGÖTLAND	
Hembygdsmuseer i Skölvne och Hudene	174
VÄRMLAND	
Värmlands hembygdsförbund	112
Hembygdsföreningarna i Värmland (Svanskog, Nordmarken)	113
Nya hembygdsföreningar i Värmland (Lysvik, Stavnäs, Nedre Ullerud)	175
Nya hembygdsgårdar i Örebro län (Lerbäck, St. Mellösa).....	113
DALARNA	
Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund	113
Sammanslagning av Dalarnas fornminnesförening och Dalarnas hembygdsförbund...	114
Nya gammelgårdar i Dalarna (Garpenberg, Rättvik, Vika-Hosjö)	114
GÄVLEBORGS LÄN	
Gävleborgs läns hembygdsförbund	114
Gästriklands kulturhistoriska förenings museum	175
Hembygdsgille i Gävle	27
Karlsgården i Bondarv i Järvsö	115
Ett egendomligt angrepp	175

VÄSTERNORRLANDS LÄN	
Hembygdsförbund för Medelpad	176
Arnäs hembygdsförening	177
JÄMTLAND	
Jämtlands läns museum i Östersund	115
Heimbygda	116
Ny hembygdsförening i Jämtland (Mörsil)	116
Härjedalens fornminnesförening	116
NORRBOTTEN	
Norrbottens läns hembygdsförening	177

G E M L A S

möbler med sjögräs-
och rottingflätade sitsar

REKOMMENDERAS

Fråga efter dem i närmaste
möbelaffär

GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG

Tel. 12

D I Ö

Tel. 12

GAMLA ÅRGÅNGAR

av

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGD SVÅRD

pris Kr. 8:— per årgång

för medlemmar Kr. 5:—

Första årgången utsåld.

Lösa häften för komplettering
i mån av tillgång Kr. 1:50.

Rekvisioner ställas till

SAMFUNDET FÖR
HEMBYGD SVÅRD

Grönegatan 14

LUND

BOSTADSBYGGANDE OCH HEMBYGD SVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga
byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2:25

A.-B. GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från samfundets exp.

Grönegatan 14, LUND

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor *Helge Kjellin* symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRAVVÅRDSRITNINGAR

Arbetsritningar i naturlig storlek till de i GRAVKONST reproducerade nykomponerade gravvårdarna tillhandahållas genom Samfundets expedition till ett pris av kr. 3: 50 per styck, vartill kommer kostnader för porto och emballage, vilket senare beräknas till självkostnadspris. Vid samtidigt köp av minst 10 ritningar lämnas 10 % rabatt.

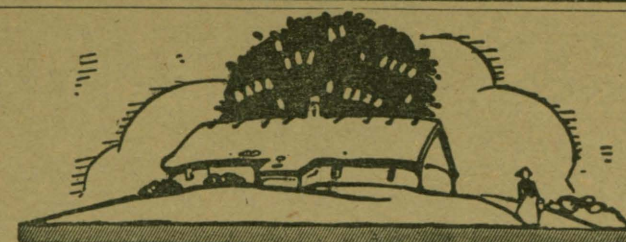
Samfundet förmedlar även utförandet av ritningar till textanordningar, originalgravvårdar och kyrkogårdar.

Infordra anbud

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRÖNEGATAN 14, LUND

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET, LUND 1930

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSÄNSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421.8280
MARDELL

AKTIEBOLAGET

SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

LUND

UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SCIOPTIKONBILDSERIE:

ALLMOGEHUSET OCH VILLAN

(47 bilder)

med text av stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM
föreligger nu färdig till utlåning.

För lån av samfundets scioptikonbilder erlägger medlem av samfundet en hyra av 5 öre per bild och förevisning. Transportkostnaden betalas av låntagaren, som även är skyldig ersätta den skada, som under lånetiden uppstår å bilderna. Samtidigt med portoersättningen uttages även mot postförskott hyresavgiften för en förevisning, såvida icke vid beställningen meddelats, att bilderna skola visas flera gånger, då likvid för alla förevisningarna uttages i postförskott.

Rekvisition göres hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Grönegatan 14 / Lund

eller

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

Norrandsgatan 16 / Stockholm

INNEHÅLL:

ARVID ENQVIST: Jämtlands nya länsmuseum	139
SVEN KJERSÉN: Ungdomen och hembygdsvården.....	151
SIGURD WESTHOLM: Samhällena och hembygdsvården	160
SIGURD ERIXON: Kulturskyddsförslaget.....	166
MEDDELANDEN	170

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 i regel illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.